جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت معارف
ریاست عمومی تربیه معلم

د عربي ژبې قواعد
د نحو قواعد
د صرفو قواعد

Ketabton.com

ژباړونکی:
پوهنیار عبدالبشیر فضلي

۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربي ژبې قواعد

د نحو قواعد

د صرفو قواعد

ژباړونکی:پوهنیار عبدالبشیر فضلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د عربي ژبې قواعد په دوه ؤ برخو صرف او نحو ويشل شويدي:

د نحوې قواعد د هرې كلمې له وظيفې څخه د جملې په منځ كې بحث كوي او د كلمو د وروستۍ برخې شكل او اعراب څرګندوي، او يا په بل عبارت د نحو قواعد عربي كلمه د معرب والي (د كليمې په پاى كې تغير قبولول) او مبني والي (د كليمې په پاى كې تغير نه قبولول) او په جمله كې د هغوى د ځاى په هكله بحث كوي. ولې د صرفو قواعد يوائې د عربي كليمې له جوړښت او كوم تغيرات چې د زيادت او نقصان په سبب په هغې كې رائي، بحث كوي.

دا كتاب په دوه ؤ برخو ويشل شوى ده چې لومړى برخه ئي د نحو قواعد او دوهمه برخه يې د صرفو قواعد په ډيره لنډه او ګتوره توګه احتوا كوي.

لومړى برخه: چې د نحو قواعد دي يوه سريزه او شپږ بابه لري. په سريزه كې د نحوې تعريف، د كليمې او د هغې ډولونه (اسم، فعل او حرف) همدا ډول د جملې او شبه جملې څخه په لنډه توګه يادونه شوې ده.

د دې برخې شپږ بابونه په لاندې ډول دي:

الباب الاول: اسم د معرب والى او مبني والى لامله.

الباب الثاني: فعل د معرب والى او مبني والى له لحاظه.

الباب الثالث: د حرف په اړوند بحثونه، او عمومي ملاحظې، د هغه هدوفو په اړه چې د يوه غرض او يوه مورد څخه په زياتو برخو كې كارول كيږي.

الباب الربع: عربي جمله او د هغې اعرابي محل.

الباب الخامس: د عربي ژبې پورې خاص د نحوې روشونه.

الباب السادس: د نحتوې د قواعدو عمومي تطبيقات چې د اعراب د مختلفو مثالونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډولونو څخه جوړ دي.

دوهمه برخه: د صرفو د قواعدو برخه چې په پنځو بابونو ویشل کیږي او لاندې موضوعات لري:

الباب الاول: صرفي میزان.

الباب الثاني: د صرف هغه قواعد چې اسم پورې اړه لري او په لاندې ډول دي:

- اسم د جوړښت د نظره چې صحیح الاخر او غیر صحیح الاخر ته ویشل کیږي.
- اسم د نوع له لحاظه: مذکر او مؤنث.
- اسم د مسمی د عدد له لحاظه چې مفرد، مثنیٰ او جمع ته ویشل شوي.
- اسم د ترکیب له لحاظه یعنې جامد او مشتق.
- مصغر اسم.
- منصوب اسم.

الباب الثالث: هغه صرفي قواعد چې فعل پورې اړه لري چې په لاندې دول دي:

- فعل د جوړښت له نظره چې په دوله دی، صحیح او معتل.
- فعل د ترکیب له نظره چې په دوه ډوله دی، مجرد او مزید.
- فعل د زمانې له لحاظه چې په درې ډوله دی، ماضي، مضارع او امر.
- فعل د معمول له نظره په دوه ډوله دی، لازمي او متعدي.
- فعل د فاعل د ذکر او یا حذف له لحاظه چې معلوم او مجهول بلل کیږي.
- فعل د تعریف له لحاظه چې جامد او متصرف دی.

الباب الربع: د همزې، اعلال، ابدال قاعدې او له عربي قاموسونو څخه د ګټې اخیستنې لارې چارې او د لغتونو پیدا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الباب الخامس: د صرف د قاعدو عمومي تطبيقات چې د ځينو جملو د مثنیٰ او جمع مختلف مثالونه او عباراتو باندې مشتمل دي او همدا ډول په پوره اندازه د مکسری جمع مثالونه او د ثلاثې مجردو د لويو افعالو او د هغوی د معنی بيان او د حرکاتو ضبط چې په ليکلو او ويلو کې ډير معمول دي، د ماضي، مضارع او د هغوی له مصادرو سره يو ځای بيان شوي دي.

د دې کتاب د هرې برخې په پای کې ياد شوی قاعدې په لنډه توګه د يوه جدول په ډول ضميمه شوي چې لوستونکې کولای شي په ډير لنډ وخت کې له يو څه فکر وروسته ټول زده کړي.

دا کتاب د عربي ژبې د ځانګو او ديني مدرسو لپاره ډيره ښه مرجع ګڼل کيږي. ځکه چې د عربي ژبې قاعدې يې په ډيره لنډه توګه ولې پوره مکمل او په ډيره واضحه او مرتبه توګه چې د صرفو او نحوې قاعدې په کې شامل دي داسې تشريح کوي چې لوستونکي ته دا قوت ورکوي څو خپل تيت پرک معلومات سره راټول کړي او د کارولو لپاره يې يادونکي ته تيزه ذاکره وربښي.

همدا ډول د هغو خلکو لپاره چې د عربي ژبې د علم د زده کړې سره مينه لري او په خاص ډول د عربي ژبې د استادانو لپاره او هغه خلک چې د عربي ژبې له محاوري او ليکلو سره مخامخ دي ډيره ښه مرجع ګڼل کيږي، څو دوی د نحوې او لغوي غلطيو څخه وژغوري.

(و الله ولی التوفيق نعم المولی و نعم الرفيق)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه

د نحو قاعدې

لر لیک

سریزه

د عربي کلمو ډولونه (اسم، فعل، حرف)

جمله او شبه جمله.

لومړی باب

اسم د اعراب او بنا له لحاظه

سریزه:

لومړی فصل:معرب اسم

مرفوع اسم

د اسم د رفع علامې (ضمه (ص)، الف، واو).

هغه حالات چې اسم په کې مرفوع وي لکه ابتدأ او فعلي حالت او داسې نور.

١. مبتدأ او خبر

هغه حالتونه چې مبتدأ نه کاره وي.

هغه حالتونه چې مبتدأ حذف کیږي.

هغه حالتونه چې مبتدأ له خبر څخه وروسته راځي.

هغه حالتونه چې یوه مبتدأ څو خبرونه ولري.

هغه حالتونه چې د مبتدأ خبر حذف کیږي.

ناقص اسم فعل: ناقصه أسماء افعال لکه کان او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متصرف ناقص فعلونه او غیر متصرف ناقص فعلونه د افعال مقاربو د هر یوه اسم د شروع او رجاء د اِنَّ خبر.

نور مشبه بالفعل حروف یا د اِنَّ أخوات.

د اِنَّ د خبر ډولونه

د اِنِّ د خبر د تقدیم حکم د اِنَّ تقدیم

د (ما) اتصال په ان او نورو مشبه بالفعل حروفو.

د اِنَّ د همزې مکسور والی.

د اِنَّ د همزې مفتوح والی.

د اِنَّ په خبر او اسم د لام داخلیدل.

الفاعل:

انواع الفاعل

د فعل افراد په هغه صورت کې چې ظاهر فاعل ته یې اسناد شوی وي، څنګه کولای شو فاعل وپیژنو.

نائب فاعل

د معلوم فعل مجهول کول.

ظاهر نائب فاعل ته د مسند فعل د افراد لزوم.

نائب فاعل ته د مسند فعل تانیث.

د مرفوع اسم تابع

نعت (صفت)

حقیقي نعت

سببي نعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقيقي نعت انواع (ډولونه)

عطف

د عطف حروف

تاکید

لفظي تاکید

معنوي تاکید

بدل

د بدل انواع (ډولونه)

منصوب اسم

د اسم د نصب علامې (نښې) فتحه، یا، الف په اسماء خمسه وکي.

د اسم د نصب حالتونه

د کان خبر

د کان د خبر انواع (ډولونه)

د کان د خبر تقدیم (لومړی والی)

د نفی حروف (اِنْ)، (ما)، (لا) او (لات) چې هر یو دا حروف لکه لیس مرفوع اسم او منصوب خبر لري.

د اِنَّ اسم

د جنس د نفی کولو، لا، (ال النافیة للجنس)

لا سیمّا

المفعول به تعدد

د مفعول به انواع (ډولونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفعول به مقدم راوړل له فاعل څخه د مفعول به تقديم (لومړی توب)

د مفعول به ذکر او د هغه د فعل او فاعل حذف.

مفعول مطلق

هغه الفاظ چې د مفعول مطلق نائب کيدای شي.

د هغه فعل حذف چې په مفعول مطلق کې عامل وي.

مفعول له (مفعول لاجله)

مفعول معه

د عطف د واو او د معيت د واو او د حاليت د واو توپير

مفعول فيه (ظرف زمان او ظرف مکان)

مشهور او مهم د زمان ظرفونه.

مشهور او مهم د مکان ظرفونه.

متصرف ظرف

غير متصرف ظروف

الحال

د حال انواع (ډولونه)

د حال تقديم (لومړيتوب)

د حال تعدد

د فعل او د ذي الحال حذف

مستثنی

د استثناء ادوات

د الا مستثنی به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غير او سوی مستثنی به

د خلا، عدا او حاشا مستثنی به

منادي

منصوبه منادي

په (دال) باندې د مقترن اسم نداء

د نداء د حرف حذف

تعجبي نداء – الندبة

الترخيم

تمييز

مميَّز

تمييز او د هغه د اعراب حکم

د عدد صورتونه

عدد د اعراب او بناء له لحاظه

عدد د تذکير او تأنيث په اعتبار

د عدد معرفه کول په دال، باندې

د ترتيبي عدد جوړول د فاعل په وزن

کنايه لفظونه د (بضع، کم، کذا، بيف) د عددونو څخه

د منصوب اسم تابع

نعت، تاکيد، بدل، عطف

مجرور اسم

د اسم د جر علامې (نښې)، (کسره، يا، فتحه په غير منصرف اسم کې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسم د جر حالات
په حرف جر باندې مجرور
د جر حروف
د جر زائده حروف
په اضافة باندې مجرور
مضاف
مضاف اليه
د مجرور اسم تابع
نعت، عطف تاکيد او بدل
غير منصرف اسم
د تنوين تعريف
ممنوع من الصرف علم
ممنوع من الصرف صفت
ممنوع من الصرف اسم
مطلق ممنوع من الصرف
په اسم معرب باندې عمومي کتنه (نظر)
أسماء خمسه (أب، اُخ، حم، فو، ذو)
دوهم فصل
مبني اسم
ضمير
منفصل ضمائر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متصل ضمائر

مستتر ضمائر

د ضمير تاكيد

عطف په ضمير

عمومي کتنه پر ضمائرو

د اشارې اسم

قريب ته اشاره

بعيد ته اشاره

الاسم المتصل به (ال) بعد اسم الاشارة

موصول اسم

د موصول صلة

د شرط اسم

د استفهام اسم

مرکب اعداد له (۱۱–۱۹) پورې په استثناء د (۱۲).

ځينې مبني او مرکب ظروف.

هغه اسماء افعال چې د ماضي په معنی دي.

هغه اسماء افعال چې د مضارع په معنی دي.

هغه اسماء افعال چې د امر په معنی دي.

عمومي کتنې د مبنې اسم په هکله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم باب

فعل د بناء او اعراب له لحاظه

سریزه

لومړی فصل: مبني فعلونه

د ماضي فعل

د امر فعل

د مضارع فعل چې د تانیث یا د توکید له نون سره متصل دی

د توکید نونونه

د فعل توکید

دوهم فصل: معرب فعل (مضارع فعل)

د مضارع فعل رفع

د مضارع فعل د رفع علامې (نښې)، (ضمه- د نون ثبوت)

د مضارع د فعل نصب

د مضارع فعل د نصب علامې (نښې)، (فتحه- د نون حذف)

د مضارع د فعل د نصب حروف

د مضارع د فعل جزم

د مضارع د فعل جزم علامې (نښې)، (سکون، د نون حذف د حرف علة حذف)

هغه ادوات چې یواځې یو فعل مجزوم وي (یواځې فعل شرط)

د فعل شرط حذف

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې

عمومي کتنې د فعل مضارع د جزم په اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

الباب الثالث

الحرف

مقدمه

لومړی فصل: هغه حروف چې يواځې پر اسم داخليږي

د جر حروف

اِنَّ او نور د مشبه بالفعل حروف

د نداء حروف

د استثناء حروف د معيت واو، د ابتداء لام

دوهم فصل: هغه حروف چې يواځې پر فعل داخليږي

د طلب حروف

د جزم حروف

ماولا_قد_ س_ سوف

دريم فصل: هغه حروف چې هم پر اسم او هم پر فعل داخليږي

د عطف حروف

همزه او (استفهاميه) هل

د حال واو

د قسم لام

عمومي کتنې د بعضو حروفو په اړوند

همزه

باء

تاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

س او سوف
فاء
کاف
لام
نون
واو
یا
لا
ما
ام، او، اما
ای
نعم بلی، اجل
لکن، لکنَّ
ایا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟
شلورم باب
د عربي جمله د وقوع او عدم وقوع د اعراب په محل کې له لحاظه
مقدمه:
لومړی فصل: هغه جملې چې د اعراب په محل کې دي.
دوهم فصل: هغه جملې چې اعرابي محل نلري.
پنځم باب
د نحوې اسلوبونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه:
د شرط اسلوب
د شرط ادوات
د شرط د ځواب پيوستون لفاء سره (هغه موردونه چې د تعقيب فا لزوماً (او يا جوازاً د شرط د ځواب په ابتداء کې راوړل کيږي).
د قسم اسلوب
د قسم ادوات
مقسم به
د قسم ځواب
د شرط او قسم يو ځای کيدل
د مدح او ذم اسلوب
د مدح او ذم افعال
د نعم اوبئس فاعل
مخصوص بالمدح او ذم
د تعجب اسلوب
د تعجب دوه صيغې
د اختصاص اسلوب
د اغراء او تحذير اسلوب
د اغراء او تحذير صورتونه
د استغاثي اسلوب
د استفهام اسلوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استفهام حروف

د استفهام اسمونه

شپږم باب

د نحوې قواعد و تطبيقات _ د اعراب بيلګې (نمونې)

د معربو اسمونو د اعراب بيلګې (نمونې)

د مبني اسمونو د اعراب بيلګې (نمونې)

د مبني افعالو د اعراب بيلګې (نمونې)

د معرب افعالو د اعراب بيلګې (نمونې)

اسم د اعراب او بناء له لحاظه لنډيز

فعل د اعراب او بناء له لحاظه لنډيز

حرف او د هغه نقش په کلام (جمله) کې او د هغه تاثير په وروستئ کلمه کې او د هغه لنډيز د جملې د مبحث لنډيز کوم چې اعرابي محل لري او يايې نلري.

د نحوې کړنلارو لنډيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نحو قواعد

سریزه

د عربي کلمو ډولونه (اقسام)

د نحو تعریف: نحو هغه قاعدې دي چې د هغوی په واسطه د هرې کلیمې وظیفه د جملې په منځ کې او د جملې د هرې کلیمې د آخر حرکت او اعراب پیژندل کیږي.

کلمه: هر هغه لفظ دی چې د یوې مفرد معنی لپاره وضع او د یاد شوی معنی د رسولو لپاره استعمال شوی وي او د هغې جزء د معنی پر جزء دلالت ونکړي.

عربي کلیمې، اسم، فعل او حرف ته ویشل شوی دي:

I. **اسم:** هر هغه کلمه ده چې له خپله یواځې په یوه معنی دلالت وکړي او له درې زمانو سره مقترنه نه وي. دې معنی ته د اسم مدلول هم ویل کیږي. د اسم مدلول کیدای شي ذات، صفت (ذات مع الوصف) یا معنی (مصدر) وي.

۱. **ذات:** رجل (انسان)، اسد (حیوان)، زهرة (نبات)، حائط (جماد)، کابُل (مکان) او یوم (زمان) وي.

۲. **صفت:** کاتب، مکتوب، شریف او احسن

۳. **معنی:** ذهاب، اکرام، احسان، او تنظیف

اسم په لاندې مشخصاتو له فعل او حرف څخه بیلیږي.

- **تنوین:** اسم تنوین قبلوي لکه: رجلٌ، کتابٌ او شجرةٌ.
- **ال:** اسم د (ال) په ذریعه معرفه کیږي لکه: الرجل، الکتاب، الشجرة.
- **د ندا حرف:** اسم کولای شي وروسته د نداء له حرف څخه واقع شي لکه: یارجلٌ او یا محمدٌ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **مسند او مسند الیه: اسم مسند او مسند الیه راتلای شي لکه: الکتاب مفیدٌ.**
- **مجرور: اسم د حرف جر او یا د اضافة پر ذریعه مجرور کیدلای شي لکه:علی الشجرة او غصن الشجرة. په هره کلمه کې چې په یاد شوو علامو (نښو) څخه یوه علامه موجوده شي هغه کلمه اسم دی.**

II. **فعل هرې هغې کلمې ته ویل کیږي چې د یوه کار په کولو او یا د یوه کار د واقع کیدلو په یو له دریؤ زمانو کې دلالت وکړي.**

او یا په بل عبارت: فعل هغه کلمې ته ویل کیږي چې په داسې معنی دلالت وکړي چې یو له دریؤ زمانو سره مقترنه وي. لکه: کتب، یجری، اسمع.

فعل په لاندې مشخصاتو او نښو له اسم او حرف څخه پیژندل کیږي او بیلیږي:

- **له متحرک (تا) سره یو ځای کیدل چې د ماضي فعل فاعل دي لکه: کتبتُ، شکرتَ، بَسمْتِ**
- **له ساکنې (تا) سره یو ځای کیدل چې د ماضي فعل د فاعل په تانیث دلالت کوي. لکه: جاءت هند**
- **له داسې (تا) سره یو ځای کیدل چې په فعل مضارع دلالت کوي. لکه: تذهب، زینب.**
- **له مخاطبی یاء مؤنث سره په فعل مضارع او فعل امر کې یو ځای کیدل. لکه: اَنتِ تذهبین یاخالدة، اشکری ربَّکِ یا فاطمة.**
- **په لام داره او بې لامه فعل امر کې د توکید له نون سره یو ځای کیدل. لکه: لیکتبنَّ احمد رسالة**

III. **حرف هغه کلمې ته ویل کیږي تر څو چې له اسم او یا فعل سره یو ځای نشي په خپله معنی دلالت نشي کولای.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمله او شبه جمله

جمله: هغه لفظ چې له دوؤ یا زیاد له دوؤ کلمو څخه مرکب شوئ وي او مخاطب ته یو حکم ورسوي جمله یادیږي چې په عربي ژبه کې په بنسټیز شکل په دوه ډوله دي:

- **اسمیه جمله**: هغې جملې ته ویل کیږي چې په اسم ظاهر یا په ضمیر شروع شوې وي لکه: العلم نور، نحن ساعون الی السَعادة.
- **فعلیه جمله**: هغه جمله ده چې په فعل شروع شوې وي لکه: حفرالرجل،یکتب الطالب،أدَرِّس.

شبه جمله: جار او مجرور او مضاف ظرف په شبه جمله ویل کیږي لکه: فوق الشجرة، قبل الظهر، فی المنزل، علی المکتب.

یادونه:

عمومي اصطلاحات چې د کتاب په لومړی برخه کې یاد شوی په لنډه توګه په لاندې ډول راوړل کیږي څو مخکې له دې څخه چې په تفصیلي ډول بیان شي له هغوی سره بلدتیا تر لاسه شي.

١. **نکره اسم**: هغه اسم چې په غیر معین شی دلالت وکړي او شایع الدلاله وي لکه: رجل، اسد، مدینه، نهر.

٢. **معرفه اسم**: هغه اسم دی چې په معین شی دلالت وکړي او لاندې ډولونه لري:

- ضمیر: لکه: انا، أنت، هو.....

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **العلم: لکه: محمَّد، القاهرة، کابول.....**
- **اسم اشاره: لکه: هذا، هؤلاء...**
- **موصول اسم: لکه: الذی، التی، الذین، اللائی.**
- **په ال معرفه: لکه: الرجل، الاسد، المدینه، النهر.**
- **هغه مضاف چې یاد شوؤ معرفو ته مضاف شوی دي. لکه: کتاب احمد، قلمی، حقیبة الرجل.**
- **معین منادی لکه: یامناضل.**

۳. تنوین: هغه ساکن نون دی چې د اسم په آخر کې د دوؤ ضمو، دوؤ فتحو یا دوؤ کسرو په شکل لیکل کیږي. لکه: جاءزیدٌ و رجل، رأیت زیدًا و رجلاً و مردت بزیدٍ و رجلٍ.

۴. مفرد اسم: هغه اسم دی چې یواځې پر یوه مذکر یا یوه مؤنث دلالت وکړي. لکه: ولد، فتاه.

۵. مثنیٰ اسم: هغه اسم دی چې الف او نون یې په مفرد کې زیاتیږي څو د مفرد په دوه چنده دلالت وکړي. لکه: ولدان،ولدین، فتاتان، فتاتین...

٦. جمع اسم: هغه اسم دی چې د مفرد د تغییر په سبب یې د مثنیٰ له افرادو څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي او په درې ډوله دي:

- **سالمه جمع مذکره: هغه جمع ده چې په مفرد کې یې د واو او نون او یا د یاء او نون په زیاتولو سره له دوؤ څخه په زیاتو افرادو دلالت وکړي. لکه: مهندسون او مهندسین.**
- **سالمه جمع مؤنثه: هغه جمع ده چې زیادت د الف او تا په آخر د مفرد کې لکه: مهندسات جوړیږي.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **مکسره جمع**: د مفرد د صورت په تغیر سره جوړیږي لکه:

رجال، میادین، قضاة.

۷. **مصدر**: هغه اسم دی چې په مجرده معنی دلالت کوي او د خپل فعل له حروفو څخه جوړ شوئ وي. لکه: حضور او طلوع چې د حضر او طلع له حروفو څخه د یوه حرف په زیاتوالي جوړ شوئ دی.

مصدر په دوه ډوله دی:

- **صریح مصدر**: لکه پورته دوه مثالونه.
- **مؤل مصدر**: هر هغه عبارت دی چې د أنْ او فعل څخه له أنَّ او د هغه له اسم او خبر څخه جوړیږي چې تأویل یا اړول یې صریح مصدر ته ممکن وي یعنې وکولای شي څو د صریح مصدر پر ځای چې اسم دی واقع شي. لکه: أرجو أن تحضر = ارجو حضورک، اتمنی أن الشمس طالعة. یعنې:أتمنی طلوع الشمس.

۸. **ماضي فعل**: هغه فعل دی چې د یوه کار په وقوع باندې مخکې د تکلم له زمانې څخه دلالت کوي. لکه: دَرَسَ، تقدَّم.

۹. **مضارع فعل**: هغه فعل دی چې د یوه شی په وقوع د تکلم په زمانه کې او یا وروسته له زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: یدرس، یتقدم.

۱۰. **د امر فعل**: هغه فعل دی چې د یوه شی د واقع کیدلو غوښتنه وروسته له زمانې د تکلم څخه تر سره کوي. لکه: اُدرس، تَقَدم.

۱۱. **حروف العلة**: الالف، الواو، والیاء.

۱۲. **شکل**: حرکت او یا حرف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باب

الاسم

د اعراب او بنا له لحاظه

د نحو د قاعدو پر بنسټ اسم، معرب او مبني ته ویشل شوئ دی.

١. **معرب اسم:** هغه اسم دی چې د آخر شکل یې په سبب د تغییر د موقع په جمله کې د موقع په جمله کې بدلون ومني لکه د (رجل) کلمه چې آخر یې ضمه، فتحه او کسره په جمله کې د موقعیت له لحاظه مني چې د همدې باب په لومړي فصل کې به پوره توضیح شي.

٢. **مبني اسم:** هغه اسم دی چې په آخر شکل کې په سبب د تغییر د موقع په جمله کې تغییر نه مني او تغییر نه راځي لکه د: (نحن) کلمه چې مبني اسم دی او په هر ځای د جمله کې چې راشي په آخر کې یې (ضمه) وي همدا ډول د (هذه) کلمه.

مبني اسمونه په لاندې ډول دي:

ضمائر، د اشارې اسمونه، موصوله اسمونه، د شرط اسمونه، د استفهام اسمونه، بعضې ظروف، أسماء افعال، د مرکبه اعدادو اسمونه چې دا ټول مبني اسمونه د دې باب په دوهم فصل کې توضیح کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفصل الاول

معرب اسم

معرب اسم هغه اسم دی چې آخر شکل یې په سبب د هغه تغییر چې په جمله کې راځي د موقعیت له لحاظه، تغییر مومي.

معرب اسم په درې ډوله دی:

- مرفوع
- منصوب
- مجرور

مرفوع اسم

۱. **د اسم د رفع علامې (نښې) په لاندې ډول دي:**

۱. **ضمه**: په مفرد اسم کې لکه:

نجح الطالبُ (ملفوظه ضمه) رجع موسیٰ (مقدرة ضمه).

- په سالمه جمع مؤنثه کې لکه: حضرت المدرساتُ.
- په مکسره جمع کې لکه: قام الرجالُ.

۲. **الف**: په تثنیه کې لکه: نجح الطالبان، الطائرتان عالیتان په دې باید پوه شو چې دا (الف) د اسم جزء نه دی، لکه ضمه یواځې د رفع علامه ده.

۳. **واو**: په سالمه مذکره جمع کې لکه: حضرالمهندسون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې باید پوه شو چې دا واو نه اسم دی او نه د اسم جزء دی بلکې یوائې یو حرف دی چې د جمع او رفع علامه ده. همدا ډول د تثنیه الف د مثنیٰ او رفع علامه ده.

- په اسمأ خمسه ؤ کې: اب، اخ، حم، فو، ذولکه جاء اُخوک.

یادونه:

۱. ضمه د رفع په اصلي علامه، الف، واو هر یو د رفع په فرعي علامه یادیږي.

۲. د معتل الاخر اسم د رفع علامه لکه فتی او قاضی مقدره ضمه په الف او یاء باندې جاري کیږي.

۲. **د اسم د رفع حالات:**

اسم په شپږو ځایونوکې مرفوع وي چې عبارت دی له:

۱. مبتدأ.

۲. خبر.

۳. د ناقصه افعالو، اود مقاربه افعالو د شروع او د رجاء اسم.

۴. د مشبه بالفعل د حروفو خبر.

۵. فاعل.

٦. نائب فاعل.

مبتدأ:

۱. مبتدأ هغه مرفوع اسم دی چې له لفظي او غیر زائد عامل څخه مجرده وي.

لکه: الذهب معدن، بحسبک أن تتعلم ما تحتاج اِلیه انت و مجتمعک، القاضیان لیحکمان بالعدل، اللاعبون متنافسون، الممرضات رحیمات.

په لومړۍ جمله کې (الذهبُ) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه یې ضمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دوهمه جمله کې (بحسب) مبتدأ مرفوع او د زائد حرف جر کسره د رفع د علامې د ظهور مانع ګرځیدلئ ده چې ضمه ده.

په دریم مثال کې: (القاضیان) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه یې (الف) دا تثنین دی (د تثنیه الف).

په څلورم مثال کې: (اللاعبون) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه یې د جمع واو دی.

په پنځم مثال کې: (الممرضات) مبتدأ مرفوع او د رفع علامه ضمه ده ځکه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

۲. مبتدأ:

الف: مبتدأ معرب اسم وي لکه په تیرو مثالونوکې مو ولیدل.

ب: مبتدأ مبني اسم وي: (ضمیر) لکه (انا افغانیٌّ) انا ضمیر مبني دی په محل د رفع کې مبتدأ.

- اشاره اسم لکه: هذا من فضل ربی، هذا د اشارې اسم مبني مبتدأ په محل د رفع کې دی.
- موصول اسم لکه: الذی فازبالجائزة له انتاج ادبی رائع، الذی موصول اسم مبني په محل د رفع کې مبتدأ کې.
- د شرط اسم لکه: من یحصد یرفع، من شرطیه اسم مبني په محل دی رفع کې مبتدأ، د دې موضوع شرح د مبني اسم په درس کې په دوهم فصل کې راځي.

ج: مؤل مصدر له (اُن) مصدریه او فعل څخه:

لکه: أن تتحدوا خیر لکم، ځکه چې (أن تتحدوا) په معنی د (اتحادکم) مبتدأ دی او (خیر لکم) د هغه خبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. مبتدأ لکه څنګه چې له نوم څخه يې معلوميږي بايد د جملې په اول کې راشي مګر جائزه ده چې له مبتدأ څخه مخکې د ابتداء (لام) واقع شي لکه (لزيد افضل من عمرو).

(لام) د ابتداء لام زيدٌ مبتدأ مرفوع د رفع علامهٔ ظاهره ضمه ده، همدا ډول جائز دی چې له مبتدأ څخه مخکې حرف نفي يا حرف استفهام راشي. لکه: مانيل المطالب بالتمنی، ما حرف نفي نيل المطالب مبتدأ مرفوع د رفعې علامه ظاهره ضمه دی.

هل انت ناجحٌ، هل د استفهام حرف (انت) مبني ضمير مبتدأ د رفع په محل کې.

۴. دې قاعدې له لحاظه مبتدأ معرفه وي لکه څنګه چې په پورتنيو مثالونوکې مو وليدل، ځکه چې مبتدأ هغه موضوع دی چې د هغه په اړه خبرې کيږي يا په بل عبارت هغه اسم دی چې د مسمیٰ صفت يا کارکې بيانيږي.

عرب د هغه شی د صفت يا کار يا د شخص د صفت يا کار څخه خبرې کول چې اوريدونکی ته د خبرو په وخت کې معلوم نشي بې فايدې بولي مګر سره لدې داسې حالات شته دي چې د بعضو ملحوظاتو په خاطر مبتدأ نکره وي:

الف– موصوفه نکره: لکه رجل کريم عندنا، رجل موصوفه نکره، کريم د هغه صفت له موصوف سره مبتدأ مرفوعه او د رفع علامهٔ ظاهره ضمه.

ب– مضافه نکره: طالب احسان واقف، طالب نکره مضافه مبتدأ مرفوعه او د رفع علامهٔ ظاهره ضمه.

ج– له نکرې څخه مخکې د نفی حرف وي: لکه ما ظالم ناجح (ظالم) مبتدأ نکره ځکه چې مسبوق په حرف نفي دی.

د– نکره چې مسبوق په استفهام وي: لکه (هل رجل فيکم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. مبتدأ عادتاً له عناوینو څخه حذفیږي لکه د کتابونو عناوین، د قصو او صحیفو عناوین او نور لکه چې ویل کیږي (حالات رفع الاسم) چې تقدیر یې دا ډول دی (هذه حالات رفع الاسم).

– همدا ډول مبتدأ حذفیږي چې خبر یې مصدر نائب له خپل فعل څخه وي لکه (صبر جمیل) یعنې (موقفنا صبر جمیل) موقفنا هغه مبتدأ دی چې دلته حذف شوې ده.

– کله چې یو دلیل په وجود د مبتدأ دلالت وکړي نو مبتدأ حذفیږي لکه:

(علی المکتب) د هغه چا په ځواب کې چې وپوښتي (أین الکتاب) تقدیر یې داسې کیږي. چې تقدیر یې په دې ډول دی: (الکتاب علی المکتب) ځرنګه چې کتاب په پوښتنه کې ذکر شوئ دوه وارې ورته حاجت نشته دی.

٦. کله مبتدأ وروسته او خبر مقدم راځي لکه (ممنوع التدخین).

چې (التدخین) مؤخره مبتدأ ده او دابحث په دخبر په برخه کې تشریح شي.

خبر:

١. خبر د جملې اسمیې هغه جز دی چې د هغې جملې د مبتدأ په اړه یو حکم څرګند کړي چې دواړه مبتدأ او خبر ته مفیده جمله یا کلام ویل کیږي.

لکه: المدرس حاضر (حاضر) مرفوع په ظاهره ضمه.

(العینان مبصرتان). مبصرتان مرفوع خبر ځرنګه چې تثنیه دی نو د رفع علامهٔ الف دی.

الفلاحـــــون مجدون. (مجدون) مرفوع خبر دی ځرنګه چې جمع مذکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالمه ده نو د رفع علامۀ یې واو ده.

المهندسات ماهرات. (ماهرات) مرفوع خبر دی څرنګه چې مؤنثه سالمه جمع ده د رفع علامۀ ضمه ده.

۲. خبر په عدد کې (مفرد، تثنیه، جمع) او نوع کې (مذکر او مؤنث) له مبتدأ سره یو ډول داځي لکه: المدرس حاضر، المدرسان حاضران، المدرسون حاضرون او المدرسات حاضرات.

کله چې مبتدأ د غیر عاقل جمع وي لکه: المنازل، الجبال، السیارات، الاشجار او نور. جائز دی چې خبر مؤنث مفرد یا خبر مؤنثه جمع وي لکه: الجبال عالیة یا عالیات، السیارات مسرعة یا مسرعات.

۳. د خبر ډولونه:

خبر په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله، اسمیه جمله، فعلیه جمله.

الف _ ظاهر اسم: ظاهر اسم که معرب وي او که مبني کله چې خبر واقع شي معمولاً نکره وي. ظاهر اسم معرب په دوه ډوله دی.

جامد اسم او مشتق اسم:

- جامد اسم: هغه اسم دی چې له بل شی (مصدر، فعل، اسم ذات) څخه نوی جوړ شوئ او په دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دوه ډوله دی: اسم ذات او اسم مصدر چې دا دواړه ډولونه خبر واقع کیدای شي لکه: هذا اسد، هذا علم.
- مشتق اسم هغه اسم دی چې له فعل، مصدر یا اسم ذات څخه جوړ شوئ وي او پر ذات د یوه وصف پر قیام دلالت کوي.
- خبر کله اسم جنس وي لکه : انت اسد، هو انسان، ذاک حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مبني اسم هم خبر واقع کيږي لکه اسم موصول په دې آيت کې: اولئک الذين اشتروا الضلالة على الهدى. (الذين) موصول اسم له صله سره خبر په محل دی رفع کې.
- اسم ضمير: لکه احمد انا، الشاعر انت، الکاتب هو دا درېواړه ضمائر خبر دي په محل د رفع کې.
- د اشارې اسم: کله کتابک هذا، کراستک هذه، المجرمون هؤلاء، هذا، هذه، هؤلاء په پورتنيو جملو کې خبر واقع شوي دي.

ب ـ شبه جمله: (جار او مجرور يا ظرف)

لکه: العامل فى المصنع. فى المصنع جار او مجرور خبر دی مبتدأ په محل کې د رفع کې.

الحديقة اَمَامَ المنزل. (امام المنزل) شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف اليه څخه مرکبه ده.

يادونه:

د امام کلمه او نور ظرفونه چې خبر واقع کيږي څرنګه منصوب دي؟

چې فتحه د هغوی د نصب علامه ده په داسې حال کې چې هغوی خبر دي بايد مرفوع وي؟

د دې خبر تفسير داسې کيږي: کله چې خبر شبه جمله او له ظرف او يا جار او مجرور څخه جوړ شوي وي په حقيقت کې خبر د ظرف يا جار او مجرور عامل چې مقدر وي، دی. لکه: الحديقة تستقر يا الحديقة مستقرة امام المصنع.

ج ـ خبر اسميه يا فعليه جمله:

لکه: النجاح اساس العمل. اساس العمل: اسميه جمله، خبر په محل د رفع کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشمس اشرقت. (اشرقت) فعليه جمله د رفع په محل کې خبر. د دې ډول خبر شرحه به په (الجملة و مکانهامن الاعراب) بحث په الباب الرابع کې وشي.

۴. دا شرط نه دی چې خبر مستقیماً وروسته له مبتدأ څخه ذکر شي کله کله د مبتدأ او خبر تر منځ یو فاصل یا زیاد واقع کیږي. خبر په دې دلیل چې د فائدې متمم جزء دی او یا هغه عمده جزء دی چې د مبتدأ سره یې په ترکیب مفیده جمله منځ ته راوړي،پیژندل کیږي.

لکه: الاصلاح الزراعی مفید: الاصلاح مبتدأ مرفوع په ضمه. الزراعی نعت د مبتدأ (صفت)، مفید خبر دی مبتدأ مرفوع په ضمه. که یواځې ووایو چې (الاصلاح الزراعی) او چپ شو د جملې معنی ناقصه کیږي. او کوم حکم نه افاده کوي تر څو چې د مفید یا د هغه په ډول کوم بل لفظ ذکر نشي.

بل مثال: صوت البلبل جمیل، جمیل د مبتدأ خبر مرفوع په ضمه او که یواځې (صوت بلبل) وویل شي او بس، معنی نه پوره کیږي تر څو چې (جمیل) و نه ویل شي.

۵. د خبر تقدیم په مبتدأ جوازاً:

په لاندې ځایونو کې جائز دی چې خبر له مبتداء څخه مخکې ذکر شي:

الف _ کله چې خبر ته صدارت ورکول مقصود وي.

لکه: ممنوع التدخین. ممنوع مقدم خبر مرفوع په ضمه. التدخین مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه.

ب _ کله چې له مبتدأ څخه مخکې حرف نفي او یا استفهام راشي او خبر هم صفت وي. لکه: اقائم انت، او لکه ماقائم انت. قائم په دواړو مثالونو کې مقدم خبر مرفوع په ضمه دی. انت مبني ضمیر د رفع په محل کې مؤخره مبتدأ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ کله چې خبر شبه جمله وي او مبتدأ معرفه وي لکه: فی التأنی السلامة. (فی التأنی: جار او مجرور مقدم خبر او السلامة مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه او لکه: امام القاضی قائل الحق (امام القاضی) ظرف، مقدم خبر، قائلٌ مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه. الحق مضاف الیه مجرور په کسره.

٦. د خبر تقدیم پر مبتدأ وجوبا: په لاندې ځایونو کې واجب دی چې خبر له مبتدأ څخه مخکې راشي.

الف ـ په هغه صورت کې چې خبر شبه جمله او مبتدأ غیر موصوفه نکره او مضاف نه وي. لکه: فی الدار رجل. فی الدار جار او مجرور خبر مقدم او رجل مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه.

عندی دینار. عندی: شبه جمله مقدم خبر. دینار مؤخره مبتدأ مرفوع په ضمه.

ب ـ کله چې خبر داسې لفظ وي چې مختص صدارت (لومړي توب) ته وي لکه د استهفام اسمونه: متی الامتحان: متی د استفهام اسم مقدم خبر ـ الامتحان ـ مؤخره مبتدأ.

ج ـ کله چې مبتدأ ملحق له داسې ضمیر سره وي چې هغه د خبر یوې برخې ته راجع شي لکه: للسلام تبعاته. نو ثابت للسلام ټول خبر دی او کوم ضمیر چې په تبعات کې دی هغه یواځې سلام ته راجع کیږي چې د خبر یوه برخه ده.

٧. د خبر تعدد: کله یو مبتدأ ډیر خبرونه یا متعدد خبرونه لري. لکه: الرمان حلوحامض. چې حلو لومړی خبر او حامض دوهم خبر دی مرفوع په ضمه.

النیل سخی وفی فیاض بالخیر، سخی، وفی، فیاض په خپل ځای کې هر یو لومړی، دوهم او دریم خبر دی او مرفوع په ضمه دی.

٨. په بعضې ځایونوکې خبر حذفیږي چې شرحه یې په خپل ځای کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه يو له هغو ځايونو څخه هغه خبر دی چې مبتدأ يې وروسته له (لولا) ذکر شوئ وي. لکه: لولا الطبيب ما شفی المريض چې تقدير يې په دې ډول دی. لولا الطبيب موجود، ماشفی المريض چې خبر يې حذف شوئ ده.

- کله چې مبتدأ صريحا قسم وي. لکه: لعمرک ان الحياة کفاح تقدير يې په دې ډول دی: لعمرک قسمي اِن الحياة کفاح. لعمرک، مبتدأ او قسمی محذوف خبر د مبتدأ.
- کله چې پر مبتدأ د مصاحبت د واو په واسطه بل کوم اسم عطف شي. لکه: کل جندی وسلاحه چې تقدير يې داسې کيږي: کل جندی و سلاحه، مقترنان خبر چې مقترنان دی، حذف شوئ دی.

د کان اسم:

١. هره مبتدأ چې کان يا د هغې اخوات مخکې له هغې څخه ذکر شي مرفوع کيږي لکه: کان زيد قائماً. زيد د کان اسم دی او مرفوع په ضمه دی.

د کان اخوات په لاندې ډول دي:

- اصبح. لکه: اصبحت الشجره متمرة.
- اضحیٰ. لکه: اضحیٰ المهندسون مهتمين بعملهم.
- ظل. لکه: ظل العامل مکبا علی عمله.
- امسی. لکه: امست اسماء ممطرة.
- بات. لکه: بات النجم لامعًا.
- صار (تحول). لکه: صار القطن نسيجا.
- ليس (نفی). لکه: ليس النجاح سهلاً.
- ما ذال (استمرار). لکه: ما ذال السلام عملا محببا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ما برح (استمرار). لکه: ما برح الصاروخان منطلقين الى القمر.
- ما انفک (استمرار). لکه: ما انفک الطفل نائماً.
- ما دام (لبيان المدة). لکه: لا تعبر الشارع مادامت الاشارة حمراء.

کان او د هغې اخوات ناقصه افعال ياديږي ځکه چې د جملې د معنى د تکميل لپاره خبر ته اړتيا لري. پر خلاف د تامه افعالو چې د جملې معنى کولاى شي د فعل په ذکر تکميل شي. لکه: جاءزيد، کتب عمرو. خو د کان زيد قائماً په جمله کې د قائماً له يادولو پرته د جملې معنى نه تکميليږي.

ناقصه افعال په ناسخه افعالو هم ياديږي ځکه چې د خبر اعرابي حکم ته تغيير ورکوي.

۲. کان او دهغه اخوات افعال دي:

کان او د هغه اخوات د تصريف له اړخه په درې ډوله تقسيم شوى دي:

الف _ هغه ناقصه افعال چې علاوه له ماضي څخه مضارع او امر هم لري، مضارع او امر يې لکه د ماضي په شان عمل کوي چې دا ډول عبارت دي له: کان، اصبح، اضحىٰ، ظِلَّ، امسىٰ، بات، صار څخه.

لکه: يظل العامل مکبا على عمله (مضارع).

کونوا يدا واحدَةً (امر).

او د ما دنفي دخول پر دې افعالوجائز دى لکه: ما کان زيد قائماً لم تصبح الشجر مثمرة.

ب _ بله برخه داسې افعال دي چې علاوه له ماضي څخه يواځې فعل مضارع يې استعمال شوئ او لکه ماضي فعل يې داسې عمل کوي چې دا د استمرار افعال دي (مازال، مابرح،ماانفک،مافتئ).لکه:لايزال السلام أملاً محببا، ولم ينفک الطفل يبکى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ دوه فعلونه د ناقصه افعالو څخه جامد دی چې نه د هغوی مضارع فعل او نه امر فعل استعمال شوي دي چې عبارت دي له (ليس) او (مادام) څخه.

(ما) په (مادام) کې مصدری (ما) بلل شوئ او مخکې له مادام څخه بايد جمله ذکر شوې وي که نه کامله افاده نه ترلاسه کيږي. لکه: لن ينتصر العدو مادام التعاون قائماً.

يادونه:

ټول ناقصه افعال په استثناً د (فتئ ، زال او ليس) کولای شي لکه فعل تام غوندې يعني له فاعل سره يې له خبره يوه مفيده جمله جوړه کړي. لکه: سأ تابع اخباره أينما كان. په دې جمله کې (کان) په معنیٰ د (وجد) دی.

(ألا إلى الله تصير الأمور) په دې مثال کې (تصير) په معنیٰ دی (ترجع) دی.

اَوَتْ الطيور الى عشاشها و باتت. په دې مثال کې (باتت) په معنیٰ د شپه يې وکړه دی. په دې دربواړه مثالونو کې (وجد)، (تصير) او (باتت) تام افعال دي چې د لومړي فعل فاعل مستتر ضمير دی، د دوهم فعل فاعل (الأمور) او د دريم فعل فاعل هم ضمير مستتر دی او د جملې په تکميل کې خبر ته ضرورت نلري.

٣. کان کله نا کله زائده هم راځي. لکه: لا يوجد کان مثلک (کان زائده دی).

٤. کله د نون حرف له مجزوم مضارع د کان څخه چې (يکن) دی د ډير استعمال په وجه حذفيږي نو (لم يک) د (لم يکن) پر عوض ويل کيږي.

٥. څرنګه چې د کان اسم مخکې له راتګ د ناقصه افعالو څخه کيدای شي چې مبتدأ اووسي. لکه مجرده مبتدأ له عواملو څخه، چې معرب اسم وي لکه چې په مثالونوکې مو وليدل، کولای شي مبنی اسم وي (ضمير، اسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشاره او موصول) لکه: اصبحت متقاولاً. (اصبح) ماضي فعل ناقصه او تا ضمیر مبني په محل د رفع کې اسم د اصبح.

امسیٰ هذالمریض مستریحاً. (هذا) اسم اشاره مبني په محل د رفع کې مبني اسم. انشاءالله دا مطلب د مبني په درسونوکې په راتلونکی فصل کې تشریح کیږي.

٦. مقاربه افعال، رجاء او شروع هم د کان له اخواتو څخه شمېرل کیږي. دا درې قسمه افعال په لاندې ډول دي:

کاد، کرب او شک. دا افعال په قریب الوقوع والي د خبر د هغې مبتدأ دلالت کوي کوم چې دا افعال پرې داخل شوي دي.

عسیٰ، حری، اخلولق. دا افعال پر متوقع والي د خبر د خپلې مبتدأ دلالت کوي.

شرع، إنشاء، أخذ، طفق، جعل، هبَّ. دا افعال په شروع او پیل د وقوع د خبر د خپل اسم دلالت کوي.

دا ټول دربواړه ډولونه افعال په هغه اسمیه جمله واردیږي چې خبر یې فعل مضارع وي او وروسته له راتګ څخه د دې افعالو مبتدأ ته د یاد شوی فعل اسم وایي او د مبتدأ خبر د هغه فعل خبر بولي.

او په لاندې ډول (أن) د دوی په خبر کې راځي:

- په وجوبي ډول له (حری او اخلولق) سره داسې ویل کیږي:

حری الطلب أن یعالج الامراض المستعصیه.

په همدې ډول: اخلولق الطلب أن ...

(أن) زیات د عسیٰ (او شک) په خبر کې استعمالیږي. لکه: عسی الرخاء أن یدوم. لکه: عسیٰ أن تکرهو اشیئا و یجعل الله فیه خیراً کثیراً.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شک اللیل أن ینجلی

أن له (کاد) او (کرب) سره کم استعمالیږي لکه: کادت الازمة تنفرج ـ او ـ کادت الازمة أن تنفرج.

او د افعال شروع په خبر کې (أن) هیڅ کله نه راځي لکه: أخذ الا و لا د یلعبون ـ هبت الطیور تَغَرَّدُ.

یادونه:

افعال مقاربه، رجاء او شروع متصرف فعلونه نه دي یعنې یواځې ماضي استعمال شوئ دی خو د کاد او اوشک مضارع هم استعمال شوئ دی.

لکه: یکاد البرق یخطف ابصارهم ـ یوشک الصیف أن ینتهی.

١. د انَّ خبر: هر هغه خبر ته ویل کیږي چې د هغه مبتدأ په سبب د اِنّ لفظاً او یا محلا منصوب شوئ وي.

د (اِنّ) خبر همیشه مرفوع وي لکه: ان زیداً قائم.

(قائم) د انّ خبر مرفوع په ضمه.

اِنّ اللاجئین عائدون الی وطنم. عائدون د اِنّ خبر دی مرفوع په واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.

٢. د اِنَّ اخوات:

- اِنّ: د تاکید لپاره په اسمیه جمله داخلیږي. لکه: اِنَّ المجدَّ ناجح.
- اَنّ: د توکید لپاره ده او باید له هغه څخه مخکې کلام موجود وي. لکه: یسعدنی اَن الصناعة متقدمة فی بلدنا.
- کأنّ: د تشبیه لپاره راځي کله چې خبر یې اسم جامد وي. لکه: کأن محمودا أسد. او (ظن) د ګومان لپاره دی که خبر یې مشتق وي لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کأنک فاهم لکن: د استدراک لپاره راځي) د مابعد لپاره د ماقبل حکم مخالف حکم ثابتوي، نو ضروري ده چې له لکنّ څخه مخکې کلام وجود ولري. لکه:

الکتاب صغیر لکنه مفیدٌ. ما هذا ابیض لکنه أسودٌ.

- لعَلَّ: د رجاء یا د خبر د وقوع د امیدوارۍ لپاره استعمالیږي. د رجاء معنیٰ دا ده چې د هغه شي توقع کول کوم چې د لاسته راوړلو اعتماد یې نه وي. لکه: لعلَّ الجو معتدل غداً. په ډېرواستعمالي حالاتوکې د لعل لومړی لام حذف شوئ. لکه: عل الفَرَج قریب.

- لیت: د تمني لپاره استعمالیږي. او هغه د یوه شي له لاس ته راوړلو سره مینه درلودل دي. لکه: لیت المسافر قادم _ لیت النتیجة حسنة.

کله چې د لیت اسم د متکلم ضمیر وي د لیت له تاء څخه وروسته نون او یا د متکلم (ی) راځي. لکه: لیتنی سعید. دا کلام چې لیت نوي داسې کیږي: انا سعید.

- لا د نفی لپاره. لکه: لا سرور دائم.

(لا) حرف د استعمال ډېر حالات لري چې انشاءالله په دریم باب کې چې د حرف خاص بحث دی پوره او تفصیلي بحث وشي.

۳. د (اِنَّ) او (لاَ) خبر: اقسام یې په لاندې ډول دي:

الف _ ظاهر اسم: لکه: انَّ زیداً قائم.

ب _ شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور) لکه: اِنَّ الرَاحَةَ بَعْد التَعَبِ.

بَعْد التَعَبِ شبه جمله ده چې له ظرف او مضاف الیه څخه جوړه شوې ده. لارجل فی الدار (فی الدار _ جار او مجرور).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ اسمیه جمله یا فعلیه جمله:

لکه: اِن الصباح ضؤه شدید (ضؤه شدید اسمیه جمله د اِنَّ خبر شوه.

لیت الشباب یعود یوما، یعود یوما: فعلیه جمله د لیت خبر شوه.

په څلورم باب کې (جمله د اعراب د موضوع له لحاظه) دا مطلب تشریح کیږي.

۴. د اِنَّ د خبر د تقدم جواز:

کله چې د اِنَّ خبر شبه جمله او اسم یې معرفه وي، د خبر تقدم یې پر اسم باندې جائز دی لکه: اِنّ فی التأنی السلامة. چې (فی التأنی: د اِنَّ مقدم خبر او ـ السلامة د اِنّ وروستئ اسم دی.

- د اِنّ د خبر د تقدیم وجوب:

الف ـ کله چې د اِنَّ خبر شبه جمله او اسم یې نکره وي لکه:

انّ مع العسر یسراً (مع العسر: د اِنَّ خبر او یسراً د اِنَّ مؤخر اسم دی.

ب ـ کله چې د اِنّ په اسم کې ضمیر یوه جزء دی اسم د خبر د اِنَّ ته راجع شوئ وي. لکه: ان فی الدار صاحبها (فی الدار: مقدم خبر دی. صاحبها: د اِنَّ مؤخر اسم چې له هغه سره د (ها) ضمیر متصل شوئ چې خبر ته راجع شوئ دی.

۵. کله چې له اِنَّ او د هغه له اخواتو سره (ما) متصله شي چې د هغوی د عمل مانع ګرځي او اسم یې مرفوع پاتې کیږي. یواځې په لیت که هم رفع او نصب د اسم یې جائز دی.

لکه: انما الامُ الا خلاقُ ما بقیت

کانما القذائف قصف الرغود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليتما الامتحانُ سهل _ يا _ ليتما الامتحانَ سهل.

٦. د اِنَّ همزه په لاندې ځايونوکې مکسوره وي:

الف _ د کلام په اول کې لکه: اِنَّ العدل اساس الحکم.

ب _ وروسته له قول څخه لکه: قال المتهم اِنَّی بریءٌ (قل اِنَّ هدی الله هو الهدی).

ج _ وروسته له قسم څخه لکه: والله اِنَّ النصر قریب.

د _ د صله او موصول د جملې په اول کې لکه: جاء الذی اِنه ناجح.

هــ _ د حاليه جملې په لومړي سر کې لکه: قابلته و إنّه مستعد للسفر.

و _ وروسته له حيث څخه راشي لکه: ليسکن الناس حيث اِنَّ الراحة موفورة.

يادونه:

د اِنَّ د يوه نون حذفول کله چې له (نا) سره متصل شي د تخفيف لپاره جائز دی لکه: (يايهاالناس اِناّ خلقناکم من ذکر و انثیٰ).

٧. أنَّ: په هغه ځای کې چې (أن) له اسم او خبر سره مصدر ته مؤل شي د هغه همزه مفتوحه وي او په دې صورت کې واجب دی چې (أنّ) له خپل اسم او خبر سره مسبوق په يوه جمله اوسي لکه:

سرنی انک نجحت او صحيح دی چې وويل شي: سرنی نجاحک.

أتمنی أنّ القمر طالع که ووايو: اتمنی طلوع القمر عين معنی افاده کوي.

عَجِبْتُ من أنک قائم په معنی د عجبت من قيامک.

د مصدر په اړه پوره معلومات به د دې کتاب په دوهم جزء کې راشي.

٨. دا جائز دی چې د اِنّ په خبر کې مفتوحه لام چې د تاکيد لپاره دی راوړل شي لکه: اِن الله لقوی عزيز _ اِن زيدًا لقائم.

دا لام يواځې د اِنَّ په خبر داخليږي نه د نورو مشبه بالفعل په حروفو. همدا ډول جائز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چې همدا د تاکید لام د اِنّ په اسم داخل شي په هغه صورت کې چې د اِنّ خبر پر اسم مقدم شي لکه: (و اِن لک لا جرًا غیر ممنون).

الفاعل

۱. فاعل هغه مرفوع اسم دی چې وروسته له معلوم فعل ذکر کیږي او د فعل په کونکې او یا پر هغه ذات دلالت کوي چې په نوموړي فعل متصف وي.

لکه: قام الرجلُ. (الرجل فاعل مرفوع په ضمه).

ترافع المحامیان. (المحامیان: فاعل مرفوع په الف ځکه چې مثنیٰ دی).

قاتل المناضلون. (المناضلون: فاعل مرفوع په واو ځکه جمع مذکره سالمه دی).

تقرر اعلان نتیجه الامتحان. (اعلان: فاعل په ضمه.

۲. د فاعل اقسام:

الف _ کله فاعل اسم معرب وي لکه چې په یاد شوو مثالونوکې مو ولیدل.

ب _ کله مبنی اسم وي لکه: ظاهر ضمیر یا مستتر ضمیر، اسم اشاره، اسم موصول لکه: جلست (تاء: ضمیر ظاهر (بارز) فاعل مبنی د رفع په محل کې.

الرجل حضر (الرجل: مبتدأ مرفوع په ضمه حضر ماضي فعل اوفاعل یې هغه مستتر ضمیر دی چې تقدیریې (هو) دی او جمله فعل اوفاعل سره په محل د رفع کې خبر لپاره د مبتدأ.

نجح هذا الطالب. (هذا اسم اشاره مبنی په محل د رفع د فاعل کې.

جاء الذی کتب. (الذی موصول اسم مبنی په محل د رفع د فاعل کې.

د یاد شوي مطلب پوره شرح په دوهم فصل د مبنی په بحث کې وړاندې کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ کله فاعل مؤل مصدر دی أن او فعل څخه یا له اِن اود هغه له اسم او خبر څخه وي. لکه: ینبغی أن تفوز: مؤل مصدر له أن او فعل څخه (ینبغی فوزک)

سرنی انک نجحت. مؤل مصدر له اِن او د هغه له اسم او خبر څخه په معنیٰ دی.

سَرَّنِی نجاحک. په دې جمله کې مؤل مصدر له اِن او د هغه له اسم څخه فاعل واقع شوئ دی.

د دې موضوع تفصیل د مؤل مصدر په بحث کې پوره توضیح کیږي.

۳. کله چې فاعل مثنیٰ یا جمع وي فعل یې همیشه مفرد راځي لکه:

حضرالمدرس ـ حضرالمدرسان ـ حضرالمدرسون ـ حضرالمدرسات.

۴. کله چې فاعل مؤنث وي له فعل سره یې د تانیث تاء یوځای او ملحق کیږي. که چېرې ماضي فعل وي ساکنه تاء په آخر د فعل کې او که فعل مضارع وي متحرکه تاء په اول د فعل کې زیاتیږي لکه: جاءت هند ـ تأتی فاطمة.

۵. په لاندې ځایونوکې د تانیث تاء راوړل واجب دي:

الف ـ کله چې فاعل اسم ظاهر (نه مضمر) حقیقي مؤنث او له فعل څخه غیر منفصل وي. حقیقي مؤنث هغه اسم ته ویل کیږي چې د یوه حیوان یا انسان نوم وي. لکه: سافرت فاطمه ـ تطیرالحمامة.

ب ـ کله چې فاعل ضمیر مستتر وي حقیقي مؤنث یا مجازي مؤنث ته راجع شوئ وي (مجازي مؤنث هر هغه اسم دی چې د حیوان نوم نوي مگر عربو هغه په مؤنث کې حساب کړئ وي. لکه: منضدة او الشمس).

لکه: زینب حضرت (د حضرت فاعل هغه مستتر ضمیر دی چې حقیقي مؤنث ته یعنې زینب ته راجع شویدي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشمس طلعت. د طلعت فاعل هغه مؤنث ضمير دی چې الشمس ته راجع شويدی او هغه مجازي مؤنث دی.

٦. د فعل تانيث له مؤنث فاعل سره په لاندې ځايونوکې جائز دی:

الف ـ کله چې فاعل حقيقي مؤنث وي خو د فاعل اوفعل تر منځ فاصله وجود ولري. لکه: سافرت أمس فاطمة. جائز دی چې سافر امس فاطمة بدون له (تا) ښخه وويل شي.

که چېرې فاصل د فعل او فاعل تر منځ د (الا) حرف وي راجح خبره دا ده چې فعل بدون له تاء ښخه ذکر شي. لکه: مانال الجائزة الا الفائزة. او مانالت الجائزة الا الفائزة هم جائز دی خو بدون له تاء ښخه بهتر دی.

ب ـ کله چې فاعل اسم ظاهر مجازي التانيث دی د تاء راوړل او يا نه راوړل دواړه يو ډول دي. لکه: تطلع الشمس يا يطلع الشمس همدا ډول طلعت الشمس او يا طلع الشمس.

ج ـ کله چې فاعل جمع تکسير وي. لکه: حضرت القضاة يا حضر القضاة.

٧. دا شراط نه دی چې فاعل هر کله له خپل فعل سره متصل ذکر شي بلکې جائز دی چې يو فاصل يا زيات، د فعل او فاعل تر منځ واقع شي.

لکه: اعجبنى فى الحديقة ازهارها (ازهارها د اعجبنى د فعل مرفوع په ضمه فاعل دی چې د فعل او فاعل تر منځ شبه جمله (فى الحديقة) فاصل واقع شوئ دی).

په ډيرو ځايونوکې مفعول به له فاعل ښخه مخکې ذکر کيږي د فعل او فاعل تر منځ فاصل واقع کيږي. لکه: يجنى القُطْنَ الفلاحُ، چې (القطن مفعول به منصوبه په فتحه او الفلاح: مرفوع په ضمه عامل دی چې د دې موضوع تفصيل به د مفعول په بحث کې ذکر کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. یادونه: کله چې په کلام کې مبني للمعلوم فعل موجود وي، د فاعل موجودیت په جمله کې حتمي دی او د هغه فعل د فاعل د پیژندلو لارې دا دي چې د ذوی العقولو لپاره د اسم استفهام (من) او د غیر ذوی العقولو لپاره د (ماذا) کلمه مخکې له فعل څخه راوړل کیږي.

لکه: تکلم الخطیب بشجاعة چې وپوښتل شي: من تکلم؟ په ځواب کې ویل کیږي (الخطیب) نو خطیب فاعل دی.

حفر المؤتمر اربعون مندوبا. پوښتنه کیږي، من حفر؟

په ځواب کې ویل کیږي (اربعون) نو اربعون فاعل دی.

أوافق علی هذا الرأی (من یوافق؟) په ځواب کې ویل کیږي.

(انا) نو مستتر ضمیر په (اوافق) کې د هغه فاعل دی.

تقرر تاجیل النتیجه (ماذا تقرر؟) تاجیل النتیجه. نو تاجیل النتیجه فاعل دی.

۹. کله فعل حذف او فاعل ذکر کیږي:

لکه: کل عام و انتم بخیر، چې په اصل کې جمله دا ډول دی: یقبل کل عام و انتم بخیر، یعنې هر کال دې راشي په داسې حال کې چې تاسو روغ یاست.

کل د محذوف فعل فاعل دی چې هغه یقبل دی.

۱۰. قاعده داسې ده چې فاعل وروسته له یوه فعل څخه راځي لکه څنګه مو چې په تیرو مثالونو کې ولیدل. خو هر یو مصدر د اسم فاعل دی صفت مشبه چې د فعل د معنیٰ متضمن دی په بعضو جملو کې د فاعل رافع کیدای شي لکه په لاندې جمله کې:

جاء الرجل الفاضل أخوه _ (أخو) د الفاضل فاعل دی چې عامل د رفع یې همدا اسم فاعل دی نه کوم بل فعل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخلت بستاناً جميلا منظرهُ _ منظر مرفوع فاعل دی چې عامل د رفع يې جميلا دی او دا صفت مشبه دی.

د دې موضوع پوره تفصيل انشاءالله د مشتقاتو په مبحث کې په تفصيل راشي.

نائب الفاعل:

١. نائب فاعل هغه مرفوع اسم دی چې وروسته له مبني للمفعول فعل څخه (مجهول فعل) راځي. دا اسم چې عمدتاً په اصل کې مفعول به دی خو د مبني للمفعول فعل يعنې مجهول فعل موجوديت چې د فاعل د وجوبي حذف سبب گرځي، دا مفعول به، نائب فاعل گرځي.

لکه هزم العدو _ چې (العدو) نائب فاعل او مرفوع دی. چې اصل جمله داسې کيږي. هزم جيشنا العدو. جيشنا چې فاعل دی کله چې ذکر ته يې ضرورت نه وه نو حذف شه او مفعول به (العدو) د فاعل قائم مقام وگرځيد او د هغه اسناد د ته تحول وکړ.

په دې ځای کې د يادولو وړ دی چې ووايو: د جملې ارکان درې دي:

مسند اليه، مسند او اسناد. او هر يو د کلام عمده جزء يا مفيده جمله بلل کيږي. خو نور اجزاء د جملې لکه: مفاعيل خمسه، حال، تمييز، ظرف، جار او مجرور او توابع يا د فعل او اسم متعلق د فعل په معنیٰ دی. او يا هم د اسم د معنیٰ بيانونکي دي (مُبيّن).

٢. فعل يا متعدي وي چې يو مفعول او يا څو مفعول غواړي او يا فعل لازمي دی چې يواځې معنیٰ يې په فاعل تماميږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ کله چې فعل یوه مفعول ته متعدي شي فاعل حذفیږي، او مفعول به د فاعل نائب ګرځي خو کله چې فعل مبني للمفعول شي.

ب ـ کله چې فعل له یوه څخه زیات مفاعیل ولري، فاعل حذفیږي او فعل مجهول صیغې ته اوړي او لومړی مفعول به، نائب فاعل ګرځي او مرفوع ګرځي او نور مفاعیل په خپل حال منصوب پریښودل کیږي لکه:

اعطی الناجح جائزة، الناجح نائب فاعل مرفوع په ضمه جائزة د وهم مفعول به په خپل حالت منصوب پر فتحه دی.

د فاعل له حذف څخه مخکې جمله په دې ډول وه:

اُعْطِیَ المعلم الناجح جائزة، کله چې فاعل (المعلم) حدف شه او فعل په مبني للمفعول صیغه بدل شه او لومړی مفعول د جائزة، لکه مخکې په خپل حال پاتې شه.

ج ـ کله چې لازمي فعل مبني للمفعول وګرځول شي واجب دی چې نائب فاعل یې یا مصدر، یا متصرف ظرف او یا جار او مجرور وي لکه:

یتنزه فی الحدائق. فی الحدائق جار او مجرور خو کله چې (الناس) فاعل وه او حذف شه فعل مبني للمفعول شه جار او مجرور نائب فاعل او د رفع په محل کې راغی.

۳. کله چې د فعل فاعل ذکر شي مبني للفاعل ورته ویل کیږي او مبني للمعلول ځکه دی چې فاعل یې معلوم او مذکور وي. او نائب فاعل ته مبني للمفعول یا مجهول ځکه ویل کیږي چې مفعول د فاعل ځای نیولی او فعل ته مجهول ویل کیږي اوفاعل یې مجهول دی.

۴. د فعل شکل مبني للمفعول ته اوړي:

- ماضي فعل: اول یې مضموم او ماقبل آخر یې مکسور کیږي. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَنَعَ النجار الاثاث. صُنِعَ الاَثَاثُ. اكرم المعلم الفائز. اُكْرِمُ الفائزُ.

- کله چې ماضي فعل په _ ت، شروع شوئ وي _ تا _ او دوهم حرف د فعل دواړه مضموم ګرځي. لکه: تسلمت سعاد الجائزة چې مجهول فعل د (تُسُلِّمت الجائزة).
- کله چې ماقبل آخر د ماضي فعل الف وي. په (يا) بدليږي او له هغه څخه مخکې حرف يې مکسور ګرځي. لکه د (قال الشاهد الحق) مجهول (قيل الحق) دی.

او مضارع فعل:

- اول يې (د مضارعة حرف) مضموم او ماقبل آخر يې مفتوح کيږي. لکه: تسُرُّ العينين. تُسِرالعينان ويل کيږي. او يشاهد الناس اللاعبين، يشاهد اللاعبون ويل کيږي.
- کله چې ماقبل آخر حرف (فعل مضارع يا (ياء) او يا (واو) وي په الف بدليږي لکه په دې مثال کې: يبيع الفلاح القطن: يباع القطن ويل کيږي همدا ډول په يصوم المسلمون رمضان _ يُصَامُ رمضان ويل کيږي.

۵. نائب فاعل پنځه ډوله دي:

الف _ معرب اسم لکه څنګه چې په تيرو مثالونوکې مو وليدل.

ب _ مبني اسم: ضمير (بارز _ مستتر) اسم اشاره او اسم موصول لکه:

فوجئت بزيارتک، فُوْجئتُ: تاء بارز ضمير مبني په محل د رفع دی نائب فاعل کې.

العدوهُزِم. العدو مبتدأ مرفوع په ضمه هُزِمَ فعل ماضي مبني ضمير په کې مستتر چې تقدير يې (هو) دی نائب فاعل.

يحاکم هذا المذنب. هذا د اشارې اسم مبني په محل د رفع کې نائب فاعل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوفی من نجح. من اسم موصول مبني په محل د رفع د نائب فاعل.

د دې موضوع پوره څېړنه به د مبني اسم په بحث کې وشي.

ج ـ مؤول مصدر له (أن او فعل یا أن او د هغه د اسم و خبر څخه) جوړیږي.

لکه: عُرِف انک مجتهد یعنې عرف اجتهادک. انک مجتهد د مصدر په تأویل په محل د رفع د نائب فاعل دی عُرِفَ کې.

د ـ صریح مصدر، متصرف ظرف یا جار او مجرور په داسې کال کې نائب فاعل کیدای شي چې فعل لازمي وي او مفعول به ونلري.

لکه: أُقبل اِقبالٌ شدید. اقبال: مصدر مؤل نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

شهرت لیلة جمیلة ـ لیلة: ظرف او نائب فاعل دی.

٦. داسې لیدل کیږي په هر کلام کې چې مجهول فعل ولیدل شي نو د نائب فاعل موجودیت د دې ډول فعل لپاره ضروري دی او نائب فاعل لکه څنګه مو چې تیرشویو مثالونوکې ولیدل چې یا معرب اسم وي، یا مبني، مؤل مصدر یا صریح جار او مجرور او یا ظرف وي.

٧. کله چې نائپ فاعل مثنیٰ او یا جمع وي فعل په خپل حالت مفرد پاتې کیږي. لکه: ضُرِبَ الولد، ضرب الولدان، ضرب الاولاد، ضربت البنات.

٨. د فعل تأنیث لکه څرنګه چې له فاعل سره وي په نائب فاعل کې هم همدا ډول دی. لکه: یُقِبَتْ فاطمة بالزهرا. نائب فاعل حقیقي مؤنث او له فعل سره متصل وي نو د فعل تانیث واجب دی.

سفینة الفضاء أطلقت. نائب فاعل داسې ضمیر دی چې مؤنث ته راجع شوئ نو د فعل تانیث واجب دی.

أنهیت أو أنهی الحرب. الحرب مجازي مؤنث او نائب فاعل دی نو د فعل تذکیر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تانيث دواړه جائز دي.

أقيم أواقيمت المصانع. مصانع جمع مكسر نائب فاعل دی نو تانيث د فعل يې جائزدی.

٩. دا ضرور نه ده چې نائب فاعل مستقيماً وروسته له فعل څخه راشي ځکه چې کله نا کله د فعل او نائب فاعل تر منځ يو فاصل يا زياد فواصل راتلای شي. لکه: يقصد بالاجر کل يعطی للعامل لقاء عمله. يُقصَدُ مجهوله مضارع فعل دی، بالاجر _ جار او مجرور، کلٌ _ نائب فاعل مرفوع په ضمه دی.

١٠. قاعده داسې ده چې نائب فاعل وروسته له مجهول فعل څخه بايد راشي خو څرنګه چې اسم مفعول د مجهول فعل متضمن دی نو کله کله د مجهول فعل عمل کوي نو نائب فاعل، مرفوع کولای شي.

لکه: استقلال العامل المطلوب نقله. نقله نائب فاعل دی اسم مفعول (المطلوب) دی.

دا بحث به انشاءالله د مشتقاتو په شرح کې راشي.

د مرفوع اسم تابع

مخکې مو هغه حالات چې اسم په هغه کې مرفوع کيږي توضيح کړ، چې دا ټول حالات د اسم رفع بالاصالة وه.

همدا ټول اسم د مخکيني اسم په تبعيت هم کولای شي چې مرفوع شي چې په دې حالت کې دوهم اسم ته تابع ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توابع: هغه الفاظ دي چې د ماقبل اسم د اعراب تابع دي او د ماقبل خپل اسم په تبعيت مرفوع، منصوب او مجرور ګرځي چې په لاندې ډول دي:

ا. نعت:

نعت هغه تابع دی چې پر هغه صفت چې ماقبل کې دی دلالت کوي. لکه: جاء الرجل الفاضل، الفاضل د الرجل نعت دی نو څرنګه چې الرجل مرفوع دی الفاضل هم د هغه په تبعيت مرفوع دی.

- نعت په دوه ډوله دی:
  - حقيقي نعت: هغه لفظ دی چې په هر هغه صفت دلالت کوي کوم چې په خپله متبوع کې دی. لکه: جاء الرجل الفاضل.
  - سببي نعت: هغه لفظ دی چې پر هغه صفت دلالت کوي کوم چې هغه صفت پا بل اسم کې دی چې هغه اسم په متبوع پورې اړه لري. لکه: جاء الرجل الفاضل آخوه.
- حقيقي نعت په تعريف، تذکير، عدد او نوع کې لکه خپل متبوع داسې دی.

لکه: جاء الرجل الفاضل _ جاء الرجلان الفاضلان _
جاء السيدتان الفاضلتان _ جاء الرجال الفاضلون _
جاءت السيدات الفاضلات.

کله چې منعوت غير عاقل جمع وي جائز دی چې حقيقي نعت يې مؤنث مفرد يا مؤنثه جمع وي لکه: الجبال العالية او العاليات.

خو سببي نعت هر کله مفرد وي او له خپل متبوع سره په تعريف او تنکير کې مطابقت کوي او په تذکير او تانيث کې له خپل مابعد سره موافق وي. لکه: جاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرجل الفاضل أخوه _ جاء الرجل الفاضل اخواه _ جاء الرجلان الفاضل اَخواهما _ جاء الرجل الفاضلات اخواتهم _ جاءت سيدات فاضله اخواتهن.

- حقيقي نعت په درې ډوله دی:

الف _ ظاهر اسم: لکه: القاهرة مدينة عظيمة _ عظيمة نعت دی.

ب _ شبه جمله: (ظرف يا جار او مجرور) لکه: للحق صوت فوق کل صوت.

فوق: د صوت نعت دی.

تذاع الحانٌ من روائع النعم (من روائع: جار او مجرور نعت دی دالحان لپاره.

ج _ جمله که اسميه وي يا فعليه خو جمله يواځې د نکره اسم لپاره نعت راتلای شي. لکه: مضی يوم برده قارص. (برده قارص) اسميه جمله ده چې د يوم لپاره صفت واقع شوئ او يوم نکره دی.

هذا عمل يفيد: فعليه جمله د عمل لپاره نعت واقع شوېده.

د دې خبرو مفصل بحث به د جملې او د هغې د اعرابي محل په درس کې وشي.

II. عطف:

١. عطف هغه تابع دی چې د هغه او د هغه د متبوع تر منځ يو له حروفو د عطف واقع شوئ وي. لکه: نجحت سعادو اختها. د أخت کلمه مرفوع دی ځکه چې په سعاد باندې عطف دی او سعاد د فاعل دی او مرفوع.

٢. د عطف حروف (٩) دي: واو، فاء، ثم، او، ام، لا، لکن، بل او حتی.

د دې حرفونو لنډ تفصيل په لاندې ډول دی:

واو: يواځې په جمع دلالت کوي. لکه: جاء محمد و حسن و سعيد.

فاء: په ترتيب او تعقيب دلالت کوي. لکه: دخل المتهم فالمحامی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثم: په ترتیب او تراخي دلالت کوي.لکه: مات الرشید ثم المأمون.

او: په تخییر یا په شک دلالت کوي. لکه: نقل الخبر محمد او علی.

أم: د طلب په تعین دلالت کوي. لکه: اکتب هذا المقال عمرو أم محمود؟

لا: په نفي د حکم له معطوف څخه دلالت کوي. لکه: نضج البطیخ لا العنب.

لکن: په استدراک دلالت کوي. لکه: مانجح علی لکن أخوه.

بل: له سابق حکم څخه په عدول دلالت کوي. لکه: ظهر علی الامواج ذورق بل باخرة.

حتی: په غایة (نهایت) دلالت کوي. لکه: فرالعدو حتی القائد.

یادونه:

لکه څنګه چې مو وویل ثُمَّ د ثاء په ضمه د عطف حرف دی او کله په آخر کې یې مطوله مفتوحه تاء زیاتیږي لکه (ثمت) چې ابن مالک په بیت کې راغلي:

أفُعِله، افعُل ثم فعَله ثمت افعال، جموع قله

خو ثَمَّ په فتحه د ثاء هغه ظرف دی چې بعید مکان ته د هغې په واسطه اشاره کیږي.

او د هناک په معنیٰ دی او کله یې آخر کې مربوطه تاء راوړل کیږي:

لکه: (ثمة شروط عدیدة للنجاح) یعني هناک شروط عدیدة للنجاح.

III. تاکید:

تاکید هغه تابع دی چې د هغه توهم د رفع لپاره چې د کلام له احتمال څخه د اوریدونکي (سامع) ذهن کې منځ ته راتلای شي کارول کیږي او په دوه ډوله دی.

الف _ لفظي تاکید: هغه تاکید دی چې د مؤکد لفظ په تکرار سره اداء کیږي.

لکه: جاء الوزیر الوزیر. الحریة الحریة اغلی مطلب.

ب _ معنوي تاکید په لاندې الفاظو اداء کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفس، عين، کل، جميع، عامة، کلا او کلتا.

او کله چې دا الفاظ مؤکد واقع کیږي باید له غیر سره متصل لکه مؤکد مطابق وي.

په لنډه توګه دا الفاظ څېړل کیږي.

– نفس، عين:

دا دواړه لفظونه د مفرد د مؤکد سره مفرد او له مثنی او جمع مؤکد سره په وزن د (اَفْعُلُ) راځي. لکه: القی الشاعر نفسه قصيدته، حضرت فاطمة عينها، جاء الرجالان انفسهما، جاءت المرءتان أعينهما، جاء الرجال اعينهم، جاءت النساء انفسهن.

– کل، جميع، او عامة:

په دې درې لفظونوکې مؤکد د ټولو افرادو او اجزاءو د شمول او احاطې لپاره تاکيد راځي. لکه: جاء الرکب کله، الامة العربية جميعها قلب واحد، حضرت القوم عامتهم. په دې ډول جائز نه دی چې وویل شي: جاء محمود کله.

د یادونه وړ ده چې په ډیرو ځایونو کې د تاکید د تقویې لپاره وروسته له کلمه د (کل) څخه د (أجمع) کلمه راوړل کیږي.

خو اجمع په مذکر مفرد کې جمعاً په مفرد مؤنث کې اجمعون او اجمعين د مذکر جمع او جُمَعْ د مؤنثې جمع لپاره کارول کیږي. لک: جاء الرکب کله اجمع، هيت المدينة کلها جمعاء، حضر الرجال کلهم اجمعون، جاءت النساء کلهن جمع. (فسجد الملائکة کلهم اجمعون).

او کله (اجمع) بې لدېنه چې مسبوق په (کل) وي ذکر کیږي. لکه: جاء الرجال اجمعون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کلا او کلتا:

(کلا) د مذکر مثنیٰ په تاکید کې او کلتا د مؤنث مثنیٰ په تاکید کې کارول کیږي او کله چې دا دواړه لفظونه په قطعي ډول تاکید واقع شي او لازمه ده چې ضمیر ته مضاف وي. لکه: جاء الرجلان کلاهما، الکاتبان کلتاهما بارعتان.

یادونه:

د (نفس، عین، کل، جمیع، عامة، کلا او کلتا) کلیمې کله چې وروسته له مؤکد څخه او له ضمیر سره متصل مطبق د مؤکد ذکر شي لکه څنګه چې مخکې ذکر شوي، په اعراب کې د خپل ماقبل تابع دي.

خو کله چې دا کلمې په کوم بل ځای کې د جملې ذکر شي نو د دوی د موقعیت پر اساس اعراب ورکول کیږي. لکه: (فیهما عینان تجریان) عینان مؤخره مبتدأ او مرفوعه په الف ځکه چې مثنیٰ ده.

جاء نفس الرجل. نفس: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کل امری بما کسبت رهین. کل: مبتدأ مرفوع په ظاهره ضمه.

حضر جمیع الاعضاء. جمیع: فاعل مرفوع په ظاهره ضمه.

کلا الرجلان حاضران. کلا: مبتدأ مرفوع په مقدره ضمه په الف.

IV. بدل:

بدل هغه تابع دی چې ذکر یې مقصود وي نه د ده متبوع، او متبوع یې یواځې د تمهید په ډول د هغه (بدل) د ذکر لپاره راوړل کیږي. لکه: جاء احمد أخوک.

او بدل په څلور ډوله دی:

١. بدل کل: چې مطابق د نیت ویل کیږي او خپل متبوع سره مساوي دی. لکه: په تیر مثال کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. بدل بعض: دا ډول بدل د خپل متبوع (مبدل منه) جزء وي. لکه: طبع الکتاب جزءه الاول.

۳. بدل اشتمال: دا هغه شی دی چې مبدل منه پرې مشتمل دی. لکه:تسرني الشارع نظافته.

۴. بدل مباین: چې په دوه ډوله دی: بدل اضراب او بدل غلط.

الف ـ بدل اضراب چې بدل بدا (ظهور) هم ورته ویل کیږي: هغه دی چې متکلم غواړي یو شی ذکر کړي وروسته بیا څرګند شي چې یو بل شی هم د یادولو وړ دی او هغه هم ذکر کړي. په دې بدل کې تابع او متبوع دواړه د متکلم مقصود دي. لکه: أکل خبز لحم علی هذه المائدة. متکلم په دې مائده باندې د ډوډی د خوړلو د بیان قصد وکړ او وروسته د خبز د کلمې له ویلو څخه په نېغه ورته معلومه شوه چې د غوښې خوړل هم په دې مائده باندې باید ذکر شي چې داسې یې وکړه.

ب ـ بدل غلط: د متکلم ژبه د اشتباه له مخې په دې بدل وخوځول شي او په نېغه خپلې غلطی ته ورپام شي او د هغه بدل ذکر کړي. لکه: جاءت طالب استاد.

یادونه:

په بدل بعض له کل څخه او بدل اشتمال کې واجبه ده چې دا دواړه په ضمیر باندې متصل وي چې د هغه مرجع مبدل منه دی. لکه څنګه مو څه په دې مثالونو کې ولیدل: طبع الکتاب جزءه الاول. تسرنی الشارع نظافته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عطف بیان

عطف بیان داسې تابع دی لکه صفت په واضح کولو د خپل متبوع کې خو عطف بیان یواځې جامد اسم وي. لکه: قال ابو حفص عمر: کنا اذل قوم فاعزنا الله بالاسلام فإن طلبنا العزة فی غیر الاسلام فاذلنا.

عمرُ جامد اسم دی او عطف بیان واقع شوئ دی ځکه چې د فاعل تابع واقع شوئ مرفوع دی او د رفع علامه یې غیر منونه ضمه ده ځکه چې غیر منصرف دی.

عطف بیان لکه صفت په اعراب، عدد، تذکیر، تانیث، تعریف یا تنکیر کې مطابق د خپل متبوع وي. نو لدې کبله هر عطف بیان بدل کیدای شي خو هر بدل عطف بیان نشي کیدای ځکه چې هر بدل په یاد شوو صفاتو کې ضرور نه دی چې مطابق د خپل متبوع اوسي.

یادونه:

دا چې وموویل څه عطف بیان کولای شي بدل ووسي هدف مو بدل کل (مطابق) دی.او بعضې موارد له دې خبرې څخه مستثنیٰ دي په دې معنیٰ چې عطف بیان هلته نشي کولای چې بدل واقع شي.

لکه: یا غلام محمودا: په دې ترکیب کې (محمودا) د غلام عطف بیان دی او څرنګه چې غلام د نداء له حرف (یاء) سره متصل شوئ مبني پر ضمه د اما په محل د نصب کې قرار لري چې په دې اساس متبوع یې باید منصوب وي چې محموداً په همدې ډول دی. خو څرنګه چې په بدل کې عامل حکما مکرر نه شمېرل کیږي نو محمود هم د نداء حرف سره متصل ارزول کیږي. باید چې مبني پر ضمه وي کله چې په پورتني مثال کې منصوب تلفظ شوئ ده نو د بدل والي صلاحیت نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندی پکې پاتې تر څو چې یاغلامُ محمودُ ووایو چې په دې حال کې عطف بیان نشي کیدای.

منصوب اسم

لومړی: د اسم د نصب علامې:

- فتحه: په مفرد اسم او مکسر جمع کې د نصب علامه ده.لکه:

قاد السائق السیارة. السیارة مفرد منصوب او د نصب علامه یې فتحه ده.

شرح المدرس النصوص. النصوص مکسر جمع منصوبه بنا پر مفعولیت او د نصب علامهٔ یې فتحه ده.

- یاء: یاء د تثنیه او مذکره سالمه جمع کې د نصب علامه ده. دا یاء د اسم جزء ندی یواځې د تثنیه او جمع د علامې په ډول د اسم سره زیاتیږي. د تثنیه یاء ماقبل مفتوع او د جمع د یاء ماقبل مکسور وي. لکه:

قابلت المدرسین (مذکره مثنیٰ).

کان اللاعبون متنافسین (مذکره جمع).

- کسره: په جمع سالم مؤنث کې کسره د نصب علامه ده. لکه:

رأیت الممرضات. ممرضات: جمع سالم مؤنث بنا پر مفعولیت منصوب دی او د نصب علامه کې د تاء کسره ده.

الف _ په اسماء خمسهٔ کې: أب، اخ .... لکه:

شاهدت اخاک. اخاک له اسماء خمسهٔ څخه دی چې د مفعولیت پر اساس په پورتني ترکیب کې منصوب دی او د نصب علامهٔ (الف) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

1. **د نصب اصلي علامه (فتحه) ده او نورې علامې يې فرعي بلل شوي دي.**
2. **معتل الآخر اسم په الف لکه (فتی، مصطفی ...) په مقدره فتحه پر الف منصوب دي. ځکه چې د فتحې لوستل یا نطق مشکل دی.**

د اسم د نصب حالات

اسم په يولسو حالتونو کې منصوب وي:

1. **د کان خبر.**
2. **د اِنَّ اسم.**
3. **مفعول به.**
4. **مفعول مطلق.**
5. **مفعول له.**
6. **مفعول معه.**
7. **مفعول فیه.**
8. **حال.**
9. **مستثنیٰ.**
10. **منادي.**
11. **تمییز.**

همدا ډول د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کان خبر:

۱. د کان خبر، د مبتدأ هغه خبر دی چې یو له اخواتو د کان څخه له دوی څخه مخکې ذکر شي. لکه: کان المعلم حاضراً. حاضراً: د کان خبر او منصوب په فتحه دی.

ظل القضات عادلین. عادلین: د ظل خبر او په یاء منصوب دی ځکه چې جمع سالم مذکر دی.

۲. د کان خبر په لاندې ډول دی:

الف _ ظاهر اسم لکه په پورتنیو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب _ شبه جمله د ظرف یا جار او مجرور. لکه: اصبح الظل فوق الازهار. فوق الازهار: مضاف ظرف شبه جمله د اصبح خبر په محل د نصب کې.

اضحی السمک فی الشبکة. فی الشبکة جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې خبر د اضحی.

ج _ اسمیه یا فعلیه جمله:

لکه: کان الشتأ برده شدید. برده شدید: اسمیه جمله د خبر د کان په محل د نصب کې.

ما انفک الحزین یبکی. یبکی فعلیه جمله د خبر د ماانفک په محل د نصب کې.

د دې موضوع پوره تفصیل وروسته راځي (څلورم باب د جملې اعراب).

۳. د کان د خبر تقدیم په اسم باندې جائز دی په هغه صورت کې چې اسم یې معرفه وي اوخبر یې شبه جمله. لکه: اصبح فی حیرة الکسلان و المهمل.

فی حیرة: جار او مجرور د کان خبر په محل د نصب کې، مقدم، او کسلان د اصبح اسم مرفوع په ظاهره ضمه_ مؤخر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. کله چې خبر د کان شبه جمله او نکره اسم وي تقديم يې پر اسم د کان باندې واجب دی. لکه:

کان فی الکوب ماء. فی الکوب: جار او مجرور شبه جمله په محل د نصب کې مقدم وجوبي. ماء: د کان اسم مرفوع په ظاهره ضمه وجوبي ماخره ځکه چې نکره ده.

۵. په ډیرو حلاتوکې کیدای شي چې کان له خپل اسم سره یو ځای حذف شوئ وي او یواځې خبر ذکر شي. دا په هغه صورت کې چې خبر یې وروسته له

(اِن) یا شرطیه (لو) څخه واقع شي. لکه: قیل ماقیل ان صدقا و اِن کذباً چې تقدیر یې داسې کیږي:

اِن کان المقول صدقا و اِن کان المقول کذبا.

أرید منک ولو کلمة واحدة. چې تقدیر یې و لوکان الرد کلمة واحدة دی.

یادونه:

کله چې دنفی حروف لکه (اِن)، (لا)، (ما) او (لات) په مبتدأ او خبر داخل شي د لیس په شان چې د کان له اخواتو څخه دی عمل کوي په دې معنیٰ جې مبتدأ مرفوع او خبر منصوب ګرځوي مګر په لاندې شرطونو:

الف ـ په هغه صورت کې چې اسم یې پر خبر مقدم وي او کومه نفی چې دا حروف افاده کوي په (لا) نوي نقض شوئ. لکه: ماالحصون منیعة. ما: حرف نفی او لکه لیس عمل کوي او حصون د ما اسم مرفوع په ضمه. منیعه د ما خبر منصوب په فتحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ د (لا) په عمل کې علاوه له پورتني شرطه د لا د اسم او خبر نکره والی هم شرط دی. لکه: لاشارعٌ مزدحماً. لا: د نفی حرف، شارعٌ مرفوع په ضمه او مزدحماً د لا خبر منصوب په فتحه.

ج ـ لات په اصل کې نافیه لا ده او د تأنیث مفتوحه تاء پرې زیاته شوې ده. د دې حرف اسم اکثراً حذفیږي او خبر یې پاتې کیږي. لکه:

لات ساعة ندم. چې تقدیر یې: لات الساعة ساعة ندم.

د اِنّ اسم

۱. پر هغه مبتدأ چې اِنَّ او یا نور مشبه بالفعل حروف چې عبارت دي له (اِنَّ، اَنَّ، کانَّ، لَیْتَ، لکنَّ، لعل) څخه داخل شي د دې حروفو د اسم په نامه یادیږي. لکه: اِنّ الباب مفتوح. الباب: د اِنّ اسم دی او منصوب په فتحه دی.

کأن الطبیب أبوه. الطبیب: د کأن اسم او منصوب په فتحه دی.

- لیت العاملین محققون أهداف الانتاج. العاملین د لیت اسم دی او د نصب علامه یې یاء دی ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.

حضرالطلاب لکنَّ محموداً لما یحضر. محمودا د لکنَّ اسم او منصوب دی او د نصب علامه یې منونه فتحه ده ځکه معرب، مفرد او منصرف دی.

- لعل عمرا یحضرالدرس. عمرا: د لعل اسم او منصوب په فتحه دی.

۲. څرنګه چې د اِنَّ او د هغه د اخواتو اسم په اصل کې مبتدأ وي دوی ته حروف ناسخه هم ویل کیږي ځکه چې رفع یې په نصب بدله کړې ده. لدې کبله د اِنَّ او د هغه د اخواتو اسم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ــ یا معرب اسم وي لکه څنګه چې مو په پورتنیو مثالونوکې ولوستل.

ب ــ یا مبني اسم (ضمیر، اسم اشاره، اسم موصول). لکه: اِنک کریم. کاف ضمیر مبني په محل د نصب کې اسم د اِنَّ.

(اِنَّ الذین ینادونک من وراء الحجرات اکثر هم لا یعقلون). الذین: موصول د اِنَّ اسم په محل د نصب کې اسم د ان ځکه چې مبني دی.

ان هذا أتملنافیک. هذا د اشارې اسم مبني په محل د نصب کې.

دا مطلب به په دوهم فصل کې د مبني اسم په بحث کې تشریح شي.

۳. (لا النافیة للجنس) په عمل کې د اِنّ له اخواتو څخه ګڼل کیږي. او د نفی د جنس معنیٰ دا دی چې د مبتدأ خبر له ټولو افرادو د جنس څخه نفی کوي او په دې ډول له (لامشبه) له لیس څخه چې یواځې واحد یا ډیر نفی کوي نه ټول جنس په کلي ډول توپیر لري.

لا النافیة للجنس د عمل شروط لکه عمل د اِنَّ په لاندې ډول دی:

- د (لا) اسم نکره وي.
- د (لا) اسم پر هغه متصل وي.
- او (لا) له حرف جر سره مقترنه نوي.

الف ــ د پورتنیو شرطونو د موجودیت په صورت کې که چیرې اسم د لا مضاف او یا شبیه له مضاف سره وي، منصوب کیږي. لکه:

د مضاف مثال: لا فاعل خیر مکروه. فاعل: د (لا) اسم نکره متصل له (لا) سره او (لا) د جر له حرف سره مقترنه ندی، نو منصوب دی او د نصب علامه یې فتحه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لا طالعا جبلاً ظاهرٌ. طالعا: اسم دی (لا) منصوب ځکه چې لا غیر مقترن له حرف جر سره دی او اسم یې نکره او له (لا) سره متصله دی او شبیه له مضاف سره دی.
شبیه بالمضاف: هر هغه اسم ته ویل کیږي چې له بل هغه اسم سره متصل وي چې د ده د معنیٰ متمم وي خو مضاف الیه نوي لکه په پورتني مثال کې چې د طالعا معنیٰ په جبلاً باندې پوره کیږي خو مضاف الیه ندی.
ب ــ د لومړیو دریو شرطونو په موجودیت کې که چېرې د (لا) اسم مضاف او یا شبیه له مضاف سره نه وي په هغه حرف یا حرکت باندې مبني کیږي چې د نصب علامهٔ د اضافت یا شباهت په وخت کې وي. لکه: لارجل فی الدار. رجل اسم د لا مبني پر فتحه په محل د نصب کې.
لاحول ولاقوة اِلا بالله. حول: د اسم مبني پر فتحه په محل د نصب کې.
قوة: معطوف په حول مبني پر فتحه په محل د نصب کې.
لا فلاحین متهاونین. فلاحین د لا اسم مبني پر یا په محل د نصب کې.
یادونه!
کله چې د لا اسم معروفه وي عمل یې لغو کېږي او تکرایې لازمي دی.
لکه: لا القوم قومي و لا الاعوان اعوائي، لا حرف نفي، القوم: مبتداء مرفوع په ضمه، قومی د مبتداء خبر.
ب: کله چې (لا) له حرف جر سره مقترن شي مابعد یې مجرور ګرځي. لکه: یتقدم الجندی بلاخوفِ. بلا: باء حرف جر، لا د نفي حرف ماضي له لفظي عمل څخه خوفٍ مجرور په (با).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: کله چې د (لا) او د هغه په اسم کې کوم شیً فاصل واقع شي د (لا) عمل لغوه کېږي. لکه: لا فيها غول. لا د نفی حرف، فيها جار او مجرور مقدم خبر، غول مؤخر مبتداء مبتداء مرفوع په ضمه.

د: په هغه صورت کې چې د کلام له سیاق څخه (لا النافية للجنس) خبر محذوف وپېژندل شي، جائز دی.

لکه: العلم لا شک اسس النهضة و لا شک في ذلک. لا شک فی ذلک د (لا) خبر دی چې حذف شوئ او د کلام له سیاق څخه معلومېږي.

۴. (لاسيما) د لا النافية للجنس سره تعلق لري. لکه: احب الفاکهة و لاسيما البرتقال. له (سيما) سره متصل اسم یا مرفوع او یا مجرور وي او که نکره اسم وي منصوب هم راتلای شي د (لاسيما) او د هغه د وروستنۍ برخې اعراب داسې راځي: (لا) نافيه د جنس.

(سيًی) د (لام) اسم منصوب په فتحه (ځکه چې مضاف دی)او د (لا) خبر په وجوبي ډول حذف شوئ ځکه چې عام فعل دی او له هغه په (موجود) تعبير کېږي.

(ما) درې حالته لري:

- (ما) زائده وي چې په دې صورت کې هغه اسم چې وروسته له (لاسيما) څخه واقع شوئ مجرور دی. لکه: البرتقال په پورتني مثال کې چې د (سيی) په اضافت مجرور شوی.
- او یا دا چې (ما) موصول اسم او مضاف اليه ده چې په دې حالت کې هغه اسم چې له: (لاسيما) څخه وروسته واقع شوی مرفوع دی چې په پورتني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثال کې البرتقال په دې اعتبار چې د محذوف مبتداء خبر بلل کېږي مرفوع ویل کېږي چې تقدیر یې داسې دی: (احب الفاکهة لا سیما هو البرتقال).

- او یا دا چې هغه اسم چې له (لاسیما) څخه وروسته دی د تمیزتوب په خاطر منصوب او (ما) نکره د شيئ په معنیٰ کېږي.

مفعول به

۱. مفعول به هغه اسم ته ویل کېږي چې د متعدي فعل په واسطه منصوب شوئ وي او د فاعل فعل د هغه پرمسمیٰ باندې واقع شوئ وي. لکه: یطلب العاقل العلم. (العلم) مفعول به د منصوب او د نصب علامۀ فتحه دی.

تکرم الدولة المتفوقین... (المتفوقین) مفعول به د منصوب او د نصب علامه د نبنۀ یاء دی ځکه چې جمع سالم مذکر دی.

(احل الله البیع و حرم الربوا) البیع مفعول به دی منصوب په فتحه، همدا ډول (الربا) مفعول به دی منصوب په فتحه.

۲. کله مفعول به متعدده وي او دا په هغه صورت کې چې فعل د هغو افعالو له ډلې څخه وي چې زیات له یوه مفعول به منصوب کړئ چې دا فعلونه په دوه ډوله دي:

الف: هغه افعال چې په مبتداء او خبر داخلېږي چې په لاندې ډول دي:

- د ظن افعال: ظن، خال، حسب، زعم، جعل او هب.
- د یقین افعال: علم، وجد، الفی، تعلم (اعلم).
- د تحویل افعال: صیّر، حوّل، جعل، ردَّ، اتخذ او تَخِذَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: ظننت الرجل نائماً. الرجل: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، نائماً: دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

حلت محمَّدا أخاک. محمدًا لومړی مفعول به، اَخاک دوهم مفعول به منصوب په الف ځکه چې اسماء خمسه څخه دی.

وجد السائرالطریق و عرًا. الطریق: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، وعرًا دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

تعلم الحیاة جهادًا. الحیاة: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، جهادًا دوهم مفعول به منصوب په فتحه.

اتخد الله ابراهیم خلیلاً. ابراهیم لومړی مفعول به منصوب په فتحه، خلیلاً منصوب په فتحه دوهم مفعول به.

ب: هغه افعال چې په دوه مفعوله منصوبه وي خو په اصل کې مبتداء او خبر نوي چې یو څه یې په لاندې ډول دي:

کسا، البس، اعطی، منح،سأل او منع.

لکه: البس الربیع الارض حُلة زاهیة. الارض: لومړی مفعول به منصوب په فتحه، حلة دوهم مفعول به منصوب په فتحه او زاهیة د حُلَّةً صفت (لغت) منصوب او د نصب علامه یې (فتحه).

۳. هغه اسماء چې مفعول به واقع کېږي په لاندې ډول دي:

الف: معرب أسماء: لکه په مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: مبني اسماء: ضمیر، د اشارې اسم، موصول اسمأ. لکه: د أیتک. کاف: متصل ضمیر مبني په محل د نصب کې مفعول به.

ایاک نعبد. ایاک: منفعل ضمیر مبني په محل د نصب کې مفعول به.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يشجمع الجمهور هذا اللاعب. هذا:د اشارې اسم مبني په محل د نصب کې منصوب په فتحه، اللاعب د اشارې اسم صفت منصوب په فتحه.

: مؤل مصدر له (أن) او (فعل) يا له (أنَّ) او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: أكدّتِ الصحف أن الأمن مستتب. مؤل مصدر له (اُنَّ) او د هغه له اسم او خبر څخه مفعول به.

۴. د اجائز دی چې مفعول به له فاعل څخه مخکې راشي. لکه: يجنى القطن الفلاح. القطن: مفعول به مقدم منصوب په فتحه.

کله چې مفعول به منفصل ضمير وي تقديم (مخکې والی) يې پر فاعل واجب دی. لکه: اِياک نعبدو أياک نستعين.

۵. حذف د هغه فعل چې په مفعول به کې عامل وي او يا سياق د کلام څخه معلوم شي او مفعول به ذکر شي، جائز دی.

لکه: علياً. د دې سوال په جواب کې: من قابلت به فعل حذف کوي او وايي: علياً چې تقدير يې داسې کېږي: قابلت عليا.

هم دا ډول بعضې داسې شائع عبارات وجود لري چې فعل يې حذف شوئ وي او مفعول به ذکر شوئ وي. لکه: اهلاً و سهلاً چې تقدير يې أتيت اهلاً او أتيت سعةً دی.

٦. قاعده داسې ده چې مفعول به وروسته له فعل او فاعل څخه واقع شي، خو کله ناکله مصدر او اسم فاعل هم کولای شي په مفعول به کې عامل شي.

لکه: ترکاالاهمال. الاهمال د مصدر مفعول به دی او منصوب په فتحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انا الشاکر فضلک. فضلک: مفعول به دی او منصوب په فتحه دی، چې عامل يې اسم فاعل دی. چې د دې مطلب تفصيل به د کتاب په دوهم جزء د مصدر په برخه کې راشي.

مفعول مطلق

۱. مفعول مطلق: هغه منصوب مصدر دی چې د خپل عامل د نوع د بيان او يا د عدد د بيان د تاکيد لپاره ذکر کېږي.

لکه: جفظت الدرس حفظا. حفظا مفعول مطلق منصوب دی چې د خپل فعل د تاکيد لپاره ذکر شوئ دی.

سيرت سيراً حسنا: سيرًا د خپل فعل د نوم بيان کوي او مفعول مطلق منصوب دی.

يدافع الشعب عن حريته دفاع الابطال. دفاعَ منصوب دی مفعول مطلق د نوم د بيان لپاره.

ضربته ثلاث ضرباتٍ. ثَلاثَ: مفعول مطلق د نوع د بيان لپاره منصوب په فتحه.

۲. کله بعضې الفاظ د مفعول مطلق نائب واقع کېږي او پر مفعول مطلق دلالت کوي.

الف:د کل او بعضي لفظ چې مصدر ته مضاف وي:

احترمه کل الاِحترام. کل مفعول مطلق منصوب په فتحه، احتراخ مضاف اليه مجروې په کسره.

اتردد عليه بعضى التردد. بعضى مفعول مطلق منصوب په فتحه، التردد مضاف اليه مجرور په کسره.

ب: د مفعول مطلق مرادف: لکه: دفعته حفزًا يعني دفَعًا.

ج: مفعول مطلق (مصدر صفت ذکر شي نه خپله) لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تتطور الحياة سريعا، يعني تتطور الحياة تطولاً سريعا.

په پورتني مثال کې مفعول مطلق چې د (تطورا) دی حذف شوئ او کوم چې د هغه صفت دی (سريعا) ذکر شوئ چې دې ته د مفعول مطلق نائب ويل کېږي او منصوب په فتحه دی.

د: د اشارې اسم چې مخکې له مصدر څخه ذکر شي هغه ته هم د مفعول مطلق نائب ويل کېږي. لکه: اکرمته ذلک الاکرام.ذلک: د اشارې اسم مبني په محل د نصب کې مفعول مطلق. الاکرام: د اشارې د اسم بدل يا صفت منصوب په فتحه.

هـ: داسې کلمه ذکر شي چې د مصدر په عدد دلالت وکړي. لکه: قابلته عدة مرات. عدّةً: د مفعول مطلق نائب منصوب په فتحه.

٣. کله په مفعول مطلق کې عامل فعل حذفېږي. لکه: شکراً چې په اصل کې: اشکرک شکرًا ده وروسته عامل چې اشکرک دی حذف شوئ دی. قياماً: په اصل کې قوموا قياماً دی چې فعل امر حذف شوئ دی. تحية طيبة: چې په اصل کې أحييکم تحية طيبة دی. انت انبى حقا. حقا: مفعول مطلق د محذوف فعل دی چې تقدير يې دی: يجد جدًا.

حضرالحفل جميع العاملين و أيضا المدير العام. أيضاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدير يې: آض أيضا کېږي.

يکافأ الناجحون و خصوصا المتفوفين. خصوصاً: د محذوف فعل مفعول مطلق دی چې تقدير يې: أخص خصوصاً دی او المتفوقين مفعول به په ياء منصوب دی ځکه چې جمع مذکر سالمه دی.

سبحان الله. سبحان: مفعول مطلق د محذوف فعل چې تقدير يې أسبح کېږي، چې د تسبيح معنیٰ تبرئه او تزکيه دی او د سبحان الله معنیٰ: أبرئ الله من السوءبراءة دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفعول لاجله

١. مفعول له هغه منصوب اسم دی چې وروسته له فعل څخه د فعل د سبب لپاره ذکر کېږي. او دی ولې؟ په ځواب کې چې (لِمَ) کېږي دا ډول کېږي.

لکه: تصرف المکافات تشجیعا للعاملین. تشجیعا مفعول له او منصوب په فتحه دی.

حضر علی أکراماً لمحمد.اکراما: مفعول لاجله منصوب په فتحه دی.

اسامح الصدیق محافظةً علی صداقته. محافظةً: مفعول له منصوب دی.

٢. مفعول په له اصل کې منصوب وي خوکله په لام مجرور کېږي، چې په دې حالت کې هغه ته مفعول له نه ویل کېږي بلکې جار او مجرور د معلل له فعل متعلق وي.

لکه: تصرف المکافات بتشجیع العاملین. حضر علی لاکرام محمد.

المفعول معه

مفعول معه: هغه منصوب اِسم دی چې وروسته له هغه واوه چې د (مع) په معنیٰ دی ذکر شوئ وي: سرت و النیل. واو د معیت دی. النیل: مفعول معه منصوب په فتحه.

استیقظت و تغرید الطیور. الواو واو المعیة تغرید: مفعول معه منصوب په فتحه.

دا دواړو جملو معنیٰ په ترتیب سره په لاندې ډول دي:

له نیل سره یو ځای وخوځېدم　　　　د مرغانو له غږ سره یو ځای راویښ شوم

یادونه:

د معیة او عطف واو تر مینځ توپیر په دې کې دی چې د عطف واو له ده څخه وړاندې او وروسته حکم افاده کوي، خو د معیة واو علاوه د حکم له افادې څخه یو ځای والی هم افاده کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفعول فيه

۱. مفعول فيه: هغه منصوب اسم دی چې د فعل د زمانې او يا ځای د وقوع يادونه کوي. او دی متی؟ يا أين؟ جواب ورکوي.

لکه چې ويل شوی وي: متی وقع الفعل؟ يا أين تم الفعل؟ مفعول فيه ته ظرف زمان ويل کېږي. کله چې د فعل د وقوع په دخت دلالت وکړي. لکه: مسافرت الطائرة ليلا. ليلاً: ظرف زمان منصوب په فتحه.

۲. ډېر مهم ظروف زمان په لاندې ډول دي:

مساعة، يوم، اسبوع، شهر، سنة، صباح، مساء، ظهر، ليل، غد، لحظة، برهة، مدة، فتره، حين، قبل، بعد، طوال، خلال او اثناء.

۳. ډېر مهم ظروف مکان په لاندې ډول دي:

أمام، وداء، خلف، يمين، يسار، شمال، جنوب، شرق، غرب، وسط، فوق، قرب، تحت، بين، عند، لدی، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، ميل، فرسخ او کيلومتر.

۴. هغه ظروف زمان او مکان چې متصرفه او غير متصرفه وو ته تقسيم شوي:

الف: متصرف ظرف هغه دی چې کلمه د ظرف او کلمه د غير ظرف په ډول استعمال شوی وي، چې لاندې اسمونه له همدې ډلې څخه دي: يوم، شهر، سنة، اسبوع، ساعة، صباح، مساء، ظهر، ليل، لحظۀ، برهة، ميل، فرسخ، کيلومتر، يمين، يسار، وسط، شمال، جنوب، شرق او غرب.

پورتني ظروف ښايي د ظرف په ډول چې په زمان او يا مکان د وقوع د فعل استعمال شي نو په دې حالت کې منصوب وي ځکه چې مفعول فيه دی.

لکه: سأزورک يوم الجمعة، تغرد الطيور صباحاً. استمرالزلزال لحظة سرت کيلو متراً تقع سيناء شرق قناة السويس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا ډول ښايي دا اسماء د غير ظرف په ډول استعمال شي چې په دې حالت کې د خپل موقعيت په اساس په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: الکيلو متراً الف متر. الکيلومتر: مبتداء مرفوع له ضمه. جاء يوم الجمعة. يوم: فاعل مرفوع په ضمه. الشرق مهد الاديان السماوية. الشرق: مبتداء مرفوع په ضمه.

ب: غير متصرفه ظروف:

غير متصرفه ظرفو نه هغه اسمونه دي که چې يواځې د ظرف په حيث استعمالېږي، چې لاندې اسمونه د هغوی له ډلې دي:

حين، بعد، أثناء، خلال، ظوال، وراء، خلف، فوق، تحت، بين، عند، لدی، تلقاء، تجاه، نحو، حول، دون، او دا ټول منصوب په ظرفيت وي.

- دا اسماء يا مفعول فيه واقع کېږي چې پدې صورت کې منصوب کېږي.

لکه: تطير الطائرات فوق اسحاب. فوق: د مکان ظرف مفعول فيه منصوب په فتحه.

- او يا خبر د مبتداء يا صفت واقع کېږي چې په دې صورت کې د هغه فعل متعلق گرځي چې وجوبا حذف شوئ دی او منصوب وي.

لکه: الجنة تحت اقدام الامهات. تحت: د مکان ظرف، خبر او په محذوف فعل چې د تستقی دی منصوب گرځي، او دا فعل واجب الحذف دی.

مرت بر جل عندک. عند: ظرف مکان د رجل صفت او د نصب عامل کې هغه فعل دی چې وجوبا حذف شوئ او د تقدير يې (استقر) دی.

يادونه:

بايد ووايو چې افعال په دوه ډوله دي. عام افعال او خاص افعال.

عام افعال هغه افعال دي چې هيڅ فعل د دوی له تضمين څخه نشي خالي کېدای. چې دا افعال په لاندې دری بيت کې جمع شوي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعال عموم نزد ارباب عقول   کون است و ثبوت است و وجود است وحصول

خاص افعال هغه افعال دي چې تر هغو پورې چې ذکر نشي د هغوی موجودیت نه پېژندل کېږي لکه کله چې ووایو:

زید جلس فی الدار، یا زید جالس عندک. که چېرې جلس او جالس لدې دواړو ترکیبونو څخه حذف کړو، نه پېژندل کېږي چې د متکلم منظور جلس دی که یا جالس، مگر هغه شئ چې پېژندل کېږي هغه د زید استقرار دی.

په دې ډول کله چې وایو: زید فی الدار یا زید عندک اورېدونکی یواځې د زید وجود یا استقرار باندې پوهېږي په تقدیر یې زید موجود فی الدار او عندک دی. که چېرې د ظرف او جار او مجرور متعلق عام فعل وي حذف یې واجب دی او ذکر یې کومه فائده نلري او بې له موجودیت څخه په کلام کې مفهوم دی.

خو خاص افعال بې د قرنیې له وجود څخه نه حذفېږي، ځکه چې ملحوظ والي کې نه پېژندل کېږي.

ملاحظه:

الف: جائز دی چې ظرف غیر متصرف په (من) مجرور وي. لکه: (قل کل من عندالله) و سرت من وراءه.

ب: ځینې ظروف مبني دي چې د هغوی آخر په جمله کې د موقعیت له لحاظه تغیر نه مني چې: حیث، أمس او أوألان له همدې ډلې څخه دي. (د دې مطلب تفصیل په وروستي فصل کې چې مبني اسم ته خاص شوئ راځي).

ج: هغه اسم چې وروسته له یوه ظرف څخه واقع کېږي د دې لپاره چې مضاف الیه دی همیشه مجرور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: زائده (ما) وروسته له بعضو د دې ظروفو واقع کېږي خو کوم تأثير د (ما) په مابعد کې نلري، بلکې د هغې مابعد د ماقبل د اضافت په سبب مجرور پاتې کېږي او خپله ياد شوئ ظرف د ظرفيت له وجهې منصوب پاتې کېږي. لکه: رجوته أن يحضر دونما تأخير. دونما: دون، ظرف، منصوب او (ما) زائده. تاخير: مضأف اليه مجرور په کسره.

هـ: جائز دی چې د څلورګونو جهتونو له أسماءو سره مشدده (ياء) زياته کړو او ووايو: شمالیٌّ، جنوبیّ، د شمال او جنوب پر ځای. لکه: يقع اسودان جنوب مصر يا جنوبیّ مصر.

الحال

١- حال هغه منصوب يه په محل د نصب کې لفظ دی چې د فعل د وافع کېدو په وخت کې د فاعل او يا مفعول په هيئات يا څرنګوالي بيانوي. ګويا چې د کيف وقع الفعل؟ ځواب دی.

لکه: جاء القائد منتصراً. منتصراً د قائد څرنګوالی په کوم حالت کې راځي بيانوي.

لکه: شربت الماء صافياً. صافيا: د هغه حالت بيان کوي کوم چې مفعول به (الماء) د څکلو په وخت کې په همدې حالت کې وه.

حضروا جميعاً: جميعا د هغې هيئت او حالت بيان کوي کوم چې حاضرېدونکی د حضور په وخت کې په هغه حالت وه.

حال نکره اسم وي او منصوب په فتحه، کوم فاعل يا مفعول به چې د هغوی د فعل يا انفعال حالت بيان شي، ذوی الحال په نوم يادېږي، او بايد معرفه اوسي لکه څنګه چې هغه اسم چې حال واقع کېږي بايد نکره اوسي.

٢- د حال ډولونه د مادې په لحاظ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې لحاظ حال په درې ډوله دی: ظاهر اسم، شبه جمله او جمله.

الف: په پورتنیو مثالونو کې اسم ظاهر حال واقع شوئ اوکله چې اسم ظاهر حال واقع شي معمولاً مشتق او نکره وي. لکه: قائم، ظاهر، منتصر، سالم، حسن، مکتوب، محبوب.

مکروه_ دا وصف انتقال منونکی او له ذوی الحال سره غیر ملازم وي او یواځې د ذوی الحال له څرنګوالي د فعل د حدوث په وخت کې دلالت کوي. حال په نوع او عدد کې له ذوی الحال سره سمون او مطابقت لري. لکه: عادت الطائرة سالمة، عادت الطائرتان سالمتین، عادت الطئرات سالمة او سالمات.

کله جامد اسم هم حال واقع کېږي چې ډېر لږ دی او په بعضې صورتونوکې د اسم معنیٰ (مصدر) وي. لکه: هطلت المطار بغته. بغته: مصدر نکره او منصوب په فتحه د حالیت لپاره.

(ینفقون اموالهم سِرًّاو علانیة). سرًا: مصدر منصوب په فتحه بنا پر حالت. همدا ډول (علانیة)...

سرنایداًبید. یداً: اسم ذات، جامد منصوب په فتحه د حال توب په خاطر.

اصل دا دی چې حال نکره وي، خو کله معرفه هم راځي چې دا ډول ډېر کم راځي.

لکه: اجتهدو حدک. وجد: حال منصوب په فتحه مضاف کاف ته، کاف ضمیر دی او مبني چې مضاف الیه واقع شوئ په محل د جر کې.

ب: شبه جمله (ظرف یا جار او مجرور):

لکه: دأیت الطائره بین السحابز بین اسحاب شبه جمله چې له ظرف او مضاف الیه څخه مرکب دی. حال واقع شوئ او د نصب په محل کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضر القائد بزيِّه الرسمی. بزيِّه: جار او مجرور دی چې حال واقع شوئ په محل د نصب کې دی.

ج: جمله (اسميه يا فعليه):

استيقظت و الشمس ساطعة. والشمس ساطعة: اسميه جمله په محل د نصب کې حال.

سار الطفل يبکی. يبکی: فعليه جمله حال په محل د نصب کې.

هغه وخت چې جمله حال واقع کېږي لازمه ده چې د جملې او ذوالحال په سابين کر رابط وجود ولري. او دا کله يواځې واو، کله ضمير او کله واو او ضمير دواړه راځي.

لکه: سار الطفل و هويبکی. وهو: د حال واو او ضمير چې دا دواړه حال له ذوالحال سره نښلي (مرتبط).

۳- کله حال له ذوالحال څخه مخکې ذکر کېږي. لکه: مسرعا سار الرجل فجأة هبَّت الريح، يقع باطلا کل شرط يخالف احکام القانون.

۴- کله حال متعدد وي. لکه: حضر القائد ظافرً اضَاحِکاً. او لکه: فکلوه هنيئا مريئا.

۵- کله فعل او ذوالحال په وجوبي يا جوازي ډول حذفېږي.

د جائز حذف مثال: لکه څنګه چې د دې پوښتنې په ځواب کې چې (کيف جئت) د اکباً ووايو، يعني حئت راکباً.

د وجوبي حذف مثال: تتبع هذه التعليمات من الأن فصاعدًا چې تقدير يې داسې دی: تتبع هذه التعليمات من الأن والزمن يسير صاعداً.

(c) ketabton.com: The Digital Library

المستثنی

۱– مستثنی هغه منصوب اسم دی چې وروسته د استثناء له اداواتو څخه واقع شوئ وي تر څو چې حکم يې د ادواتو له ماقبل حکم سره مخالف شي.

لکه: حضر الرجال الازيداً. زيدا: مستثنی منصوب په فتحه.

۲– د استثناء ادوات په لاندې ډول دي: الا، غير، سوی، خلا، عدا او حاشا.

۳– هغه چې په (الا) مستثنی شوئ وي درې حکمه لري:

الف: د نصب وجوب، په هغه صورت کې چې کلام مثبت او مستثنی منه ذکر شوی.

لکه: حفرالرجال الازيداً. زيدا مستثنی په (الاّ) او مستثنی منه چې (الرجال) دی ذکر شوئ نو لدې کبله مستثنی منصوب شوئ او علامه د نصب کې فتحه دی. لکه: قرأت الصحف الا صحيفتين. صحيفتين مستثنی په (الا) او منصوبه په (ياء) دی.

ب: د مستثنی د نصب جواز او د اتباع جواز چې د مستثنی منه څخه بدل شي په هغه صورت کې چې کلام منفي وي او مستثنی منه ذکر شوئ وي. لکه: ما قام أحد الا زيداً. زيد مستثنی په (الا) منصوب په فتحه همدا ډول جائز دی جي وويل شي:

ماقام أحد الا زيدٌ. زيدٌ بدل له (أحدٌ) څخه چې مرفوع په ضمه دی.

ج: هر منفي کلام چې مستثنی منه نوي ذکر شوئ د خپل موقعيت له لحاظه په جمله کې اعراب ورکول کېږي. لکه: ماقام الا زيدٌ. زيدٌ: فاعل مرفوع په ضمه. ماقلت الاالحق. الحق: مفعول به منصوب په فتحه.

۴– مستثنی په (سوی او غير):

هغه اسم چې وروسته له (سوی او غير) واقع کېږي په دې اعتبار چې مضاف اليه دی هر وخت مجرور وي. خو خپله (رسوی او غير) د مستثنی په (الا) حکم غوره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: قام الرجال غيرَ زيد. غيرَ: مستثنی منصوب په فتحه. زيد: مضاف اليه مجرور په کسره.

۵– مستثنی په خلا، عدا او حاشا:

يو د دريو کليمو مستثنی دوه حکمه لري:

الف: نصب د دې لپاره چې (خلا، عدا او حاشا) ماضي افعال دي نو مستثنی په حيث د مفعول به منصوب دی. لکه: عادت الطائرات عدا طائراةً. عدا: ماضي فعل مبني پر سکون ضمير په کې مستتر هغه فاعل او طائرة: مفعول به منصوب په فتحه.

ب: جر: په دې اعتبار چې خلا، عدا او حاشا د جر حروف دی او خپل مابعد مجرور کوي. لکه: عادت الطائرات عدا طائرةٍ. عدا: حرف جر مبني پر سکون. طائرةٍ: مجرور په کسره.

کله چې مخکې له خلا او عدا څخه مصدرية (ما) واقع شي په دې صورت کې يواځې مستثنی منصوب کېدلای شي د دې لپاره چې مصدريه (ما) يواځې پر فعل داخلېدلای شي. مستثنی په دې اعتبار په مفعول به د يوه فعل له دوی څخه دی منصوب گرځي.

لکه: الاکل شيءٍ ما خلا باطل. خو له حاشا څخه د مخه مصدري (ما) نه راځي.

ملاحظه:

د سوی او غير اعراب چې د الا په معنی وکارول شي توضيح شي.

الف: په دې بايد پوه شو چې دا دواړه لفظونه نور د استعمال موارد هم لري چې د خپل موقعيت پر اساس په جمله کې اعراب اخلي.

لکه: کلامک غير مفهوم. غير: پدې جمله کې خبر دی مبتدأ او مرفوع دی په ضمه.

سوای بتحنان التغريد يطرب. سوای: مبتداء په مقدره ضمه مرفوع په الف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: کله د تعریف ادات (ال) له (غیر) سره یوځای کېږي (الغیر) چې د درېم طرف په معنیٰ کاورل کېږي.

لکه: صدرت هذه الشهادة دون ادنی مسئولیة فیما متعلق بحقوق الغیر. الغیر: مضاف الیه مجرور په کسره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منادي

۱ – منادي هر هغه اسم دی چه وروسته له یوه اداة دی ندا ذکر شي :

د ندا ادوات په لاندې ډول دي :

(یا) چې د هر ډول ندا لپاره کارول کیږي لکه : یا نائماً استَفیظ ، (الهمزه) چه د قریب ندأ لپاره کارول کیږي: أیا نبیل هلتسمعنی؟

۲ – منادي د اعراب له لحاظه په دوه ډوله دی: منصوب او مبني.

الف– منصوب: کله چه منادی مضاف یا شبیه مضاف سره، یا نکره غیر مقصوده وي، په دې صورت کې په هغه فرض فعل چه تقدیرئي "ادعو" دی منصوب گرځي، لکه:

یا عبدالله . عبد: منادي مضاف منصوب په فتحه.

یا مذیعی الأنباء . مذیعی: جمع سالم مذکر او منادا مضاف منصوب په یاء.

یا طالعا جبلا . طالعا: منادي، شبیه د مضاف منصوب په فتحه.

یا رجلا خذ بیدی . رجلا: منادي منصوب په فتحه ځکه چې غیر مقصوده نکره دی.

ب ـــ منادي د خپلي رفع په علامه مبني گرځي په هغه صورت کې علم یا مقصوده نکره دی. لکه:

یا علی . علی: علم منادي مبني پر ضمه.

یا بائع . بائع: نکره مقصوده مبني پر ضمه.

او یا شُرطیان: شُرطیان : مقصوده نکره مبني په الف ځکه چې مثنیٰ ده.

او یا قادرون : مقصوده نکره مبني پر واو ځکه چې جمع مذکره سالمه ده .

کتنه :

الف: د مقصوده نکری او غیر مقصوده نکره ترمینځ توپیر په دې کې دی چې که چیرې یو سړی چې مخامخ دی او ندا کونکی اوغواړې هغه ته خطاب وکړئ او وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا رجل ساعدني، او يا مخامخ ده ته كوم سړی نه وي او او يا وائي: په لومړی جمله کې مقصوده نکره او په دوهم مثال کې نکره غير مقصوده ده.

ب: کله چې عَلَمَ او مقصوده نکره مفرد اسم وي بې له تنوين څخه مبني اسم تنوين نه قبلوي نو يا عليُ او يا محمدُ ويل کيږي نه عليٌ او نه محمدٌ.

۳ – د معرف په لام اسم ندأ په دوه دوله جائز دی:

الف: له منادي څخه مخکې دی "أيها" لفظ راوړل کيږي او په دې صورت کې هغه اسم چې معرف په لام دی "أيها" صفت او مرفوع وي.

او که چيرې معرف په لام اسم مؤنث وي"ايتها" راوړل کيږي. لکه:

ياايها المواطنون: يا د ندأ حرف "دأی" منادي مبني پر ضحه ځکه چې مقصوده نکره ده او ها زائده ده. المواطنون دأی صفت او مرفوع په واو دې همدا ډول د مؤنث لپاره أيتها راوړل کيږي له: يا أيتها المواطنات.

ب: او کله چې مخکې له معرف په ال منادي څخه مناسب اسم اشاره راوړل شي په دې وخت کې اسم اشاره منادي او معرف په ال اسم د هغه صفت ګرځي. لکه:

يا هذه الفتاة. يا د ندأ حرف، هذه منادي مبني په محل دی رفع کې الفتاة د هذه صفت او مرفوع په ضمه.

له دې قاعدې څخه د "الله" لفظ مستثنیٰ دی ځکه چې بې له "ايها" څخه "ياالله" ويل کيږي. او په عام ډول "الهم" ويل کيږي يعنی د ندأ حرف حذفيږي او د جلاله اسم د (الله) په آخر کې مشدده ميم راوړل کيږي.

۴ – کله منادي ذکر او د ندأ حرف حذفيږي:

لکه محمد أقبل چې په اصل کې يا محمد أقبل دی. أيها المواطنون په اصل کې يا ايها المواطنون دی سيداتی و ساداتی چې په اصل کې يا سيداتی و ساداتی دی.

ابا الزهراء قد جاوزت قدری بحمدک. چې په اصل کې يا ابا الزهراء دی.

"ربنا إنک رؤف رحيم" چې په اصل کې:"يا ربنا إنک رؤف رحيم" دی او د ندأ حرف حذف شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – کله چې منادا یاء دی متکلم که مضاف وي، حذف دی یاء او په کره استغناً جایز دی. لکه:

یا صدیق یعنی یا صدیقی. او لکه: یا ابن عم یعنی یا ابن عمی. رب زدنی علما یعنی یا ربی په دې ځای کې حرف ندأ او یاء دی متکلم دواړه حذف شوي دي او په ندأ دی أب او ام کې جئز دي چې یا أبی او یا أمی همدا ډول یا أبتِ یا امتِ او یا ابتَ یا امتَ وویل شي چې په دې حالت کې تا د متکلم د یأ په عوض کې راوړل کیږي.

٦ – د ندأ صیغه دری ډولونه لري، تعجبی، ندبه، او ترخیم.

الف: تعجبی ندأ: دا ډول د تعجب په صیغه او د ندأ په اسلوب ادأ کیږي. لکه: یا لجمال الطبیعة (طبیعت څه ډول ښکلی دی) او دا اسلوب له حرف ندأ د یا تعجب او متعجب منه چې په لام مفتوحه مجروروي، جوړه شویده.

دا جائز دی چې لام حذف شي او یا جمال الطبیعه أوویل شي. په دې وخت لکه منادي اعراب ورکول کیږي.

ب: مندوب: مندوب په دوه ډوله دی یو دا چې د هغه د منشت والي په واسطه تفجع او تحسر ښکارول کیږي. لکه: و ا ماه (وای مور می)

دوهم دا چې د هغه په وجود حسرت او فاجعه ښکارول کیږي. لکه: وا ظهراه (وای قاحی).

د ندبه روش له حرف ندأ (وا) او مندوب منادی څخه جوړه شوی چې په آخر کې یې الف او ها او یا یوائې الف راځي. لکه: وا اسفاه او وا اسفا:

ج: ترخیم د منادي د آخری حرف حذفولو ته ویل کیږي.

لکه: یا سعا. دی سعاد په ندأ کې.

هغه اسمونه چې ترخیم یې جئز دی په لاندې ډول دي:

- ټول هغه مؤنث اسمونه چې په آخر کې تاء لري. لکه: فاطمُ چې ترخیم شوی او د تا نیت تاء حذف شوی چې اصل یې یا فاطمة دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ هغه علم اسمونه چې رباعي او يا له هغه څخه زيات وي. لکه:
يا جعف يعنى يا جعفر.

په دى بايد پوه شو چې دى مرخم (ترخيم شوى) منادى آخر په دوه ډول اداً کيږي.
الف: د مرخمي منادي وروستى حرف په هغه دول لکه څنګه چې مخکې له ترخيم څخه وه لکه: يا فاطمَ و يا جعفَ د ميم او فأ په فتحه.
ب: دى مرخمي منادي اخر لکه دى مفردى معرفي در رفع په علامى مبني ګرځي.
لکه: يا فاطمُ او يا جعفُ د ميم او فأ په خمي تلفظ کيږي.

تميز

۱ــ هغه نکره اسم دى چې د يوې مبهمې کلمى د توضيح او بيان لپاره چې له هغه څخه مخکې راغلى راوړل کيږي.
او يا په بل عبارت تميز هغه نکره اسم دى چې دى (من) متضمن دى د ما قبل ابهام او اجمال له منځه وړى او بيانوي يې. لکه: اشتريت قنطارا قمحاً. که چيرې داسې اويل شي: اشتريت قنطارا او نور څه ونه ويل شي اوريدونکى نه پوهيږي چې کوم شى رانيول شوى دى، ځکه چې (قنطارا) مبهم دى او د هر څه احتمال لرلاى شي خو کله چې (قمحاً) وويل شي دا ابهام لرى کيږي.
تميز منصوب وي او عامل يې هماغه اسم تام مبهم دى. په پورتني مثال کې (قنطارا) مميز او (قمحاً) د هغه تميز دى.
۲ــ مُميِّز:
مميز پر دوه ډوله دى:
الف: هغه مميز چې په کلام کې ذکر شوى وي او تلفظ پرې شوى وي.
چې لاندې ډولونه لري:

- د وزن اسم لکه: اشتريت در هما ذهبا.
- د کيل اسم لکه: باع الفلاح اردبا قمحا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د مساحت اسم لکه: زرعت فدانا شعيرا.**
- **د عدد اسم لکه: يترکب اليوم من اربع و عشرين ساعة.**

(وروسته د عدد د اعراب او بنا صورتونه بيانيږي).

ب ـــ ملحوظ مميز:

په دې ډول کې مميز نوي ذکر شوی او تميز له مبتدأ، فاعل او يا مفعول به څخه محول شوی وي. لکه: اعددرس اکثر خبرة من الطالب. خبرة تميز منصوب له مبتدأ څخه محول دی.

چې جمله په اصل کې: خبرة المدرس اکثر من خبرة الطالب. لکه: طاب محمد نفسا چې اصل جمله طابت نفسا محمد، دی.

غرست الارض شجراً. شجراً بنا پر تمييز منصوب دی، چې اصل جمله: غرست شجر الارض دی او محول له مفعول به څخه دی.

۳ـــ تمييز او د هغه دی اعراب حکم:

الف: ملحوظ تمييز لکه څرنګه په مثالونو کې مو وليدل هر کله منصوب وي.

ب: ملفوظ تمييز کله چې د وزن، کيل، يا مساحت اسم وي منصوب دی لکه په مثالونو کې مو وليدل.

د ملفوز تمييز جر په اضافت او يا من جائز دی.

لکه: اشتريت جرا ما ذهبا يا اشتريت جرام ذهب، يا اشتريت جرا ما من ذهب (په من مجرور دی).

ج ـــ د عدد تميز: (هغه نکره اسم چې وروسته له عدد څخه ذکر کيږي، تل مجرور يا منصوب وي). چې په لاندې ډول دي:

- **د ۳ څخه تر ۱۰ عددونو تمييز جمع او مجرور وي. لکه: رأيت اربعة رجالٍ. چې رجالٍ تمييز او مجرور په کسره دی.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **د ۱۱ څخه تر ۹۹ عددونو تمييز مفرد او منصوب وي. لکه: فی الفصل ثلاثة و ثلاثون طالباً. چې طالباً مفرد او منصوب تمييز وي.**

۴ ــ د عددونو اشکال:

عددونه مختلف شکلونه لري مفرد لکه: ۳، ۴، ۵، ٦ او داسې نور، او يا له بل عدد سره مرکب لکه: ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱٦ او يا هم معطوف او معطوف عليه وي لکه: ۲۴ (اربعة و عشرين) ۲۵، ۲٦ . او دی ۲۰، ۳۰، ۴۰، ۵۰، ٦۰، ۷۰، ۸۰، ۹۰. د عقودو په نامه ياديږي.

۵ ــ عدد د اعراب او بنأ له لحاظه:

ټول عددونه معرب دي او د موقعيت له لحاظه په جمله کې مرفوع، منصوب، او مجرور کيږي خو له ۱۱ – ۱۹ پورې عددونه له دې حکم څخه مستثنیٰ دي. ځکه چې استثناً دی ۱۲ چې لومړی جزئې معرب دی او لکه مثنیٰ علامه دی رفع يې الف او علامه نصب او جزئې لکه نور مرکب اعداد د ۱۱ – ۱۹ پورې مبني پر فتحه وي.

په پورتنې ترتيب د عددونو دی اعراب او بنا مثالونه:

- **قرأت اربعة کتب. اربعة منصوب په فتحه مفعول به. کتب: تمييز مجرور به کسره.**
- **ارفعوا مبلغ خمسةٍ و عشرين درهماً. خمسةٍ مضاف اليه مجرور په کسره. عشرين معطوف مضاف اليه مجرور په یأ ځکه جمع مذکری سالمی سره مشابهت لري. در هماً تمييز منصوب په فتحه.**
- **ارفعوا مبلغا و قدره سبعة و اربعون ديناراً.**

  قدره: مبتدأ مرفوع په ضمه (ها) ضمير مبني په محل د جر کې مضاف اليه.

  سبعة: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه اربعوم: معطوف په سبعةُ مرفوع په واو، ځکه چې جمع مذکری سالمې سره شبيه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديناراً: تمييز منصوب په فتحه.

o حضروا اثنا عشر طالبا و كتبوا اثنتى عشرة رساله.

اثنا عشر: فاعل، لومړی جز يې (إثنا) مرفوع په الف ځکه چې اعراب يې د مثنیٰ په ډول دی. او عشر: مبني پر فتحه.

٦ــ عدد د تذكيراو تأنيث له لحاظه:

الف: د يوه (١– ٢) عدد تل له خپل معدود سره په تذكير او تانيت كې موافق وي كه يواځې وي كه مركب له عشر سره او كه معطوف په يو د عقودو (٢٠ – ٩٠) باندې وي.

- ❖ د (١) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي واحد چې مؤنث يې واحدة او أحد چې مؤنث كې احدى دى.
- ❖ د (٢) عدد لپاره دوه لفظه موجود دي چې يو يې د مذكر او بل يې د مؤنث لپاره وضع شوى دي چې هغه اثنان او اثنتان د رفع په حالت كې دي او اثنين او اثنتين د نعب او جر په حالت كې.

او كله چې دغه الفاظ (د ٢ د عدد اسماً) له عشر سره مركب شي د هغوى نون حذفيږي. لكه: فى القرية مدرسة واحدة، بعض الشهور واحدة و ثلاثون يوما، اى يوسف احد عشر كوكبا. تعلمت باحدى مدارس طنطا ــ لى اخوان اثنان و اخوتان اثنتان.

عمر اختى اثنتا عشرة سنة و عمرى اثنتان و عشرون سنة رأيت اثنين و ثلاثين طالبا.

ب ــ اعداد (٣٠ – ٩٠) سره واقع شي. په تذكير او تانيث كې د معدود پر عكس مذكر راځي كه مفرد وي او كه مركب له عشر او يا معطوف عليه دى يو د عقودو (٢٠ – ٩٠) سره واقع شي. د معدود تذكير او تانيث په دې اړوند و مفرد په اعتبار په نظر كې نيول كيږي. لكه: ثلاثه جنيات. جمع مؤنثه ده خو څرنگه چې مفرد يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جنیه) ده مذکر دی عدد پر عکس ده مذکر ثلایه لیکل شوی او لوستل کیږي. (ثلاثه جنیات).
مثالونه: قرأت اربعة کتب، بالمنزل خمس حجرات.
نحج ثلاثه عشر طالبا، اعتمد القرا رسبع و ثلاثون دولة.
ج ــ د ۱۰ عدد کله چې مفرد وي د خپل معدود پرعکس او که مرکب وي په تذکیر او تانیت کې له خپل معدود سره موافق ذکر کیږي، او د عَشَرَ شین مفتوح وي خو کله چې تا په آخر کې راوړل شین نو جائز دی چې شین ساکن ولوستل شي لکه: (عَشْرَة) د یادولو وړ دی کله چې د ۱۰ عدد مفرد وي معرب او کله چې مرکب ذکر شي نو تل مبني پر فتحه لوستل کیږي. لکه: حضر عشرة رجال، قابلت عشر سیدات، مکشنافی جلال آباد عشر یوما و خمس عشرة لیلة.
د: د عقودو (۲۰ – ۹۰) الفاظ او د مأة او الف الفاظ او د هغوی (مأة او الف) جمع او تثنیه که مفرد وي یا معطوف د راتلونکي معدود مذکر یا مؤنث سره تغییر نکوي. لکه: "و واعدنا موسی ثلاثین لیلة" المسافر من کابول الی بغلان یقطع حوالی مأتین و عشرین کیلو متراً.

۷ــ د دعددونو تعریف په "ال دی تعریف":
عددونه په لاندې ډول د (ال) په واسطه معرفي کیږي:
که چیرې عدد مفرد وي (یعني له عشر سره مرکب نه وي) (ال) په مضاف الیه (معدود) باندې داخلیږي. لکه: جأ ستة الطلبة، إستبدلت خمسة الدینارات.
او که چیرې عدد مرکب وي لومړی جزء یې په (ال) محلي کیږي. لکه: قضینا الخمسة عشر یوما بکابول، او که عدد معطوف او معطوف علیه وي دواړه جزونه کې به ال معرفي کیږي. لکه: قرأت الخمسة و العشرین کتابا. د تذکیر او تأنیث له حیثه هغه عددونه او معدود چې محلي په ال وي د عامه قواعدو چې په دې اړه وجود لري تابع دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـــ له عدد څخه مشتق پروزن د فاعل یا (ترتیبي اعداد):

هغه عددونه چې پروزه د فاعل ددې لپاره چې په ترتیب دلالت وکړئ، جوړیږي په ټولو حالاتو کې د تذکیر او تأنیث له حیثه له خپل معدود سره مطابق راځي او معرب په وي، یواځي (۱۱ – ۱۹) عددونو چې معرب نه دي او دواړه اجزأ یې مبني پر فتحه دي. لکه:

تذاع نشرة الاخبار فی الساعة الثامنة والضف، ترتیب هذه الطالبة الثالثة والعشرون، یظهر القمر بدرا فی اللیلة الرابعة عشرة من الشهرالعربی.

۹ ـــ کنایه عددونه:

په عربي ژبه کې داسې کلیمې شته دي چې پر عدد دلات کوي، خو خپله د اعدادو له ډلي څخه نه دي لدې کبله د کنایه عددونو په نوم یادیږي. چې مشهور اسمونه یې په لاندې ډول دي:

بضع، استفهامیه کم، خبریه کم، کذا، نیّف.

الف: بضع: بضع داسې اسم دی چې له دری بیا تر نهو پورې کارول کیږي او دی تذکیر، تأنیث، او تمییز (معدود) لامله دی (۳ – ۹) عددونو حکم ترلاسه کوي.

لکه: قرأت بضع قصص. بضع: مفعول به منصوب په فتحه. او قصص: مضاف الیه مجرور په کسره په دې مثال کې لیدل کیږي چې بضع مطابق دی قاعدي دی ۳ او ۹ پر خلاف د معدود کې چې مؤنث دی، مذکر ذکر شوی دی.

ب: استفهامیه او خبریه کم:

استفهامیه کم هغه اسم دی چې د عددونو پوښتنې لپاره کارول کیږي او جواب ته اړتیا لري تمییز کې مفرد او منصوب ذکر کیږي.

لکه: کم مدینة شاهدت؟ کم کتاباً فی المکتبة؟

همدا ډول جائز دی چې دی (کم) تمییز مجرور شي خو په هغه صورت کې چې په کم حرف جر داخل شي لکه: بکم درهم اشتریت هذالکتاب؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ خبریه کم د عدد له ډېروالي څخه خبر درکوي او جواب ته اړتیا نلري او تمییز يي د کم د اضافت له وجهی مفرد مجرور یا جمع مجرور ذکر کیږي او په من هم مجرور کیږي. لکه: کم نقودٍ انفقت؟ یاکم من نقود عندک؟ او یا کم من کتاب عندک؟

خپله دی (کم) اعراب که استفهامیه وي او که خبریه په لاندې ډول دي:

که چیرې د کم په تمییز څخه وروسته متعدی فعل وي، کم مفعول به او د نعب په محل کې واقع کیږي. لکه چې په لومړې مثالونو کې مو ولیدل. او که وروسته له کم څخه فعل نه وي، کم مبتدا په محل د رفع کې دی. لکه په دوهمو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ج: کذا:

دا لفظ په تکثیر دلالت کوي مفرر، مکرر، او معطوف کارول کیږي، او تمییز یې منصوب وي. لکه:

حضرالمبارات کذا متفرجاً، او یا کذا متفرجین او یا کذا و کذا متفرجین.

د: نیّف:

دا اسم پر هغه عدد چې دی دوؤ عقودو تر مینځ واقع شوي دلالت کوي لکه دی عشرین او ثلاثین ترمینځ عدد یا د ثلاثین او ار بعین تر مینځ عدد. لکه: قرأت نیّفاً و ثلاثین قصة.

د منصوب اسم تابع:

د منصوب اسم تابع هم منصوب وي.

توابع لکه څرنګه چې له مرفوع اسم څخه وروسته بیان شول، نعت، عطف، توکید، او بدل ته ویل کیږي.

نعت: لکه إن التلمیذ المجتهد یخج بتفوق. المجتهدَ منصوب په فتحه وي ځکه چې دی إنّ د اسم نعت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توکید: لکه دعوت القائد نفسه. نفسه منصوب په فتح دی ځکه چې د مفعول به تاکید واقع شوی دی.

عطف: لکه: سمعت الدرس مصغیا و متفهما. متفهمًا منصوب په فتحه دی ځکه چې په مصغیا باندې عطف دی او مصغیا منصوب دی ځکه چې حال دی.

مجرور اسم

لومړی: د اسم وجر نښې (علامې):

۱ــ کسره: په مفرد منصرف اسم، جمع تکسیر او جمع مؤنث سالمه کې د جر علامه دی لکه: وصلت الی الدار. الدار: مفرد منصرف مجرور په کسره.

تحدث مع الرجال. الرجال: مکسره جمع مجرور په کسره.

۲ــ یأ: په مثنیٰ، جمع مذکره سالمه او اسمأ خمسه ؤ کې چې غیر له یأ دې متکلم ته مضاف وي علامه دی جر دی.

لکه: اطلعت علی قصتین. قصتین مثنیٰ او مجرور په یأ.

مررت بالمهندسین. المهندسین: جمع مذکره سالمه مجرور په یأ.

تحدثت مع أخیک. أخی دی اسمأ ؤ خمسهٔ و مکبرو ښخه دی. او غیر له یأ د متکلم ښخه مضاف دی، مجرور په یأ دی.

۳ــ او داسې اسمونه هم سته دي چې مجرور په فتحه کیږي یوه ډله یې مفرد او یوه ډله یې جمع مکسر دی چې دی ممنوع من الصرف یا غیر منصرف یادیږي چې وروسته بیانیږي.

یادونه:

۱ــ معتل الاخر په الف لکه (الفتی، القاضی) به مقدره کسره (مفروضه) په اخر کې مجرور کیږي. لکه: سافرت مع الفتی. الفتی: مجرور او د جر علامه یې مقدره کسره په الف دی. ځکه چې په ساکن الف تلفظ کول ګران دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رافعت القضية الى القاضى. القاضى: مجرور په مقدره کسره په یأ دی ځکه چې تلفظ دې کسرې پر یأ ګران او ثقيل دی.

په دې پوه شو چې د حرکت تلفظ په الف مستحيل او د کسرې تلفظ پر یأ ثقيل دی.

۲ــ کسره د جر اصلي نښه (علامه) فتحه او یأ فرعي علامه ګڼل کيږي.

دوهم: د اسم د جر حالات:

اسم په دوو حالاتو کې مجرور وي:

۱ــ کله چې له اسم څخه مخکې حرف جر واقع شي.

۲ــ کله چې اسم مضاف اليه واقع شي.

ــ د جر په حرف مجرور اسم:

کله چې اسم وروسته له حرف جر څخه واقع شي د جر له وجهې مجرور ګرځي.

د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، الي، حتى، فى، عن، على، بأ، لام، كاف، واو د قسم، تأ د قسم، رُبّ، مذ، منذ، خلا، عدا، حاشا.

لکه: سرت من المنزل إلى الحديقة. المنزل مجرور په من او د جر نښه يې ظاهره کسره. الحديقه: مجرور په الىٰ او د جر علامهٔ ظاهره کسره.

په لنډه توګه د جر د حروفو د استعمال شرحه:

د من د استعمال موارد: ابتدأ او تبعيض لکه: خرجت من المنزل (ابتدأ) چې دی وتلو نقطه دی شروع معلوموي.

انفقت من نقودی: من د تبعيض لپاره دلته استعمال شوي ده، د الىٰ د استعمال موارد: الىٰ په انتهأ د غايې دلالت کوي.

لکه: سرت البارحة اى آخرالليل. يا سرت البارحة الى نعف الليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتیٰ: دفعل مضارع د نعب حرف، د عطف حرف او همدا ډول د جر حرف دی چې دلته یوائې د هغه دریم حالت د بحث وړ دی چې په انتها د غایه باندې دلالت کوي. لکه: "سلام هی حتی مطلع الفجر"

فی: د زمان او مکان ظرفیت بیانوي. لکه: (غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین).

عن: د لرې کیدو لپاره استعمالیږي. لکه: ابتعد عن انشر.

بأ: مختلف او متعدد موارد د استعمال لري لکه مکاني ظرفیت (د فی په معنیٰ) استعانة، تعویض، التصاق او قسم.

مثال: اجتمعنا بالمنزل (ظرف مکان) کتبت بالقلم (استعانة) إشتریت بمأة افغانی (تعویض) مررت بمحمد (التصاق) باالله لن تفرط فی حقوقنا (قسم) لپاره ذکر شوی دی.

لام: د ملک، شبه د ملک او تعلیل لپاره استعمالیږي: لکه:

لله مافی سموات و مافی الارض (ملک)

للدار باب (شبه ملک) جئتک لاکرامک (تعلیل).

یادونه:

کله چې لام جاره په اسم چې په ال د تعریف معرفه شوي وي د (ال) الف حذفیږي.

لکه: لِلملک، لِلدَّار.

کاف: د تشبیه لپاره استعمالیږي. لکه: الممرضة کا لملک محمد کالا سد.

واو د قسم: پر مقسم به داخلیږي. لکه: وَحَقِک لأ کافئنَّک.

تأ د قسم: غیر له اسم "الله" څخه نه استعمالیږي. لکه: لِللَّه لن یضیع الحق المغتعب.

رُبَّ: د مجرور د تقلیل د بیان لپاره راوړل کیږي او یوائې په نکره اسم داخلیږي.

لکه: رُبَّ رجلٍ عالمٍ لقیت. لږ عالم سړي سره مخامخ شوی یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذ او منذ:

دا دواړه کلمې کله اسم او کله حرف جر په ډول استعمالږي.

الف: کله چې له مذ څخه وروسته اسم مرفوع وي، مذ اسم او په محل د رفع د مبتدأ که وي. همدا ډول منذ هم دی. لکه:

ما رأیته مذ یومُ الجمعه "مذ" په دې مثال کې مبتدأ او یوم الجمعة خبر دی.

ب: هر کله چې له مذ څخه وروسته مجرور اسم واقع شي، مذ حرف جر دی. که چیرې مجرور اسم ظرف او ضمانه ماضي وي مذ (همدا ډول منذ) په معنیٰ دی "من" راځي. لکه: ما رأیته مذ شهر رمضان. اله رمضان څخه تر اوسه هغه ماندې لیدلی، او که چیرې مجرور اسم ظرف او زمانه حال وي لکه: ما رأیته منذ شهرنا هذا پدې صورت کې مذ یا منذ په معنیٰ دی "فی" راځي "په ټوله میاشت کې هغه ما نه دې لیدلی".

د خلا، حاشا او عدا شرح مخکې ذکر شوي ده.

۲ـــ د جر حروف په دوه ډوله دي:

الف: اصلي حروف: هغه حروف دي چې له هغوی څخه استغنا په کلام کې ممکنه نه وي لکه په تیرو مثالونو کې مو چې ولیدل.

ب: زائد حروف: هغه حروف دي استغناً له هغوی څخه په کلام کې ممکنه دي. چې د هغوی له ډلې څخه یو زائد (من) دی او د هغه دی زائدوالی شرط دا دی چې په نفی یا په استفهام مسبوق وي. لکه:

ما من اله إلاإله واحد ـــ هل من خالقٍ غیرالله.

زائده با: با د لیس په خبر او د کفی په فاعل کې زائد واقع کیږي. لکه:

لیس الفقر بعیب، وکفی بالله ولیا.

زائد حرف جر خپل مدخول لفظا مجرور ګرځوي، مګر هماغه اسم په واقعیت کې د عامل او موقعیت لامله په جمله کې معرب وي. زائده بأ په مبتدأ هم داخلیږي لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِحَسبک درهم.

کتنه:

الف: د "ما" کلمه وروسته له (من)، (عن) او(باً) څخه راځي خو د هغوی د عمل مانع نه ګرځي. لکه: "عمّا قليل ليصبحُنَّ نادمين".

ب: د "ما" کلمه وروسته له کاف او رُبَّ زائد راځي او هغوی له عمل څخه منع کوي. لکه: ربما صديق أنفع من شقيق.

ج: کله رُبّ حذفيږي او په عوض يې واو راوړل کيږي چې دی رُب په واو يادیږي او د جر د حرفو له ډلې څخه دي. لکه: وليل کموج الجر ارخی سروله.

په اضافة مجرور اسم:

کله چې اسم مضاف اليه واقع شي نو مجرور ګرځي. مضاف اليه هغه مجرور ظاهر اسم يا ضمير دی چې ماقبل ته د نسبت ورکړشوی وي. لکه: زرت حديقة الاسماک او که چيرې يواځې زرت حديقة اووايو او چپ شو نه پوهيږو چې هدف مو کومه حديقه دی خو کله چې حديقة الاسماک اووايو زمونږ هدف پيژاندل کيږي، نو ويلايشو چې حديقه مضاف او الاسماک ته مضاف اليه وايي.

کله چې مضاف اليه معرفه وي نو مضاف هم معرفه ګرځوي او که نکره وي نو مضاف ته يو ډول تخصيص ورکوي.

کتنه:

نحويان د مضاف اليه د جر لامل او سبب مقدر حرف جر بولي چې په بعضې ډولونو د اضافت کې مقدر حرف جر "لام" په بعضو کې "من" او په بعضو نورو کې "فی" بولې او په ډيرو حالاتو کې لام مقدر کوي. لکه:

زرت حديقة الاسمک يعني زرت حديقة الاسماک. او "من" هغه وخت مقدر کوي چې مضاف اليه د مضاف له جنس څخه وي لکه: اشتريت خاتم ذهب چې تقدير يې: اشتريت خاتم من ذهب کيږي. او "فی" هغه وخت مقدر کيږي چې مضاف اليه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضاف لپاره ظرف وي لکه: تطلبت منی کتابة هذا لبحث سهر اللیالی، یعني السهرفی اللّیالی.

۲ــ مضاف الیه:

الف: مضاف معمولاً له اضافت څخه مخکې نکره وي او اساس دی موقعیت یې په جمله کې اعراب ورکول کیږي. لکه: سورالحدیقة مرتفع. سور: مضاف مبتدا مرفوع په ضمه. أخذت کتاب التلمیذ. کتاب مضاف مفعول به منصوب په فتحه.

کتنه:

الف: اضافة په عربي ژبه کې په دوه ډوله دی ي معنوي او بل لفظي.

۱ــ معنوي اضافت: د غیر عامل اسم اضافت، مضاف الیه ته دی چې پورتنې مثالونه د همدې دول اضافت ښکارندوي دی. په دې ډول اضافت که مضاف نکره ده او له اضافت الیه څخه تعریف تر لاسه کوي. لکه: کتاب احمد او که چیرې مضاف الیه هم نکره وي نو مضاف په یوې وجه د وجوه څخه تخصیص ترلاسه کوي او خاص ګرځي چې په نامه دی مخصصې نکره یادیږي. لکه: کتاب رجل.

۲ــ لفظي اضافت: د مشتقه صفاتوله اضافت څخه عبارت دی چې لکه فعل عمل کوي، یعني فاعل مرفوع او نور خپل معمول منصوب کرځوي.

کله چې داعامله صفات خپل معمول ته مضاف شي، نو مضاف الیه مجرور ګرځوي نه مرفوع او منصوب د عامل والې له وجهې، او پدې اضافت کې که چیرې مضاف نکره وي په خپل حال نکره پاتې کیږي او کیداې شي چې معرف په لام وي پر خلاف د معنوي اضافت. لکه: قابلت الرجل الطویل القامة الجعد الشعر.

ب ــ داسې اسمونه وجود لري چې یې له اضافت څخه د استعمال مورد نلري او په نامه دی اسماً لازمة الاضافة یادیږي. چې لدې ډلې څخه لاندې اسمونه پیژندل شوي: عند، لدی، سوی، قصاری، حوالی، ذو بعض، وحد، ای، لدن، کلا، لبّی.

لکه: هذالرجل ذومال و هو یبدل وحده قصاری جهده لمساعدة بعض المحتاجین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورتنۍ مثال کې ذو، وحد، قصاری، او بعض د مضاف په ډول استعمال شوي دي.
بل مثال لکه: جأنی کلا الرجلین و کلتا المرئتین.
لیدل کیږي چې کلا اوکلتا یواځې معرفه مثنیٰ اسم ته مضاف کیږي برابره ده چې مثنیٰ اسم ظاهروي او که ضمیر لکه: جأنی الرجلان کلا هما والمرئتان کلتاهما.
دریم مثال لکه: لبیک اللهم لبیک. لبیّ مثنیٰ مصدر منصوب او مضاف د مخاطب ضمیر ته. او د لبیک معنی. اقامة بعد اقامة یعني: اتجاهی الیک و قصدی و اقبالی علی امرک.
ج ــ دی، قبل، بعد، غیر، حسب، اول، دون، أمام، خلف، فوق، تحت یمنین، شمال کلیمې څلور حالتونه لري چې په درې حالتونو کې معرب او په یوه حالت کې مبني دی.

د هغوی د اعراب حالات:

۱ــ لفظا مضاف دی لکه: أجبت در همالا غیره، جئت من قبل زید، قرأت القصة من اولها.

۲ــ مضاف الیه محذوف او لفظ یې په نیت کې باقي او معنوي وي لکه: ومن قبل نادی کل صدیق صدیقة.

۳ــ چې مضاف الیه حذف شي نه یې لفظ او نه یې معنی په نیت کې وي په دې صورت کله یاده شوي کله نکره او په تنوین لوستل کیږي لکه: لله الامر من قبل ومن بعد.

۴ــ ددغو الفاظو د بنأ حالات دادي چې دوي مضاف وي او د مضاف الیه معنی په نیت دی متکلم باقې وي نه لفظ یې لکه: لله الامر من قبلُ ومن بعْد په بل قرائت کې.

کتنه:

کله نا کله دی حَسْب (د سین په سکون) او حَسَب (د سین په فتح) د لوستونکې لپاره اشتباه او التباس را پیداکوي باید پدې پوه شو چې حسب (د سین په سکون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د کفايت په معنی دی، اعراب يې له پورتنۍ شرح سره سم دی. خو حسب چې دی (سين په فتحه) دی حَسبَ له فعل څخه چې دی حساب کولو په معنی دی مشتق شوی لکه: أذن المؤذن لصلاة العصر حَسَب التوقيت المحلی لمدينة کابل. چې حَسَبَ منصوب دی د ظرفيت له وجه.

د: کله مذکر مضاف، د مؤنث مضاف اليه په اعتبار د مرنث حکم ځان ته غوره کوي مگر په دې شرط چې دی مضاف حذف، او د مضاف اليه در بدل دهغه پر ځای جائز وي. لکه: شبه الجملة هی کل عبارة تألفت من ظرف و مضاف اليه او جار او مجرور. په دې مثال کې (شبه) مذکر اسم دی په دې اعتبار چې (جملة) ته مضاف دی او هغه مؤنث دی له هغې څخه يې تأنيث اخستی دی نو ځکه مؤنث ضمير ورته راجع شويدی. او لکه: قطعت بعض اصابعه. بعض مذکر اسم دی او له مؤنثی مضاف اليه څخه يې چې د (صابع) دی تأنيث ترلاسه کړئ نو لدې وجه مسند فعل تأنيث واخيست.

هــ: تنوين او د مثنیٰ او جمعې نون له هغه مضاف څخه چې له اضافت څخه مخکې تنوين او يا نون د تثنيه او جمع ولري حذفيږي. لکه: المريض شارد البال، د شارد تنوين د اضافت له وجه حذف شو.

ذهب الی وزارتی الداخليه و الخارجيه. د (وزارتين) نون وروسته له اضافت څخه حذف شو.

حضر مدرسو العلوم الإسلامية. مدرسو په اصل کې مدرسون وه چې نون يې د اضافت له وجه حذف شو او بايد په دې پوه د مدرسو واو در رفع علامه دی نه ضمير نو لدې وجه وروسته له هغه څخه الف نه ليکل کيږي.

۳ـــ مضاف اليه:

الف: مضاف اليه يا ظاهر اسم وي يا ضمير.

ب: کله چې مضاف اليه اسم ظاهر وي معمولاً معرفه او تل مجرور وي. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقمت فی مدينة المهندسين.
مهندسين: مضاف اليه په يأ مجرور، ځکه چې جمع مذکره سالمه دی. لکه:
رست السفينة على ميناً مدينة لن تقبل طلبات غير مستوفاة.
او کله چې اوغواړو معرفه ترې جوړه شي يوائې کولاي شو په مضاف اليه کې (ال) زيات کړو نه په مضاف کې او وايو چې:
رست السفينة على ميناً مدينة التى لم تقبل الطلبات غير المتوفاة.
يوه رواجې خطأ وجود لري چې عبارت له زياتولو د (ال) په (غير) باندېدی چې ويل کيږي: لن تقبل طلبات الغير المستوفاة.
ج: کله چې مضاف اليه ضمير وي نو له مضاف سره متصل وي او اعراب يې محل د جر دی. لکه: اخذ کتابک. کاف: ضمير متصل مبني پر فتحه په محل دی جر کې مضاف اليه.
په راتلونکې څپرکې (د ضمائرو په برخه کې) ددې مطلب ذکر کيږي.
د: کله چې هغه اسم چې په آخر کې يې الف وي او يأ د متکلم ته مضاف شي يأ د متکلم مفتوح ليکل کيږي. لکه: سوائی، او يدائی او که چيرې د متکلم يأ ته د مضاف شوي اسم آخر حرف يأ اوسي، د متکلم يأ له هغه سره مدغم او يا مشدده مفتوحه ليکل کيږي. لکه: محامیَّ و مدرسیّ.

د مجرور اسم تابع:

اسم د بل اسم په تابعيت هم مجرور راتلايشي: توابع لکه څرنګه و چې مخکې اوويل عبارت دی له: نعت، عطف، تاليد او بدل څخه د مجرور تابع مثالونه په لاندې ډول وړاندې کيږي:
- نعت لکه: قضينا الصيف فی قرية بعيدة عن المدينة.

بعيدة د قريةٍ مجرور اسم صفت واقع شوی نو لدې کبله مجرور لوستل کيږي او د جر علامه يې کسره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- عطف: لکه: اعجبت بالصحافة المدرسیه و مجلاتها.

مجلات: مجرور دی ځکه چې په مجرور اسم عطف دی او د جر علامه کسره دی.

- تاکید: لکه: تکلمت مع القائد نفسه، نفس: مجرور دی ځکه چې د مجرور اسم تاکید واقع شوی چې "القائد" دی او دی جر علامه کسره ده.
- بدل: لکه: مررت بأخیک عادل. عادل: د مجرور اسم "اخیک" بدل واقع شوی او د جر علامهٔ یې کسره ده.

ممنوع من الصرف یا غیر منصرف اسم:

قاعده داده چې هر مفرد اسم او جمع مکسره په کسره مجرور وي او په دا ډول اسمونه کې چې کله "ال" د تعریف نه وي نو ښائي چې تنوین ولري. د تنوین هغه ساکن نون دی چې د معرب اسم په آخر کې چې "ال" او اضافت و نلري تلفظ کیږي خو د نون په شکل نه بلکه دی دووٌ ضمو د رفع په حالت کې، (دووً فتحو د نصب په حالت او د دووٍ کسرو د جر په حالت کې لیکل کیږي).

پوهنه:

کله چې د اسم په وروستۍ برخه کې همزه وي لکه: مبتدأ او ابتدأ یا مدوره مربوط تأ لکه: فتاة، ددې اسمونو په آخر کې الف د نصب د علامې په دول نه زیاتیږي. لکه چې په لاندې جملو کې یې وینو:

یسمی الجزء الدائر علیه الحکم فی الجملة الاسمیة مبتدأ.

یحب علی الطالب العلوم الاسلامیه إبتداءً آن یتعلم جیدا قواعد الغة العربیه. رأیت فتاة تذهب مع أخیها الاکبر الی المدرسة.

او که چیرې د منصوب اسم آخر کې همزه وي او ما قبل یې ساکن او د یادشوو حروفو نور حروف وي، الف پرې زیاتیږي. لکه: اشتریت جزءً امن الکتاب "الفقه الاسلامی وادلته".

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـــ د پورتنیو قواعدو پر خلاف یوه ډله مفرد اسمونه او جمعې کسره وجود لري چې تنوین او کسره نه مني او د هغوی د نصب او جر علامه غیر منونه فتحه دی، چې اسمونه ممنوع من الصرف بلل کیږي.

۳ـــ غیر منصرف یا ممنوع من الصرف اسمونه عبارت دي له:

علم، صفة، صیغه دی منتهې الجموع او هغه اسم چې په الف ممدوده یا مقصوره دی تانیث ختم شوی وي.

الف: علم چې ممنوع من الصرف وي:

یو له اشکالو دی منع صرف د علم هغه دی چې مؤنث وي که په آخر کې یې تأ د تأنیث وي او که نه وي، حقیقي مؤنث وي او که لفظي مؤنث. لکه: فاطمة، خدیجة، مکة، معاویة، سعاد، وینب، بغداد، دمشق.

که چیرې مؤنث علم دری حرفې وي او د وسط حرف یې ساکن وي صرف او منع صرف یې دواړه جائز دي. لکه: هند، مصر، رعد.

ــ کله چې علم اعجمې وي په دې وخت کې هم غیر منصرف دی (عجمه علم) لکه: ابراهیم، ناپلیون، یعقوب، سقراط، ادریس.

او که چیرې اعجمې علم دری حرفې او ساکن الوسط وي منصرف دی لکه: نوح، لوط، فامُ.

ــ مزجې مرکب: هغه علم چې مزجې مرکب وي غیر منصرف دی لکه: بور سعید، بعلبک، نیو بورک، حضرموت.

ــ زائد الف او نون: هغه علم چې په آخر کې یې الف او نون زائده وي غیر منصرف دی لکه: مروان، عثمان، سلیمان، عدنان، عفان.

ــ وزن فعل (عُدَل): هغه علم چې د فُعَلَ پر وزن وي غیر منصرف دی لکه: عُمَر، زحل، قزح، جحا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: صفة منوعه من الصرف (د غیر منصرف صفة):

ــ هغه صفت چې فعلان پر وزن وي او مؤنث يې فعلي وي غیر منصرف دی لکه: عطشان، سکران، غضبان، جوعان، شعبان.

ــ هغه صفت چې پر وزن دی افعل وي لکه: اخضر، احمر، اسود، اکبر، اکثر، افضل، اسبق، احسن.

ــ د عدد صیغې: چې د فُعال او یا مفعل پر وزن ذکر کیږي، غیر منصرف دی. لکه: ثلاث، رباع، خماس، عشار، موحد، مثنیٰ و معشر.

ج: د منتهی الجموع صیغې:

کله چې اسم پروزن دی یو له لاندې اوازنو چې منتهی الجموع دی راشی نو غیر منصرف وي لکه: أفعل، أفاعیل، فعائل، مفاعل، فواعل، فعالیل. لکه: افاضل، اناشید، رسائل، مدارس، شوارع، عقاقیر او مفاتیح چې دی مفاعیل پر وزن دی.

د: هر هغه اسم چې په آخر کې يې الف مقصوره یا ممدوده و تأنیث وي ممنوع الصرف دی. لکه: سلوی، نجوی، عطشی، جوعیٰ، سلمی، صبلی او بشری (چې په الف مقصوره و تأنیث مختوم شوی) ذکریاء، ذهراء، خضراء، حمراء، حسناء، صحراء، اصدقاء، شعراء (چې په ممدوده الف د تأنیث مختوم شوی).

په پورتنیو مثالونو کې مو ولیدل چې هغه اسم چې په الف دی تأنیث مختوم وي، که علم یا صفت، یا کوم بل اسم چې په مفرد دلالت وکړئ یا پر جمع په دې ټولو حالاتو کې ممنوع الصرف او غیر منصرف دی.

یادونه:

د هغه اسم چې مختوم په الف مقصوره یا ممدوده وي د منع حرف شرط دا دی چې نوموړی الف زائد او دی تأنیث لپاره وي که چیرې مقصوره الف دا ډول نوه او له اصل کلمه څخه وه لکه: فتی، ملهی، او مستدعی په دې صورت کې اسم منصرف دی. همدا ډول که چیرې ممدوده همزه اصلې وي لکه دی ابتداً همزه او د انشاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

همزه یا له یأ او واو څخه منقلب او اړول شوي وي. لکه: د بناء او اسماء همزه دا ډول اسمونه غیر منصرف ندي.

۴ــ غیر منصرف اسم باندې تنوین او کسره نه منې نو رفع یې په غیر منونه ضمه، نصب او جر یې په غیر منونه فتحه اعراب ور کول کیږي. دا حکم په هغه صورت کې دی چې غیر منصرف اسم له (ال) او اضافت څخه خالي وي. لکه:
کتب معاویة الی عایشةَ رضی الله عنها ــ مررت بسلیمان شعب بورسعید شعب باسل ــ تقابلت مع أحمد ویزید قرأت عبقریة عمر ــ استمتعت إلی اذاعة جمهوریة مصر ــ لا أبیت شبعان و جاری جوعان ــ لست بأسبق منی الله اکبرږ سرت فی شوارع فسیحة ــ أنشئت مدارس ــ کم من شعراء جددوا فی شعرهم ــ خرجت من صحراء جدباء وزرت حدائق فیحاء.
"و اذا حییتم بتحیة فحیوا باحسن منها، و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا ــ فمن کان منکم مریضا او علی سفر فعدة من أیام آخر ــ یسألونک عن الأهلة قل هی مواقیت للناس والحج" "إنا او حینا إلیک کما اوحینا الی نوح والنبیین بعده و اوحینا إلی ابراهیم و إسماعیل و اسحاق و یعقوب والاسباط و عیسیٰ او أیوب و یونس و هارون وسلیمان و آتینا داوُد زبورا ".
۵ــ کله چې غیر منصرف په محل دی جر کې واقع شي معرف په (ال) څخه وي ولی مضاف وي، په دې دواړو صورتونو کې مجرور په کسره وي لکه: انقضت قاذفات القنابل علی مواقع العدد.
القنابل: که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی خو ددې لپاره چې په پورتنۍ جمله کې معرف په (ال) دی مجرور ګرځي.
مواقع: مجرور په کسره دی که څه هم په اصل کې غیر منصرف دی اما ددې لپاره چې مضاف واقع شوی نو جر یې په کسره جائز شه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کتنې د معرب اسم په اړه:

د معرب اسم په اړوند څو مهمې نکتې په پایله کې د یادولو وړ دي چې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

۱ــ کله چې دوه اسمونه معرفه یا نکره څنګ په څنګ سره راشې او دوهم اسم وصف (مشتق یا صفتي اسم) وي دوهم اسم دې لومړي اسم لپاره نعت دی او د لومړي اسم حکم غوره کوي. لکه: جاءالرجل الفاضل، رأیت رجلاً فاضلاً.

۲ــ کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي، لومړی اسم نکره او دوهم اسم معرفه وي، دوهم اسم مضاف الیه او مجرور وي. لکه: اخذت کتاب الطالب.

۳ــ کله چې دوه اسمونه څنګ پر څنګ راشي لومړی اسم معرفه او دوهم نکره وي، لومړی اسم مبتدأ او دوهم اسم دهغه خبر وي لکه: العلم نورُ.

۴ــ په ډېرو شکلونو کې د حال تمییز پیژاندل او یو له بل څخه جلا کول ډیر دقت غواړې ځکه چې حال او تمییز دواړه هم نکره اسم وي او هم منصوب چې د فاعل یا مفعول به په څرنګوالي د فعل لپاره قید دی. لکه: شربت الماء صافیاً.

صافیا حال دی. خو تمییز معمولاً اسم ذات وي چې د من د معنی متضمن دی او د خپل ماقبل د اجمال او ابهام بیانونکی دی. لکه: طاب محمد نفساً. نفساً: تمییز دی.

۵ــ أسماء خمسه عبارت دی له: اب، اخ، حم، فو، ذو، څخه. دا اسمونه په واو مرفوع، په الف منصوب او په یاء مجرور ګرځي. خو په دې شرط چې، غیر یاء دې متکلم ته مضاف وي مفرد ووسي مثنیٰ او جمع نوی مکبر وي او مصغر نه وي. لکه: جاء أخوک ــ رأیت اباک ــ مررت بذی مال.

او که چیرې مضاف نه وي، بیا په ظاهرو حرکاتو معرب دی لکه:

کل مسلم أخ لجمیع المسلمین.

ــ او کله چې یاء دی متکلم ته مضاف وي په مقدره حرکاتو د ماقبل دی یاء د متکلم معرب کرځي. لکه: کان أبی کریما، أب: اسم د کان مرفوع په مقدره ضمه پر یاء، او یاء متصل ضمیر مبني په محل دې جر کې مضاف الیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریماً: خبر د کان منصوب په منونه فتحه.

ـــ او که چیرې مثنیٰ او جمع وي نو لکه د نورو اسمونو د مثنیٰ او جمع په ډول اعراب اخلي. لکه: إنّ أخویک ذوافضل. اجتمع مجلس الأباء.

ـــ او که چیرې نومورې اسمونه مصغر او مضاف غیر له یا دی متکلم څخه بل اسم ته وي نو په ظاهرې حراکاتو پر یا اعراب ورکول کیږي لکه:

کان أبَیُّک اُخَیَّ ذویَّ هذا لغندق.

د ستا پلارګی او وروړګی ښبتنګې ددې هوټل وه.

عمومې معلومات د اسماءو خمسهٔ ؤ په اړوند:

اب: دا اسم په اصل کې "أبو" وه تثنیه أبوان او أبوین دي جمع یې آباء دی. أبوان د مور او پلار په معنی استعمال شوی. أبَوّه (مصدر) د پلارتوب لکه عمومه چې د کاکاتوب په معنی استعمالیږي یاأبتِ او یا أبتَ دوه هغه لهجې دي چې د پلاریه ندا کې استعمالیږي چې په اصل کې یا أبی او تاء د یاء متکلم پر ځای راغلی.

أخ: په اصل کې أخَو په فتحه دی خاء ده چې تثنیه یې أخوان او أخوین او جمع یې أخاء لکه أباء راځي او په جمع کې یې إخوان او اخوة مشهور شوي. أخوان دیر ځله دی ملګرو او اخوة د نسبې ورڼو لپاره استعمال شوي دي.

حم: اصل یې حَمو په فتحه دی میم دی تثنیه یې حموان او حموین او جمع یې احماء راځي. حماه: خواښې ته ویل کیږي.

فوه: چې اصل یې فوَهَ په فتحه واو دی او های تنقیص شوی تثنیٔه یې فوا او فوی او جمع یې أفواه راځي.

ذو: اصل یې ذویُ په معنی دی صاحب راځي او تل اسم جنس ته مضاف کیږي لکه: ذومال، اوهیڅکله ضمیر او صفت ته نه مضافیږي او که چیرې مضاف شوی وي نو دیره نادره دی. مؤنث مفرد یې ذات او مذکره تثنیه یې ذوا، ذوی او مؤنثه تثنیه یې ذواتی او مذکره جمع یې ذوو او ذوی او مؤنثه جمع یې ذوات راځي.

خوذ (سامرة)، ذات یوم، ذات لیلة، د زمان ظرف او منصوب په فتحه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی (فصل)

مبني اسم

۱ــ مبنٰ هغه اسم دی چې دی آخر شکل يې په سبب دی تغير دی موقعيت په جمله کې تغير ونه منې.

۲ــ مبني اسمونه اته ډوله دي:

* ضمائر
* دی اشارې إسمونه
* موصله إسمونه
* د شرط إسمونه
* استفهام إسمونه
* مرکب اعداد له (۱۱ ــ ۱۹) پورې په استثناً دي (۱۲) چې معرب دی او بعض ظروف او له ظروفو مرکب.
* بعض ظروف او ظروفو مرکب اسمونه.
* اسماء افعال.

۳ــ مبني إسمونه تنوين نه اخلې او ډير يې له حرف سره مشابهت لري د مبني إسمونو وروستۍ برخه تل په يوه حالت ساکن، مفتوح، مضموم يا مکسور وي.

يو ډله اسماء مبني پر سکون وي لکه: الذی، انا، من، کم او همدا دول نور. او يوه ډله اسماء مبني پر فتح وي لکه: أنتَ، أينَ، کيفَ، سرعانَ، او يوه ډله نو مبني پر ضمه لکه: نحنُ، حيثُ او يوه ډله اسمونه مبني پر کسره دي لکه: هذه، هئولاء، أمسين،

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـــ کله چې مبني اسمونه په یوه ځای له ځایونو دی اعراب څخه لکه درفع، یا نصب او یا جر ځای راشي د وروستې شکل حرف یې تغییر نه راځي خو د موقعیت له حیثه په جمله کې په محل دی رفع، نصب او جر کې واقع کیږي.

کتنه:

پورتنې اته ډوله اسماً پر لازمي بناً مبني دي یعنی هیڅ کله معرب نه ګرځي او داسې حالات هم شته چې معرب اسمونه په هغه حالت کې مبني ګرځي، خو مبني والی یې عارضي بلل کیږي چې په لاندې ډول دي:

الف: هغه منادي چې مغرده یا علم او یا مقصوره نکره وي.

دا دواړه منادي مبني په علامه دی خپل رفع کیږي او دا چې وایو مفرده وي دا افراد د مضاف په مقابل کې دی نه دی تثنیه او جمع په مقابل کې.لکه: یا محمدُ، یا بایعان، یا خالدون.

ب: اسم د (لا) النافیة للجنس چې مضاف او شبه مضاف نه وي د نصب په خپله علامه مبني ګرځي لکه: لا حول ولاقوة إلابالله.

ج: دی قبل، بعد، غیر، حسب، اوّلُ او دُوّنَ کله چې د هغوې مضاف الیه حذف شي د خپلي رفع په علامه مبني ګرځي لکه: ما رأیت مثل هذالکتاب من قبلُ.

ضمیر:

۱ـــ ضمیر مبني اسم دی چې پر متکلم، مخاطب او غائب باندې دلالت کوي او په دری ډوله دی: منفصل، متصل او مستتر.

۲ـــ منفصله ضمائر: هغه الفاظ دي چې په مستقل ډول لوستل کیږي او په دوه ډوله دی مرفوع او منصوب.

الف: درفع منفصل ضمائر: هغه ضمایر دي چې د رفع په محل کې مبتدأ، خبر، فاعل یا نائب فاعل او داسې نور واقع کیږي. او په لاندې ډول دي:

د متکلم لپاره: انا نحن.

د مخاطب لپاره: أنت، أنتِ، انتما، انتم، أنتن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غائب لپاره: هو، هی، هما، هم، هنَّ.

لکه: أنا افغانی. انا ضمیر منفصل مبني پر سکون په محل دې رفع کې مبتدأ. ما قام إلا هو. هو منفصل ضمیر مبني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل. لم یکا فأ الانحن. نحن منفصل ضمیر په محل دی رفع کې نائب فعل.

ب: د نصب متصل ضمائر:

دا ضمائر په محل دی نصب کې مفعول به واقع کیږي او عبارت دي له:

د متکلم لپاره: إیای إیانا.

د مخاطب لپاره: ایاک، ایاکِ، ایاکما، ایاکم، إیاکنَّ.

د غائب لپاره: ایاه، ایاها، ایاهما، ایاهم، إیاهن.

لکه: "ایاک نعبد و إ یاک نستعین".

ایاک: منفصل ضمیر مبني پر فتحه په محل د نصب مفعول به.

۳ــ متصل ضمائر:

متصل ضمائر په دری ډوله دي.

الف: درفع متصل ضمائر: دا هغه ضمائر دي چې تل د فعل سره متصل وي که فعل تام وي او که ناقص او په لاندې ډول دي:

- د فاعل تأ لکه: درستُ، درستِ، درستما، درستم، درستنَّ.
- نا لکه درسنا.
- د تثنیې الف لکه: درسا، یدرسان، تدرسان، أدرسا.
- د جمع واو لکه: درسوا، یدرسون، ادرسوا.
- د مخاطبی یاء لکه: تدرسین، ادرسی.
- د نسوه نون لکه: درسن، یدرسن او ادرسن.

دغه ضمائر مرفوع او فعل تام (هغه فعل چې فاعل غواړي) سره متصل او په محل در فع د فاعل د همغه فعل کې دی. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرأت الصحف: قرأ فعل ماضي مبني (تُ) ضمير متصل مبنیٰ پر ضمه په محل دې رفع کې فاعل.

القطاران يسيران. يسيران فعل مضارع مرفوع او دی رفع علامه يې د نون ثبوت (د نون نه حذفيدل) دي. او الف دې تثنيه متصل ضمير په محل دی رفع کې فاعل.

الطالبات نجحن. نجحن: نجح فعل ماضي او د نسوه له نون سره يوځای توب لامله مبني پر سکون. نون ضمير مبني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل.

او يا د ناقص فعل سره متصل وي: (هغه فعل چې مبتدأ او آخير کې عمل کوي نه په فاعل کې) په دې صورت کې هم مبني او پ محل درفع د ناقص فعل کان او د هغه دې اخواتو د اسم وي. لکه: کنتم خيرامة اخرجت للناس. کنتم ناقص ماضي فعل تاء متصل ضمير مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

خيرَ: د کان خبر منصوب په فتحه.

کانوا يدًا واحدًة. کانوا ناقص ماضي فعل واو متصل ضمير په محل دې رفع کې د کان اسم. يدًا خبر د کان منصوب په فتحه.

ب: دنصب متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له تام فعل سره متصل وي او يا له حروف مشبه بالفعل سره او په لاندې ډول دي:

د متکلم ياء: لکه شکرنی.

د متکلم (نا) مع الغير متکلم: لکه شکرنا، کاف د مخاطب: لکه شکرکَ، شکرکِ، شکرکماــ شکرکم، شکرکن.

د غائب ها: لکه شکره، شکرها، شکرهما ـــ شکرهم، شکرهن.

دغه ضمائر، د نصب متصل ضمائر له فعل سره او د هغه مفعول به واقع کيږي مبني په محل دې نصب کې دی. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقدم الجنود نحوالعدو وحاصروه. حاصروه: حاصر ماضي فعل مبني، واو ضمير، مرفوع متصل مبني په محل دې رفع کې فاعل د حاصر، هاء منصوب متصل ضمير مبني په محل دې نصب کې مفعول به.

الا ناشيد الوطئية تهزنا. تهز: فعل مضارع مرفوع په ضمه فاعل يې ضمير مستتر چې تقدير يې (هى) دى او (نا) متصل ضمير مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

يا به له مشبه بالفعل حروفو سره متصل وي (إنّ او د هغه أخوات): چې په دې حالت هم مبني او په محل دى نصب دې إسم د إنّ يا يوله نورو حروفو مشبه با لفعل څخه وي. لکه: إنه موجود. إنَّ د تاکيد او نصب حرف، ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې نصب کې د إنَّ إسم. موجود: د إنَّ خبر مرفوع په ضمه.

ج: د جر متصل ضمائر:

دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي او يا د جر له حروفو سره چې عبارت دي له:

ياء د متکلم لکه: کتابى

(نا) متکلم مع الغير: کتابناــ جاء احمد إلينا.

د مخاطب کاف: کتابک، کتابَک، کتابکما، کتابکم، کتابکنّ.

جاء احمد إليک، اليکِ، إليکما، إليکم، إليکن.

لکه په مثالونو کې مو چې وليدل دا ضمائر يا له اسم سره متصل وي چې په دې حالت کې مبني او په محل دې د جر کې مضاف اليه. لکه:

العلم له فوائده. فوائده: ها متصل ضمير مبني پر ضمه په محل دې کې مضاف اليه.

يا له حرف جر سره متصل وي چې په دې حالت کې هم مبني او په محل دې جر کې بلل کيږي. لکه: أخذت القلم منک، من حرف جر او کاف ضمير مبني پر فتح په محل دې جر کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ــ مستتر ضمائر:

دا ضمائر ظاهرې صورت نلري چې تلفظ پرې وشي او په دوه ډوله دی:

واجب الاستتار ضمائر، او جائز الاستتار ضمائر.

الف: هغه ضمائر چې استتار يې واجب دی: هغه ضمائر دي چې دې اسم ظاهر راوړل د هغه پر ځای هيڅکله جائز ندې. چې په لاندې ډول د هغه موارد راوړل کيږي.

ــ واحد مخاطب د امر فعل: لکه: اکتب. اکتب د امر فعل مبني پر سکون او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (أنت) دی. ددې ضمير ابرازول جائز ندې ځکه چې ظاهر اسم د هغه پرځای نشي راتلای. او که چيرې اووايو: اکتب زيد په هغه صورت کې چې د مخاطب نوم زيد وي په هيڅ صورت کې زيد فعل نشي کيدای خو منادي د ندأ د حرف په حذف کيدای شي او په محل دې نصب کې مفعول به واقع کيږي.

او که چيرې اووايو: اکتب انت. انت هم فاعل نشي کيدای که چيرې فاعل شي نو دی فاعل حذف هم بی له قائم مقام څخه جائز ندی نو ويلايشو چې انت د مستتر ضمير لپاره چې فاعل دی تأکيد دی.

ــ هغه مضارع فعل چې په تاء د خطاب، همزه يا نون د متکلم شروع شوی وي.

لکه: تشکر، تَشْکُرُ: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (أنت) دی.

أوافق: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مستتر ضمير چې تقدير يې (انا) دی.

نکتب: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې وجوبې مسترضمير چې تقدير يې (نحن) دی.

ب: جوازې مستتر ضمير: هغه غير ملفوظ ضمير دی چې ظاهر اسم يې په محل کې واقع کيدايشي. جوازې مستتر ضمير په فعل ماضي او مضارع کې غائب يا غائبی ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستند وي. لكه: الرجل قام، قام ماضي فعل مبني پر فتحې، فاعل يې مستتر ضمير چې ابراز كې هم جواز لري او تقدير يې (هو) دى.

الشمس تشرق. تشرق: مضارع فعل مرفوع په ضمه فاعل يې جوازې مستتر ضمير چې تقدير يې (هى) دى.

يادونه:

په ډيرو مواردو او تركيبونو كې د كان او د هغه دي اخواتو اسم مستتر ضمير وي، په خاص ډول په هغه جملو كې چې په مبتدأ شروع او خبر يې يو له افعال ناقصه او د هغه اسم او خبر وي. لكه:

النجاح ليس سهلا: النجاح مبتدأ مرفوع په ضمه. ليس: ماضي ناقص فعل او يو له اخواتو د كان مبني پر فتح او اسم يې مستتر ضمير چې تقدير ي (هو) دى او النجاح ته راجع دى.

سهلاً: د ليس خبر منصوب ټوله جمله له ناقص فعل (ليس) او د هغه له اسم او خبر څخه مركبه خبر لپاره دى النجاح چې مبتدأ دى.

۵ــ د ضمير تاكيد:

الف: كله چې اوغواړو منفصل ضمير ته تاكيد وركړو، نو هغه لفظ تكرارؤ لكه: هو، هو الغفور الرحيم ــ اياک، اياک نستعين.

ب: قمت بالواجب: تاكيد يې قمت انا بالواجب. إفتح النافذة: افتح أنت النافذة.

ج: كله چې اوغواړو متصل او مستتر د رفع ضمائر دى (نفس) او يا (عين) په كلمو تأكيد وكړو. واجب دى چې لومړى هغه د مرفوع منفصل ضمير پواسطه تاكيد او وروسته د (عين) يا (نفس) كلمه ذكر كړو. لكه:

قمت انا نفسى بالواجب، افتح أنت عينک النافذة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: کله چې د مرفوع متصل یا مستتر ضمیر تاکید د کلا، کلتا، کل یا جمیع پواسطه اراده شي، نیغ په نیغه یو له دې الفاظو راوړو او په دې صورت کې تاکید د منفصل ضمیر پواسطه شرط نه دی. لکه: الرجلان حضرا کلاهما و السیدتان تکلما کلتا هما. العلماء یحا ولون کلهم او جمیعهم إکتشاف اسرار الطبیعة.

٦ــ عطف په ضمیر:

الف: منفصل ضمیر پر منفصل ضمیر عطف کیږي. لکه: أنا و أنت متفقان فی الرأی.

ب: ظاهر اسم پر منفصل ضمیر عطف کیږي. لکه: هم و جیرانهم متفاهمون.

ج: کله چې ظاهر اسم په متصل ضمیر دې یا په مستتر ضمیر عطف شي، نو واجب دی چې فاصل دې معطوف او معطوف علیه ترمنځ د یوه منفصل ضمیر یا کوم بل فاصل راوړل شي. لکه: شرعت انا و صدیقی لا نقاذالغریق.

د: کله چې ظاهر اسم په منصوب متصل ضمیر عطف شي جائز دی چې فاصل په کې ذکر نه شي. لکه: رأیته و اصد قاءه یعبرون الطریق.

هــ: کله چې ظاهر اسم په مجرور ضمیر عطف شي، شه دی چې د جر عامل که اسم وي یا حرف له معطوف سره مکرر ذکر شي. لکه:

مررت به و باخیه ــ رأیت ابا زید و أبا عمرو.

عمومي کتنې د ضمائرو په اړه:

اــ دی (هم) او (هن) او دې (جماعة د نون) او دې (نسوی د نون) په جمع دې غیر ذوی العقولو کې نه استعمالیږي.

دې (هی) ضمیر د غیر ذوی العقولو ته راجع کیږي او هم دا ډول هغه فعل چې غیر ذوی العقولو جمع ته مسند وي د تأنیث ساکنه تأ او تأ د مضارعت قبلوي. لکه:

ارتفعت الطائرات و هی تحلق فوق السحاب. او لکه: تعیش الفیلة فی الغابات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ــ کله چې یأ د متکلم له فعل سره متصل شي د دوی دواړو تر منځ مکسور نون راوړل کیږي چې د وقایه نون ورته وایل کیږي ځکه چې د فعل آخر له کسرې څخه وقایه کوي. لکه: شکرنی، یشکرنی، أشکرنی.

ــ کله چې یاء د متکلم له یوه حرف له حروفو د مشبه بالفعل سره متصل شي جائز دی چې دې وقایه نون مخکې له یأ د متکلم څخه راوړل شي، او دا نون له لیت څخه مخکې ډیر استعمالیږي. لکه: اننی متفائل و لیتنی انجح.

۳ــ کله چې یأ د متکلم په عن او من مجرور وګرځي، د نون وقایه راوړل مخکې له یأ د متکلم څخه واجب دی. لکه: لما اقترب منی، ذهب الحزن عنی.

۴ــ کله چې دوه ضمیره له معلوم فعل سره متصل شي (مبني للفاعل) لومړی ضمیر تل په محل دې رفع کې فاعل وي او دوهم ضمیر په محل دې نصب کې مفعول به دی. لکه: قابلته: تأ متصل ضمیر مبنیٰ پر ضمه په محل د رفع کې فاعل او هاء: متصل ضمیر مبنیٰ پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول به.

۵ــ کله چې یأ د متکلم، کاف د خطاب او هأ دې غائب له فعل سره متصل شي دا دریواړه ضمیرونه په دا ډول حالت کې مفعول به او په محل دې نصب کې وي. لکه: سرَّنی نجالک. سرَّنی: سرّ ماضي فعل مبنیٰ پر فتح او نون، نون د وقایه، یأ متصل ضمیر مبنیٰ په محل د نصب کې مفعول به، نجاحک: نجاح فاعل مرفوع په ضمه او کاف متصل ضمیر مبنیٰ پر فتحه په محل دې جر کې مضاف الیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اشارى اسم

۱ــ اشاره اسم هغه مبنیٰ دى چې په هغه معين چې دې اشارې پواسطه تعيين شوى دلالت كوي.

۲ــ د اشارى اسمونه عبارت دي له:

الف:

- ذا: د مذكر مفرد لپاره.
- ذى: زه او ته د مؤنث مفرد لپاره.
- ذان: د مذكرې تثنيه لپاره.
- تان: د مؤنثې تثنيه لپاره.
- أوالاء: د مذكرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هنا: د مكان لپاره.

ب: كله چې قريب ته اشاره يا په عام ډول اشاره مراد وي، د اشارې له اسم څخه مخكې "ها" چې دې تنبيه په "هاء" ياديږي، راوړل كيږي، په دې اساس دې اشارى اسماً په لاندې ډول دي:

- هذا: د مذكر مفرد لپاره.
- هذه: د مؤنث مفرد لپاره.
- هذان: د مذكرې تثنيې لپاره.
- هاتان: د مؤنثې تثنيې لپاره.
- هؤلاء: د مذكرې او مؤنثې جمع لپاره.
- هاهنا: د قريب مكان لپاره.

ج: خو كله چې د بعيد لپاره د اشارى قصد وشي، كاف اويا كاف او لام دې اشارې اسم په آخر كې راوړل كيږي. چې دا كاف د خطاب كاف بلل كيږي او ددې لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حرف دی په محل دی اعراب نشي راتلای. د بعید اشارې اسمونه په لاندې ډول دي:

ذاک او ذلک: د مذکر مفرد لپاره.

تلک: د مؤنث مفرد لپاره.

ذانک او ذلک: د مذکرې او مؤنثې تثنیې لپاره، چې دا دواړه الفاظ لږ استعمالیږي.

اولئک: د مذکرې او مؤنثې جمع لپاره.

هنا او هنالک: د بعید مکان دې اشارې لپاره.

۳ــ ټول د اشارې اسمونه مبنیٰ دي یواځې "هذان او هاتان" چې دواړه اسمونه معرب دي او د هغوی اعراب لکه د نورو اسمونو د مثنیٰ په ډول ده الف او یأ باندې دی.

ددې لپاره چې د اشارې د اسمونو آخر د مبنیٰ والې له امله تغیر نه منې نو د هغوی د اعراب محلي دی پدې معنی چې د رفع، نصب او جر په محل کې واقع کیږي. لکه:

هذه مدرسة اللغة العربیه. هذه: دې اشارې اسم مبنیٰ پر کسره په محل دی رفع کې مبتدأ. مدرسة: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.

اللغة: مضاف الیه مجرور په کسره. العربیه: نعت (صفت) د مضاف الیه مجرور په کسره.

۴ــ کله وروسته د اشارې له اسم څخه، هغه اسم چې مقترن په (ال) وي واقع شي، مقتران په (ال) اسم بدل یا صفت د اشارې د اسم لپاره وي، او په اعراب کې د اشارې دې اسم حکم اخلي. لکه:

هذالطالب مجتهد. هذا: د اشارې اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې رفع کې مبتدأ الطالب. د اشارې د اسم بدل مرفوع په ضمه، مجتهد خبر مرفوع په ضمه.

قرأت ها تین القصتین. قرأت: د ماضي فعل مبنیٰ پر سکون (تأ) ضمیر مبنیٰ پر ضمه په محل د رفع کې فاعل "هاتین" د اشارې د اسم بدل او منصوب پر یأ ځکه چې مثنیٰ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

الف: د غیر ذوی العقولو جمع ته پواسطه دې هذه، چې د مفردې مؤنثې د اشارې اسم دی، اشاره کیږي او ډیر لږ د "هؤلاء" یا "اولئک" په ذریعه هغې ته اشاره کارول شوی.لکه: هذه المبانی عالیة و تلک المیادین فسیحة.

ب: کله چې دې اشارې له اسم سره د خطاب کاف متصل شي او وروسته له هغه څخه مخاطب ذکر شي، کاف په افراد، تثنیه او جمع کې له مخاطب سره یو ډول ګرځي (دی مخاطب مطابق) لکه:

ذالک الکتاب مفید یا محمد، ذلکما الکتاب مفید یا صدیقیَّ

ذلکم الکتاب مفید یا اصد قاءی، ذلکن الکتاب مفید یا سیداتی.

ج: د تشبیه کاف دې اشارې په اسم (ذا) باندې داخلیږي او "کذا" لوستل کیږي. چې دې مِثل یا ډول معنی افاده کوي. لکه: علمت علیا فاضلا و علمت أخاه کذا (یعنی مثله).

او کله په "کذا" د تنبیه حرف داخلیږي لکه: أهکذا عرشک او کله لام او کاف وروسته دې هغه اشارې له اسم څخه راوړل کیږي چې د تشبیه کاف پرې داخل شوی وي.لکه:

علمت علیا فاضلا و علمت أخاه کذلک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موصول اسم

۱. موصول اسم هغه مبنیٰ اسم دی چې د هغه جملې په واسطه چې له ده وروسته راځي پر شي یا معین شخص دلالت کوي، او نوموړې جملې ته د موصول صله ویل کیږي.

۲. موصوله اسماء په لاندې ډول دي:

– الذی (مذکر مفرد) لکه: حضرالذی نجح.

– اللتی (مؤنث مفرد) لکه: کوفئت الطالبة التی نجحت.

– اللذان (مذکره تثنیه) لکه: سافراللذان اقاما فی الفندق.

– اللتان (مؤنثه تثنیه) لکه: اللتان واظبتا علی الحضور نجحتا.

– اللذین (مذکره جمع د عقلاً لپاره) لکه: لا أحب الذین یتباهون بأعمالهم.

– اللاتی واللاءی (د مؤنث جمع) لکه: أحسنت السیدات اللاتی تکلمن.

– من د ذوالعقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث، مفرد وي که تثنیه یا جمع. لکه: جاء من قام ـــ جاءت من قمت، جاء من قاما ـــ جاءت من قامتا، جاء من قاموا ـــ جاءت من قمن.

– (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره که مذکر وي او که مؤنث مفرد وي او که تثنیه او جمع لکه: اعجبنی ما کتبت من قصة، او ما کتبت من قصتین او ما کتبت من قصص.

۳. ټول موصوله اسمونه پرته له اللذان او اللتان مبنیٰ دي او دا دواړه لکه د تثنیې په شان اعراب اخلې سره لدې چې د موصوله اسمونه آخر تغییر نه کوي خو لکه نور مبنیٰ اسمونه په محل دې رفع، نصب او جر کې د موقعیت له لحاظه په جمله کې واقع کیږي. لکه: کوفئ الذین نجحوا فعلیه جمله د (نجح) فاعل (د جمع واو) موصول (الذین) څخه جوړ شوی او الذین نائب فاعل د مجهول فعل (کوفئ) لپاره په محل دې رفع کې. او لکه: إن السیارة اللتی تسیر یحانبا مسرعة. "اللتی" موصول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې نصب کې نعت (صفت) د اِنّ إسم ــ تسير فعليه جمله مرکب له فعل او فاعل څخه، صله دموصول.

۴. د موصول صله:

الف: د موصول صله جائز دی چې فعليه جمله وي، لکه په پورتنيو مثالونو کې مو چې وليدل.

ب: د موصول صله جائز دی چې اسميه جمله وي لکه: حضرالذين هم اصدقاءی.

ج: همدا ډول جائز دی چې صله شبه جمله (ظرف يا جار او مجرور) اوسي. لکه: انظر إلی اللوحة اللتی أمامک. امامک: ظرف دی او صله د موصول لپاره.

قطغت الازهار اللتی فی الحديقة. فی الحديقة: جار او مجرور دې صله د موصول لپاره.

ــ کله چې د موصول صله فعليه يا اسميه جمله وي، واجب دی چې هغه جمله کې داسې يو ضمير وي چې صله له موصول سره د تړی او ددې ضمير مطابقت په نوع او عدد کې له موصول سره ضروري دی. د اضمير د (عائد) په نوم ياديږي. لکه: احسنت السيدات اللتی تکلّمن. په دې شان کې د موصول صله نون د جمع مؤنثې دې (د نون نسوه) چې په عدد او نوع کې له خپل موصول (اللتی) مطابقت لري. او که چيرې عائد د کلام له سياق څخه و پيژندل شي حذف يې جائز دی. لکه: جاء الذين كافأت (يعني الذين كافئتهم). او دا حذف په داسې مواردو کې راځي چې عائد ضمير او په محل دې نصب کې وي لکه په تير شوي مثال کې همدا ډول دی، هغه صله چې شبه جمله يا جار او مجرور وي د هغه مقدار فعل متعلق ګرځي چې واجب الحذف دی.

دی: قطغت الازها ــ اللتی فی الحديقة. تقدير داسې دی: الازهار اللتی إستقرت فی الحديقة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

الف: لیدل کیږي چې موصوله اسمونه (الذین، اللاتی او اللائی) د ذوی العقولو د جمع لپاره او (اللتی) او (ما) د غیر ذوی العقولو لپاره استعمالیږي. لکه:

قرأت المقالات اللتی کتبتها (یا) قرأت ما کتبت من المقالات.

ب: دی (أی) هغه وخت موصول اسم واقع کیږي چې د هغه پر ځای موصوله (من) یا (ما) راشي. او په دې حالت کې معرب دی. لکه: یعجبنی أیٍّ أدیً واجبه. أی: موصول اسم فاعل مرفوع په ضمه.

د شرط إسم

۱. د شرط اسم هغه مبنیٰ دی چې دوه جملې سره یوځای کوي او لومړۍ جمله د دوهمې جملې د تحقق لپاره، شرط ګرځوي.

۲. د شرط اسمونه په لاندې ډول دي:

من، ما، متی، مهما، ایان، أین، اینما، أنیّ، حیث، کیفما او أیُّ.

۳. د شرط اسمونه پرته له (أیُّ) څخه ټول مبنیٰ دي او د خپل موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کیږي او ورستۍ برخه یې تغییر نه خوري په خپل حال پاتې کیږي. لکه:

من یزرع یحصد. من د شرط اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې فعل کې مبتدأ.

یادونه:

د شرط اسمونه شرحه د فعل و مضارع د جز په بحث کې په تفصیل ذکر کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استفهام إسم

۱. د استفهام اسم هغه مبنیٰ اسم دی چې (د یوه شي د پیژندنې لپاره د هغه پواسطه پوښتنه تر سره کیږي).
۲. د استفهام اسمونه عبارت دي له: من، ما، متی، أین، کم، کیف، او أیٌّ څخه.
۳. د استفهام اسمونه پرته له (أیٌّ) څخه ټول مبنیٰ دی او د موقعیت له حیثه په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کیږي او آخر یې بې له کوم تغییر څخه په خپل حالت پاتې کیږي.
ـــ د استفهام اسمونه: د کلام په لومړۍ سر کې راځي او د حرف لومړۍ توب پرې جائز دي. لکه: من أحب الفناینن إلیک؟
من د اسفهام اسم مبنیٰ پر سکون په محل د رفع کې مبتدأ.
بکم اشتریت هذالکتاب. بکم: باء حرف جر ـــ کم د استفهام اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې جر کې.
یادونه:
د استفهام د اسمونو شرحه دی (استفهام د روشونو په برخه کې) راوړل کیږي.

مرکب اعداد
له ۱۱ ـــ ۱۹ پورې پرته له ۱۲ څخه

۱. مرکب اعداد چې له یولسو بیا تر نولسو پورې دواړه برخې یې مبنیٰ پر فتحه دي پرته له دولسو څخه چې لومړۍ برخهٔ د مثنیٰ په اعراب راځي او د تمییز په برخه کې ددې مطلب شرحه وشوه.
۲. دا اعداد د دواړو برخو په فتحه د بنأ له ساتلو سره سره په جمله کې د اعراب په محل کې واقع کیږي او لکه نور مبنیٰ اسمونه په محل د رفع نصب او جر کې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: جاء اربعةَ عشرَ طالباً. اربعة عشر: مرکب عدد دی او دواړه برخې يې په محل دې رفع کې فاعل دي. طالباً: تمييز منصوب په فتحه.

ځينې (بعض) مبنیٰ ظروف:

۱. د ظروفو په اړه مو د منصوب اسم په برخه کې يو څه ولوستل چې ظروف ښايي چې معرب وي خو بيا هم ځينې حروف مبنیٰ راغلي دي چې په لاندې ډول دي:

حيث، امس، الأن، إذ، أين او ثُمّ. لکه: جلست حيث کنت جالسا. حيث د مکان ظرف مبنیٰ پر ضمه په محل دې نصب کې مفعول فيه.

۲. همدا ډول هغه ظروف چې مرکب استعماليږي مبنیٰ دي. لکه: ليل نهار و بين بين.

يادونه:

"إذ" په تيره زمانه باندې دلالت کوي او مبنیٰ پر سکون دی او جملې ته مضاف کيږي. لکه: جئتک إذ قام محمدٌ. او کله چې مضاف نه وي نو له داسې کلمو سره ملحق وي چې په زمانه باندې دلالت کوي نو په دې صورت کې منون راځي. لکه: حينئذٍ، وقتئذٍ، يومئذٍ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُسماءالافعال

۱. اسماء الافعال هغه مبنیٰ اسمونه دي چې د فعل په معنی دي خو د فعل علامې (نښې) نه قبلوي.

۲. اسماءالافعال د زماني له حيثه په درې ډوله دی:

الف: د ماضي اسماءالافعال چې دا اسمونه د ماضي د فعل پر معنیٰ دلالت کوي. او په هغوی کې هيهات (بَعُدَ) ـــ شتان (إفترق) ـــ سرعان (سرع) مهم ګڼل شوي دي.

ب: د مضارع اسماءالفعال: دا إسمونه پر معنی د فعل مضارع دلالت کوي چې مهم يې په لاندې ډول دي: أفّ (تفجّر)، آه (توجع) وی (تعجب) او عطّ (يکفی)

ج: د امر اسماءالفعال: چې دی امر په فعل دلالت کوي او په لاندې ډول دي:

إيه (أی زد) ـــ آمين (ای استجب) ـــ هيا (ای أسرع) ـــ صه (ای أسکت) ـــ حیّ (ای اقبل) ـــ هاک (ای خذ) ـــ عليک (ای الزم) ـــ دونک (ای اخذ).

علاوه له پورتنيو د امر له اسماءالفعالو څخه ممکن له هر ثلاثې متصرف تام فعل څخه پر وزن د فَعَالِ فعل امر جوړ شي لکه: حذار په معنی دې (اُحذر) دفاع په معنی دی (ادفع) او سماع په معنی دې (اسمع).

۳. د اسماء الفعال، مبنیٰ اسمونه دي د مفرد، مثنیٰ او جمع لپاره يو ډول استعماليږي. لکه:

حی علی الصلاة أيهاالرجل، حی علی الصلاة ايها الرجلان او حی علی الصلاة ايها الرجال.

خو هغه اسماءالفعال چې د خطاب له کاف سره متصل شي کاف يې د مخاطب په تناسب ذکر کيږي. لکه چې وايو: هاک موضوعا ينا سبک وهاکم موضوعا يناسبکم.

۴. الاسماءالفعال د هغه فعل عمل کوي کوم چې د هغه نائب وي نوفاعل مرفوع، او مفعول به منصوب ګرځوي. لکه:

هيهات الامل فی النجاح (ای بَعُدَ الامل فی النجاح) هيهات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسم فعل ماضي مبنیٰ پر فتحه الامل دی اسم فعل (هیهات) فاعل مرفوع په ضمه. او لکه: حی علی الصلاة. حیَّ د امر اسم فعل په معنی دې اقبل مبنیٰ پر فتحه او فاعل یې مستتر ضمیر تقدیر یې انت.

علی الصلاة، جار او مجرور متعلق د حیّ. او لکه: حذار الاسد. حذار: د امر اسم فعل مبنی پر کسره او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې انت دی.

الاسد: مفعول به دی (حذار) چې اسم فعل دی منصوب په فتحه. او لکه:

صرفت در همین فقط (ای صرفت درهمین فیکفی).

صرفت: صرف د ماضي فعل تاء د هغه فاعل او درهمین: مفعول به منصوب په یاء ځکه چې تثنیه دی.

فقط: فاء د عطف حرف ــ قط د مضارع اسم فعل په معنی د یکفی مبنیٰ پر سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) کیږي.

د مبنیٰ اسم په هکله څو مهم ټکي:

د بحث په پایله کې د مبنیٰ اسم په هکله د څو مهمو ټکو یادونه په لاندې ډول کیږي:

۱. دهر مبنیٰ اسم ورستۍ برخه که ساکن وي که مفتوح، مضموم وي که مکسور تل په خپل حالت باقي پاتې کیږي که څه هم نوموړی اسم په محل د رفع، نصب یا جر په اساس دې اعراب کې واقع شوی وي. لکه:

حضر هؤلاء الرجال. هؤلاء: د اشاری اسم مبنیٰ پر کسره په محل دې رفع کې فاعل. الرجال: بدل له فاعله دی (اشارې دې اسم) څخه منصوب په فتحه ــ مررت بهؤلاء الرجال. هؤلاء:

دی اشارې اسم مبنیٰ پر سکون په محل دې جر کې ــ الرجال: بدل دی اشارې له اسم څخه مجرور په کسره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. مبنیٰ اسمونه منون (تنوین لرونکې) نه ګرځي. کله چې معرب اسم په عارضی بنأ باندې مبنیٰ وګرځي لکه نو مبنيات نه منون کيږي. لکه: يا محمدُ چې دی محمد د (ال) په تنوين نطق نه کيږي او يواځي په غيرمنونه ضمه تلفظ کيږي.
همدا ډول لارجل فی الدار.لا رجلاً نه ويل کيږي همدا ډول
تحية طيبة و بعدُ. چې بعدُ منونه نه تلفظ کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم باب

فعل

فعل د اعراب او بناء له حیثه:

فعل هغه کلمه ده چې په یوه خاصه زمانه کې د یوه شی په حدوث دلالت کوي. فعل د جوړښت له حیثه په دوهمه برخه د همدې کتاب کې څیړل کیږي. خو فعل د نحوی قواعدو له حیثه چې په دې برخه څیړل کیږي په دوه ډوله دی:

مبنیٰ او معرب:

مبنیٰ فعل هغه فعل دی چې وروستۍ برخه یې د موقعیت له لحاظه په کلام کې تغییر نه منې. لکه د کَتَبَ، چې ماضي فعل دی او په هر ځای د کلام کې چې راشي اخر یې مبنیٰ پر فتحه دی او تغییر نه منې لکه: کتب زید رسالة. یا: ماکتب زید رسالة.

دی (یکتب) فعل، چې د مضارع فعل دی وروستې برخه یې د موقعیت له حیثه په کلام کې تغییر کوي. کله وایو زید یَکْتُبُ رسالة.

چې دې (یکتب) آخر مفهوم او کله چې اووایو: زید یَکْتُبُ، آخر یې مفتوح او کله چې وویل شي: زید لم یکتُبْ رسالة. د فعل آخر مجزوم (ساکن) کیږي.

پدې پوه شوو چې ماضي فعل مبنیٰ او مضارع فعل معرب دی همدا ډول د امر فعل هم مبنیٰ دی او د یادولو وړ دی چې د ماضي او امر فعلونه تل مبنیٰ دي خو مضارع فعل که څه هم په اصل کې معرب دی خو کله چې د نسوی له نون یا د توکید له نون سره متصل او یو ځای شي نو مبنیٰ ګرځي.

په لومړي فصل کې به ددې موضوع تفصیل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
مبنی فعلونه

مبنی فعلونه عبارت دي له:

۱. د ماضي فعل.

۲. د امر فعل.

۳. هغه د مضارع فعل چې له نون دی نسوې او نون د تاکید سره بې له کوم فاصله یوځای شوی وي.

۱. د ماضي فعل او د هغه بناء:

د ماضي فعل په هر ځای کې چې وي مبنیٰ دی او په لاندې ډول دي:

۱. مبنیٰ پر سکون: او دا په هغه صورت کې دی چې له تاء د فاعل، نا د متکلم مع الغیر یا د نسوې له نون سره یوځای او متصل شي. لکه:

شکرتُ، شکرتَ، شکرتِ، شکرتما، شکرتن.

(د فاعل د تاء مثالونه) شکرنا (متکلم مع الغیر د (نا) مثال او شکرن (د نسوی د نون مثال).

۲. مبنیٰ پر ضمه: یعنی وروستیۍ حرف د ماضي د فعل مضموم وي او دا په هغه صورت کې دی چې دا فعل د جمع له واو سره چې د هغه فاعل دی یوځای شي. لکه: شکروا.

۳. مبنیٰ پر فتحه: یعنی وروستیۍ حرف د ماضي د فعل فتحه ولري چې په لاندې ډول دي:

*** کله چې له تاء د تأنیث، یا الف د تثنیه سره یوځای شي. لکه: شکرَتْ، شکرَا، شکرَتا.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

* کله چې د نصب له متصلو ضمائرو (د متکم یاء ـــ نا ـــ دخطاب کاف د غائب ها) سره یوځای شي. لکه: شکرنی، شکرنا، شکرک، شکرما، شکرکم، شکرکن، شکره، شکرها، شکرهما، شکرهم، شکرهن.

۲. د امر فعل او د هغه بناء:

د امر فعل مطلقاً مبنیٰ او د بناء علامې (نبنې) يې په لاندې ډول دي:

۱. سکون: کله چې د امر وروستۍ حرف صحيح وي او بل شي سره نه وي متصل او يا د نسوې له نون سره متصل وي لکه: اشکُرْ ـــ اشکرْن

۲. مبنیٰ پر فتحه: کله چې د تأکيد له نون سره متصل وي لکه: اشکرَنّ.

۳. د نون په حذف: کله چې د تثنيه نون، د مخاطب ياء او د جماعه واو د فعل له امر سره متصل شي. لکه: اشکرا، اشکروا، اشکری.

۴. حرف علة حذف کله چې معتل الاخر وي. لکه: ارضَ، أعطف، اِرْم، تعال (ای احضر و اصلها تعالی).

يادونه:

ومو ليدل کله چې د امر فعل معتل الاخر وي د حرف علة په حذف مبنیٰ ګرځي. خو کله چې صحيح الاخر وي او ماقبل آخر يې حرف علة وي. لکه: کان، سار، اضاع، استفاد ... الخ

په دې ډول کې د امر فعل مبنیٰ پر سکون د وروستې حرف ګرځي او په ځينو تصاريفو کې د علة حرف چې د ماقبل له آخر حرف څخه دی حذفيږي. لکه:

کن ـــ سر ـــ اضع ـــ استفد. د ا حذف ددې لپاره کيږي چې د دوؤ ساکنو حروفو له يوځای توب څخه ډډه وشي، ځکه چې د علت حرف ساکن دی کله چې د فعل وروستې برخه مبنیٰ پر سکون شي نو ساکنه ياء حذفيږي او په کومو صيغو کې چې د امر د فعل جوړول التقاء ساکنين منځ ته نه راوړې (ياء) په خپل حال پاتې کيږي. لکه: سېرا، سيروا، سيری. همدا ډول کله چې د واحد امر له صيغې سره نون د تاکيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوځای شي او التقاء ساکنین لرې کړي، یاء بیرته راګرځي لکه: سیرنّ، اضیعنَّ او استفیدَنَّ.

۳. د مضارع فعل او د هغه بناء:

د مضارع فعل په اصل کې معرب دی (دا موضوع د معرب په بحث کې یادیږي) خو کله چې نون د نسوې او نون د تأکید بې له کوم فاصله له هغه سره یوځای شي، مبنیٰ ګرځي.

۱. په سکون مبنیٰ ګرځي: کله چې نون د نسوې له مضارع فعل سره یوځای شي هغه فعل مبنیٰ ګرځي. لکه: هن لیشکرنَّ.

۲. په فتحه مبنیٰ ګرځي: کله چې د تأکید نون بې له کوم فاصل څخه له مضارع فعل سره یوځای شي نو فعل مبنیٰ پر فتحه ګرځي. لکه: هن لیشکرنَّ.

او که چیرې د مضارع فعل د تاکید له نون سره بې له کوم فاصل نوه یعني د تثنیه الف، یا د جمع واو، د مخاطبې یاء ، یاء د نسوې نون ته مسندوه په دې دریواړو شکلونو کې د مضارع فعل معرب دی ځکه چې د تثنیې الف، د جمع واو، او مخاطبې یاء د مضارع فعل او د تاکید نون تر منځ واقع کیږي نو اتصال جائز نه دی.

لکه: لاتنصرانّ الظالم ــ لاتنصُرن الظالم ــ لاتنصرِنّ الظالم.

او په څلورم حالت کې چې د مضارع فعل د نسوې له نون سره متصل شي مبنیٰ پر سکون ګرځي که څه هم الف فاصل واقع شوی دی. لکه: لا تنصرنان الظالم چې په دې صورت کې الف د نسوې او تأکید نون تر منځ راوړل کیږي څو دې دریو نونانو توالی (پرلپسې والی) را نه شي.

یادونه:

د تأکید نون هغه نون دی چې د مضارع فعل او امر په آخر کې زیاتیږي (دا خبره په خپل ځای کې شرحه کیږي).

د تأکید نون په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثقلیه نون: دا نون مشدد او مفتوح دی له: أکتبنَّ.
خفیفه نون: دا نون ساکن وي لکه: لتکتبنْ، اکتبنْ.

د تأکید نون د استعمال ځایونه:

الف: د مضارع د فعل تأکید په نون واجب دی کله چې د مضارع فعل د قسم جواب او د قسم له لام سره متصل وي. لکه: و الله لا کرمنّ الغائز (اولأکرمن).
ب: کله چې د مضارع فعل په امر، نهی یا استفهام دلالت وکړئ د هغه تأکید جائز دی. لکه: لینفق القادرون. یا لینفقنّ القادرون.
ــ لا تمدم امرًا حتی تجربه یا لا تمدحنَّ.
ــ أتوافق علی هذالرأی. یا أُتوافقنَّ علی هذا لرأی.
ج: د مضارع فعل تأکید د نوموړو حالاتو پرته ممنوع دی لکه:
تشرق الشمس کل صباح.
د: د امر د فعل تأکید جائز دی. لکه: اطع والدیک أطیعَنَّ والدیک یا اطیعنْ والدیک.
هــ: د ماضي فعل په نون نه مؤکد کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ځپرکی
د معرب فعل

د افعالو له ډلې څخه يوائې د مضارع فعل معرب دی او دا هم په هغه صورتونو کې چې له نون د نسوې او يا نون د تأکيد سره مباشر تا متصل نه وي.

او مضارع معرب فعل، مرفوع، منصوب او مجزوم ته تقسيميږي.

۱. مضارع معرب فعل: هغه وخت وي چې د نصب او جذم په حرف مسبوق نه وي.

۲. د مضارع د فعل د رفع علامې عبارت دي له:

الف: ضمه لکه: انا اکتب، نحن نکتب، انت تکتب، هو يکتب او هی تکتب.

ب: د نون ثبوت: د ضمې په نيابت کله چې فعل د افعالو خمسؤ له ډلې څخه وي افعال خمسه عبارت دي له هر هغه مضارع فعل څخه چې د تثنيې له الف، واو د جمع او يأ د مخاطب سره متصل شي.

(يفعلان ــ تفعلان ــ يفعلو ن ــ تفعلون ــ تفعلين).

لکه: انتما تکتبان، هما يکتبان، انتم تکتبون، هم يکتبون، انتِ تکتبين.

يادونه:

کله چې مضارع فعل معتل الاخر (يعني ورستۍ حرف يې الف، واو يا يأ) وي د رفع علامه يې په ورستې حرف مقدره ضمه وي. لکه:

- زيد يسعی: يسعی معتل الاخر فعل په الف مرفوع په مقدره ضمه.
- بکر سيمو. سيمو: د مضارع فعل معتل الاخر په الف او مرفوع په مقدره ضمه پر واو.
- خالد يرمی: يرمی معتل الاخر په ياء او مرفوع په مقدره ضمه پر ياء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. دمضارع فعل نصب:

۱. مضارع فعل هغه وخت منصوب ګرځي چې يو له حروفو د نصب څخه مباشر تا له د ه څخه مخکې ذکر شوی وي.

۲. د مضارع فعل د نصب علامې (نښې) په لاندې ډول دي:

الف: فتحه: لکه لن اکتبَ، لن تکتْبَ، لن نکتْبَ، لن يکتبَ.

ب: د نون حذف: په افعال خمسه ؤ کې د فتحې په نيابت لکه: لن تکتْبا، لن يکتبا، لن تکتبوا، لن يکتبوا، لن تکتبی.

۳. د مضارع د فعل د نصب عوامل (دی نصب حروف):

أن ــ لن ــ کی ــ إذن ــ لام د تعليل ــ لام د جحود ــ فاء د سبب ــ حتی. چې په لنډ ډول شرحه کيږي.

أن (المصدرية): مصدري والیـ يې په دې معنی دی چې أن او د هغه معمول (د مضارع فعل) ښايې په تأ ويل دې مصدر ووسې. لکه: يسرنی أن تقدم. تقدم: د مضارع فعل او منصوب د اَنْ پواسطه او د نصب علامه کې فتحه او د مستتر ضمير چې تقدير يې انت دی د تقدم فاعل، مؤل مصدر د أن او فعل څخه چې تقدمک فاعل د يسرنی دی.

لن: د مستقبل د نفې لپاره: لکه لن يضيع الحق المغتصب. يضيع: د مضارع منصوب فعل چې عامل يې لن دی.

کی: د تعليل لپاره: لکه ادرسا کې تنجحا. تنجحا: منصوبه مضارع فعل د تثنيې د نون په حذف او عامل يې کی.

اذن: د تير شوي کلام د ځواب لپاره. لکه: اذن اکرمَک.

د هغه چا په ځواب کې او وايې آتيک.

اُکْرِمَ: مضارع منصوب پر فتحه او عامل يې اذن.

د تعليل لام: د کی په معنی لکه: اعملوالتعيشواسعداءُ.

تعيشوا: د مضارع فعل منصوب پر حذف د نون او عامل يې لام د تعليل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جحو د لام: د انکار لام چې د منفي کان فعل باندې مسبوق وي لکه: لم اکن ِ لأَ لْهُوَ و الامرجد. الهوَ: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې د جحو د لام دی.
د سبب فاء: د دې (فاء) ماقبل د مابعد لپاره سبب وي. په نفې يا مطلب (امر، نهی، استفهام) مسبوق وي لکه:کونو يدًا و احدًا افتفوزوا. تفوزوا: منصوب په حذف د نون او عامل يې فاء دی سببيت.
حتیٰ: د غائې يا تعليل لپاره: لکه جاهد حتی تصل الی ما تصبواليه.
تصل: د مضارع فعل منصوب په فتحه او عامل يې حتیٰ دی.

يادونه:
أن په (لا) نافيه کې مدغم کيږي او عمل يې د يوه ناحب حرف په حيث باقې پاتې کيږي. لکه: طلبت منه الاّ يغادر هذالمکان.
الاَّ: أن مصدريه حرف د نصب. لا د نفي حرف.يغادر: د مضارع فعل منصوب په فتحه او فاعل يې مستتر ضمير چې هو دی.
۱. کله چې د مضارع فعل معتل الاخر په الف، واو او يا ياء باندې وي په لاندې ډول منصوب ګرځي:
ــ په مقدره فتحه که وروستۍ حرف يې الف وي لکه: لن يرضی لن يتباری.
ــ په ظاهره فتحه ې وروستۍ حرف يې واو وي لکه: لن يشکوَ، لن يبنی.
۳. د مضارع د فعل جزم:
۱. مضارع فعل هغه وخت مجزوم کيږي چې په يوه له ادواتو د جزم څخه مسبوق وي.
۲. د مضارع فعل د جزم علامې (نښې):
الف: سکون دی لکه: لم اکتبْ ــ لم تکتب ــ لم نکتب ــ لم يکتب .
ب: د سکون په نيابت په لاندې دول:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ د نون حذف: کله چې فعل د افعال خمسه ؤ څخه وي لکه: لم تکتبا، لم یکتبا، لم تکتبوا، لم یکتبوا، لم تکتبی.

ــ د حرف علة حذف: په هغه صورت کې چې فعل معتل الاخر وي. لکه: لم یرض، لم یشک، لم یرم.

۳. د مضارع فعل د جذم ادوات په دوه ډوله دي:

هغه ادوات چې یو فعل مجزوم ګرځوي چې عبارت دی له: لم، لما، د امر لام، د نهی لام. او دا ټول ادوات حروف دي او د جزم د حروفو په نوم یادیږي. چې په لنډه توګه شرحه کیږي:

لم: د مضارع په فعل داخلیږي او مضارع منفي ماضي په معنی ګرځوي. لکه لم یحضر محمود (محمود حاضر نه شه) یَحْضُرْ د مضارع فعل او مجزوم په سکون.

لما: دا حرف د مضارع په فعل داخلیږي د ماضي نفي د تکلم تر زمانې پورې کوي لکه: جاء موعد الامتحان و لما تدرسوا. (امتحان وخت راورسید او تر اوسه مو هم درس ندی ویلي).

تدرسوا: د مضارع فعل او مجزوم په حذف د نون.

د امر لام: د مضارع په فعل داخلیږي او طلب افاده کوي: لینفق صاحب الغنی من غناه. ینفق: د مضارع فعل مجزوم په سکون.

د نهی لام: د مضارع په فعل داخلیږي او نهی افاده کوي لکه: لاتنس المعروف.

تنس: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی حرف علت.

ب: هغه ادوات چې دوه فعل مجزم ګرځوي:

ان ــ من ــ مهما ــ متی ــ ایان ــ این ــ أینما ــ أنی ــ حیما ــ کیفما ــ ایّ.

پورتنې ادوات د شرط ادوات بلل کیږي. د فعل شرط او د فعل شرط د جواب جازم دی. او ټول دا ادوات اسمونه دي او یوائې (إن) چې حرف دی. همدا ډول نوموړي ادوات مبنیٰ دي او یوائې (اَیَّ) چې معرب دی او په لاندې ډول شرحه کیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إن: هغه د شرط د ځواب د شرط له فعل سره معلق کوي د شرط د فعل او د هغه ځواب معنی مستقبل ګرځوي که څه هم په لفظ کې ماضي وي او که چیرې د شرط فعل او دهغه د ځواب فعل مضارع وي دواړه مجزوم ګرځوي. لکه: إن تعمل تنجح.

اِن: د شرط حرف او د مضارع د دواړو فعلونو جازم مبنیٰ پر سکون، تعمل: شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (انت) دی. اِن حرف دی او د اعراب محل نه لري.

مَن: دا د شرط اسم د عاقل لپاره استعمالیږي د شرط او جزا فعلونه مجزوم ګرځوي او په خپله (من) یا په محل د رفع کې مبتدأ وي دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل یا لازمي یا ناقص یا متعدی وي خو متعدی فعل پر (من) نه وي واقع شوی.

یا من په محل د نصب کې مفعول به راځي او دا په هغه صورت کې چې د شرط فعل متعدی وي او پر معنیٰ د (مَن) واقع شوی وي. لکه:

مَنْ یَکْثُرْ کلامُهُ، یَکْثُرْ مَلاَمُه ـــ من یکن عَجْو لاً یکثُرْ زَلَلُهُ.

من یحترمَ الناس یحتر موه ـــ مَنْ تَرَ یَأتِکَ.

په لومړی او دوهمه جمله کې د شرط فعل او د هغه ځواب دواړه مجزوم پر سکون دي، په دریمه جمله کې د شرط فعل مجزوم په سکون او ځواب یې مجزوم حذف په نون دی، او په څلورمه جمله کې شرط او جزا دواړه مجزوم په حذف دي حرف علة دی.

من په لومړیو دریواړو جملو کې په محل د رفع کې مبتدأ ځکه چې په لومړی جمله د شرط فعل لازمي په دوهمه جمله کې د شرط فعل ناقص او په دریمه جمله کې د شرط فعل متعدی دی خو د (مَنْ) پر معنیٰ نه دې واقع شوی.

خو په ورستي مثال کې څرنګه چې فعل متعدی دی او د (مَنْ) پر معنیٰ یا د هغه پر مصداق واقع شوی د مَنْ په محل د نصب کې مفعول به دی.

ما او مهما: دا دواړه ادوات دي غیر عاقل لپاره استعمالیږي. یا په محل د رفع کې مبتدأ واقع کیږي لکه په دری لومړیو مثالونو کې مو چې (مَنْ) ولید، او یا په محل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصب کې مفعول به لکه چې په څلورم مثال کې مو چې ولیدل لکه: مهما تقرأ یزدک معرفة.

مهما: د شرط اسم او جازم مبنیٰ په محل د نصب کې مفعول به ځکه چې د شرط فعل (تقرأ) دمهما پر معنی واقع دی.

تقرأ: د شرط فعل مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (أنت) دی.

یزدک: د شرط ځواب مجزوم په سکون او فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې (هو) دی، کاف: ضمیر مبنیٰ په محل د نصب کې مفعول به.

متی ــ أیان:

دا دواړه ادوات په زمانه دلالت کوي او محلی اعراب یې نصب دي. ځکه چې مفعول فیه د شرط د فعل لپاره دی (د زمان ظرف) لکه:

متی یأت الصیف یسافر الناس الی المصایف.

أیان تکن و فیا یکثر محبوک.

أین: أین یکثر الظلم یضعف العمران.

أینما: اینما یسد الا من تعم الطمانینة.

أنی: أنی یجر نهر خمس الاسد تخصب الارض.

حیثما: حیثما تذهب أذهب.

څلور واړه پورتني ادوات (د مکان ظرفیت) افاده کوي او په محل د نصب کې مفعول فیه (د مکان ظرف) د شرط فعل لپاره په پورتنیو مثالونو کې نوموړي ادوات د شرط فعل او د هغه ځواب مجزوم ګرځولي.

کیفما: د حال لپاره او په محل د نصب کې حال دی شرط د فعل دی فاعل لپاره که چیرې فعل تام وي. او که چیرې د شرط فعل ناقص وي په دې صورت کې کیفما خبر دی ناقص فعل لپاره په محل د نصب کې واقع کیږي. لکه:

ــ کیفما تعامل الناس یعاملوک (حال) ــ کیفما یکن المعلم یکن تلامیذه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَیَّ: دا ادوات معرب دي او د مضاف اليه په اعتبار د ذوی العقولو او غير ذوی العقولو زمان، مکان او حال لپاره استعماليږي.

او کله چې اسم ذات ته مضاف وي مبتدأ دی. کله چې زمان يا مکان ته مضاف وي مفعول فيه او که مصدر ته مضاف وي مفعول مطلق او که چيرې داسې لفظ ته مضاف شي، چې حال افاده کړئ، حال ګرځي.

په (أیّ) اصل دادی چې د مذکر، مؤنث، مفرد، مثنیٰ او جمع لپاره په يوه لفظ استعماليږي خو دا جائز دی چې له مؤنثی مضاف اليه سره تاء واخلي. لکه:

أی امرأة يا أية امرأة تخلص فی عملها يخدم بلادها.

اَیُّ، او يا أية. مرفوع مبتدأ په ضمه دی ځکه چې اسم ذات ته مضاف شوی او لکه:

أیّ نفع تنفع الناس يشکروک.

أیّ: مفعو مطلق او نصوب په فتحه دی ځکه چې مصدر ته مضاف شوی.

۴. د شرط فعل حذف:

کله چې شرطيه "إن" په نافيه (لا) کې مدغم شي جائز دی چې د شرط فعل حذف شي. لکه: عامل الناس بالحسنی والايکروهوک.

واو د عطف ــ اِلاَّ (إن + لا) إن د شرط حرف او جازم ــ لا د نفی حرف او د شرط فعل محذوف چې تعامل دی. يکرهون: د مضارع فعل مجزوم په حذف دی نون واو فاعل او کاف ضمير مبنیٰ په محل د نصب کې مفعول به.

او ټوله جمله ځواب د شرط، دا ډول هم جائز دی چې وويل شي:

عامل الناس بالحسنی و إلا تعاملهم بالحسنی يکرهوک.

د مضارع فعل جزم د طلب په ځواب کې:

کله د مضارع فعل د امر او نهی په ځواب کې مجزوم ګرځي او عامل د جزم مخدوف شرط دی او د فعل مضارع و جزم شرط چې ورسته له نهی واقع شي دادی چې که چيرې مخکې له "لا" ناهيی (إن) فرض شي معنی ښه افاده کوي. او ورروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غیر د نهی څخه د فعل مضارع د جزم شرط دادی چې (إن) او یو داسې فعل راوړل شي چې له سیاق څخه وپیژندل شي او صحیح معنی افاده کړایشي. لکه:
لا تکثر العتاب یکثر اصدقاءک.
احترم الناس یحترموک. أین الحدیقة نذهب الیها.
که چیرې په لومړي مثال کې (إن) له (لا) څخه مخکې راوړو نو صحیح معنی افاده کوي او په دوهم مثال کې که وویل شي: إن تحترم الناس یحترموک او په دریم مثال کې که ووایوک إن تی الحدیقة نذهب الیها.
نو په پورتنیو مثالونو کې د (إن) راوړل مخکې له (لا) او دان او داسې فعل راوړل چې له سیاق څخه و پیژندل شي، معنی صحیح کیږي. نو په دې شکلونو د فعل مضارع جزم په ځواب کې جائز دی.
او که چیرې وویل شي چې: لا تصنع المعروف فی غیراهله تنم.
د إن په راوړلو سره مخکې له (لا) څخه معنی فاسد ګرځي، همدا ډول که اووایو: ساعد اخاک لا یساعدک په تقدیر د إن او یا داسې فعل په راوړلو سیاق څخه افاده شي معنی نه صحیح کیږي نو ویلای شو چې په دې دواړو وروستیو مثالونو کې د فعل مضارع جزم د طلب په ځواب کې جواز نه لري.

عمومي یا دوني د فعل مضارع د جزم په اړوند:
الف: معتل الاخر فعل مضارع په حذف دی حرف علت مجزوم کیږي. لکه:
لم یعفُ ــ لم یرضَ ــ لم یرم.
که چیرې د مضارع د فعل وروستی حرف صحیح او ماقبل آخر یې حرف علة وي نو مجزوم په سکون ګرځي او ماقبل آخر چې حرف علة وي د التقاً ساکنینو له وجهی، حرف علت حذفیږي. لکه: لم یکن ــ لم یکد ــ لم یستطع چې په اصل کې یکون ــ یکاد ــ یستطیع دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: دا حتمي ندی چې د شرط او جزا فعلونه دواړه مضارع اوسي کيدايشي کله دواړه ماضي فعل، کله يو ماضي فعل او بل مضارع اوسي نو که چيرې:

ــ دواړه فعلونه (شرط او جزا) مضارع فعل دی دواړه مجزوم ګرځي.

ــ او که چيرې يو د هغوي مضارع او بل يې ماضي فعل وي، يواځي مضارع فعل مجزوم او ماضي فعل مبنیٰ او په محل د جزم که واقع کيږي. لکه:

إن جاْ زيد يقم عمرو.

او که چيرې دواړه فعل ماضي وي نو دواړه فعلونه مبنیٰ په محل د جزم کې دی لکه:

إن أحسنتم أحسنتم لانفسکم ــ من صبر ظفر.

ج: دی، من ــ ما ــ متی ــ اين او أیَّ کلمي کله د شرط د ادواتو په حيث او کله د استفهام د ادواتو په حيث استعماليږي او په دواړو حالاتو کې مبنیٰ پرته له (أیّ) څخه چې په دواړو حالاتو کې معرب بلل کيږي.

کله چې دا کلمات د شرط د ادواتو په حيث استعمال شي د جملې په لومړي سر کې راځي او دوه فعلونه مجزوم ګرځوي.

خو کله چې دی استفهام د ادواتو په حيث وکارول شي بيا هم د جملې په لومړي سر کې راځي او روادی چې مضاف وي او مسبوق په حرف جر شي او په ورستي فصل کې کوم اثر نه لري او د موقعيت په اساس په جمله کې اعراب اخلي او پرته له (ایّ) څخه د ټولو اعراب محلي دی.

دا جزه به د شرط او استفهام د کړنلارو (اسلوب) په برخي کې ښه توضيح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم باب

حرف

حرف داسي یوه کلمه ده چې بې له یوځای کیدلو د بلي کلمي خپله معنی نشي افاده کولی. حروف په عربي ژبه کې دیر نه دي او له اتیاؤ حروفو څخه نه زیاتیږي.

ټول حروف مبنیٰ دي: څه مبنیٰ پر سکون، بعض مبنیٰ پر فتحه څه مبنیٰ پر ضمه او پر کسره .

* په سکون مبنیٰ لکه: لنْ، هلْ، إلی، فیْ، أو، بل، لم.
* په فتحه مبنیٰ لکه: ثمَّ، إنَّ، أنَّ، لکنَّ، لیتَ.
* په ضمه مبنیٰ لکه: منذُ، عوضُ.
* په کسره مبنیٰ لکه: بأ جاره ـــ لام جاره.

حروف د موقعیت له حیثه په جمله کې او همدا ډول د تاثیر له لحاظه په ورستیو کلماتو کې کولای شو په لاندې ډول سره وشنو:

I. هغه حروف چې یوائې اسم ته مختص دي او په نورو کلماتو تأثیر نه لري.
II. هغه حروف چې یوائې فعل ته مختص دي او په اسم تأثیر نه لري.
III. هغه حروف چې کله په اسم او کله په فعل داخلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

هغه حروف چې پر اسم داخلیږي

۱. د جر حروف په لاندې ډول دي:

من، إلی، عن، علی، فی، باء، کاف، لام، واو د قسم، تاء د قسم، حتی، رُبّ، منذ، مذ، خلا، عدا، حاشا، رب.

هر یو حرف چې له پورتنیو حروفو څخه مخکې له اسم څخه واقع شي هغه مجرور ګرځوي او په کومو نښو (علامو) د جر چې مخکې یاد شوي مجرور ګرځي.

۲. د مشبه بالفعل حروف (إنّ او د هغه اخوات) په لاندې دول دي:

إنّ، أنَّ، کأن، لکنّ، لعلّ، لیت، لا.

دا حروف په اسمیه جمله داخلیږي چې مبتدأ منصوب او خبر لکه څنګه چې مخکې هم مرفوع وي په خپل حال مرفوع ګرځوي او د هغوی خبر یادیږي.

۳. د نداء حروف:

دا حروف له منادا څخه مخکې راوړل کیږي او هغه اسم چې له دوی څخه وروسته راځي که چیرې مضاف او یا شبیه له مضاف سره وي، منصوب ګرځي. همدا ډول که نکرهٔ غیر مقصوره وي منصوبه ګرځي. او د رفع په خپله علامه مبنیٰ ګرځي که چیرې علم یا مقصوره نکره وي.

۴. د استثنأ حرف (لا):

په دې اړه د مستثنیٰ په بحث کې خبري وشوي. هغه اسم چې وروسته له (الاّ) څخه واقع شي منصوب ګرځي په هغه صورت کې چې استثنأ تام او کلام منفی وي، نصب او اتباع دی اعراب دی مستثنیٰ منه راځي. او که چیرې کلام منفی او مستثنیٰ منه ذکر شوی د هغه موجود عامل اعراب اخلي کوم چې مخکې له اداة څخه ذکر شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د ابتدأ لام:

هغه لام دی چې د کلام په لومړي سر کې راځي او کوم خاص اثر نه د وروستي اسم په اعراب نه لري لکه: لعمرک لا خلصنَّ عملی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

هغه حروف چې پر فعل داخلیږي

۱. د نصب حروف:

أن، لن، کی، اذن، د تعلیل لام، د جحو د لام، سببیة فأ او حتی.

دا حروف د مضارع فعل منصوب ګرځوي او کومه مضارع فعل چې وروسته له دي حروفو راځي هغه منصوب په فتحه وي یا مجذوم په حذف د نون که چیرې د مضارع فعل دا افعال خمسهٔو له ډلي څخه وي او یا منصوب په حذف د نون که چیرې د افعال خمسهٔو څخه وي.

۲. د جزم حروف:

لم ــ لما ــ لام دامر ــ لام د نهی ــ إن.

هغه مضارع فعل چې وروسته له دي حروفو راځي په سکون مجزوم ګرځي که چیرې معتل الاخر او د اسمأوخمسهٔو له ډلي څخه نه وي. که چیرې د مضارع فعل د افعال خمسهٔ له ډلي څخه وي د نون په حذف مجزوم او که معتل الاخر وي نو علت د حرف په حذف مجزوم ګرځي.

۳. ما او لا:

دا دواړه حروف د نفي لپاره دي "ما" ډیر ځله د ماضي په فعل داخلیږي او "لا" په مضارع فعل. دا دواړه حروف د مدخول فعل پر اعراب کو تأثیر نه لري.

۴. قد:

دا حرف که چیرې په ماضي فعل داخل شي تأکید افاده کوي او که چیرې پر مضارع داخل شي تقلیل (کله، کله) افاده کوي او د فعل پر اعرب کوم تأثیر نه لري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف مضارع فعل مستقبل ته اړوي سین د قریب مستقبل لپاره او سوف د بعید مستقبل لپاره افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تأثیر نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

هغه حروف چې هم اسم او هم پر فعل داخلیږي

۱. د عطف حروف:

واو ــ فاء ــ او ــ ام ــ لکن ــ لا ــ بل ــ حتی.

دا حروف د دوو اسمونو یا دوو فعلونو تر مینځ واقع کیږي او هر هغه اسم یا فعل چې وروسته له دې حروفو څخه واقع شي د خپل ماقبل اسم یا فعل اعراب ځان ته غوره کوي.

۲. واو د حال:

هغه حروف دي چې حال واقع شوی جمله اسمیه وي اکه فعلیه له ذوالحال (فاعل وي که مفعول به) سره نښلوي.

که چیرې فعلیه جمله په مثبته مضارع شروع شوی وي دا واو د هغه رابط نښي ګرځیدای او هغه جمله چې وروسته لدې واو راځي د حال توب له حیثه په محل د نصب کې د نصب اعراب اخلي.

۴. د قسم لام:

دا لام د قسم پر ځواب داخلیږي که چیرې ځواب د قسم اسمیه جمله وي او که فعلیه جمله پدې شرط چې منفې به نه وي. (دا موضوع د قسم په بحث کې په تفصیل راځي).

عمومې کتنې د بعضې حروفو په اړه:

د حروفو ډولونه او ځینې نور تقسیمات یې د موقعیت له حیثه په جمله کې مخکې ولوستل شو.

دلته په عام ډول بعضې حروف چې زیات له یوه غرضه او یا زیات له یوه ځای څخه د استعمال موارد لري د کتنې لاندې نیسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همزه:

په لاندې ځايونو کې کارول کيږي:

الف: د ندأ حرف: همزه قريبي ندأ ته کارول کيږي او مخکې د منادي له اسم څخه راوړل کيږي. لکه: أمحمد أقبل.

ب: د استفهام حرف: په يا په فعل داخليږي او د هغوی په اعراب کومه اغيزه نه کوي. له لاندې شيانو څخه د همزی پواسطه پوښتنه تر سره کيږي:

- له دوو شيانو څخه د يوه د تعين لپاره چې د دواړو تر مينځ معادلت ذکر شوی وي لکه: أقطار ركتب أم سيارة؟
  أدرست التاريخ أم الجغرافيا.
- د جملي له مضمون څخه که مثبته وي او که منفي. لکه:
  أقرأت القصة؟ أم تراخی؟

باء:

دا هميشه د جر حرف دی په ظاهره يا ضمير اسم داخليږي کله اصلي او کله زائده استعماليږي.

د اصلي حرف په توګه د لاندې موخو لپاره کارول کيږي:

* ظرفيه مکانيه: تجتمع الاسرة بالمنزل.
* د ستعانة لپاره: قطعت الخبز بالسكين.
* د تعويض لپاره: لکه اشتريت الكتاب بسبعين افغانی.
* د التصاق لپاره: لکه مررت مبحمدٍ.
* د قسم لپاره: بالله لن يضيع حقنا.

ب: په لاندې ځايونو کې "جاره باء" زائد راځي:

* د ليس په خبر کې: ليس الفقر بعيب.
* د کفی په فاعل کې: كفى بالله نصيرا.
* دا فعل به په صيغه کې چې تعجب دی: أجمل بالسماء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاء:

تاء کله د ضمیر اسم او کله حرف راځي.

۱. د ضمیر تأ چې د فاعل په تأ هم یادیږي له ماضي فعل سره متصل کیږي او په ډول په محل د رفع کې فاعل واقع کیږي (چې په دې اړه د مبنیٰ په بحث پوره تفصیل شوی). لکه: اناکتبتُ، أنت کتبتَ، أنتِ کتبت.

۲. هغه تأ چې حرف دی دوه ډوله استعمال لري:

الف: د قسم تاء: دا حرف چې یوائې د (الله) یا د جلاله له اسم سره استعمال لري لکه: تالله لا کافئن الناجح.

ب: تأنیث تاء: چې په دوه ډوله دي:

- هغه تاء چې له فعل ماضي سره یوځای کیږي او په مطوله ډول یا اوږده لیکل کیږي لکه: زینت قرأتْ ــ دا ډول تاء تل ساکنه وي.
- هغه متحرکه تاء چې د مضارع فعل په سر کې د مؤنث مفرد لپاره راوړل کیږي. لکه: فاطمه تقرأ ــ هند تسافر، او په همدي ډول په مضارع فعل کې د مخاطب مفرد لپاره هم راځي لکه: أنت تقرأ.
- د تأنیث تاء د اسم له وروستۍ برخي سره یوځای کیږي او په مدور شکل (ة) لیکل کیږي او د وقف په وخت کې هاء تلفظ کیږي.

سین او سوف:

سین پر مضاف فعل داخلیږي او د هغه د وقوع په نږدی والي (قریب و قوع) باندې دلالت کوي. لکه: سأزورک غداً.

اوسوف داسې حرف دی چې مبنیٰ پر فتحه دی او په مضارع فعل داخلیږي او د فعل د وقوع لری والی (بُعد) افاده کوي. لکه: سوف تعلن، بعد شهرین.

فاء:

په لاندې ځایونو کې کارول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: د عطف حرف چې ترتيب او تعقيب افاده کوي کله په اسم او کله پر فعل داخليږي. لکه: تولى الخلافة ابوبکر فعمر ــ دخل المدرس فوقف الله اميذ.

ب: د نصب حرف (د سببية فاء) چې په مضارع فعل داخليږي او هغه منصوب ګرځوي او د ماقبل په سبب توب د مابعد لپاره، دلالت کوي او لازمي دى چې مخکنى جملهٔ (ماقبل يې) طلب يا نفى وي. لکه:

کونوا يدا واحدة فتنفذوا ــ ما تصرت فى السعى فاندم.

ج: د ابتدأ حرف د شرط په ځوابيه جمله کې: چې په ځينو مواردو کې يې موجوديت د شرط په ځواب کې واجب دى. لکه:

من جدّ فالنجاح حليفه ــ من افشى السرفليس بأمين.

کاف:

کله حرف او کله ضمير وي.

۱. د ضمير کاف د خطاب په کاف هم ياديږي له اسم او فعل سره متصل کيږي.

کله چې له فعل سره متصل شي په محل د نصب کې مفعول به وي. لکه:

قابلک زيد ــ يقابلک بکر.

او کله چې له اسم سره متصل وي په محل د جر کې مضاف اليه وي. لکه:

هذا کتابک.

۲. حرفى کاف:

الف: د جر حرف دى او تشبيه افاده کوي. لکه: الممرضه کالملأئکة.

ب: زائد د خطاب حرف:

- د اشارى په اسمونو کې لکه: ذلک، تلک، اولئک.
- د نصب په منفصلو ضمائرو کې. لکه: إياک.
- په ځيني اسمأ افعالو کې لکه: دونک، رويدک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لام:

لام په څلور ډوله استعمالیږي:

الف: د حرف جر په توګه:

ـــ یا مکسور وي کله چې لمک یا تعلیل افاده کړئ. لکه:

(للّه ما فی اسموات و مافی الارض. یذهب التلمیذ الی المدرسة للتعلم)

په اول مثال کې د ملک او په دوهم مثال کې د تعلیل لپاره دی.

ـــ یا مفتوح وي چې دی استغاثی (کمک غوښتل) یا د تعجب لپاره کارول کیږي لکه هغه د نصب حرف چې د مضارع فعل داخلیږي او هغه منصوب ګرځوي، او دوه حالته لري:

۱. د تعلیل لام: چې په دې حالت کې لام مکسور او د (کی) په معنی وي. لکه: إعملوا لتعیشوا سعداء.

۲. د جحود لام (د انکار لام) چې دا ډول لام مکسور او په (ماکان) یا (لم یکن) باندې مسبوق وي. لکه: لم یکن الله لیغفرَلهم.

ج: د جزم حرف (د امر لام): پدې حال کې هم مکسور دی او په مضارع فعل داخلیږي چې هغه مجزوم او د امر په معنی اړوي لکه: لینفق القادرون من غناهم.

د: لام د تأکید لپاره دی او تل مفتوح وي او تأکید افاده کوي او کوم تأثیر د اسم یا فعل چې دی پری داخلیږي، نه لري او د استعمال ځایونه یې په لاندې ډول دي:

- **د بتدأ لام چې په مبتدأ داخلیږي. لکه:**
  لزید افضل من عمرو ـــ لعمرک إن النصر لأ ولیأ الله.
- **هغه لام چې د إنَّ په خبر داخلیږي لکه: (إنَّ ربک لبالمرصاد). او که چیرې د إنّ إسم مؤخروي (لام) پر اسم داخلیږي. لکه: إن فی ذلک لعبرة لاولی الالباب. باید په دې پوه شو چې د إنَّ د خبر لم پر نورو مشبه بالفعل حروفو نه داخلیږي.**
- **هغه لام چې د "لو" یا "لولا" په ځواب کې واقع کیږي لکه:**

(c) ketabton.com: The Digital Library

لولا الطبيب لساءت حالة المريض. (ددي موضوع شرع په پنځم باب کې ذکر شي).

- د قسم د ځواب لام. لکه: والله لأعاقبنَّ المقصر.

نون:

کله ضمیر او کله حرف واقع کیږي.

۱. نون د ضمیر چې په نون نسوه یادیږي د ماضي، مضارع یا د امر فعل ته مسند وي دا نون مفتوح او ماقبل یې ساکن په محل د رفع کې، فاعل دی (نوموړو افعالو ګرځي. لکه:الطالباط ذهبن، الفتیات یذهبن ــ إذهبنّ الیها السیدات د نسوة نون په لومړي مثال کې د ماضي د فعل، فاعل په دوهم کې د مضارع د فعل فاعل او په دریم مثال کې د امر د فعل فاعل واقع شوی چې په دریواړو ځایونو کې د رفع په محل کې قرار لري.

۲. حرفي نون په څلور ډوله استعمالیږي:

الف: د تأکید نون: دا نون هم محفف او هم مشدّد استعمال لري په مضارع فعل او امر کې په کومو شرطونو چې د مضارع فعل د بنأ په فعل کې شرح شول داخلیږي.

لکه: أطیعنْ والدیک (خفیفه ساکن نون چې د امر په فعل داخل شوی دی).

ولا تحسبنّ الله غافلاً د مشدّدّه (ثقیله) نون چې په مضارع فعل داخل شوی دی.

ب: د وقایې نو: لکه سمعنی ــ یسمعنی ــ إسمعنی ــ إننی ــ لعلنی.

ج: د تأنیث نون: هغه مشدد او مفتوح نون دی چې له ضمائرو څخه متصل کیږي تر څو پر جمع مؤنثه باندې دلالت کوي. لکه:

کتابکنَّ، کتابهنَّ، شکرکنَّ، یشکرکنَّ، یشکرهنَّ او أشکرهنَّ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: زائد نون:

دا هغه نون دی چې په مضارع فعل وروسته له اسناده د مضارع الف د تثني واو د جماعت او ياء د مخاطبی ته داخليږي او که چيرې مخکي له مضارع فعل ځخه د نصب يا د جزم ادواة ذکر شي دا نون حذفيږي لکه: يکسبان، تکسبان، يکسبون، تکسبون، تکسبن، لن يکسبا، لن تکسبا، لن يکسبوا، لن تکسبوا، لن تکسبی، لم يکسبا، لم تکسبا، لم يکسبوا، لم تکسبوا، لم تکسبی.

ــ دا نون له مثنیٰ اسم او جمع مذکري سالمي سره هم ملحق کيږي خو له مثنیٰ کې مکسور او په جمع کې مفتوح وي لکه: المهندسانِ ــ المهندسونَ.

ــ او که چيرې مثنیٰ اسم يا جمع مضاف واقع شي، نون حذفيږي لکه:

جأ مهندساالعمارة ــ و حضر مهندسوا الطرق والکبارای.

واو:

الف: واو کله ضمير يا حرف وي.

۱. د ضمير واو چې دی جماعة په واو ياديږي له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل کيږي او په محل د رفع کې فاعل د نوموړي فعل واقع کيږي. لکه: شکروا ــ شِکرون ــ اشکروا (واو په هر يوه فعل کې فاعل دی).

۲. حرفي واو په ځلور ډوله کارول کيږي:

الف: د عطف حرف: دا عاطف په مطلق جمع دلالت کوي او مخکې له اسم يا فعل ځخه راځي. لکه:حضر احمد وسعيد و ذهبا الی المدرسة.

ب: د جر حرف: په دوه ډوله دی:

۱. د قسم واو: له مقسم به ځخه مخکې راځي. (الله ــ حياتک ــ حقک) لکه: وحقک لأکرمنک.

۲. د ربَّ واو وروسته له حذف د ربَّ: چې په نکره اسم داخليږي. لکه: وليل کموج الجرأرخی سددو له.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: واو معية: د مصاحبة افاده کوي او هغه اسم چې وروسته له دې واو واقع کیږي د مفعول به په نامه یادیږي او منصوب دی. لکه: إستیقظت و طلوعَ الفجر.

د: د حال واو: لکه څرنګه چې مخکې یادونه وشوه دا واو او هغه جمله چې حال واقع کیږي له ذوالحال سره تړي او حالیه جمله په محل د نصب کې دی. لکه: زرته وهو یستعدللسفر.

یاء:

کله ضمیر او کله حرف وي.

۱. د ضمیر یأ په دوه ډوله دی:

الف: د متکلم یأ: دا یأ له ماضي، مضارع او امر له فعل سره متصل کیږي چې مفعول به دی د نصب په محل کې واقع کیږي، او تل ددې یأ او د عامل فعل ترمینځ یې نون د وقایې فاصل واقع کیږي. لکه:

شکرنی ــ یشکرنی ــ اشکرنی (یا په محل د نصب کې مفعول به دی).

- یأ له اسم سره متصل کیږي او په محل د جر کې مضاف الیه واقع کیږي. لکه: کتابی ــ قلمی ((یاء) په محل د جر کې مضاف الیه).
- له حروفو مشبه بالفعل سره یوځای کیږي او په محل د نصب کې دی. لکه: إنی مقتنع برأیک (یأ په محل د نصب کې د إنَّ اسم).
- کله یأ د یو له حروفو جارؤ سره متصل کیږي. لکه: مرَّبی.

ب: مخاطبه یأ:

دا ډول یأ د مضارع، او امر له فعل سره متصل کیږي او د مفردي مخاطبي ضمیر دی په محل د رفع کې فاعل دی. لکه: تقومین ــ قومی ("ی" مخاطبه په محل د رفع کې فاعل).

۲. حرفي یأ: دا یأ په څلور ډوله دی.

الف: د مضارعة یأ چې مضاف فعل په سرکې چې غائب مفرد، مثنیٰ، جمع مذکر او نون د نسوی ته مسند وي راځي. لکه: یکتب، یکتبان، یکتبون، یکتبن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: یأ د تثنیي: چې د جمع مذکر سالم د نصب او جر علامه ده او په خپله ساکن او ماقبل یې مکسور وي. لکه: رأیت المهندسین مِررت بالمهندسین.

د: د نسب یاء (نسبتی یاء) دا یاء مشّده ده او ماقبل یې مکسور او د یوه شي بل شي ته د نسبت لپاره دلالت کوي. لکه: مصریّ ـــ فغانیّ ـــ علميّ ـــ جا معی.

لا:

لا پر اسم اوفعل په دواړو داخلیږي:

۱. "لا" په لاندې ځایونو کې پر فعل داخلیږي.

الف: د نفی حرف: دا ډول "لا" معمولاً په مضارع فعل داخلیږي او نفی افاده کوي او د فعل په اعراب کې کوم خاص اثر نه لري. لکه:

العنب لا ینفج فی الشتأ ـــ الکذب لایفید.

ب: د جزم حرف: (ناهیه لا) پر مضارع فعل داخلیږي او نهی افاده کوي او مدخول بها فعل مجزوم ګرځوي. لکه: لا تقربوا الصلوة وانتم سکاری.

۲. هغه "لا" چې پر اسم داخلیږي په لاندی ډول دي:

الف: د عطف حرف: له معطوف څخه د حکم نفی افاده کوي لکه:

حصدنا ال القمح لا الشعیر.

ب: د نفی حرف: چې د إنّ له اخواتو څخه دی او نامه د (لا النافیة للجنس) یادیږي چې معمول یې اسمیه جمله دی او لکه (إنّ) عمل کوي خو په دي شرط چې له اسم سره متصل وي او خبر د خپل اسم له جنس څخه نفی کړي لکه:

لا إله إلاالله ـــ لا کتاب یخلومن فائدة.

ج: د نفی حرف او لکه لیس عمل کوي: دا هم پر مبتدأ او خبر داخلیږي او لکه چې مبتدأ او خبر نکره وي، بل دا چې نفی د استثنأ (الا) په واسطه نه وي راغلی لکه:

لا شارعُ مز رحمًا.

د: زائد حرف نفی: په دوؤ حالاتو کې (لا) زائده وي:

یو دا چې په معرفه اسم داخله شوي وي لکه: لا القوم قومی ـــ ولا الاعوان اُعوانی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل دا چې په (لا) د جر حرف داخل شوی وي لکه: يسير الجندى بلاخوف.

ما:

ما په دوه ډوله دی اسمي او حرفي:

۱. هغه (ما) چې اسم دی څلور ډوله لري:

الف: موصول اسم: چې په غير ذوالعقولوکې استعماليږي چې د مبنیٰ اسم په برخه کې ولوستل شو. لکه: قرأت ما کتبت من قصص.

ب: د استفهام اسم: چې له غير ذوالعقولو د هغې پواسطه پوښتل کيږي. لکه: ما اجب القصص اليک؟

ج: د شرط اسم: چې دوه فعله (د شرط او جزا فعلونه) مجزوم ګرځوي. لکه: ماتد خره يفدک فی المستقبل.

د: د نکره اسم په معنی دی (شيئُ عظيم) (ماالتعجبية): په دي حالت کې په محل د رفع کې مبتدأ چې شرحه يې په پنځم باب کې راځي لکه: ما أجمل الزهور.

۲. حرفي (ما) د لاندې موخو لپاره کارول کيږي:

الف: د نفی حرف چې په عام ډول په ماضي فعل داخليږي او په تيره زمانه کې نفی افاده کوي او په مضارع فعل ه داخليږي چې د فعل د وقوع، نفی په حال او استقبال يې کوي. لکه: ما خرج محمد ــ إن تجهد فما إتجهد فما إمتنع عن مکا فأتک.

ب: د نفی حرف: چې په مبدأ او خبر داخليږي پدې صورت کې که چيرې مبتدأ له خبر څخه مخکې ذکر شوي وه او د (الا) پواسطه نفی نه وه نقض شوی لکه ليس عمل کوي. لکه: ماالحصون منيعة.

او که مبتدأ وروسته له خبر څخه راغلی وه او يا هم خبر وروسته له (الا) راغلي وي او نفی نقض شوی وه په دی صورت کې کو اثر د مبتدأ او خبر په اعراب کې نه راولي لکه: ماأنت إلا شاعر.

ج: زائده کافه (له اعرابي څخه منع کونکی):

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې (ما) له إنّ يا د هغه په ډول نورو حروفو سره متصل ذكر شي له عمل څخه يې منع كوي مبتدأ او خبر په خپل حالت مرفوع پاتې كيږي. لكه: إنماالعدل اساس الحكم.

او كه چيرې (كافه ما) له ـــ قَلَّ ـــ كَثُرَ او طَالَ په افعالو سره متصل شي نو دا افعال د فاعل له غوښتلو څخه منع كوي او له ده څخه وروسته فعليه جمله راځي. لكه:

قلّما يتمكن المهمل من الوصول الى غايته ـــ كثر مايطالب المهاجرون العودة إلى بلادهم ـــ أطالما نعيش محتاجين الى مساعدات الاجانب.

او كله چې (كافه ما) له "كاف" او "رب" د جر له حروفو سره متصل شي د هر يوه عمل باطلوي. لكه: ربّما صديق انفع من شقيق.

د: زائده او غير كافه (نه منع كونكى له عمل څخه):

دا ډول (ما) خپل ماقبل له اعرابي عمل څخه په ما بعد كې نه منع كوي او دا په هغه صورت كې چې (زائده ما) له من، عن او بأ سره متصل شي لكه:

عما قليل ليصبحنَّ نادمين.

ـــ همدا ډول كله چې له بعض ظروفو سره يوځاى شي لكه (قبل، بعد، دون) د عمل مانع نه ګرځي. لكه: د جوته الحضور دونما تأخير. دون: مضاف. (ما) زائده.

تأ خير: مضاف اليه او مجرور په كسره.

ـــ أم ـــ أو ـــ إما: دا د عطف حروف دي او يو له بل سره په معنى كې قريب دي.

او د دوي فرق يو له بل سره په استعمال پيژندل كيږي:

ـــ (أم) وروسته له كلمي د "سوأ" او يا وروسته له همزى د استفهام څخه استعماليږي. لكه: سواء عليَّ أحضرت أم تغيبت. أبرتقالا اكلت أم عنبا.

ـــ (أو) د تخيير، تقسيم يا شک لپاره استعماليږي. لكه: خذ برتقالا أو عنبا (تخيير).

الكلمة اسم، فعل او حرف. (تقسيم) نقل الخبر على او محمد (شک).

ـــ (إما) همدا ډول تخيير، تقسيم او شک افاده كوي. لكه: الكلمة إما إسم و اما فعل او إما حرف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أی: کله اسم او کله حرف وي استعمال يې د حرف په توګه نسبت استعمال يې د اسم په توګه زيات دی.

اسمی (أیُّ): مشدد وي او معرب، او د موقعيت له لحاظه په جمله کې، مرفوع، منصوب او يا مجرور ګرځي. او جائز دی چې له مؤنثي مضاف اليه سره تا واخلي خو ضروري خبره نه ده.

ـــ اسمی (إیَّ) په پنځه ډوله دی:

د موصول اسم، د شرط جازم اسم، د استفهام اسم، مبهم اسم او د نکری صفت.

چې دا موضوع د اسم موصول په درس کې تير شو.

الف: موصول اسم: په دې صورت کې (أيٌّ) د الّذی، من، يا، ما په معنی دی او صلې ته احتياج لري. لکه: يعجبنی أیُّ ادی عمله يعنی يعجبنی من ادی عمله.

ب: جازم اسم شرط: دا موضوع د فعل مضارع د جزم په بحث کې تيره شوه. لکه: ای امریء يکرمنی أکرمه.

ج: د استفهام اسم: چې د استفهام په بحث کې به راشي. لکه:

أیّ رجل قابلت؟ فی أی بلد ولد رسول الله صلی الله عليه وسلم.

د: مبهم اسم منادي مبنیٰ په ضمه او دا له هغه دووؤ حالاتو څخه دی چې أیَّ مبنیٰ وي. لکه: ايهاالمواطنون ـــ ايتهاالمواطنات.

هـــ: د نکری اسم صفت: لکه: مررت برجل. أی رجل.

او يا: مررت برجل ايَّما رجل.

حرفي (أیّ) مبنیٰ پر سکون دی او په دريو وجهو استعماليږي:

الف: د ندأ حرف: چې د ندأ په بحث کې وڅيړل شو.

لکه: أی محمد أقبل.

ب: د تفسير حرف: لکه: يقصد بالاجر کل ما يتقاضاه العامل لقأ عمله. ای المرتب والعلاوات والبدلات و المکافئات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: إی (د همزی په کسره) هغه حرف چې له قسم څخه مخکې راوړل کیږي: إی والله.

نعم، بلیٰ، أجل:

دا مبنیٰ حروف دي او د هغه استفهام په ځواب کې راوړل کیږي چې په (هل) یا همزه باندې شوي وي.

هل: په هل باندې پوښتنه تل د مثبتي جملي له مضمون څخه کیږي که چیرې ځواب مثبت وي (نعم) او که منفي وي (لا) ویل کیږي. لکه: هل فهمت الدرس؟ چې په مثبت ځواب کې نعم او په منفي ځواب کې لا باندې ښکاره کیږي. او داسې ویل کیږي: نعم فهمت الدرس ــ او په نفی کې: لا لم افهم الدرس او یا ما فهمت الدرس کیږي.

همزه: په همزه باندې پوښتنه کله د مثبتې جملي له مضمون څخه او کله د منفي جملي له مضمون څخه کیږي، که مضمون د جملي مثبت وي په (نعم) او که منفي وي په (لا) باندې ښکاره کیږي. لکه:

أفهمت الدرس؟ که ځواب مثبت وي (نعم) او که منفي وي ځواب: لا لم أفهمه دی.

ــ او که چیرې سوال یا پوښتنه په همزه د منفي جملي له مضون څخه وي مثبت ځواب "بلیٰ" او که منفي وي "نعم" دی. لکه: الم قضهم الدرس؟ مثبت ځواب "بلیٰ" فهمة دی او که منفي اوسي ځواب نعم لم افهم الدرس کیږي.

(أجل) لکه نعم د استعمال موارد لري.

لکنْ، لکنَّ: لکنْ د (نون په سکون) د عطف حرف دی او استدراک (رفع دی هغه توهم چې له سابق کلام څخه مینځته راغلی وي) افاده کوي. وروسته له نفی یا نهی څخه عطف د لکنْ پواسطه کیږي. لکه: ما حضر عليٌّ لکن محمود ــ (له نفی څخه وروسته استدراک).

لاتشکر عمرا لکن بکرا (له نهی څخه وروسته استدراک).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـــ لکنَّ (په تشدید او فتحه) د مشبه بالفعل او إنّ له اخواتو څخه دي. کولای شو هغه ته د نصب او استدراک حرف ووایو.
دا حرف په مبتدأ او خبر داخلیږي چې مبتدأ منصوب او خبر مرفوع ګرځوي لومړي ته اسم او دوهم ته خبر د لکنّ ویل کیږي. لکه: هذالکتاب صغیر لکنّ نفعه کثیر.
کله: لکن مخفف ګرځي او دنون په سکون تلفظ کیږي او نصب عمل کې لغو کیږي. لکه: هذالکتاب صغیر و لکن نفعه کبیر.

یادونه:

أیا د (مع) کلمه اسم دی که حرف؟
لیدل کیږي چې د (مع) کلمه هیڅ ډول د حروفو په ډله کې ندی راغلی ولی دا پوښتنه چې (مع) اسم دی او که حرف د نحو د پوهانو ترمینځ په دې اړه اختلاف وجود لري. راحج نظر دا دی چې (مع) اسم دی نه حرف او دلیل یې دا دی چې کله نا کله تنوین چې د اسم له علامو څخه دی په (مع) داخلیږي. لکه: جأ وامعاً. دا روښانه خبره ده چې حروف هیڅ تنوین نه قبلوي ځکه چې ټول حروف مبنیٰ دي.
لدې کبله ویلای شو چې (مع) یا د مکان او یا د زمان د (مصاحبی) اسم دی.
دا اسم معرب او مفتوح العین د ظرفیت له وجه څخه دی.
او کوم اسم چې وروسته له (مع) څخه واقع کیږي مضاف الیه او مجرور دی. لکه: جلس أحمد مع محمودٍ.
(مع) منصوب په فتحه ظرف مکان، محمودٍ مضاف الیه مجرور په کسره او لکه:
جأ محمد مع سعید. مع: د زمان ظرف سعید مضاف الیه مجرور په کسره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

جمله د اعراب له حیثه

په عربي ژبه کې جمله په دوه ډوله ده: فعلیه جمله او اسمیة جمله.

۱. فعلیه جمله: هغه جمله ده چې پر فعل شروع کیږي له فعل او فاعل یا له فعل او نائب فاعل څخه جوړه شوی (مرکبه) وي.

فاعل او نائب فاعل:

الف: فاعل کله ظاهر اسم وي (معرب یا مبنیٰ) لکه:

حضر الرجل، حضر: د ماضي معلوم فعل مبنیٰ پر فتحه. الرجل: فاعل او مرفوع په ضمه.

نجح هذالطالب. نجح: د ماضي معلوم فعل مبنیٰ پر فتحه. هذا: د اشارې اسم مبنیٰ په محل د رفع کې فاعل.

ب: فاعل کله بارز ضمیر وي. لکه: حضر د ماضي معلوم فعل مبنیٰ پر سکون په محل د رفع کې.

ج: مستتر ضمیر: لکه: الرجل حضر. الرجل: مبتدأ مرفوع په ضمه او حضر د ماضي فعل مبنیٰ پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمیر چې تقدیر يې (هو) دی جمله فعلیه چې له فعل، فاعل څخه مرکبه دی په محل د رفع کې خبر د مبتدأ.

د: مسول مصدر له أنْ او فعل څخه یا له أنّ او د هغه له اسم او خبر څخه. لکه: یسرّنی أن تنجح. مسول مصدر له (أن تنجح) څخه د یَسُرَّنی فاعل.

۲. اسمیه جمله:

هغه جمله ده چې له مبتدا او خبر څخه مرکبه وي. لکه: الرجل حاضر نحن مسلمون.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه جملي چې د اعراب په محل کې دي

جمله که اسميه وي او که فعليه کله ناکله د مفرد اسم په ځای کې واقع کيږي نو په اعرب کې د مفرد اسم ځای (محل) نيسي. لکه: الرجل حضر. دی حضر جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه ده خبر واقع شوی او دا ممکنه ده چې اووايې: (الرجل حاضر) په دې ترتيب حضر د حاضر په موقعيت کې چې مفرد دی واقع شوی نو ويلای شو چې: (حضر) فعل او فاعل فعليه جمله په محل د رفع کې د خبر په توګه دی. پدې ډول ويلايشو جمله (که اسميه وي يا فعليه) په محل د اعراب کې په نهو ځايونو کې راتلای شي.

۱. کله چې جمله خبر د مبتدأ واقع شي. لکه: الأشجار اغصانها مورقة.

الشجار: لومړی مبتدأ مرفوع په ضمه.

اغصانها: دوهمه مبتدأ مرفوع په ضمه "ها" ضمير مبنیٰ پر سکون په محل د جر کې مضاف اليه.

مورقة: د دوهمې مبتدأ خبر چې (اغصانها) دی.

ورستیِ مبتدأ له خپل خبر سره يوځای اسميه جمله په محل د رفع کې خبر د لومړی مبتدأ لپاره. او لکه: اسمک يسبح. اسمک: مبتدأ او مرفوع په ضمه.

يسبح: د مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دی. جمله چې په فعل او فاعل څخه جوړه ده په محل د رفع کې خبر د مبتدأ چې اسمک دی.

يادونه:

کله چې جمله خبر واقع کيږي واجب دی چې رابط وجود ولري چې هغه له مبتدأ سر ونبنلوي او ډېر ځله دا رابدط ضمير وي.

۲. کله چې جمله خبر د کان يا خبر دی هغه اخواتو واقع شي.

لکه: کان الرجل ثبابه نظيفة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثابه نظيفة: اسميه جمله په محل دی نصب کې خبر د کان دی. او لکه: امسیٰ التلميذ يدرس. يدرس: فعليه جمله په محل د نصب کې خبر دی أمسیٰ.

۳. کله چې جمله خبر د حروفو مشبه بالفعل واقع شي. لکه: إنّ الرجل ثبابه نظيفة. اسميه جمله په محل د رفع کې خبر دی (إنَّ).

۴. کله چې جمله مفعول به واقع شي. لکه: قال الطالب أنا مجدّ. انا مجد مبتدأ او خبر اسميه جمله په محل د نصب کې مفعول به د قال.

۵. کله چې جمله حال واقع شي. لکه: ننتصر على العدو ونحن يدواحد.

واو: حاليه.

نحن: منفصل ضمير مبنیٰ پر ضمه په محل د رفع کې مبتدأ.

يد: خبر د نحن مرفوع په ضمه. واحدة: د يد صفت (نعت) مرفوع په ضمه، نحن او د هغه خبر اسميه جمله په محل د نصب کې حال.

او لکه: سمعت الطيور تغرَّدُ. تغرَّدُ: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې مستتر ضمي چې تقدير يې هی کيږي او فعليه جمله په محل د نصب کې حال.

يادونه:

جمله حال نشي راتلای تر څو چې ذوی الحال معرفه نه وي. او د هغې د حال واقع کيدلو د صحت شرط دا دی چې جمله به يوه رابط مشتمله وي چې دا رابط به د هغه له ذوالحال سره تړی (مرتبط).

کيدايشي دا رابط يواځې (واو) وي يا هغه ضمير چې ذوی الحال ته راجع کيږي او يا هم واو او ضمير دواړه رابط وي.

٦. کله چې جمله نعت واقع شي. لکه:

قضينا الصيف فى قرية هوائها نقى. فى: د جر حرف، قرية: مجرور په کسره، هوائها: هوأ مبتدأ مرفوع په ضمه مضاف، (ها) ضمير مبنیٰ پر سکون په محل د جر کې مضاف اليه. نقى: خبر د هواء (مبتدأ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبتدأ او خبر اسمیه جمله په محل د جر کې نعت یا صفت د قریة. او لکه: سمعت طیوراً تُغُرّد. طیوراً: مفعول به منصوب په فتحه.
تغرّد: د مضارع فعل مرفوع په ضمه ا فاعل یې مستتر ضمیر چې تقدیر یې هی کیږي.
جمله فعلیه په محل د نصب کې نعت دی طیور.

یادونه:

جمله نعت نه واقع کیږي تر څو چې د هغه منعوت نکره نه وي او یا په بل عبارت جمله یواځی د نکرې صفت واقع کیږي. نو ویلایشو کله چې جمله وروسته له نکره اسم څخه واقع شي د اسم صفت او که چیرې وروسته له معرفه اسم څخه واقع شي د هغه اسم حال وي.
کله چې وایو: (سمعت الطیور تغرّدُ) د تغرد جمله په محل د نصب کې حال له طیور څخه دی. او که ووایو چې:
سمعت طیور اتغرَّد. د تغرَّدَ جمله په محل د نصب کې مفعول به کیږي.
بل مثال: کله چې ووایو: جأ زید یسوق سیارته.
په دې مثال کې: یسوق فع او مستتر ضمیر یې فاعل، جمله فعلیه په محل د نصب کې حال له فاعل څخه چې زیدُ دی.
او که چیرې ووایو: جاء رجل یسوق سیارته.
یسوق سیارته جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه شوی نعت (صفت) د رجل په محل د رفع کې.
۷. کله چې جمله د جازم شرط ځواب وي او له فأ سره مقترله وي:
لکه: من فالنجاح حلیفه. مبتدأ او خبر اسمیه جمله په محل د جزم کې ځواب د شرط. (ددې موضوع شرحه به وروسته راشي).
۸. کله چې جمله مضاف الیه واقع شي:
جمله په دری حالاتو کې مضاف الیه واقع کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له "حيث" وروسته له "إذ" او ورسته له "إذا" لکه: ذهبت إلى حيث تقيم.
تقيم فعل او فاعل جمله فعليه په محل د جر کې مضاف اليه د حيث.
۹. کله چې جمله دداسې جملي تابع وګرځي چې هغه جمله په محل د اعراب کې واقع شوی وي. لکه: هذا الطالب مجهوده کبير واماله واسعة.
د (آماله واسعة) جمله، پر جمله د (مجهوده کبير) باندې عطف دی په دی علت جمله دی (اماله ..) د تابعيت له وجهی هم په محل د رفع کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

هغه جملې چې دي اعراب په محل کې نه راځي

هر هغه جملې چې دی مفرد اسم پر ځای قرار ونلري د اعراب په محل کې نه وي. دا نوع جملې په لاندې ډول دي.

۱. هغه جمله چې په اول دې کلام واقع کيږي او هغه جمله چې له ما قبل څخه جلا شوي وي لکه:

ذهبت الى المنزل: دا جمله د کلام په سر کې واقع شوي او په محل دې اعراب کې ندی. لاتکذب انالکذب مکروه. دا دواړه جملې يو له بل څخه منقطع دي.

۲. هغه جمله چې د موصول اصله وي، لکه:

جاء الذي کتب: الذي د موصول اسم مبني په محل دې د رفع کې فاعل. کتب: ماضي فعل مبني پر فتحه او فاعل يې مستتر ضمير دا فعليه جمله صله د موصول د (الذی) لپاره او محل دې اعراب کې ندی.

۳. هغه جمله چې دی غير جازم شرط جواب واقع شوی وي:

لکه: لولا الهواء ماعاش کأين حي: ماعاش کأين حي جمله د ی غير جازم شرط جواب او په محل دې اعراب کې نده واقع شوی.

۴. هغه جمله چې دې شرط جازم جواب وي خو له فاء سره مقتر نه وي: لکه

کيفما تعامل الناس يعاملوک: چې جمله د شرط جازم جواب دی او له فاء سره مقتر نه نوي. او په محل دې اعراب کې نه دی.

معترضه جمله: لکه ــ کان ــ رحمه الله ــ قدوة حسنة.

۵. هغه جمله چې تابع دې هغه جملې وي چې په محل دې اعراب کې نه وي.

لکه: ذهبت الى المنزل و تناولت الطعام. دا دواړه جملې اعرابي محل نلري.

مفسره جمله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: نظرت إليه شزرا ای احتقرته: دې احتقرته جمله چې له فعل، فاعل، او مفعول څخه جوړه شوی د شزرا تفسير واقع شوی نو دې اعراب په محل کې ندی واقع شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم باب

د نحوې طریقې

په عربي ژبه کې د ځینو مطالبو بیان په مختلفو اشکالو او خاصو طریقو سره راغلی چې دا طریقې په لاندې ډول یادیږي. د شرط په طریقه، د قسم په طریقه، د مدح او ذم په طریقه، د تعجب اسلوب یا طریقه د اغراء او تحذیر په طریقه، د اختصاص په طریقه، د استغاثي په طریقه د استفهام په طریقه.

په لنډه توګه دا طریقې (اسالیب) او د هغوی اعراب په لاندې ډول په ترتیب یادول کیږي.

۱. د شرط طریقه (اسلوب):

په دې طریقه کې دی شرط اداة دوه جملې داسې یو له بل سره نښلوي چې لومړی جمله د دوهمې جملې لپاره شرط ګرځي نو لدې کبله لومړی جملې ته شرط او دوهمې جملې ته د شرط جواب ویل کیږي.

۲. د شرط ادوات:

د شرط ادوات په دوه ډوله دی:

الف: هغه ادوات چې هم د شرط فعل اوهم د جزا فعل که چیرې مضارع فعل وي مجزوم ګرځوي. دا ادوات په لاندې ډول دي.

ان ــ من ــ ما ــ مهما ــ متی ــ ایان ــ این ــ اننما ــ انی ــ حیثما ــ کیفما ــ ای. چې د فعل مضارع دی جزم په بحث کې د دوی شرحه تیره شوه.

ب: هغه ادوات چې مجزوم نګرځوي عبارت دی له: لو ــ لولا ــ لوما ــ اما (څلور اداة حروف دي)

اذا ــ لما ــ کلما (دا دری اداته د ظرف اسم دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو: (حرف امتناع لا متناع) تعريف کيږي. يعنې داسې حرف دی چې په ممتنع والي دې جواب دې شرط دلالت کوي دې د شرط د امتناع لامله. اودا اداة ډير ځله په ماضي فعل داخليږي او که چيرې د «لو» جواب مثبته ماضي وي، نو جواب له لام سره مقترن کيږي اوکه چيرې منفي ماضي وي له لام څخه به خالي وي. لکه:
لوعولج المريض لشفي چې جواب له لام سره مقترن شوی ځکه مثبته ماضي دی.
لوتأني العامل ما ندم: جواب له لام سره مقترن نه دی ځکه چې منفي ماضي دی.
لولا او لوما:
دا دواړه حروف په نامه دې (حرف امتناع او جود) باندې يادیږي ځکه چې په امتناع د جواب دلالت کوي بنا پر وجود د شرط.
وروسته له لولا او لوما څخه تل مرفوع اسم چې مبتدأ وي او خبر يې واجب الحذف دی قرار لري.
د دې دواړو ځواب هم که چيرې مثبته ماضي وي لام سره مقترن ګرځي او که منفي وي نو له لام څخه مجرده ذکر کيږي. لکه: لو لا الطيب لساءت حالة المريض ـــ لولا الطيب ماشفی المريض.
لولا: حرف د امتناع په سبب دې وجود الطيب مبتداء مرفوع په ضمه خبر محذوف په حذف وجوبي سره چې تقدير يې: لولو الطيب موجود کيږي. مبتداء سره له محذوف خبر د شرط جمله.
اما: د تفصيل حرف دی د شرط د اداتو او د شرط د فعل قائم مقام دی او راوړل دې فاء د هغه په جواب کې لازمي ده. لکه: إنی أهنئُ جميع الناجحين، اما الأل فسأکافئه.
إذا: د مستقبل زمان ظرف دی وروسته له «اذا» څخه يواځې فعل راځي او فعل کله مذکور ا و کله مقدر وي او کومه جمله چې له «اذا» څخه وروسته واقع کيږي په محل دې جر کې مضاف اليه وي. لکه: إذا لطيب نصح لک فاعمل بنصحه (فعل مقدر دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لما او کُلما: دا دواړه د ماضي ظرف زمان اداة دي وروسته لدې څخه يواځي د ماضي فعل راځي. لکه: لما ذهبت إليه وجدته مريضاً. (كلما جاءكم رسول بما لا تهوا انفسكم استكبرتم)

۳. د شرط د جواب اقتران له فاء سره:

اصل دا دی چې دې شرط جواب له فا سره غير مقترن وي خو په ځينو حالاتو کې د فاء اقتران واجب ګرځي که چيرې دې شرط اداة جازم وي او که غير جازم چې دا صورتونه په لاندې ډول دي.

الف: اسميه جمله: هر کله چې د شرط جواب اسميه جمله وي که مثبته وي او که منفي د فاء راوړل يا اقتران له هغه سره واجب دی.

لکه: من جدّ فالنجاح حليفه: (مثبته اسميه جمله د شرط جواب).

إن ينصركم الله فلا غالب عليكم. منفي اسميه جمله د شرط جواب.

ب: فعليه طلبيه جمله:

کله چې د شرط جواب فعليه جمله ــ امر ــ نهی يا استفهام وي د فاء راوړل د جواب د جملې په اول کې لازم دی.

لکه: إذا مرضت فاتبع نصح الطبيب (امر دی).

إن حدثتک بعمل فلا نقصر فيه (نهی دی).

ج: هغه فعليه جمله چې فعل يې جامد وي يعنې فعل عير متصرف وي لکه: ليس، عسی او تفهم لکه: من افنتی الرفليس بامين.

إن تتعاونو افنعم ما تصنعون.

د: هغه فعليه جمله چې په لن ــ ما ــ قد ــ سين ــ او يا سوف باندې مسبوق وي

لکه: إن عصيت امري فلن تنال محبتی.

إن تجتهد فما امتنع عن مكافاتک من أهمل فی عمله فقد اساء الی وطنه. من ظلم الناس فسوف يندم.

کتنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرط جازم ادوات د شرط او د جزا فعلونه مجزوم ګرځوي کله چې د شرط جواب له فاء سره مقترن نه وي. لکه: من يعمل ينجح. خو کله چې جواب له فاء سره مقترن وي. د شرط اداة يواځې د شرط فعل مجزوم ګرځوي، او د جواب فعل دې موقعيت له وجهې په کلام کې مرفوع، منصوب يا مجزوم دی او د شرط د جواب جمله په محل دې جزم کې دی. لکه : من يعمل فسوف ينجح. ينجح: مضارع فعل مرفوع په ضمه او فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې هو دی او ټوله جمله فعل له فاعل سره په محل دې جزم کې د شرط جواب

د قسم طريقه (اسلوب)

١. د قسم طريقه د تأکيد له طريقو څخه يوه طريقه ده چې دې قسم له اداتو، مقسم به، او د قسم له جواب څخه جوړه شوی ده.

لکه: والله لن يضيع حقنا: او د قسم حرف. الله و جلاله لفظ مقسم به مجرور په کسره. لن يضيع حقنا د قسم حواب د پورتنيو دری واړو ارکانو شرحه په لاندې ډول ده:

د قسم ادوات عبارت دی له: واو ـــ باء ـــ تا دا د جر حروف دي چې خپل وروستی اسم مجرور ګرځوی په دوی کې (تا) يواځي د جلاله په لفط (الله) باندې دا خليږي.

ب: مقسم به: په عام ډول د جلاله له لفظ (الله) مقسم به دی خو عادتاً داسې نور الفاظ هم شته دي چې دې مقسم به په ډول استعمال شوي لکه: حقک ـــ حياتک.

ج: د قسم جواب:

د قسم جواب يا اسميه يا فعليه جمله وي.

کله چې د قسم جواب اسميه جمله او مثبته وي واجب دی چې په إن او لام او يا يواځي په إنّ مؤکد وګرځي. لکه: والله إن فاعل الخير لمحبوب يا والله إن فاعل الخير محبوب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د قسم جواب فعلیه مثبته جمله او فعل ماضي وي. جواب د لام او قد پواسطه مؤکد ګرځي. لکه: تاالله لقد اطعت امرک.
او که چیرې د قسم جواب فعلیه مثبته مضارع جمله وي د قسم په لام او د تاکید په نون مؤکد ګرځي. لکه: والله لاحاسبن المقصر.
خو کله چې د قسم جواب منفي وي جمله که فعلیه وي که اسمیه مؤکد نګرځي.
لکه: وحقک لا نجاح الا بالمثابرة: په پورتني مثال کې جواب دې قسم اسمیه منفي جمله دی او نه مؤکد شوی.
والله ما یضیع مجهودک: په دې جمله کې جواب دې قسم منفي فعلیه جمله ده چې ندی مؤکد شوی.

۲. د شرط او قسم پیوستون: (اجتماع)
مخکې یوه شوو چې شرط او قسم دواړه جواب ته ضرورت لري او پدې هم پوه شوو چې دې شرط جواب یا مجزوم یا له فاء سره مقترن وي او په دې هم پوه شوو چې ځنې د قسم ځوابونه مؤکد او ځیې نور غیر مؤکد دي.
لکه: إن اتقنت العمل والله تنجح: تنجح مجزوم دی ځکه چې د شرط فعل له قسم څخه مخکې ذکر شوی.
والله إن اتقنت العمل لتنجحن: چې دې لام او نون سره مؤکد شوی ځکه چې قسم دی او په دې ترکیب کې قسم مخکې له شرط څخه ذکر شوی.

د مدح او ذم طریقه (اسلوب)
که څه هم مدح او ذم په مختلفو طریقو ممکن دی چې ښکاره شي خو بیا هم په عربي ژبه کې یوه خاصه طریقه د مدح او ذم لپاره وجود لري چې درې ارکان لري.
دې «نِعمَ» فعل د مدح لپاره او د «بئس» فعل د ذم لپاره او د دوی دواړو فاعل چې په لاندې جملو کې د دې دواړو ترکیب داسې څرګند شوی.
نعم الفاتح عمرو بئس القول شهادة الزور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دواړو پورتنیو مثالونو کې (نعم او بئس) افعال فاتح او قول فاعل، عمرو او شهادة الزور، مخسوص بالمدح اومخصوص بالذم دی.

د مدح او ذم د طریقې ارکان په لاندې ډول شرحه کیږي.

۱. د نعم او بئس افعال:

«نعم» جامد فعل (یعنې مضارع او امر نه ترې جوړیږي) او په مدح دلالت کوي.

((بئس)) جامد فعل او په ذم دلالت کوي.

د عدد نښې په نعم او بئس نه ملحق کیږي یعنې مثنی او جمع نه کیږي او د تأنیث د علامې دواړوته (نعم. بئس) جائز دي نه لازم.

لکه: نعم الصفة حب الوطن یا نعمت الصفة حب الوطن.

۲. د نعم او بئس فاعل:

د نعم او بئس فاعل څلور حالته لري:

الف: په « ال » مقترن وي لکه: نعم الرجل الصانع المجد.

الرجل: د نعم فاعل مرفوع په ضمه.

« بئس الاسم الفسوق بعد الإیمان » الاسم: فاعل د بئس مرفوع په ضمه.

ب: هغه اسم چې مقترن په «ال» ته مضاف وي لکه: بئس مصیر الشرار النسجون.

مصیر دې بئس فاعل مرفوع په ضمه او مقترن په «ال» ته مضاف.

ج: مبهم ضمیر ممیز په نکره. لکه: نعم خلقا المانة. فاعل مستتر ضمیر چې تقدیر یې هو او خلقاً تمییز منصوب په فتحه.

د: موصول اسم (ما او من) لکه: بئس ما تفعل السرقه. ما: موصول اسم مبني پرسکون په محل دې رفع کې فاعل دی «بئس».

۳. المخصوص بالمدح والذم:

مخصوص بالمدح یا مخصوص بالذم هغه اسم ته ویل کیږي چې د هغه دې مدح یا د هغه دې ذم قصد شوی وي او د هر یو اعراب رفع دی ځکه چې مبتدأ وي مدح یا ذم فعل له فاعل سره خبر دی مخصوص بالمدح ویا ذم ګرځي. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعم الصديق الكتاب: الكتاب: مبتدأ مرفوع په ضمه او هغه جمله چې له نعم او د هغه له فاعل څخه جوړه شوی په محل دې رفع کې مقدم خبر او دا جائز دی چې مخصوص بالمدح او یا ذم له خپل فاعل سره دی مدح او یا ذم له فعلونو څخه مخکې راوړل شي لکه: الکتاب نعم الصدیق: چې په دې صورت کې مخصوص لالمدح مبتدأ او ما بعد یې خبر ګرځي.

یادونه:

« حبذا » په مدح که لکه: «نعم» او «لاحبذا» په ذم کې لکه «بئس» کارول کیږي او په دواړو صورتونو کې دې «حب» فاعل «ذا» دی، مخصوص بالمدح او بالذم مبتدأ اعراب کیږي. لکه: حبذا الصدقة. لا حبذا النفاق.

لا: د نفی حرف. حب: د ماضي فعل جامد. ذا: د اشاري اسم مبني او په محل دې رفع کې فاعل. النفاق: مخصوص بالذم مبتدأ مرفوع او جمله له فعل (حب) او فاعل یې (ذا) په محل دې رفع کې مقدم خبر.

د تعجب طریقه (اسلوب)

۱. تعجب هم یوه خاصه طریقه لري چې د یوه شي دې لوړوالي یا ویرې د صفت د ښودلو لپاره کارول کیږي. لکه: ما اعظم خالق العالم: (څومره لوی او لوړ دی د مخلوقاتو پیدا کونکی)

۲. تعجب دوه صیغې لري: یوه د أفعل ماضي وزن چې په «ما» باندې مسبوق دی.

او بله د امر د فعل په وزن چې (أفعل) دی. په لومړي وزن کې د ضیغه کې مستتر ضمیر فاعل دی چې «ما» ته راجع کیږي او هر هغه اسم او یا ضمیر چې له أفعل څخه وروسته ذکر کیږي د هغه مفعول ګرځي، خو دې «أفعل» فاعل په حرف زائد باندې مجرور ګرځي، نو دې تعجب صیغې عبارت دي له: ما أفعل، او أفعل به څخه هغه فعل چې دا دواړه صیغې له هغه څخه راتلای شي لاندې شرطونه باید ولري.

الف: ثلاثي مجرد وي. لکه: جَمُلَ ــ صَدَقَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: تام فعل وی: یعنې د افعال ناقصئه و له ډلې نه وي لکه: کان او د هغه اخوات.

ج: له هغه فعل څخه مشتق وصف (اسم فاعل ــ صفت مشبه ــ اسم مفعول) په وزن دې أفعل چې مؤنث يې پر وزن دې « فعلاء » راځي.

د: مثبت وي نه منفي.

هـ: مبني للفاعل وي (معلوم).

و: متصرف وي (یعنې هغه فعل چې ماضي، مضارع، او امر ولري) لکه: ما أجمل السماء (ما) نکره اسم په مانا دې «شئُ عظيمُ» مبني پر سکون په محل دی رفع کې مبتدأ. أجمل د ماضي فعل. فاعل يې مستتر ضمير (واجب الاستتار) چې تقدير يې « هو » دی.

السماء: مفعول به منصوب په فتحه جوړه شوی جمله له فعل، فاعل، او مفعول به څخه په محل دې رفع کې خبر دی «ما» .

د أجمل بالسماء ماضي د امر په ډول مبني پر مقدره فتحه. بالسماء. بازائده. السماء مرفوع په مقدره ضمه پر همزه فاعل.

۳. کله چې فعل دری حرفي (ثلاثي) نوی لکه: تفوق، انتصر، یا فعل ناقص وي لکه: کان، ضلل... یا داسې فعل وي چې د هغه وصف داسې أفعل وي چې مؤنث يې پر وزن د فعلاء راځي. لکه: سِورَ، حَميرَ... د تعجب په جوړولو کې له أشد یا اشدد به یا د دوی په شان له نورو کلمو څخه کار اخیستل کیږي په دې ډول چې وروسته له ما اشد او اشدد به څخه صریح مصدر یا قول مصدر راوړو. لکه: ما اصعب کون الدواء مراً (ناقص فعل). ما اروع أن ینتصر الجیش (غیر ثلاثي فعل). ما أشد سواد اللیل (وصف له هغه سواد څخه وزن دې أفعل مؤنث فعلاء راځي).

۴. کله فعل منفي وي: لکه: لایصدق. یا مبني للمجهول وي لکه: تعالِ په نوموړی طریقه متوصل کیږو لکه: ما اقبح ان لا یصدق الصدیق.

۵. له جامد فعل څخه تعجب نه شي راتلای لکه: له عسی او لیس، څخه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: تعجب لپاره ځینې غیر قیاسي صیغې هم راځي لکه: سبحان الله، او یا لکه: له من بطل.

د اختصاص طریقه (اسلوب)

دې اختصاص یوه داسې طریقه دی چې د متکلم وروسته د متکلم یا د متکلم مع الغیر د ضمیر له ذکریا یادولو څخه داسې ظاهر رسم ذکر کړی چې دې ضمیر مقصود واضح شي. لکه: أنا ــ الطالب ــ اتلقي العلم ــ نحن الجنود ــ ندافع عن الوطن ــ لنا ــ معشرالمسلمین قوة إیمانیة.

هغه اسم چې دې ضمیر مقصود توضیح کوي (الطالب، الجنود، معشرالمسلمین) د (مخصوص) په نامه یادیږي او تل منصوب دی ځکه د هغه فعل لپاره چې حذف یې واجب دی مفعول به دی او تقدیر یې په دې طریقه (اسلوب) کې (أخص) کیږي.

کله کله مختص (مخصوص) دی « اَیُها یا ایتُها » لفظ وي چې وروسته لدې دواړو لفظونو ظاهر مرفوع اسم ذکر کیږي. په دې صورت کې دې « اَيُ » یا « اَیةُ » لفظونه مخصوص دي او مبني پر ضمه او په محل دې نصک کې اعراب ورکول کیږي. لکه: إننا أیها الطباء ــ نعالج المرضی: أی مخصوص مبني پر ضمې په محل دې نصب کې او « هاء » زائده. الطباء: لغت مرفوع په ضمه.

د اغراء او تحذیر طریقه (اسلوب)

۱. اغراء: د مخاطب هڅول دي د یوه ښه کار کړلو ته تر څویې تر سره کړي. چې نوموړی ښه او نیک کار دی « مغری به » په نوم یادیږي.

تحذیر: مخاطب ته پوهه ورکول د یوه بد کار په اړه تر څو له هغه څخه ځان وژغوري. « مغری به » او « محذر منه » تل د محذوف فعل په واسطه منصوب وي. لکه: الصدق. الصدق: لومړی صدق مفعول به منصوب په محذوف فعل چې تقدیر یې الزم او دوهم صدق لفظي تأکید منصوب د تابعیت په لحاظ.

۲. د اغراء او تحذیر صورتونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغراء او تحذیر په لاندې ډولونو استعمالیږي:

الف: مغری به اومحذر منه مکرر ذکر شي. لکه: الامانة الامانة،العدو العدو.

ب: چې مغری به او محذر منه معطوف علیه ذکر شي. لکه: الصدق والاخلاص، النفاق والخیانة.

کتنه:

تحذیر څلورم ډول هم لري او هغه عبارت دی له دینه چې: محذوف وروسته له لفظ دې « إیا » بې له عطف یا معطوف په واو او یا مجرور په من ذکر شي. لکه: إیاک التهاون ــ ایاک والتهاون ــ إیاک من التهاون: إیاک. إیا: مفعول به مبني پر محل دې نصب کې او عامل دې نصب یې محذوف فعل ــ کاف د خطاب حرف.

والتهاون: واو حرف د عطف ــ التهاون ــ مفعول به او عامل یې محذوف فعل چې تقدیر یې « احذر» دی.

د استیغاثې طریقه (اسلوب)

۱. د استیغاثې طریقه یو له طریقو د نداء څخه دی چې د یوه سختۍ د خلاصون لپاره کارول کیږي. لکه: بالرجال الانقاذ لضالین.

۱. د استعیغاثې طریقه: دری ارکان لري.

الف: د استیغاثې اداة چې یوائې (یاء) دی او د ندا په نورو ادواتو استغاثه نه کیږي.

ب: مستغاث به: تل په مفتوح لام مجرور وي. لکه: یالرجال الانقاذ په پورتني مثال کې.

ج: المستغاث له: چې مجرور په لام مکسوره وي. لکه: للضالین: په پورتني مثال کې او هم جائز چې مستغاث له مجرور په من شي. لکه: یا للمصلحین من الفساد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

ډير ځله د استغاثې طريقه له تعجب څخه د تعبير لپاره کارول کيږي. لکه: يا للعجب يا لجمال الظهور: اوپه دې حالت کې مستغاث له حذفيږي. چې دا طريقه په نامه دې (تعجب نداء په طريقې) ياديږي.

د استفهام طريقه (اسلوب)

١. د استفهام د طريقې تعريف:

د استفهام طريقه داسې يوه طريقه ده چې د يوه شي دې پوښتلو لپاره کارول کيږي.

لکه: متى الإمتحان؟

دا طريقه داسې ادوات لري چې دې استفهام په ادواتو ياديږي. او هر استفهام جواب غواړي.

د استفهام ادوات دوه ډوله دي:

د اسفهام حرف ـــ د اسفهام اسمونه.

«هل» په دې توري د مثبتې جملې له مضمون څخه استفهام پوښتنې تر سره کيږي. او که چيرې جواب مثبت وي په نعم او که منفي وي په «لا» جواب ورکول کيږي.

لکه: هل قرأن هذ الكتاب؟ نعم يا لا.

همزه پر دريو طريقو او موخو لپاره کارول کيږي.

الف: دې دوو شيانو د تعيين د طلب لپاره استعماليږي په دې صورت کې ورروسته له همزې (ام) دې معادلت ذکر کيږي. او جواب دې استفهام تعيين دې مستفهم عنه (هغه شى چې د هغه د پيژندلو لپاره پوښتنه شوى وي). لکه: ارأيت محمداً ام عليا: په جواب کې محمداً او يا عليا ويل کيږي.

ب: د همزې په واسطه د «هل» په شان د مثبتې جملې د مضمون څخه پوښتنه تر سره کيږي چې جواب يې نعم يا لا دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: همدا ډول د همزې په واسطه د منفي جملې له مضمون څخه استفهام (پوښتنه) تر سره کیږي. په دې ډول که چیرې جواب مثبت وي (بلي) او که منفي وي (نعم) ویل کیږي. لکه: الم تقرأ هذالکتاب: نعم (لم أقرأه)

۲. د استفهام اسمونه:

دې استفهام اسمونه هغه ادوات دي چې د هغوی پواسطه د مفرد له تعیین څخه پوښتنه تر سره کیږي. چې په لاندې ډول دی.

(من) د ذوی لعقولو د پوښتنې لپاره. لکه: من یرفع العلم علی ارض بلادنا. (ما) د غیر ذوی العقولو د پوښتنې لپاره. لکه: ماهی القصص اللی قرأتها. متی: د زمانې د پوښتنې لپاره. متی حضرت؟

أین: د مکان د پوښتنې لپاره. لکه: أین تقع کابل؟

کم: د عدد د استفهام یا پوښتنې لپاره. لکه: کم کتابا قرأت؟

کیف: د حالت د پوښتنې یا استفها لپاره. لکه: کیف جاء زید؟

ای: دې «أیّ» د مضاف الیه دې استفهام لپاره. أی طالب نحج؟

علی أی حال أنت.

کوم اسفهام چې به نوموړو اداتو تر سره کیږي د هغوی جواب د مستفهم عنه تعیین دی. د دې استفهام اسمونه پرته له «ای» څخه نور ټول مبني دی. او «ای» د موقعیت له حیثه اعراب ورکول کیږي.

لکه: من فتح میوند؟ من د استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مبتدأ. متی الامتحان؟ متی: د استفهام په اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر. أین تقع جامعه کابول؟ أین استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر. کیف حالک؟ کیف: د استفهام اسم مبني په محل دې رفع کې مقدم خبر.

یادونه:

۱. د استفهام ادوات د کلام په لومړي سر کې واقع کیږي لکه څنګه چې مو ولیدل او له دوی څخه مخکې یواځې حرف جر او مضاف راځي. لکه: من أین لکه هذا؟ أین

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداة استفهام مسبوق به حرف جر دی. منزل من هذه العمارة. من اداة دې استفهام چې په مضاف مسبوق شوی.

کله چې د جر حرف په استفهام اسم وي «ما» داخل شي د هغه الف حذفيږي. لکه: بم، لم او عمّ يتساءلون.

۱. ډير ځله وروسته له « من » د استفهام څخه دې « ذا » کلمه زياتيږي چې په دې حالت کې «ذا» د استفهام اسم سره يوه کلمه بلل کيږي. لکه: من ذا عندک؟

من ذا: د استفهام مبني پر سکون په محل دې رفع کې مبتدأ او عندک (ظرف) د هغه خبر.

مثل: ماذا قرأت. د استفهام اسم مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به د (قرأت) لپاره.

کله وروسته له «من ذا» او «ماذا» دې «الذی» کلمه ذکر کيږي او پدې حالت کې د «الذی» د مبتدأ خبر وي او وروستی جمله د «الذی» صله وي. لکه: من ذالذی جاء؟ من ذا: دې استفهام اسم په مبني په محل دې رفع کې مبتدأ

جاء: ماضي فعل او فاعل يې مستتر ضمير دی چې تقدير يې «هو» دی فعل او فاعل فعليه جمله صله د موصول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم باب

داعراب بیلګې

۱. د معرب اسمونه د اعراب بیلګې:

الف: د مرفوع اسمونه دې اعراب مختلفې بیلګې.

قول معروف و مغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنيٌّ حليم.

قول: مبتدأ مرفوع په ضمه.

مغفرة: معطوف په قول مرفوع په ضمه.

خيرُ: خبر دی مبتدأ مرفوع په ضمه.

الله: دوهم خبر مرفوع په ضمه.

يسأل المربيان كلاهما عن تهذيب الشئ.

المربيان: فاعل مرفوع په الف ځکه چې مثنى دی.

كلا: دې مرفوع اسم تأكيد او مرفوع به الف ځکه چې له مثنى سره ملحق دی.

لولا اتحاد لهلكت الامة.

الاتحاد: مبتدأ مرفوع په ضمه اوخبر محذوف وجوبا چې تقدير يې موجود دی د خبر حذف كله چې مبتدأ په لولا مسبوق شي واجب دی، ځکه چې جواب دی لولا په (موجود) چې خبر دی دلالت كوي مبتدأ له محذوف خبر سره چې (موجود) دی د شرط جمله.

الامة: فاعل مرفوع په ضمه.

ينتظر أن يزيد انتاجنا الضاعي:

أن: مصدري او د نصب حرف.

يزيد: د مضارع فعل منصوب په فتحه او مسول مصدر له أنَّ او فعل له أن يزيد = زيادة په محل دې رفع كې نائب.

انتاج: د يزيد فاعل مرفوع په ضمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الضاعي: د انتاج لپاره نعت مرفوع په ضمه.

نعم المعين في المصائب أخوک:

المعين: د نعم فاعل مرفوع په ضمه.

أخو: مخصوص بالمدح موخره مبتدأ مرفوع په واو د دې لپاره چې د اسماء خمسة څخه دی. جمله چې له فعل او فاعل څخه جوړه ده مقدم خبر دی. هم دا ډول جائز دی چې «أخو» د محذوف مبتدأ خبر وي. په دې صورت کې «نعم العين فی الصائب أخوک» جمله ګرځي.

ب: د منصوب اسمونه دې اعراب بيللګې:

إن الحسنات يذهبن السيأت.

الحسناتِ: د إن اسم منصوب په کسره ځکه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

السيأت: مفعول به منصوب په کسره ځکه چې جمع مؤنثه سالمه ده.

اهدنا لصرات المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم.

الصراط: دوهمه مفعول به منصوب په فتحه.

المستقيم حقيقي نعت د صراط لپاره منصوب په فتحه.

صراط: بدل او منصوب په فتحه.

إن مع العسر يسرًا:

يسرًا: د إنّ مؤخر اسم منصوب په فتحه او شبه جمله «مع العسر» مقدم خبر.

إنا ارسلناک بالحق بشيرا و نذيرًا:

بشيرًا: حال منصوب په فتحه.

نذيرًا: معطوف په حال منصوب پر فتحه.

إنا فتحنالک فتحا مبينا:

فتحاً: مفعول مطلق منصوب پر فتحه.

مبيناً: د مفعول مطلق صفت (نعت) پر فتحه.

کل الطائرات عادت اليوم الاطائرةً:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اليوم: د زمان ظرف مفعول فيه منصوب په فتحه.

طائرة: مستثنى په «الاّ» منصوق په فتحه.

ج: د مجرور اسمونه د اعراب بيلګې:

بسم الله الرحمن الرحيم ــ الحمد الله رب العالمين:

اسم: مسبوق په حرف جر «باء» مجرور په کسره.

الله: مضاف اليه مجرور په کسره.

الرحيم: نعت د الله مجرور په کسره.

رب: د الله لپاره نعت مجرور په کسره.

العالمين: مضاف اليه مجرور په «ياء» ځکه چې په جمع مذکر سالمي ملحق دی.

و زعت الارباح عمال المصنع جميعهم:

عمال: مسبوق په حرف جر «على» مجرور په کسره.

المصنع: مضاف اليه مجرور په کسره.

جميع: تأکيد د عُمالِ لپاره مجرور په کسره.

۲. د مبني اسمونو دې اعراب بيلګې:

۱. إنّ هذا املنا فيکم:

هذا: و اشاري اسم مبني پرسکون په محل دې نصب کې اسم دی.

إنّ الذى يأتى قريب ولکن الذى بمضى بعيد:

الذى: لومړی الذى د موصولي اسم مبني پر سکون په محل دې رفع کې مبتدأ.

الذى: دوهمه الذى د موصول اسم مبني پر سکون په محل دې نصب کې اسم (لکنّ

اياکن صافح المدرس.

اياکم: منفصل ضمير مبني په محل دې نصب کې مفعول به.

لم يکافأ الانحن:

نحن: منفصل ضمير مبني په ضمه په محل دې رفع کې نائب فاعل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

من قابلت؟

من: من استفهاميه مبني پر سکون په محل دې نصب کې مفعول به.

تاء: متصل ضمير مبني پر فتحه په محل دې رفع کې فاعل.

أين قضيت العطلة؟

أين: د استفهام اسم مبني پر فتحه په محل دې نصب کې مفعول فيه.

۳. د مبني افعالو د اعراب بيلگې:

سعى رب الاسرة فى الصلح.

سعى: د ماضي فعل مبني پر مقدره فتحه په الف د لوست والي لامله.

ارض بنصيبک:

ارض: د امر فعل مبني پر حذف د حرف علت، ځکه چې تلفظ پرې گران دی.

ادوا: د امر فعل مبني پر حذف د نون، و او د هغه فاعل.

لا تحسبن النجاح سهل المنال:

تحسبنَّ: فعل مضارع مبني پر فتحه چې له نون د تأکيد سره يوځای شوی.

۴. د معربو افعالو د اعراب بيلگې:

أنى أحب الذين يؤدون و احبهم كاملاً:

أحبُّ: مضارع فعل مرفوع په ضمه ــ او فاعل يې مستتر ضمير په تقدير دې « أنا ».

يودُّون: مضارع فعل مرفوع په ثبوت د نون.

يسرنى أن تنجح فى الامتحان:

يَسرُّ: مضارع فعل مرفوع په ضمه.

تنجح: مضارع فعل منصوب په فتحه فاعل يې مستتر ضمير په تقدير د «أنت».

و إن تعدوا نعمة الله لا تحصوها:

تعدوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، واو د «إن» فاعل.

تحصوا: مضارع فعل مجزوم په حذف د نون، واو فاعل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. دې لاندې مبارک اَية إعراب:

«و اَت ذالقربى حقه والمسكين و إبن السبيل ولا تبذر تبذيرا إن المبذرين كانو إخوان الشياطين ».

و اَت: واو عاطفه په ماقبل. آت: د امر فعل پر حذف دې حرف علت او فاعل مستتر ضمير چې «أنت» فرضول کيږي.

ذا: مفعول به منصوب په الف ځکه چې «ذا» د اسماء وخمسه ؤ له ډلې څخه دى.

القربى: مضاف اليه مجرور په مقدره کسره په الف ځکه چې نطق پرې ګران دى.

حقَّهُ: حق: دوهم مفعول به. ها: متصل ضمير مبني پر محل دې جر کې مضاف اليه.

والمسكين: واو د عطف حرف: مسكين: معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

و إبن: واو عطف حرف: إبن معطوف پر منصوب، منصوب پر فتحه.

السبيل: مضاف اليه مجرور په کسره.

ولا: واو عاطف. لا: حرف ينهى او جزم.

تبذر: مضارع فعل مجزوم په سكون. فاعل يې مستتر ضمير چې «أنت» فرضول کيږي.

تبذيرا: مفعول مطلق «مؤکد» منصوب په فتحه.

المنذرين: د اِنَّ إسم منصوب په ياء ځکه چې جمع مذکره سالمه ده.

کانوا: کان د ماضي ناسخ فعل ــ واو د جمع مبني په محل دې رفع کې اسم د کان.

إخوان: خبر د کان منصوب په فتحه او جمله له ماضي ناسخ فعل او د هغه له اسم او خبر سره په محل دې رفع کې خبر دى «إنّ».

الشياطين: مضاف ليه مجرور په کسره.

٦. د يوې ټوټې نثر اعراب:

إن قيادة المشروعات الكبرى قيادة ناجحة فى مجتمع نياضل و يجدد نسيج حياته محتاجه. أن يرعي أبناء الشعب منفعة الوطن و إن يؤ منو ابان فى الاسراف أهداراً.

إنّ: د تأکيد او نصب حرف له ناسخ د مبتدأ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيادة: د إنّ اسم منصوب په فتحه.

المشروعات: مضاف اليه مجرور په کسره.

الکبری: د مشروعات صفت (نعت) مجرور په مقدره کسره پر الف د نطق د ګران والی له امله.

قيادة: مفعول مطلق (د نوع ځرګندونکی) منصوب په فتحه.

ناجحة: صفت منصوب په فتحه ــ فی ــ د جر حرف.

مجتمع: مجرور اسم دې «فی» پواسطه او د جر علامه کسره.

يناضل: مضارع فعل مرفوع په ضمه. فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې (هو) دی او جمله فعليه مرکبه له فعل او فاعل په محل دې جر کې نعت (صفت) مجتمع.

و يجدد: واو د عطف حرف، يجدد د مضارع فعل مرفوع په ضمه معطوف فاعل يې مستتر ضمير چې تقدير يې «هو» دی.

نيسج: مفعول به منصوب په فتحه.

حياته: حياة: مضاف ليه مجرور په کسره، هاء ضمير مبني په کسره په محل دې جر کې مضاف ليه.

محتاجة: خبر د اِنّ مرفوع په ضمه.

أن: مصدري او د مضارع د نصب حرف.

يرعي: مضارع فعل منصوب پهٔ أن او د نصب علامه مقدره فتحه په الف ځکه چې فتحه په الف د لوستلو وړ ندی او الف يواځې سکون مني.

أبناء: فاعل مرفوع په ضمه.

الشعب: مضاف ليه مجرور په کسره.

منفعة: مفعول به منصوب په فتحه.

الوطن: مضاف اليه مجرور په کسره.

و أن: واو حرف د عطف ــ أن مصدري او د نصب حرف.

يؤمنوا: مضارع فعل منصوب په حذف د نون، واو د جمع فاعل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بأن: باء جاره (دجر حرف) أن: حرف ناسخ.

فی السراف: جار او مجرور مقدم خبر د أنّ.

أهداراً: إسم د أنّ سوَخر منصوب په فتحه.

لثروته: لام د حرف جر ــ ثروة مجرور په ظاهره كسره ــ ها ــ په محل دې جر كې مضاف اليه د ثروة.

۷. د يوه بيت اعراب:

ولد الهدى فا الكائنات ضياء

و قم الزمان تبسمم و زمان و ثناء

ولد: ماضي مجهول فعل مبني پر فتحه.

الهدى: نائب فاعل مرفوع په مقدره ضمه پر الف د تعذر له وجهې.

فالكائنات: فاء حرف د عطف. كائنات: مبتدأ مرفوع په ضمه.

ضياء: خبر دې مبتدأ مرفوع پر ضمه.

وقم: واو حرف عطف ــ قم مبتدأ په كسره.

تبسم: خبر د مبتدأ مرفوع په ضمه.

و ثناء واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.

الزمان: مضاف اليه مجرور په كسره.

تبسم: خبر د مبتدا مرفوع په ضمه.

و ثناء: واو حرف د عطف. ثنا: معطوف په تبسم، مرفوع په ضمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرفوع	منصوب	مجرور
د رفع علامې: ضمه: په مفرد، جمع سالمه مؤنثه جمع تکثیر (مکسره) الف: په مثنی. واو: په مذکره جمع سالمه او اسماءو خمسه و کې. د رفع حالات: ۱. مبتدأ هغه اسم چې د هغه پر اړه حکم بیانیږي. ۲. خبر: بیان دې حکم یا صفت دې مبتدا چې له مبتدا سره اسمیه جمله جوړه وي. ۳. د کان اسم: هر هغه مبیتدا چې په کان او اخواتو کې مسبوق شي. ۴. خبر دې إن: هر هغه مبتدا چې یو له حروفو مشبه بالفعل څخه د هغه ناسخ وي. ۵. فاعل: هغه مرفوع چې وروسته له معلوم فعل یا وروسته له هغه اسم چې په مانا دې معلوم فعل واقع شي او په داسې شي دلالت وکړي چې فعل ترې صادر شوی.	**د نصب علامې:** فتحه: په مفرد او مکسره جمع کې. یاء: په مثنی مذکره جمع سالمه کې. کسره: په مؤنثه جمع سالمه کې. الف: په اسماء و خمسه ؤ کې. د نصب حالات: ۱. د کان خبر: او هر هغه څه چې د کان په اخواتو مسبوق شي. ۲. إسم د إنِّ: هر هغه مبتدا چې مباشره مسبوق پهٔ یو دې حروفو دې مشبته بالفعل وي. ۲. مفعول به: هغه منصوب اسم چې په شخص یا شی د فاعل فعل واقع شوی. ۴. مفعول منصوب مصدر دی چې دې فعل یا عامل فعل په مانا د عدد یا نوع د خپل عامل د بیان لپاره ذکر کیږي.	**د جر علامې:** کسره: په مفرد، مکسر جمع، جمع سالمه، مؤنثه. یاء: په مثنی جمع سالمه مذکره او اسماء و خمسه و کې. د جر حالات: ۱. وروسته له حرف جر څخه. ۲. مضاف الیه: یو اسم چې له بل هغه اسم سره چې له ده څخه مخکې ذکر شوی نسبت ورکوي. ۳. د مجرور اسم تابع: نعت، عطف، تاکید، بدل او بیان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرفوع	منصوب	مجرور
٦.نائب فاعل: هغه موفوع اسم چې وروسته له مجهول فعل یا هغه اسم چې دې مجهول فعل عمل کوي واقع شوی وي او دلالت وکړي پر هغه فعل پرې واقع شوی. ٧. هغه تابع دې چې د منعوت یو صفت بیانوي. عطف: هغه تابع چې د ده او تابع تر منځ یو حرف دی عطف واقع شي. توکید: هغه تابع دې چې دې محتمل توهم د رفع لپاره ذکر کیږي. بدل: هغه تابع چې په خپله مشبوع، یا د هغه په جز کوي چې هدف له ذکر د هغه تابع شخه خپله تابع وي نه مشبوع.	٥.مفعول له: هغه اسم چې د فعل د واقع کیدلو سبب، یا د عامل فعل د وقوع علت ذکر کیږي. ٦. مفعول معه: هغه منصوب ذکر دی چې وروسته له واو د مع شخه ذکر کیږي تر څو پر مصاحبت دلالت وکړي. ٧. مفعول فیه: هغه منصوب اسم دې چې د فعل د حدوث زمان یا مکان بیانه وي. ٨. حال هغه لفظ دی چې د فاعل یا مفعول به حالت د فعل د وقوع په وخت کې څرګند وي او منصوب دی. ٩. مستثنی: منصوب اسم دې چې وروسته له یو دې ادواتو دې استثناء ذکر کیږي تر څو په حکم کې خالف دی ماقبل د استثناء وي. ١٠. منادي: هغه اسم چې وروسته له ادواتو د نداء واقع شوی وي. ١١. تمییز : هغه اسم چې د یوه بل اسم د مقصود د بیانولو لپاره چې مبهم دی ذکر کیږي. ١٢. د منصوب اسم تابع: نعت، عطف، تاکید بدل.	

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مبني أسم خلاصه

مبني هغه إسم دی چې د آخر شکل يې په سبب دې تغير دی موقعيت يې په جمله کې بدلون نه منی.

۱. ضمير: هغه إسم دی چې پر متکلم مخاطب او يا غائب دلالت کوي.

الف: منفصل د رفع ضمائر (ضميرونه): انا ــ أنت ــ انتِ ــ انتما ــ أنتم ــ أنتن هی ــ هما ــ هم ــ هن.

ب: د نصب منفصل ضميرئنه: أيای ــ ايانا ــ إياک ــ اِياکما ــ إياکم ــ إياکن ــ اياه ــ اياها ــ اياهما ــ إياهم ــ اِياهن.

ج: د رفع متصل ضميرونه: د فاعل (تا) ــ د فاعل (نا) الف د تثنيې ــ واو د جمع، ياء د مخاطبی. نئن دې نسوی.

هــ: د جر متصل ضميرونه: د متکلم ياء ــ د مفعول (نا) د خطاب کاف ــ هاء د غائب.

و: مستتر ضميرونه ښکاره صورت چې تلفظ پرې وشي نلري.

۱. د اشارې اسم: هغه مبني اسم دې چې پر يوه معين باندې د اشارې پواسطه دلالت کوي. هذا ــ هذه ــ هؤلاء ــ داک ــ تلک ــ اولک ــ هنا ــ ههنا ــ هناک ــ هنالک.

۲. موصول اسم: هغه اسم دی چې بدلول يې د يوې جملې پواسطه چې له هغه څخه وروسته راځي او د صله په نامه ياديږي تعيين کيږي. الذی ــ الذين ــ اللاتی ــ اللاءی ــ من ــ ما.

۳. د شرط اسم: هغه مبني اسم دی چې دوه جملې سر ه نښلوي لومړی جمله شرط او د هغه د شرط جزا کرځوی. من ما ــ مهما ــ متی ــ أيان ــ أين ــ أينما ــ أنی حيثما ــ کيفما ــ أی.

۴. د استفهام اسم: هغه مبني اسم دی چې دې پوښتنې لپاره استعماليږي. من ــ ما ــ متی ــ أين ــ کم ــ کيف ــ أی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. مرکب أعداد: له (۱۱ ــ۱۹) پرته له (۱۲) څخه.

٦. بعض ظروف او مرکب له ظروفو څخه. حيث ــ أمس ــ الأن ــ إذ ــ ليل ــ نها بين بين.

۷. اسم فعل: هغه اسم دی چې د ې فعل په مانا راځي. هيهاتــ شنان ــ سرعان ــ اَه ــ أف ــ أمين ــ عليک ــ حذار ــ صه ــ ايه ــ حيًّ.

کله چې يو مبني اسم د رفع، نصب يا جر په موقعيت راشي د وروستی برخې حرف يې په خپل حالت پاتې کيږي او کوم تغيير يې نه لفظاً او نه تقديراً په شکل کې راځي بکله پهٔ محل دې رفع، نصب يا جر کې د موقعيت له حيثه اعراب ورکول کيږي.

مبني فعل

د آخر شکل يې په سبب دې تغيير د موقعيت تغير نه کوي

ماضي	امر	هغه مضارع چې له نون دې نسوی يا نون دې توکيد سره متصل وي.
۱. مبني پر سکون چې په تاء د عاعل سره متصل وي. شکرتُ ــ شکرتما ــ شکرتم ــ شکرتن ــ ناء. لکه: شکرنا. نون پر ضمه چې په واو دجمع متصل وي. شکروا مبني پر فتحه چې له ضمير سره متصل وي. شکر. د تانيث له تاء سره متصل وي. شکرتُ ــ الف دې اثنين سره متصل ئی. شکرا ــ شرکنا چې دې نصب له متصلو ضمائرو سره متصل وي. شکرنی ــ شکرنا ــ شکرک ــ شکرکما ــ شکرکم ــ شکره ــ شکرها ــ شکرهما ــ شکرهم ــ شکرهن	۱. مبني په سکون چې له ضمير سره متصل نوي. أشکر. چې له نون دې نسوی سره متصل وي. اشکرن. ۲. مبني په حذف د نون: چې متصل وي له الف د تثنيبې سره. اشکرا. واو د جمع: اشکرو. ياء د مخاطي سره. أشکرلی. ۳. مبني پر حذف دحرف علة چې معتل الاخر وي. الف: إرض. واو: إعف. ياء إرم. ۴. مبني پر فتحه متصل په. نون د تاکيد: اشکرنّ	۱. مبني پر سکون چې متصل وي په نون د نسوی. الفيتات يشکرن المدرسة. ۲. مبني پر فتحه چې متصل وي د توکيد له نون سره. يشکرنَّ الله. يادونه: د فعل مضارع تئکيد واجب دی کله چې جواب دې قم او مثبت وي. لکه: والله لا حاسبنّ المقصر. د مضارع فعل تاکيد جائز وي کله چې پر مطلب دلالت وکړي لکه: لينفق القادرون او لينفقنّ القادرون. د مضارع فعل تاکيد غير له پورتنيو دوه حالاتو څخه ممتنع دی. لکه: تشرق الشمس کل صباح.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معرب فعل

معرب فعل هغه مضارع فعل دی چې له نون د نسوی او نون د تاکید سره متصل شوی

مرفوعه مضارع	منصوب مضارع	مجزومه مضارع
کله چې د نصب یا جزم په حرف مسبوق نوي. د رفع علامې: ۱. ظاهره ضمه: په صحیح الاخر مضارع کې. شکوُ. ۲. مقدره ضمه: په معتل الاخر مضارع کې په الف: یسعی معتل الاخر په واو یسمو. معتل الاخر په یاء یرمي. مرفوع په ثبوت دې نون په افعال خمسهٔ وکې. الف د اثنین: یشکران ــ تشکران ــ واو د دجمع: یشکرئن ــ تشکرون یاء د مخاطبی. تشکرین.	چې په حروفو د نصب مسبوق وي. أن ــ لن ــ کی ــ إذن ــ لام د تعلیل ــ فاء د سبب حتی. د نصب علامز: ښکاره فتحه کله چې مضارع صحیح الاخر وي. لن ینکر. معتل الأخر په واو لکه: لن یشکو. معتل الاخر په یاء. لن یرقي. ۲. په مقدره فتحه: په معتل الاخر کې په الف. لن برضي. ۳. منصوب په حذف د نون په افعال خمسهٔ ؤ کې. لن تنکرا ــ لن ینکرا ــ لن تنکروا ــ لن ینکروا ــ لن تنکری.	کله چې مضارع مسبوق دی جزم په ادواتو وي د جزم ادوات په لاندې ډول دې. ۱. هغه حروف چې یو فعل مجزوم ګرځوي. لن ــ لما ــ لام د امر ــ لا د نهی. .۲ هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم ګرځوي پرته له إن څخه نور ټول اسماء دي. إن ــ من ــ ما ــ مهما ــ متطی ــ أیان ــ أین ــ أینما ــ أنی ــ حیثما ــ کیفما ــ أی. د جزم علامې: ۱. په سکون مجزوم صحیح الاخر مضارع، لم ینکر. ۲. مجزوم په حذف د حرف علت په معتل الاخر کې په. الف: لم ارض. په واو: لم ادع. په یاء لم اعص. ۳. مجزوم په حذف د نون په افعال خمسه و کې. تنکرا ــ لم ینکرا ــ لم تنکروا ــ لم ینکروا ــ لم تنکری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف

حرف د ځای له حیثه په کلام کې او تأثیر یې په وروستی کلمه کې هغه حروف چې یوائې خاص اسم باندې داخلیږي.

۱. د جر حروف: من ـــ الی یمن ـــ علی ـــ فی ـــ باء ـــ کاف ـــ لام ـــ واو د قسم تاء حتی ـــ ربَّ ـــ مذ ـــ منذ ـــ واو د رب ـــ عدا ـــ خلا ـــ حاشا.

دا حروف خپل وروستی اسم مجرور ګرځوي چې علامې یې په لاندې ډول دي.

مفرد مکسره جمع او مؤنثه جمع سالمه. مجرور په کسره. مثنی او مذکره جمع سالمه. مجرور په یاء.

غیر منصوب اسم چې له ال او اضافت څخه خالي وي مجرور په فتحه.

۲. مشبه بالفعل حروف (إنَّ او د هغه أخوات).

إنّ ـــ أنّ ـــ لکنّ ـــ کأن ـــ لعلُّ ـــ لیث ـــ لا. دا حروف مبتدأ او خبر داخلیږي.

مبتدأ منصوب ګرځوي چې د هغوی دې اسم په نامه یادیږي او خبر مرفوع ګرځوي چې د مشبه بالفعل د خبر په نامه یادیږي.

۳. د نداء حروف: یا ـــ أیا ـــ هیا ـــ أی ـــ همزه ـــ چې هر یویې مخکې له منادي څخه ذکر کیږي.

منادي منصوب وي که چیرې مضاف یا شبیه دې مضاف او یا غیر مقصوده نکره وي.

منادي په خپله علامه دې رفع کې ؤسي. که چیرې تحکم یا مقصوده نکره وي.

۴. د استثناء (لا) هغه اسم چې وروسته له إلاَّ واقع شی. منصوب وي که مستثنی منه ذکر شوی او کلام مثبت وي.

نصب او اتباع جائز دی که چیرې کلام منفي وي. او که چیرې مستثنی منه ذکر نوي او کلام منفي وي مستثنی د نوموړي اسم چې وروسته له الا دي د عامل د غوښتنې سره سم چې له الا مخکې ذکر شوی اعراب ورکول کیږي. او په دې حالت کې استثناء په نامه دې مغرغ نومول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. دمعیت واو: دا واو د (مع) په مانا دې او په مصاحبت دلالت کوي او هغه اسم چې له ده وروسته ذکر کیږي منصوب وي او د مفعول معه په نامه یادیږي.
٦. د ابتدا لام: هغه لام دې چې دې کلام په اول کې ذکر کیږي اوکوم تاثیر د وروستي اسم په اعراب کې نلري.

هغه حروف چې پر فعل داخلیږي

۱. د نصب حروف:

أن ـــ لن ـــ اذن ـــ د تعلیل لام ـــ د جحود لام ـــ د سببیت فاء ـــ حتی.
دا حروف مضارع فعل منصوب ګرځوي او وروسته لدې حروفو په ملفوظه فتحه منصوب کیږي. او که چیرې صحیح الاخر یا معتل الاخر په واو یا یاء وه یا د افعال خمسه و څخه حذف د نون منصوب ګرځي.

۲. د جزم حروف:

لم ـــ لما ـــ لام د امر ـــ لام د نهی ـــ هر یو دا حروف پرته له إن څخه یو مضارع فعل چې لدوی وروسته واقع شي منصوب ګرځوي او لکه چې وویل شو دوه مضارع فعلونه مجزوم ګرځوي.

۳. قد:

دا حرف که چیرې له ماضي فعل څخه مخکې داسې تأکید افاده کوي او که چیرې له مضارع فعل څخه مخکې راشي تقلیل افاده کوي.

۴. «ما» او «لا» چې نافیه او «ما» ډیر ځله په ماضي فعل او «لا» په فعل داخلیږي د فعل په اعراب کوم خاص تاثیر نلري.

۵. سین او سوف:

دا دواړه حروف په مضارع فعل داخلیږي سین قریب مستقبل او سوف د بعید مستقبل افاده کوي او د فعل په اعراب کوم تاثیر نلري

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه حروف چې کله پر اسم او کله پر فعل داخلیږي

۱. د عطف حروف:

واو ـــ فاء ـــ ثم ـــ ام ـــ لکن ـــ لاـــ بل ـــ حتی ـــ دا حروف دې د دوو اسمونو او یا دوو فعلونو تر منځ واقع کیږي د ماقبل اعرابي حکم خپل مابعد ته هم ورکوي.

۲. د استفهام حروف هل او همزه:

د استفهام د ادواتو له ډلې څخه دا دواړه لفظونه هغه حروف دي چې په اول د کلام کې مخکې له اسم او یا فعل څخه راوړل کیږي او په خپل مابعد کې کوم اعرابي اثر نه راولي.

۳. د حال واو:

دا واو دې ذوالحال او هغه جملې تر منځ چې حال واقع کیږي رابطه واقع کیږي که جمله اسمیه وي او که فعلیه خو کومه فعلیه جمله چې فعل یې مثبته مضارع وي له دې حکم څخه مستثنی دې ځکه واو ته ضرورت نلري او کومه جمله چې وروسته لدې واوه راځي په محل دې نصب که وي.

۴. د قسم لام:

هغه لام دې چې د قسم په جواب یه جمله کې ذکر کیږي خو په دې شرط چې جمله مثبته وي که چیرې جواب دې قسم منفي جمله وي په لام او یا غیر له لام څخه په بل شي نه مؤکد کیږي.

د جملې موقعیت د اعراب له حیثه

هر هغه جمله چې د مفرد اسم په ځای راشي هغه جمله په محل دې اعراب کې وي په محل دې رفع، نصب، جر او جزم کې چې جمله په (۱۴) ځایونو کې په محل دې اعراب راځي.

د رفع محل (۴)

د نصب محل (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جر محل (٣)

د جزم محل (٢)

١. هغه جملې چې دې رفع په محل کې دي:

الف: هغه جمله چې خبر دې مبتدأ وي لکه: الاشجار، اغصانها مورقه، الاذن تعشق قبل العين احيانا.

ب:هغه جمله چې أنّ او د هغه دز اخواتو خبر وي لکه: إن الحياة همومها کثيرة. إن التلميذ يدرس.

ج: هغه جمله چې د مرفوع اسم صفت واقع شي. لکه: هذار أىُ يحل المشكلة.

د: هغه جمله چې دې بلې جملې په محل دې رفع کې وي تابع وي. لکه: محمود يجيد الخطابة ويذيع شعره.

٢. هغه جملې چې په محل دې نصب کې دي:

الف: هغه جمله چې د کان او د هغه د اخواتو خبر وي. لکه: کان الرجل ثيابه نظيفة. ظلت الجيوش تحجب الرؤية.

ب: هغه جمله چې د مفعول به واقع شي. لکه: قال التلميذ « نامجد».

ج: هغه جمله چې دې منصوب اسم صفت واقع شي. لکه:قرأت قصه خوادثها خيالية: سمعت طيور اتغرد.

د: هغه جمه چې حال واقع شي: ننتصر علي العدوو نحن يد واحدة. عادت الجيوش تظفر بالنصر.

هـ: هغه جمله چې بلې جملې په محل دې نصب کې دې تابع واقع شي اعامل صديقا اخلاقه طيبة و عاداته حميدة.

٣. هغه جملې چې د جر په محل کې دى:

الف: هغه جمله چې مضاف اليه واقع شي. لکه: ذهبت الى حيث تقيمُ.

ب: هغه جمله چې دې مجرور اسم صفت واقع شي. لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: هغه جمله چې په محل کې واقع شوی جملې تابع وي. لکه: عجبت لصديق يستمع لصاحبه و تحركه اشاراته.

۴. هغه جلمې چې په محل دې جزم کې دي:

الف: د شرط د جواب جمله چې له فاء سره مقتر نه وي. لکه: إن تعمل الجميل فانت مشكور.

ب: هغه جمله چې په محل دې جزم کې د واقع شوی جملې تابع وي. لکه: إن تئافع فأنت الكريم و هذا أملنا.

يادونه:

كله چې جمله دمفرد اسم پر ځای واقع شوی په محل دې اعراب کې ندی چې دا اوه ډوله دی.

١. كله چې جمله دكلام په سر کې او يا له ماقبل څخه جلا وي. لکه: لا تكذب إن الكذب مكروه.

٢. هغه جمله چې د موصول صله وي. لکه: جاء الذی كتب.

٣. هغه جمله چې دې شرط غير جازم جواب وي. لکه: لولا الهواء ما عاش كائن حی.

۴. هغه جمله چې دې جازم شرط جواب وي او مقترن له فاء سره نوی. لکه: كيف تعامل الناس يعاملوک.

۵. اعتراضيه جمله. لکه: كان رحمة الله قدرة حسنة.

٦. (مفسره جمله (هغه جمله چې خپل ماقبل توضيح) لکه: نظرت إليه شذراً ای احتقرقه.

٧. هغه جمله چې دې داسې جملې تابع وي چې په محل دې اعراب کې نه وي. لکه: ذهبت الی المنزل و تناولت الطعام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ژبه کې نحوي طريقي (اساليب)

د شرط طريقه، د قسم طريقه، د مدح او ذم طريق، د تعجب طريقه، د اغراء او تحذير طريقه، د اختصاص طريقه، دې استغاثې طريقه او دې استفهام طريقه. هغه طريقې دې چې په عربي ژبه کې ځانته ځانګړتياوې لري چې په لنډه توګه په لاندې ډول بيانيږي.

د شرط طريقه:

دا طريقه د شرط له اداتو او دوو جملو اداة يو له بل سره يوځاى کړئ جوړيږي چې لومړى جمله د دوهمې جملې لپاره شرط کيږي. لکه: من يحترم الناس يحترموه.

۱. د شرط ادوات:

الف: هغه ادوات چې دوه فعلونه مجزوم ګرځوي عبارت دې له. إن ــ من ــ ما ــ مهما ــ متى ــ أيان ــ أين ــ أينما ــ انى ــ حيثما ــ کيفما ــ أى.

ب: هغه ادوات چې (جزم) نکوي. لو ــ لولا ــ لوما (حروف) إذا ــ لما ــ کلما ــ (ظروف).

د شرط د جواب اقتران په فاء:

د شرط د جواب اقتران (پيوستون) له فاء سره واجب دى کله چې جواب له لاندې جملو څخه جوړ شوى وي.

الف: اسميه جمله.

ب: فعليه طلبيه جمله.

ج: هغه فعليه جمله چې فعل يې جامد وي.

د: هغه فعليه جمله چې په لن ــ ما ــ قد ــ سين ــ او سوف مسبوق وي.

يو له هغه طريقو د تأکيد څخه دى چې له اداة قسم، مقسم به او جواب دې قسم څخه جوړ شوى ده. و الله إن فاعل الخير لمحبوب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قسم ادوات:

واو ـــ باء ـــ تاء ـــ (چې دې جر حروف هم دي)

المقسم به:

دې جلاله (الله لفظ او نور لفظونه ـــ حقک ـــ حیاتک.

د قسم جواب:

د قسم جواب کیدای شي اسمیه جمله یا فعلیه جمله وي.

که چیرې جواب دې قسم اسمیه وي واجب دی چې اِنّ اولام یا یواځې په اِنّ مؤکد وي.

او که چیرې قسم دې جواب فعله جمله وي او ماضي فعل واجب دی چې په لام او قد یا یواځې په قد مؤکد وي.

که چیرې مثبته مضارع وي تاکید یې په لام او نون دې تاکید واجب دی.

که چیرې جواب د قسم منفي وي نه تأکید کیږي.

۲. د مدح او ذم طریقې:

د اطریقه له فعل د مدح یا ذم، فاعل، مخصوص بالمدح یا مخصوص بالذم څخه جوړه شوی وي.

مدح او ذم دوه فعلونه لري یو یې نعم دوهم یې بئس.

دا دواړه فعلونه جامد دي او د عدد علامې له هغوی سره نه ملحق کیږي او د تأنیث د علامې یو ځای کیدل له هغوی سره جواز لري.

د نعم او بئس فاعل:

الف: له «ال» سره مقترن وي لکه: نعم الصدیق الکتاب.

ب: مضاف مقتران «ال» ته مضاف وي. بئس مصیر الاشرار السبحون.

ج: مستتر مبهم ضمیر چې نکره اسم د هغه ممیز وي. لکه: نعم خلقا الامانة.

د: موصول اسم (من ـــ ما) لکه: بئس من تصاحب المغتاب و بئس ما تفعل السرقه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوص بالمدح اومخصوص بالذم:

هغه اسم دې چې مقصود یې مدح یا ذم وي. دا اسم مرفوع مؤخره مبتدأ فعل او فاعل د هغه مقدم خبر کیږي همدا ډول جائز دی چې مخصوص د محذوف مبتدأ خبر وي.

یادونه: حبذل او لا حبذا دې نعم او بئس په مانا استعمالیږي.

۴. د تعجب طریقه (اسلوب):

هغه طریقه ده چې له یو شي نه د ډار یا ډیر لوړ ښودل د یوه صفت د یو شي کارول کیږي. لکه: ما أجمل.

د تعجب دوه صیغې:

ما أفعله ـــ افعل به: دا دواړه صیغې یواځې له ثلاثې تام او متصرف معلوم او مثبت فعل څخه جوړیږي. پدې شرط چې نوم وړی فعل. په لون او عیب دلالت ونکړي. یا په بل عبارت له یاد شوی فعل څخه صفت پر وزن دې هغه افعل چې مؤنث یې فعلاء وي نوي استعمال شوی.

کله چې فعل تعجب ترې هدف وي د پورتینو صفاتو او شرطونو در لیدونکی نوي. تعجب په «ما اشد» یا «شدّ» «به» یا نور هغه الفاظ چې له ځای سره مناسب وي تر سره کیږي پدې ډول چې صریح مصدر یا مسؤل له هغه فعل څخه چې تعجب د هغه مقصود دی وروسته له «ما اشد» یا «اشدد به» د مفعول به په حیث ذکر کیږي او هغه اسم ته چې تعجب یې په ځای «ما اشد سواد اللیل» ویل کیږي.

او که له انتصار څخه تعجب وکړو نو وایې.

ما اروع أن ننتصر. او که چیرې له منفي فعل څخه تعجب جوړ کړو نو وایو. ما اقبح أن لا یقال الحق.

له جامد فعل څخه (عیسی ـــ لیس ـــ نعم ـــ اوبئس) څخه تعجب نه جوړیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دا ډول تعجب اعراب په «ما أجمل السماء» مثال کې. مانکره مبني په محل د رفع مبتدأء.

أجمل: ماضي فعل او فاعل يې مستتر ضمير چې (ما) ته راجع دی.

السماء: مفعول به منصوب.

أجمل بالسماء: أجمل ماضی فعل د امر په ډول. بالسماء: با زائده. المساء: مجرور لفظ او مرفوع حکماً فاعل.

۵. د اغراء او تحذير طريقه (اسلوب)

أغراء: عبارت له هڅولو يا ترغيب دې مخاطب دی په يوه نيک کار ترڅو هغه وکړي. لکه: الصدق الصدق.

تحذير: عبارت له پوهولو يا متوجه کولو دې مخاطب دې يوه بد کار ته ترڅو هغه ونکړي. لکه: اياک و الکذب. په پورتنيو مثالونو کې صدق ته (مغری به) اوکذب ته د محذر منه) وايې.

او اعراب دې هر يوه بنا پر مفعول به دمحذوف فعل لپاره نصب دی.

د اغراء او تحذير صورتونه:

الف: مغری به يا محذر منه يواځې (مفرد) ذکر کيږي. لکه: الصدق.

ب: مغری به يا محذر منه دې معطوف عليه ذکر شي. لکه: الصدق و الامانة.

تعذير څلورم شکل هم لري او هغه دا چې محذر منه وروسته له اياک څخه ذکر شي. لکه: إياک والسرقة.

۶. د اختصاص طريقه (اسلوب):

داسې يوه طريقه ده چې لومړی د متکلم ضمير ذکر کيږي وروسته له هغه څخه ظاهر اسم راوړل کيږي. ترڅو څرګند شي چې له ضمير څخه کوم کس مراد دی او يا په اعتبار دې کوم صفت متکلم غوښتې چې ځان يا ځانونه ذکر کړي. لکه: نحن المعلمين نبذل غاية ما فی وسعنا أن نعلم أبناء بلادنا ما تنال به سعادة الدنيا والاخرة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه ظاهر اسم چې وروسته له ضمير څخه ذکر شوی دی «مخصوص» په نامه یادیږي او داچې «مخصوص» د هغه فعل لپاره چې وجوبي محذوف وي مفعول به دی او همیشه منصوب وي.

۷. د استغاثې طريقه (اسلوب)

دا يو له طريقو دې ندا څخه دی چې هدف يا مقصود له شدت څخه خلاصون دی. لکه: يالشرط للمسروق يا للشرط من السارق. دا طريقه له دريو ارکانو څخه جوړه شوی.

د استغاثې له ادواتو څخه (يا):

مستغاث به: هغه شخص يا شی چې له هغه څخه غوښتنه تر سره کيږي او تل مستغاث به مجرور په مفتوحه لام وي.

مستغاث له: شخص يا شی چې د هغه لپاره کمک غوښتل کيږي اومستغاث له مجرور په مکسوره لام يا په من وي.

يادونه:

دا طريقه د تعجب د ښودلو لپاره هم کارول کيږي. لکه: ياللعجب: پدې صورت کې مکسور لام او من چې په استغاثه راوړل کيږي ځای نلري.

۸. د استفهام طريقه (اسلوب):

د استفهام طريقه چې په يو شي د پوهه لپاره کارول کيږي. لکه: کيف حالک؟

د استفهام ادوات:

الف: د استفهام حروف:

هل: د هل پواسطه د يوه شي له واقع کيدلو څخه پوښتنه تر سره کيږي او جواب يې په «نعم» يا «لا» وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همزه: په دې حرف سوال د يو شي له تعيين څخه يا د يو شي له وقوع او عدم وقوع څخه پوښتنه تر سره کيږي په لومړی صورت کې ځواب په تعيين دې مستفهم عنه او په دوهم صورت کې ځواب په «نعم» او «لا» ورکول کيږي.

ب: د استفهام اسمونه عبارت دي له:

من ــ متى ــ اين ــ کم ــ کيف ت أى.

او ځواب د دې ادواتو په تعيين دې مستفهم عنه ورکول کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهــــمه برخـــه

د صرف قواعـــد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی باب

صرفي میزان

د صرفو قواعد د عربي ژبي د کلمو جووښت او کوم تغیرات چه دي زیاتوالی یا کموالی لامل په کي راځي تخصیص ورکړ شوي.

څرنگه چه زیاتره عربي کلمي دري حرفي دي نو د حرفو علماءو د کلمو اصول ئي دري حروفو ته اعتبار وکړي. او د کلمو د ضبط او ثپت لپارهٔ یو نظام وضع کړي چه د هغه پواسطهٔ فا، عین او لام د کلمي (فعل) میزان کوي.

- په دي توگه ویلاي شو چه دي (شَکَرَ) کلمه پر وزن در فَعَلَ او دي (شرب) کلمه پر وزن دري فعل او د (کَرُمَ) پر وزن دي (فعُلَ) دي.
- او که چیري یوه کلمه څلور حرفي یا پنځه حرفي وي د څلورم یا پنځم حرف پمقابل کي (لام) مکرر گرځي. لکه:

د حرج: پر وزن دي فعلل او زمَرُّد پر وزن در فعلُّلُ.

- او که چیري زیادت د اصولو د کلمي له وجه وي مقابل حرف ئي په میزان کي هم مکرر گرځي لکه: علّم پر وزن د فعّل.
- او که چیري زیادت په عربي کلمه کي په یوه حرف د زیادت له حروفو څخه چه په (سألتموني ها) کي یو ځاي شوي په میزان کي د اصلي حروفو (فا — عین— او لام) په مقابل کي همدا ډول زائد حروف خپله اخرافه کیږي په کومو حرکاتو چه لري ئي په دي توگه ویلاي شو چه دي أحسن کلمه پر وزن دي (أفعل) دي شارک کلمه پر وزن د (فعل) او د استنکر کلمه پر وزن (استفعل) او د کاتب کلمه پر وزن دي (فاعل) او د محروم کلمه پر وزن مفعول او دی انتخاب کلمه پر وزن دی (افتعال) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کله چه یو حرف له موزون شویو کلمو څخه حذف شي په مقابل کي ئي له میزان څخه هم هغه حرف حذفیږي. نو ویلاي شو چه دي: (خذ) کلمه پر وزن دی (عُلْ) او د (فِ) کلمه چه فعل امر دی (وفي– یعني) څخه دي پر وزن (ع) دی په دي ډول عربي کلیمي په دری ډوله دي:

اسم، فعل او حرف.

په دي برخه کي د صرفو قواعد چه اسم او فعل له برخو سره تعلق لري د کتني لاندي نیسو.

ځکه چه حروف ټول جامد دي او د صرفو له قواعدو سره کوم تعلق نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم باب

اسم د صرفي قواعدو له حيثه

اسم د قواعدو له حيثه لاندي ډولونوته شامليږي:

١. اسم د جوړښت له حيثه چه صحيح الاخر او غير صحيح الاخر دي.

٢. اسم د تعيين او عدم تعيين له حيثه چه نكري او معرفي ته ويشل شوي.

٣. اسم د نوع له حيثه چه مذكر او مؤنث ته ويشل شوي.

۴. اسم د عدد له حيثه چه مفرده تشنيي او جمع ته ويشل شوي.

۵. اسم د تركيپ له لحاظه چه جامد او مشتق ته ويشل شوي.

٦. اسم د تعخير له نظره.

٧. اسم د نسبت له حيثه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

اسم د جوړښت له حيثه

اسم د جوړښت له نظره صحيح الاخر او غير صحيح الاخر ته ويشل شوي.

غير صحيح الخر په درى ډوله دي: ۱- مقصور، ۲- منقوس او ۳- محدود.

۱- الاسم المقصور:

- عبارت له هغه معرب اسم څخه دي چه اخر حرف ئي اصلي او لازمي الف وي.

له لازمي الف څخه مراد دا دي چه له هغه څخه استفناء غير ممکن وي. لکه:

فتي – هدي – عصا – ذکري – ملسهي – مصىفي او مستدعي.

اعرابي حرکتونه (ضمه، فتحه، او کسره) د مقصور په اخرکي مقدر کيږي.

لکه: جاء الفتي.

الفتي: مرفوع په ضمه (مقدره) په الف زکر چه په الف تلفى کول گران دي او يوائي سکون مني.

د خلت الملهي. اعلهي: منصوب په فتحه (مقدره) په الف.

(اتکأت علي العصا، العصا مجرور او علامه د جرئي مقدره کسره په الف دى.

- کله چه مقصور اسم منون شي الف ئي په خطه کي پاقي پاتي کيږي خو په تلفظ کي حذفيږي که مرفوع، منصوب، يا مجرور وي. لکه: جاء فتحاً – دخلت ملهيً – اتکاُت علي العصاً.

۲- الاسم المنقوص:

منقوص هر هغه معدب اسم دي چه آخر خرف ئي لازمي او اصلي الف وي او ماقبل يې مکسور وي. لکه: المحامى – الهادى – الزاعى – القاضى – الوادى – الداعي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منقوص له تعریف څخه داسي څرګندیږي چه ظبیٌ او دده په ډول نوري کلیمي منقوص ندي ځکه چه ماقبل د داسي رتم مکسور ندي. همدا ډول رسمونه لکه: عربی – مصری او افغاني منقوص ندي ځکه چه د دوي (یاء) د آخر اصلي (جزً د اسم) ندي.

- د منقوص اسم اعراب په حالت دی رفع او جرګی په ضمه او مقدره کسره باندي دي ځکه چه تلفی کول په مضموم یاء او مکسوره ثقل راوړي. خو د منقوص د نصب علامه چه فتحه دی ملفوظ دي نه مقدره.

لکه: جاء المحامي. المحامي: مرفوع په مقدره ضمه پر یا. قابلت القاضی: منصوب په ظاهره فتحه.

- کله چه منقوص اسم منون شي د رفع او جر په حالت کي یاء خذفیږي. او د نصب په حالت یا نه حذفیږي. لکه: محام – سرت في وادٍ قابلت – قاضیا.

یادونه:

د منقوص اسم او هغه غاسم ه په آخر کي ئي مشدّده یاء وي او هغه اسم چه مخکي له یاء د آخر څخهٔ صحیح صرف ساکن وي دا دي چه منقوصه یاء له تنوین سره کوم منافات نلري ځکه چه دا دواړه یاء د ماقبل د سکون له وجه، قوت آخیستي دي. لکه هذالمنزل مبني من الطوب جاء ني مصری – أجبنی و ثوب ظبيٌّ.

۳– الاسم المحدود:

محدود اسم هغه اسم دي چه وروستي حرف ئي همزه او ماقبل اخرئي الف زائده وي لکه: انشاء – اپتداء – سماء – کساء – خضراء – شعراء – عظماء.

د محدود اسم همزه په څلور ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: اصلي لکه: انثاء – ابتداء له أنثأ او ابتدأ څخه.

ب: منقلبه له واو او ياء څخه. لکه: بناء له بعبني څخه، اسماء له سيمو څخه.

ج: زائده د تانيث لپاره لکه: صحراء – خضراء – عقرباء – عاشوراء.

د: زائده د جمع لپاره. لکه: عظماء – شعراء – اوقياء – اؤساء – ادپاء.

- هغه محدود اسم چه همزهٔ د تانيث لپاره يا حمع لپاره وي ممنوع من الصرف يا غير منصرف دي تنوين او کسره نه اخلي. لکه قابلت شعراء في صحراء حدباء.
- او هغه محدود اسم چه همزهٔ اصلي وي لکه: ابتداء يا منقلبه له (ياء) او (واو) څخه وي لکه: بناء او سماء منوّن ګرځي. خو الف د نصب علامه ددي ډول اسمونو په اخر کي نه زياتيږي ځکه چه جائز ندي چه همزه د دوؤ الفو ترمنځ واقع شي لکه: تی‌پيق هذه التعليمات ابتدأ من الساعة السادسة مساءً.

صحيح الاخر اسم:

صحيح الاخر اسم هغه اسم دي چه مقصور، منقوص او محدود نوي لکه: رجل – حجر – ظبي – دلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

اسم د تعیین او نه تعیین له حیثه

اسم د تعیین له حیثه په دوه ډوله دي. ۱− نکره او معرفه.

نکره اسم: هغه اسم دی چې په غیر معین دلالت کوي. یا په بله توګه نکره هغه اسم دی چې په یوه نوع کې په شائع فرد دلالت کوي.

لکه: انسان ــ امید ــ ذهره.

معرفه اسم:

هغه اسم دی چې په یوه معین شي دلالت کوي لکه: محمود ــ الانسان ــ هذالاسد ــ ذهرة البنفیج.

د معرفی ډولونه اوه دي:

۱. ضمیر
۲. علم
۳. د اشارې اسم
۴. موصول اسم
۵. معرف په «ال»
٦. مضاف الی المعرفة
۷. معینه منادي

چې په لاندې ډول د هغوی لنډ او مختصر بیان راځي.

۱. ضمیر معرفه او مبني اسم دی چې په متکلم، مخاطب او غائب دلالت کوي، لکه: انا ــ نحن ــ انت ــ هو او چې دې مبني په برخه کې ضمیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. هغه اسم دی چې په یوه معین شخص، معین مکان (ځای) یا معین شي د وضع پر اساس (بنسټ) دلالت وکړي، لکه: محمد ــ عاتة ــ المغرب ــ لبنان ــ مکه ــ دمشق ــ النیل.

علم په دوه ډوله دی:

الف: کنیه: عبارت له هغه اضافي مرکب څخ ده چې په اب، ام یا ابن سره شروع شوی وي. لکه: (ابوبکر ــ ام کلثوم ــ ابن سینا.

ب: لقب: هغه اسم دی چې په یوه صفت دې خپل مسمی دلالت وکړي. لکه: المأمون ــ المثنی ــ الحافظ.

ج: اسم: هغه علم دی چې نه کنیه او نه لقب وي او په لاندې ډول وي.

- ❖ مفرد یوه کلمه. لکه: علی ــ مریم ــ تونس.
- ❖ اضافی مرکب. لکه: عبدالوهاب ــ عبدالغفار.
- ❖ مزجي مرکب. لکه: بعلبک ــ نیویارک.

کتنه:

علم د وضع له حیثه:

علم د وضع له حیثه مرتجل او منقول ته ویشل شوی.

- ❖ مرتجل: هغه علم اسم دی چې له علمیت څخه د مخه په بل مورد کې نوي مستعمل شوی. لکه: سعاد ــ یوسف ــ زینب ــ دمشق ــ بغداد ــ معاویة.
- ❖ منقول: هغه علم ته ویل کیږي چې غیر له علمیت څخه بلې مانا ته هم استعمال شوی وي او وروسته بیا د علمیت مانا ته رانقل شوی وي نو ویلای شو چې دا ډول علم یا له صفت څخه رانقل شوی وي. لکه: حسن ــ محمود ــ کریم ــ شریف ــ انور ــ اسعد ــ شاویه ــ المنصور ــ القاهرة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ يا له مصدر څخه رانقل شوی وي. لکه: توفيق ــ اخلاص ــ اکرام ــ اعتدال ــ نجاة وفاء ــ دلال ــ هدی ــ نجوی.

❖ يا له اسم جنس څخه رانقل شوی وي. لکه: اسد ــ اسامه ــ وردة ــ زمردة ــ فيروز.

❖ يا له فعل څخه نقل شوی وي. لکه: احمد ــ يزيد ــ عزالدين ــ (عز ــ د امر فعل دی).

ب: کله چې دي «ابن» کلمه د دوو اسمونو چې علم وي واقع شي د هغه الف حذفيږي. لکه: عمربن الخطاب ــ جماالدين بن مالک. او کله چې دې د دوو اسمونو ترمنځ نوي واقع شوی ليکل کيږي. لکه: قرأت الفية ابن مالک.

۳. دې اشارې اسم:

هغه معرفه اسم دی چې په داسې يوه شي دلالت کوي چې دې اشارې پواسطه تعين شوي وي. لکه: هذا ــ هذه هؤلاء ــ ذلک ــ تلک ــ اؤلئک ــ هنالک.

۴. موصول اسم: هغه اسم دی چې دې صله پواسطه په يوه معين شي دلالت کوي او صله د موصول جمله وي چې په يوه ضمير چې موصول ته عائد وي مشتمل وي. لکه: الذي ــ التی ــ الذين ــ ما اومن.

۵. معرف په «ال»:

الف: هر هغه نکره اسم چې په اول کې يې لام دې تعريف زيات شي معرف په «ال» نومول کيږي. لکه: الرجل ــ الحديقة ــ السيف القلم.

ب: حروف په دې اعتبار چې «ال» مخکې له کوم حرف څخه تلفظ کيږي او په کوم حرف کې ادغام کيږي په دوه ډوله دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قمري حروف او شمسي حروف:

الف: قمري حروف: هغه حروف دي چې کله «ال» له دوی څخه مخکې راشي «ال» تلفظ کیږي او (۱۴) حروف دي.

أب ــ ج ــ ح ــ خ ــ ع ــ غ ــ ف ــ ق ــ ک ــ م ــ هــ ــ و ــ ی. کله چې «ال» په داسې اسم داخل شي چې لومړی حرف یو له پورتنیو څوارلسو حروفو څخه وي تلفظ په «ال» ساکن او وروسته په لومړي حرف دکلیمې چه کوم حرکت لري تلفظ کیږي. لکه:

اَالأرض ــ البر ــ الجمل ــ الحاجب ــ الخطیئه ــ العصاء ــ الغرفة ــ الفتی ــ القصر ــ الکراسة ــ المدینه ــ الهجرة ــ الولد ــ الیسار.

ب: شمسي حروف: هم څوارلس دي او کله چې د «ال» په داسې حرف کې ادغام کیږي او په نطق کې نه څرګندیږي.

شمسي حروف دادي: ت ــ ث ــ د ــ ذ ــ ر ــ ز ــ س ــ ش ــ ص ــ ض ــ ط ــ ظ ــ ل ــ ن.

د لام د ادغام له وجهې په دې حروفو کې لومړی حرف مشدّد ګرځي نو مُشدد تلفظ کیږي. لکه: التّلمیذ ــ الثلج ــ الدوحه ــ الذئب ــ الزجاجه ــ السهم ــ الشمس ــ الصحراء ــ الغباب ــ الطاحونه ــ الضلل ــ اللسان ــ النافذة.

یادونه:

څرنګه چې خبره له قمري او شمسي حروفو څخه راغله نو له قمري او شمسي میاشتو څخه یادونه هم بیځایه نده یو قمري کال دولس مکمل څرخیدل د سپوږمی د ځمکې په مدار دي چې اساس دې هجري تاریخ تقویم همدا دوورونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو شمسي کال د لمريز کله چې لمر له (۱۲) برجونو په خپل حرکت و څرخيږي د ميلادي تقويم اساس جوړ وي.

د قمري مياشتي نومونه دا دي:

الحمرم ــ صفر ــ ربيع الأول ــ ربيع الأخر ــ جمادی الولی ــ جمادی الاخر ــ رجب ــ شعبان ــ رمضان ــ شوال ــ ذولقعده ــ ذوالحجه. شمسي مياشتې په لاندې ډول دي. يناير ــ فبراکر ــ مارس ــ إبويل ــ مايو ــ يونيو ــ پوليو ــ اغطس ــ سبتمبر ــ اکتوبر ــ نومبر ــ دسمبر.

٦. **معرفې ته مضاف:** هغه نکره اسم چې معرفې ته مضاف شي معرفه ګرځي. لکه: کتاب التاريخ (کتاب) نکره ده د اضافت له وجهې معرفه شوی.

٧. **معينه منادي:** هر نکره چې د نداء کونکي مقصود ګرځي معرفه ګرځي. يا رجل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم فصل

اسم د نوع له نظره

اسم د نوع له نظره په دوه ډوله دی. مذکر او مونث.

مذکر اسم: هغه اسم دی چې د انسانانو او حیواناتو په نارینه ؤ دلالت کوي. لکه: أب رجل ـــ تلمیذ ـــ اسد ـــ حصان ـــ عصفور. او کوم اسماء د شیانو چې ژوند نلري څه یې مذکر حساب شوی. لکه: قمر ـــ سیف ـــ قلم ـــ کتاب ـــ باب.

مؤنث اسم: هغه اسم دی چې په (ناڅود زنانه ؤ) د انسانانو او حیواناتو دلالت کوي چې هغوی ته حقیقي مؤنث ویل کیږي. لکه: ام ـــ أخت ـــ إمرأة ـــ فتاة ـــ أفعی ـــ أتان. خو ځینې یې روحه شیان په اتفاق سره مؤنث بلل شوی چې د مجازي مؤنث په نامه یادیږي. لکه: صورة ـــ کرة ـــ قمه ـــ صحراء ـــ دار.

د تانیث علامي (نښې):

مؤنث اسم درې علامي لري:

۱. **د تانیث تاء:** چې په مربطه تاء باندې یادیږي او له نورو علامو د تانیث څخه زیاته کارول کیږي چې په لاندې شکلونو وي.

الف: په خپل اصلي صورت په ځینې اسماؤ کې که په خپل ترکیب کې وي. لکه: فاطمه ـــ منضدة ـــ حدیقه ت دولة.

ب: دې زائدي تاء شکل په هغه صفاتو کې چې د مذکر او مؤنث تر منځ د توپیر لامله راوړل شوی ده. لکه: سلم ـــ سلمة ـــ قائم ـــ قائمة ـــ جمیل ـــ جمیلة.

داسې صفتونه شته دي چې د مذکر او مؤنث لپاره په یوه ډول کارول کیږي بدون له تاء څخه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هغه صفت چې پر وزن دې (فعول) او په مانا دې فاعل وي. لکه: رجل صبور، شکرر، و إمرأة صبور و شکور.
- هغه صفت چې په وزن د (فعیل) په مانا دې مفعول وي. لکه: رجل جریح ــ قتیل ــ و امرأة جریح و قتیل.
- هغه صفتونه چې یواځې په (اناثو) منطبق کیږي نه پر ذکورو. لکه: حامل مر ضع.

ج: بعضې اسمونه چې صفت ندي زائده تاء د مذکر او مؤنث تر منځ د فرق لپاره راوړل کیږي خو دا ډول استعمال کم دی.

لکه: انسان ــ انسانة ــ امرؤ ــ إمرأة ــ ابن ــ إبنة.

د: هغه اسمونه چې بې له تاء څخه په جنس دلالت کوي. لکه: حمام ــ دجاج ــ بقر ــ جراد ــ برتقال ــ مطبخ ــ صخر کله چې په اَخر د هغوی تاء زیاته شي پر واحد یا واحد د خپل جنس باندې دلالت کوي او د مذکر او مؤنث لپاره یو ډول استعمال لري. لکه: حمامة ــ دجاجة ــ بقره ــ جراده ــ برتقاله ــ مطبخه ــ صخرة.

په عام ډول د دې اسمونو جمع خپل اسم جنس وي. داسې ویل کیږي. الحمام جنس طِر، واحد او دا حدته حمامة و جمعه حمام.

التفاح نوع من الثمر واحده تفاحه ــ و جمعه تفاح.

۲. **د تانیث مقصوده الف:**

مقصوده الف په لاندې حالاتو کې د تانیث علامه وي:

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر یې پر وزن د «فعلان» وی نو مؤنث یې پر وزن دې «فعلی» راځي. لکه: عطشان، عطشي ــ جوعان، جوعي ــ کسلان، کسلي: هغه صفت چې په وزن دې «أفعل» راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: اکبر ــ کبری ــ اعظم ــ عظمی ــ اصغر ــ صغری ــ اعلی ــ علیا ــ افضل ــ فضلی.

ج: هغه مصادر چې په الف مقصوده منتهي شوی وي. لکه: دعوي ــ نجوی ــ ذکری ــ بشری ــ فتوی.

د: اسماء یا هغه صفتونه چې په مقصوده د الف تأنیث د هغوی لازمي جز وي. لکه: أنثی ــ أفعی ــ حبلی.

له یاد شوو ځایونو پرته هغه اسماء او صفات چې په الف مقصوده منتها شوی وي مؤنث نه ګڼل کیږي. لکه: مصطفی ــ مستبقی ــ مثنی ــ جرحی ــ مرضی.

۳. د تانیث ممدوده الف: الف التانیث المدودة:

ممدوده الف په لاندې ځایونو کې د تانیث علامه وي.

الف: هغه مؤنث صفتونه چې مذکر یې پر وزن دې «أفعل» په څیر وي اسم تفصیل کې راځي. لکه: أحمر ــ حمراء ــ اعراج ــ عرجاء ــ اعمی ــ عمیای.

ب: هغه اسماء یا صفات چې په وزن الف ممدوده زائده منتهی شوي وي خو د مذکر د تانیث لپاره یې د هغه اسم یا صفت له لفظ څخه نوي استعمال شوی. لکه: صحراء ــ حسناء ــ عقرباء ــ عاشوراء ــ په دې باید پوه شو کوم ممدوده الف چې همزه اصلي وي. لکه: ابتداء یا له واو او یاء څخه منقلب وي. لکه: بناء ــ ائ صفا ــ یا زائده د جمع لپاره وي. لکه: شعراء ــ عظماء ــ خلفاء. دا ډول ممدوده الف د تانیث لپاره نه وي.

یادونه:

۱. داسې اسمونه هم شته چې علاوه پر دې چې دې هغو په اخر کې د تانیث علامه ملحق شوي خو بیا هم په مذکر دلالت کوي. لکه: معاویة ــ طلحة ــ خمزة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. داسې اسمونه شته چې علامه د تانيث نلري خو په مؤنث دلالت کوي. لکه: زينب ــ مريم ــ هند ــ اتان (حقيقي مؤنث) أذن ــ ارض ــ فعی ــ بئر ــ حرب ــ دار ــ رجل ــ رَحِم ــ فخذ ــ قَدَم ــ کاس ــ کف ــ ناب ــ نار ــ يد.

۳. داسې نور اسمونه شته دي چې دې تانيث علامه نه لري خو جائز دی چې د مؤنث په ډول استعمال شي. لکه: څرنګه چې ممکن مذکر استعمال شي. ابط ــ صح ــ ندی ــ حال ــ درع ــ سبيل ــ سکين ــ سلاح ــ سماء ــ سوق ــ طريق ــ عنق ــ کبد ــ متن. د مثال په ډول. جائز وي چې اويل شي. السوق الرولي يا اسوق الدولية. هذالطريق فسيح يا هذ الطريق فسيحة ــ السماء ارزق ائ اسماء زرقاء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

اسم د مسمی د عدد له حیثه

په دې اعتبار اسم، مفرد، تثنيي او جمع ته ويشل شوي.

مفرد اسم: مفرد اسم هغه اسم ته وايې چې دلالت پر واحد يا واحدة باندې کوي.

لکه: علي ــ غلام ــ حصان ــ فتاة ــ مائدة.

مثنی اسم:

د مثنی اسم جوړښت:

مثنی هغه اسم دی چې دې الف او نون په زيادت (رفع په حالت کي) او په زيادت دې ياء او نون (په حالت د نصب او جر کې) په مفرد اسم کې او په دوو د مفرد په جنس دلالت وکړي. د مثنی له ياء څخه د مخه يا ماقبل د نصب او جر په حالت کې مفتوح او نون يې په هر حالت کې مکسور وي. لکه: حفرالمهندسان ــ ذرت دولتين ــ مررت بسيرتين.

تشفيه يوائې له مفرد معرب غير مرکب اسم څخه جوړيږي نو په دې ډول خپله مثنی او جمع نشي کيدای همدا ډول مبنی اسم. لکه: د شرط اسمونه او يا د استفهام اسمونو او د هغوی په شان نور اسمونه مثنی نشي راتلای.

❖ د مقصور، منقوص، او ممدود تثنيه:

الف: کله چې د مقصور اسم دې تثنيه د جوړولو لپاره اراده وشي نو بايد الف يې وپيژنو.

❖ که چيرې د مثنی الف دريم ځای که وي په تثنيه کې خپل اصل ته چې (واو) يا (ياء) دی ګرځول کيږي. لکه: عصا: عصوان او عصوين ــ فتی: فيتان، فتيين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ كه چيرې د مثنى الف څلورم وي يا له هغه څخه لوړ، الف، په ياء بدليږي. لكه: مستشفى: مستشفيان يا مستشفيين.

ب: كله چې منقوص اسم څخه تثنيه جوړه كړو كه چيرې د هغه «ياء» حذف شوي وي هغه بيرته را وړو. لكه: محام: محاميان ـــ محاميين.

ج: كله چې د ممدود اسم مثنى جوړه كوړ نو همزې ته ګورو كه چيرې اصلي وي په خپل حال پاتې كيږي. لكه: فضاء: فضاءان ـــ فضائين. او كه چيرې همزه له «ياء» او يا «واو» څخه منقلبه وي نو جائز دى چې په خپل حال پاتې شي يا په واو بدله شي. لكه: بناء: بناءان ـــ يا بناوان (همزه په اصل كې ياء دى له). سماء: سماءان يا سماوان (همزه په اصل كې واو ده له سما، بسمو څخه)

په اضافة كې دې مثنى د نون حذفول:

كله چې مثنى مضاف وي نون يې حذفيږي. لكه: حَفَصدرسا اللغة العربية (د مدرسان) نون حذف شوى. او لكه: تقع سروبي بين مدينتي كابل و جلال اباد. نون د (مدينتين) د اضافت پواسطه حذف شوى.

هغه الفاظ چې مثنى سره ملحق دي په اعراب كې:

پنځه لفظونه په اعراب كې له مثنى سره ملحق دي. اثنان ـــ اثنتان ـــ ثنتان ـــ كلا ـــ كلتا (كلا او كلتا يواځې چې ضمير ته مضاف شوى وي) مثنى ملحق دى.

اصل مثنى هغه ده چې په مفرد اسم كه الف او نون يا ياء او نون زيات شوى وي. تر څو په دوو افرادو دلالت وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې پورتنې نوموړي الفاظ د دوی اعراب لکه مثنی دی لدې امله د مثنی په اعراب ملحق ګڼل شوی ده. او لکه د مثنی په شان علامه دې رفع کې په الف او علامه دې نصب او جر یې پر یاء دی.

په لنډه توګه د کلا او کلتا د استعمال شرح:

کلا د (مذکري تثنیې لپاره) او کلتا (مؤنثې تثنیې لپاره) دوه اسمونه دي چې تل مضاف استعمالیږي یعنې بې له اضافت څخه نه استعمالیږي. کله چې مضاف شي نو یواځې د مثنی ضمیر یا مثنی معرفې چې اسم ظاهر وي مضاف کیږي.

کله چې مثنی ضمیر ته مضاف وي نو تاکید واقع کیږي او د هر یوه اعراب لکه د مثنی داسې دی. لکه: جاء الرجلان کلاهما. کلا: تاکید مرفوع په الف. رأیت إمعرتین. کلتا: تاکید منصوب په یاء.

کله چې مثنی معرفې ته مضاف شي په اعراب کې. لکه: دې مقصور اسم په ډول ګرځي یعنې په مقدره ضمه مرفوع په الف، او په مقدره فتحه او مقدره کسره منصوب او مجرور په الف ګرځي. لکه: کلا الرجلین مجتهدان ــ کلتا السیدیتن مجتهدتان (مرفوع) رأیت کلا الرجلین یا کلتا السیدیتن رحالة النصب. مررت بکلا الرجلین یا کلتا السیدتین (حالة جر).

یادونه:

د کلا او کلتا خبر او هغه ضمیر چې هر یوه ته راجع وي جائز دی چې مفرد وي یا مثنی. لکه: کلتاالجنتین اتت اکلها (ضمیر مفرد) ممکن دی. د افرادو په صورت کې دواړه وي. اوویل شوي چې د افراد په صورت کې دې لفظ او د مطابقت په صورت کې د مانا رعایت شوی دی. و الله و اعلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع: هغه لفظ دی چې په سبب د تغيير په مفرد کې پر دوو او يا زيات له دوو څخه دلالت وکړي. لکه: مهندسون ــ مدرسات ــ أنهار.

جمع په دری ډوله ده. جمع مذکره سالمه ــ جمع مؤنثه سالمه او جمع تکسير.

لومړی: جمع مذکره سالمه:

١. د مذکرې جمع سالمي جوړښت:

مذکره جمع سالمه د واو او نون په زياتوالي د رفع په حالت کې او د يا او نون په زياتوالي د نصب او جر په حالت کې جوړيږي. نصب اوجر په حالت کې ماقبل دې ياء مجرور او درفع په حالت کې مفتوح وي. لکه: حفر الفنانون ــ إن الله يحب المحسنين.

٢. هغه اسمونه او صفات چې له هغوی څخه مذکره سالمه جوړيږي. هر اسم يا صفت څخه نشي کيدای چې جمع مذکره سالمه جوړه شي يواځې له هغو اسمونو او صفتونو څخه جمع مذکره سالمه جوړيدای شي چې لاندې شرطونه ولري.

- اسم: په هغه صورت کې دا ډول جمع کيدای شي چې علم دې عاقل او مذکر وي او له تاء او ترکيب څخه خالي وي. لکه: علي ــ عليون ــ محمد ــ محمدون ــ عامر ــ عامرون. په دې توګه دغه اسماء. لکه: رجل ــ غلام. پدې صيغه نشي جمع کيدلای ځکه چې علم ندی او همدا ډول. زينب ــ هند په دې صيغه نشي جمع کيدلای ځکه چې مؤنث علم دی همدا ډول: حمزه، معاويه د «تاء» په درلودلو سره نشي کولای چې دا ډول جمع شي. سببونه د ترکيب لامله نشي کولای چې په دې صيغه جمع شي.
- صفت: د صفت د جمع کيدلو شرط پدې وزن دا دی چې صفت مذکر، عاقل او له تاء څخه خالي وي او دې افعل له هغه باب څخه چي مؤنث يې پر وزن دې فعلاء وي يا نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا ډول دې فعلان له باب څخه چې مؤنث يې فعلي دی نوي. هغه مثالونه چې پورتني شرطونه لري.

مخلص ــ مخلصون ــ نائم ــ نائمونه ــ افغاني ــ افغانيون ــ مسلم ــ مسلمون ــ مجتهد ــ مجتهدون.

لدې کبله هغه صفت. لکه: مرضع په دې وزن نه جمع کيږي ځکه چې او نه داسې صفتونه. لکه: شامخ او فسيج ځکه چې د غير عاقل لپاره دی او نه لکه: اخضر او احمر ځکه چې پر وزن دې افعل دی چې مؤنث يې پر وزن د فعلاء دی. همدا ډول د اسې صفتونه لکه عطشان او شعبان پدې وزن نه جمع کيږي ځکه داسې فعلان دي چې مؤنث يې فعلي دی.

۳. د مقصور، منقوص او ممدود اسم مذکره جمع سالمه:

الف: کله چې مقصور اسم څخه مذکره جمع سالمه جوړه کړو الف يې وي او فتحه چې واو څخه د مخه دی باقي پاتې کيږي. لکه: اعلی ــ اعلون : اعلين ــ مصطفی مصطفی: مصطفون ــ مصطفين.

ب: کله چې له منقوص اسم څخه په دې وزن جمع جوړه کوو يا يې حذفوو ماقبل دې واو ته ضمه او ماقبل د ياء کسره ورکوو. لکه: الباقي: الباقون ت الباقين ــ المحامی: المحامون ــ المحامين.

ج: کله چې ممدود اسم جمع مذکري سالمې صيغه ته جمع شي نو لومړی هغه شيوه چې په تثنيه کې کارول شوی تعيين شي. لکه: د فاء: دفاءون (چې همزه اصلي دی) بناء: بناءئن يا بنائئن « همزه له ياء څخه منقلبه دی)

۴. په ضافة کې که دې مذکرې جمع سالمې د نون حذف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله جمع مذکره سالمه مضاف وي نو د هغه نون حذفيږي. لکه: حضر ــ مدرسواللغات ــ قابلت مهندسی الطرق والکباري.

۵. هغه الفاظ چې په اعراب کې له جمع مذکرې سالمې سره ملحق وی:

أولول (اصحاب) عشرون ــ ثلاثون تر تسعون پورې ــ بنون ــ اهلون ــ سنون ــ عالمون ــ ارضون.

پوتني اسمونه اګر که د جمع مذکرې سالمې د جوړښت د شرطونو پوره کونکی ندی خو بیا هم د دې لپاره چې واو، مرفوع او په یاء مجرور او منصوب ګرځي په اعراب کې د جمع مذکرې سالمې له ملحقاتو څخه ګڼل شوی. لکه: حضر اربعون رجلا ــ الحمدلله رب العالمين ــ المال والبنون زينة الحياة الدنيا.

دوهم جمع مؤنثه سالمه:

۱. د جمع مؤنثې سالمې جوړښت:

مؤنثه جمع سالمه په مفرد کې دې الف او تاء په زیاتولو جوړیږي. د رفع علامه یې ضمه او د نصب او جر علامه یې فتحه ده. لکه: زینب: زینبات ــ حمام ــ حمامات ــ نهير: تهيرات.

که چیرې په اخر دې هغه مفرد کې چې له هغه څخه مؤنثه جمع سالم جوړیږي د تانيث ممدودة تاء وجود لري باید حذف شي. لکه: مهندسة : مهندسات ــ تلميذة: تلميذات: سياره ــ سيارات.

۲. هغه اسمونه چې په مؤنثه سالم جمع کیږي.

❖ إناث أعلام او صفات. لکه: حريم ــ ذينب ــ مرضع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ هر هغه اسم چې په اخر کې يې تاء وي. لکه: خديجه ــ بدبعه ــ طالبه ــ رواية ــ بابة. لدې قاعدې څخه يوائې څو اسمونه مستثنی دي. لکه: إمرأة ــ شاة ــ شفة ــ أمة. چې د دوی جمع په ترتيب سره. نساء ــ شياه ــ شفاه ــ اماء ــ راځي.

❖ هغه اسم چې الف مقصوده د تانيث ختم شوی وي. لکه: سلمی ــ هدی ــ ذکری ــ کبری. خو هغه مختوم په الف مقصوره چې پر وزن دې فعلي او مذکر يې په وزن دې فعلان راځي. لکه: جوعي ــ عطشي ــ شبعی ــ په الف ائ تاء ته جمع کيږي او د دوی جمع. جياع ــ عطاش ــ او شباع رځي.

❖ هغه اسمونه چې په الف ممدوده د تانيث منتهي شوی وي. لکه: صحراء ت جرباء ــ حسناء.

خو هغه صفت چې په الف ممدوده د تانيث مختوم وي او پر وزن دې فعلاء وي چې مذکر يې پر وزن دي أفعل وي. لکه: حمراء ــ خفراء په الف ائ تاء نه جمع کيږي او جمع يې په وزن دې «فُعُل» راځي. لکه: حُمُر ــ خُضُر ــ صُفَرَ.

❖ د غير ذوی العقولو مصغر په الف او تاء جمع کيږي. لکه: نهير: نهيرات ــ صُبيل ټ بويب ټ مصيغ.

❖ د غيرذوی العقولو صفت.لکه: شامخ: شامخات ــ شاهق ــ شاهقات.

❖ زيات مصدرونه چې دری حرفونو څخه زيات وي. لکه: تطبيق ــ تنظيم ــ اصلاح ــ اکتساب ــ اکرام ــ امداد ــ اجراء ــ اشتباک.

❖ بعضې سماعي حالات: لکه: حمام ــ سجل ــ أم ــ امهات.

۳. هغه مقصوره، مفتوحه او ممدوده جمع په الف او تاء.

الف: کله چې له مقصور اسم څخه سالمه جمع مؤنثه جوړه کړو الف ته يې ګورو.

❖ که چيرې الف دريم حرف دې اسم وي خپل اصل ته يې راوړو. (واو ــ ياء) لکه: عصوات (الف په اصل کې واو دی) هدی: هديات (الف يې په اصل کې ياء دی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ که چیرې مقصور الف څلورم او یا له هغه څخه لوړ وي په (یاء) بدلیږي. لکه: کبری: کبریات. ذکري: ذکریات ـــ مشتری: مشتریات او که مشتر وات اوویل شی شامع خطاء دی.

ب: که چې د منقوص اسم جمع پر الف او تاء جوړه کړو که چیرې یاء یې حذف شوي وي بیرته راګرځي. لکه: ممرت بأنهار جاریات. د (جار جمع).

ج: ممدود اسم په درط ډوله پر الف او تاء جمع کیږي.

❖ که چیرې همزه اصلي وي په خپل حال پاتې کیږي.لکه: انشاء ـــ انشاءات.

❖ که چیرې همزه د تانیث لپاره وي په واو بدلیږي. لکه: صحراء: صحراوات. حسناء: حسناوات.

❖ که چیرې له یا او یا واو څخه منقلبه وي جائز دی چې په واو بدله شي او یا همزه پاتې شي. لکه: سماء: سموات. په سماء که همزه بدله له واو څخه چې باب یې (اسما یسمو) دی.

او لکه: وفاء: وفاوات چې اصل همزه له (وفی یعنی) څخه دی.

۴. مونثه جمع سالمه له ساکن الوسطه ثلاثي څخه:

الف: کله چې یو مؤنث اسم درې حرفي او وسط حرف یې ساکن وي په دې صورت کې که چیرې لومړی حرف د هغه مفتوح وه په جمع کولو کې په الف او تاء سره دوهم حرف د وسط مفتوح ګرځي. لکه:

رکعة: رکعات. نظره: نظرات. نشره: نشرات.

ب: که چیرې لومړی حرف مضموم او مکسور وه نو په دې صورت کې په عین کلمه کې یعنې دوهم حرف که چیرې په مقابل دې عین د فعل کې واقع دی درې وجهې جائز دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تسکین، فتحه، او اتباع، په دې ځای کې اتباع په دې مانا دی چې دې عین کلمې حرکت لکه حرکت د فاء ګرځي. لکه:

حجرة: حُجَرات، حُجَرات یا حُجرات، ضمه، خدمة: خدمات، خِدَمات یا خِدِمات.

په عام استعمال کې خَدَمات رواج شوی چې غلط دی.

دویم: مکسر جمع یا تکسیره جمع:

مکسره جمع هغه دی چې د هغه تغییر په سبب چې دې مفرد په صورت کې واردیږي زیات له دوو شخه دلالت کوي.

مکسره جمع په ذوي العقول او غیر ذوي العقول د مذکر او مؤنث راځي.

مکسره جمع په ډیرو شکلونو کې سماعي وي. لکه: صورة: صورُ، میدان: میادین.

او مکسره جمع په دوه ډوله دی.

د قلة ائ د کثرت جمله:

۱. د قلة جمع: هغه جمع ده چې له درې ؤ تر لسو پورې دلالت کوي چې څلور وزنه لري.

الف: افعُل ــ أنفس. لکه: انفس ــ أنفس ــ عین: أعین.

ب: افعال: سیف ــ أسیاف ــ عنب ــ اعناب.

ج: افعله: رغیف ــ ارغفة ــ محمدد ــ عمِود ــ عمدة.

د: فعلة: فتی ــ فتیه ــ ص ــ صبیة.

د قلة د جمع اوزان په لاندې شعر کې جمع شوی.

جمع قلة څلور دي. ابنیه ــ اَفعُل ــ اَفعال ــ فِعلة ــ أفعِلة.

د کثرة جمع هغه ده چې له درې شخه بیا تر لانهایة پورې دلالت وکړي چې مختلف اوزان لري چې بعضې یې په لاندې ډول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: هغه وزن چې مذکر عاقل وصف پرې جمع کيږي. لکه: وزن ــ فعلة ــ فعلاء ــ فعلة ــ فعال ــ أفعلاء.

موزون: طلبة ــ شرفاء ــ فضاة ــ كتاب ــ اقوياء.

ب: د هغه وصف جمع چې پر وزن دی اَفعل، او مؤنث يې فعلاء وي. لکه: أحمرــ حُمر ــ اخفر ــ خفر ــ اعمى ــ عمىّ ــ ابكم ــ بكم.

ج: هغه وصف چې پر وزن دې فعِيل وي په هلاک يا درد باندې دلالت وکړي جمع يې پر وزن دې دې فعلى راځي. لکه: جريح ــ جرحى ــ مريض ــ مرضى ــ قتل قتلى ــ اسير ــ اسرى.

د: د هغه اسم جمع چې پر وزن دې فَعَل يا فعل راځي. لکه: جبل ــ جِبال ــ قلب ــ قلوب.

د منتهى الجموع او د هغې وزنونه:

- أفاعل. لکه: اعاظم ــ اکابر ــ افاضل.
- افاعيل. لکه: اناشيد ــ أباريق ــ أغاريد.
- فعائل. لکه: رسائل ــ عجائب ــ صحائف.
- مغاعل. لکه: مذاهب ټ مدارس ــ مساجد.
- مفاعيل. لکه: مفاتيح ــ مصابيح ــ مناديل.
- فواعل. لکه: جواهر ــ عواصف ــ شوارع.
- فعاليل. لکه: قناديل ــ عصافير ــ فوانيس.

يادونه:

کله کله د قلة د جمع اوزان په کثرة کې استعماليږي. لکه: عنق ــ أعناق ــ فؤاد ــ أفئدة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله کله د کثرة د قلة په مانا استعماليږي. لکه: رجل ــ رجال ــ قلب ــ قلوب.

۲. کله کله يوه کلمه په څو ډوله امکان لري جمع شي. داسې صفات د مذکر عاقل لپاره شته دي چې کله د مؤنثې سالمې جمع شروط په کې جمع شي په همدې وزن د مذکرې سالمې په وزن جمع شي. لکه څنګه چې مکسر جمع هم استعمال لري. لکه: کائب، عامل، عاقل او وفیّ.

کیدای شي چې دوی په کاتبون، عاملون، عاقلون، وفیون، جمع شي. همدا ډول روا دی چې په. کتبة ــ کتّار ــ عملة ــ عمال ــ عقلاء ــ اوفيا جمع شي.

۳. په لاندې شعر کې د جمع کثرة اولس (۱۷) وزنونه جمع شوی دي.

فی السفنّ الشهب البِغاء صِور   مرض القوب و ابحارعِبرَ.

غلمانهم للاشقياء عملی   قطاع قضيان لاجل الفيلة.

و العقلا شرد و منتهی   جموعهم فی السبع و العشرء إنتهی.

سُفُن: عُمُد ــ کُتُب ــ مُدُن.

شُهُب: صُفر ــ عرج ــ بُکم ــ حفر.

لبغاة: قضاة ــ دعاة ــ دعاة.

صور: عرَف ــ لُعب ت قری ــ حُجر.

مرضی: جرحی ــ أسری ــ قبلی.

قلوب: صدور ــ عقول ــ نفوس.

بحار: جبال ــ رجال ــ صغار ت جمال.

عبر: منح ــ محن ــ نِعم.

علمان: صبيان ــ فئران ــ فيتان.

اسقياء: اذکياء ــ اصدقاء ــ اغنياء.

عملة: کتبه ــ طلبة ــ فهرة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطاع: حُرّاس ــ حجاح ــ کتَّاب ــ رکَّاب.

قضبان: کثبان ت عملیان ت شجعان ــ سودان (داسو د جمع)

فِیَلة: قِردة ــ دیة ــ قرطة.

عقلاء: رُکع ــ سُجّد ــ رضع ت قصَّر.

جموع: اُسُود ــ کسلور ــ عروض.

پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نځم فصل

اسم دې ترکیب له حیثه

اسم د ترکیب له حیثه په دوه ډوله دی. جامد ــ او مشتق.

جام اسم: هغه اسم دی چې له بل څخه نوي جوړ شوی او په دوه ډوله دی.

- د ذات اسم (یا اسم جنس)
- د مصدر اسم (یا مصدر)

د ذات اسم (اسم جنس)

هغه اسم دی چې د هغه له لفظ څخه داسې فعل چې د اسم پر مانا وي نوي جوړ شوی. لکه: رجل ــ غصن ــ نهر.

مصدر (د مانا اسم)

مصدر یا د مانا اسم هغه دی چې له زمان څخه په مجرده مانا دلالت وکړي. لکه: عدل ــ اجتماع ــ اکرام.

فعل په درې شیانو دلالت کوي. حدث، نسبت او زمان مثلا د تام فعل د سړي په دریدلو د ماضي په زمانه کې دلالت کوي او یعوم د شخص د دریدلو په حال او یا استقبال دلالت کوي. له دې کبله ویلای شو چې «قیام» له جملې دی. د ریګونو مدلولاتو د فعل څخه وي چې دې مصدر یا د مانا د اسم په نامه پیژندل کیږي. او په اصل کې ټول افعال او اسماء مشتق دي.

فعل یا ثلاثي، یا رباعي، یا خماسي، یا سلاثي وي چې هر یو د خپل خاص مصدر.

الف: سره لدې د ثلاثي افعالو د مصادرو بعضې اوزان بعضي نوعې مانا ګانې اختصاص لري چې به همدې اعتبار د هغوی د مصدرونو پیژندل ممکن ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ د فعالة وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په حرف دلالت وکړي. لکه: ضاحة ــ زراعة ــ تجارة.

❖ د فَعلان وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په خوځښت او ویرې (اضطراب) ولالت کوي. لکه: غلیان ــ دوران ــ طوفان.

❖ د فُعلة وزن: د هغه افعالئ مصدر دط چې په رنګ دلالت کوي. لکه: خضرة ــ صغرة.

❖ د فعال وزن: د هغه افعالو مصدر دی چې په درد (داء) یا صورت دلالت وکړي. لکه: شعال ــ زکام ــ بکاء ــ نباح.

❖ د فِعال وزن: د هغه افعالو مصدر چې په امتناع دلالت کوي. لکه: إباء ــ نفار ــ عتاب ــ عیاذ.

ب: هغه مصدر چې په نوموړي مانا ګانو دلالت وکړي عالبا په لاندې اوزانو راځي.

❖ د متعدي فعل مصدر: د فَعل (د فاء په فتح او په سکون د عین) په وزن راځي. لکه: سمع ــ فتح ــ منع ــ ضرب ــ فهم ــ رقم.

١. د لازمی فعل مصدر:

❖ فُعُول: (په اول او دوهم) لکه: قعد: قُعُوداً ــ جلس: جلوسا ــ طلع: طلوع ــ سجد: سجودا. خو د قَبِل مصدر په وزن قَبُول راځي.

❖ فعولة: لکه: سَهُلَ: سُهُولة ــ صعب: صعوبة ــ عذب: عذوبة ــ نعم: نعومة.

❖ فَعلُ: لکه: فرح: فرحاً ــ مرح: مرحاً ــ شبع: شبعا ــ طرب: طربا.

٢. در باعي فعل مصدر:

د رباعي افعالو مصادرقیاسي دي دا مصادر د افعالو د صیغو د اختلاف له وجهې یو له بل سره تفات لري.

❖ کله چې فعل په وزن دې أفعَلَ وي مصدر یې په وزن دې إفعال راځي. لکه: انکر: انکار ــ اکرم ــ اکراما ــ ابقی: إبقاء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ که چیرې فاء د فعل واو وي. لکه: وقف او اضح په مصدر په یاء بدلیږي. لکه: اوقف: ایقافاً ـــ اوضح: ایضاحا ـــ اورد: ایرادا.
- ❖ او که چیرې فعل معتل العین وي. لکه: اقام، اطال، امال مصدر یې په کسره دې همزه او په حذف دې حرف علة او په اَخر کې یې مربوطه تاء راځي. لکه: أقام: إقامة ـــ أطال ـــ إطالة ـــ أقال: اقالة.
- ❖ کله چې فعل په وزن دې (فعّلَ) په تفعیف دې عین وي مصدر یې په وزن دې (تفعیل : راځي. لکه: د ربّ اتدریبا ـــ تسَّق: تنسیقا ـــ فرضّ: تفویظا.
- ❖ که چیرې فعل دې پورتني باب څخه (فعّل) معتل الاخر دط (تَفعِلة یا تفعلة راځي. لکه: جزأ ـــ تجزئ او تجزیه. خطا: تخیطئاً او تخطئة راځي.
- ❖ فاَعَلَ: کله چې فعل په وزن دې فَاعَلَ وي مصدر یې په وزن دې فِعَال یا فعالة راځي. لکه: قاتل ـــ قتالا و مقاتلة ـــ حاسب ـــ حسابا او محاسبةـــ خاصم ـــ خصاما او مخاصمة.
- ❖ فَعلَلَ: کله چې ماضي فعل په وزن دې فعلل وي مصدر یې په وزن دې فعللة یا فعلال راځي. لکه: زخرف: زخرافا او زخرفة ـــ .زلزل: زلزال و زلة ـــ دحرج: دحراجاً و رحرجة.

۳. د ثلاثي، خماسي، او سداسي فعل مصدر:

کله چې خماسي، او سداسي فعل د وصل په همزه شروع شوی وي مصدر یې په وزن دې فِعَل او کسرى د ریم حرف او په ماقبل اخر کې یې الف زیات شي. لکه: اجتمع: اجتماعاً ـــ اندفع: اندفاعاً ـــ استقبل: استقبالاً. کله چې فعل په زائده تاء شروع شوی وي مصدر یې په وزن د فعل ماضي او ضمه دې ماقبل اخروف راځي. تقدّم: تقدّماً ـــ تعلمّ: تعلّما ـــ تدجرح ـــ تدجرحا.

۴. میمی مصدر:

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مصدر دط چې په سر کې يې ميم راځي او په عين مانا دې مصدر دې خپل فعل وي.

- ❖ ميمي مصدر له ثلاثي فعل څخه چې په سر کې حرف علت نوي په وزن دې مَفعَل راځي. او که چيرې د مثال وي نو په وزن دې مَفعِل په کسره دې عين راځي. لکه: عرض رأيه معرضاً ـــ (اى عرضاً منطقيا). لقد کان فى کلامه موقع حسن (اى وقع حسن).
- ❖ ميمى مصدر غير له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مضارع وي د هغه فعل سره له ابدال حرف مضارعة په ميم او فتحه د ماقبل اخر جوړيږي. لکه: قلت له إلى اعلتقى (اى إلى الالتقاء).

يادونه: کله د مميم مصدر په اخر کې مربوطه تاء زياتيږي. لکه: مجبة ـــ موعظة ـــ منفعة ـــ مفسدة.

۵. ضاعى مصدر:

ضاعى مصدر هغه ته ويل کيږي چې په اخر کې يې ياء د نسب او تاء د تانيث ملحق شي ترڅو په يوه مصدري مانا دلالت وکړي.

لکه: إنسانية ـــ اشتراکية ـــ حرية ـــ وطنية ـــ مسئولية ـــ وحشية.

٦. د مرة او هسية اسمونه:

د مرة اسم هغه مصدر دى چې په عدد يا څو وارې وقوع د فعل دلالت کوي چې له ثلاثي مجرور څخه په وزن دې فعلة راځي او له غير ثلاثي و څخه پر وزن دې مصدر سره له يوڅه زيادته په اخر دې همدې مصدر کې. لکه: أکلت: أکلة ـــ اِنطلق: انطلاقة ـــ اکرمة: اِکرمة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هسية اسم: هغه مصدر دی چې په هسيت د فعل د وقوع په وخت کې دلالت کوي او له ثلاثي فعل څخه په وزن دې فعلة راځي او له غير ثلاثي څخه کومه قياسي صيغه نلري. لکه:

نظرت إليه نظرة الحائر ــ جلست جلسة العماء.

۷. دې مصدر عمل کول:

مصدر لکه خپل فعل داسې عمل کوي يعنې فاعل مرفوع او مفعول منصوب ګرځوي.

او مصدر په دوو حالاتو کې عمل کوي.

- کله چې له خپله فعل څخه نائب وي. په دې مانا چې خپله فعل په مصدر کې عامل نوي په دې حالت که مصدر له خپل فعل څخه په نيابت عمل کوي. لکه: ترکاً الإهمال (ای أترک الإهمال) الاهمال د مصدر لپاره چې (ترکاً) دی مفعول به دی.
- کله چې مصدر په «ان» او فعل عوض کړو هغه مانا افاده کړي کومه چې صريح مصدر هغه افاده کوي. عجبت من شرب زيد العسل.

په دې جمله کې دې مصدر پر ځای چې «شرب» دی. « أن يشرب» راوړ او ووايو. عجبت من أن يشرب زيد العسل. عين مانا افاده کوی. په لومړي ترکيب کې «العسل» مفعول به د مصدر لپاره او په دوهم کز مفعل به د فعل لپاره دی.

کتنه:

مصدر په عادي توګه خپل فاعل ته مضاف کيږي او وروسته مفعول به منصوب ذکر کيږي په دې حالت کې فاعل لفظا مجرور او محلا مرفوع وي. پدې ډول مخکنی جمله داسې تحليل او ترکيب کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عجبت: ماضي فعل مبني او تاء دې له مصدر (شرب) مجرور لفظا او مرفوع محلا.

العسل ــ مفعول به د مصدر، منصوب په فتحه.

٨. صريح او مؤل مصدر:

كله چې د مصدر لفظ په كلام كې ذكر شي هغه ته صريح مصدر وايي لكه چې په مثال دي. عجبت من شرب زيد العسل (شرب) صريح مصدر دى.

او كله دمصدر لفظ په كلام كې نوي ذكر شوى خو مصدري مانا په كلام كې ليدل كيږي چې دې مؤل مصدر په نامه ياديږي.

مؤل مصدر له لاندې تركيبونو څخه جوړيږي:

- أن اىٔ فعل څخه. لكه: أريد أن اقابلک (اى اريد مقابلتک).
- ما او فعل څخه. لكه: يسرني ماعلمت (أى يسرني عمللک).
- أنّ او د هغه له اسم او خبر څخه. لكه: هدفه أنه ينجح فى الإمتحان (أى هدفه نجاحه فى الامتحان).
- دې مؤل مصدر اعراب عين هغه اعراب دى كوم چې صريح مصدر په هغه محل كې واقع كيږي، نو مؤل مصدر لكه صريح مصدر، مبتدأ، خبر، فاعل، نائب فاعل او يا مفعول به واقع كيږي. لكه: إن تتحدوا اكرام لكم: إن: مصدري او د نصب حرف. تتحدوا: مضارع فعل منصوب په حذف دې نون.

  واو: فاعل او مؤل مصدر له أن او فعل په محل دې رفع كې. مبتدأ: لكه: يسرني أن يطيع الولد أباه: أن مصدرية او د نصب حرف.

  يطيع:فعل مضارع منصوب په فتحه دې يسرني فاعل. لكه: عرف أنک كريم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أن: د توکيد او نصب حرف ــ کاف: ضمير مبني پرفتحه په محل دې نصب کې اسم دی. أنّ ــ کريم: خبر دی. «أن» مرفوع په ضمه او مؤل مصدر له أنَّ او اسم او خبر څخه نائب دی فاعل د عرف لپاره. لکه: أو دَّ أن تخلص فی عملک.

أن: مصدری او د نصب حرف ــ تخلص: مضارع فعل منصئب په فتحه او فاعل يې مستتر ضمير (أنت) او مؤل مصدر له أن او فعل څخه مفعول به د (أودّ) لپاره.

مشتق اسم

مشتق اسم هغه اسم دی چې له بل اسم څخه اخيستل شوی وي او په يوه شي چې متصف په صفت وي دلالت وکړي.

لدې کبله اشتقاق عبارت له جوړولو د يوې کليې له بلې کلمې څخه په هغه صورت کې چې دې مشتق او مشتق منه په مانا کې تناسب موجود وي او په لفظ توپير ولري.

مشتق اسمونه اوه دي

١. اسم فاعل (او د مبالغې صيغې).
٢. د مفعول اسم.
٣. صفت مشبه له اسم فاعل سره.
٤. اسم تفضيل (د تفضيل اسم).
٥. اسم زمان (د زمانې اسم).
٦. اسم مکان (د ځای اسم)
٧. اسم اله.

١. اسم فاعل او د مبالغې صيغې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسم فاعل هغه مشتق اسم دی چې په هغه شخص يا شي دلالت کوي په کوم چې فعل د هغه پواسطه سرت رسيدلی ده. لکه: نام الرجل فهو نائم، يضرب الولد اخاه فهو ضارب. نو دنائم کلمه مشتق له نوم څخه وي او دلالت په هغه شخص کوي چې نوم له هغه څخه صادر شوی يا د هغه پواسطه سرته رسيدلی او د ضارب کلمه له ضرب څخه مشتق ده چې په هغه شخص دلالت کوي کوم چې ضرب له هغه څخه صادر شوی.

د اسم فاعل صيغه:

لومړی: له ثلاثي فعل څخه:

له ثلاثي فعل څخه اسم فاعل دې (فاعل) پر وزن راځي او که چيرې عين د فعل الف وي په همزه بدليږي. لکه:

کتب ـــ کاتب ـــ طعن ـــ طاعن ـــ قرأ ـــ قارئ ـــ رمی ـــ رام ـــ صام ـــ صائم ـــ قال ـــ قائل ـــ با غ ـــ بائع ـــ (عين الف دې فعل).

اسم فاعل له هر ثلاثي مفتوح العين فعل څخه پرته له يوڅو محدودو فعلونو څخه. لکه: طاب ـــ شاب ـــ شاخ. څخه پر وزن دې فاعل راځي. همدا ډول له مر مکسور العين متعدي فعل څخه هم په وزن دې فاعل راځي. لکه: رکب ـــ راکب ـــ علم ـــ عالم.

خو له مضمو العين فعل څخه لکه: ضعف ـــ صعب ـــ جمل. او له لازمي مکسور العين فعل څخه لکه: فِرح ـــ حمِر ـــ عطِش. اسم فاعل د فاعل پر وزن نه بکله په مختلفو نورو اوزانو راځي. لکه: ضعيف ـــ صعب ـــ جميل ـــ فرح ـــ احمر ت عطشان. راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پدې صورتونو کې د صفة مشبه په نامه یادیږي چې وروسته د اسم مفعول څخه بیا تشریح کیږي.

دوهم: فاعل د غیر ثلاثي فعل څخه:

اسم فاعل له غیر ثلاثي فعل څخه په هر وخت کې د مضارع په وزن چې مضارعة حرف یې په مضموم میم بدلیږي او ماقبل آخر ته یې کسره ورکول کیږي. لکه: قاتل: مقاتل ـــ أحسن: محسن ـــ افاد: مفید ـــ شرَّع: مشرع ـــ تقدم: متقدم ـــ استغفر: مستغفر ـــ اشتقام.

د اسم فاعل اعراب:

اسم فاعل د مفرد، تثنیې او جمع په شکل کارول کیږي او هم د مذکر او مؤنث په ډول استعمال لري. او په هر شکل د موقعیت له لحاظه اعراب اخلي.لکه: من الأفضل أن تکونی مقتصدة.

مقتصدة: خبر د کان منصوب په فتحه:

د اسم فاعل عمل کول:

په کلام کې اسم فاعل په دې دوه ډوله استعمالیږي.

۱. دا چې یواځې اسم فاعل په حدث باندې له دلالت څخه مجرد استعمال شي. او په دې صورت کې د فعل عمل نکوي. لکه: جاء القاضی ـــ هو عامل ماهر ـــ قبض علی القاتل ـــ اسم فاعل په دې دری واړو مثالونو په حدث دلالت نکوي نو عامل ندی.

۲. بل داچې اسم فاعل په قیام دې حدث دلالت وکړي.

(که چیرې د هغه په ځای هغه فعل چې اسم فاعل ترې مشتق وي په عوض یې راشي مانا یې صحیح کیږي) پدې صورت کې لکه فعل عمل کوي. فاعل، مرفوع، مفعول به منصوب ګرځوي خو په لاندې دوه حالاتو کې له خاصو شرایطو سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: يو دا چې اسم فاعل محلي په ال (په مانا دې الذي، التي) وي فاعل او مفعول به وروسته له اسم فاعل څخه متصل ذکر شي. جاء الرجل الفاضل أخوه.
أخوه: فاعل دې اسم فاعل «الفاضل» ځکه چې اسم فاعل محلي په «ال» دی او وروسته له هغه څخه فاعل متصل ذکر شوی او که چیرې دې اسم فاعل پر ځای فعل راوړل شي او ووایو. جاء ارجل الذی فضل أخئ ـــ نئ مانا صحیح کیږي.
او لکه: تجب معاقبة الخائن وطنه. د اسم فاعل مانا افاده کوي.
ب: کله چې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي د عمل شرط یې د ادی چې د حال یا استقبال په مانا وي (یعنې چې د مضارع فعل راوړل یې پر ځای صحیح وي) همدا ډول په خپل ماقل باندې معتمد وي لکه کله چې وروسته له نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف، ذوالحال یا حرف ندا څخه واقع شي. لکه: ما ذهب بکر الی لسوق غداً.
ما:د نفي حرف ـــ ذاهب ـــ مبتدأ مرفوع په ضمه فاعل دې اسم فاعل الی السوق ـــ جاء او مجرور تر (ذاهب) پورې تعلق نیسي. غداً: ظرف زمان منصوب مفعول فیه.
أتارک أنت عملک الأن: همزه د استفهام حرف، تارک. مبتدأ: مرفوع په ضمه ـــ أنت ضمیر مبني په محل دې رفع کې فاعل دی. اسم فاعل چې تارک دی. عملک: مفعول به دې اسم فاعل لپاره منصوب په فتحه او کاف: ضمیر مبني مضاف الیه په محل دې جر کې. الأن: ظرف زمان مبني پر فتحه.
لکه: الفلاح حارث تورة الارض:
ثورة: فاعل دې اسم فاعل «حارث» الارض: مفعول به دې اسم فاعل. لکه:مررت برجل ضارت عمراً. ضارب معتمد صفت په موصوف مجرور.
عمراً: مفعول به د اسم فاعل «ضارب» لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: جاء زید راکبا فرساً: راکبا اسم فاعل ائ معتمد په ذوالحال زید د جاء فاعل. فرساً: مفعول به د اسم فاعل منصوب په فتحه. لکه: أکلا بطیخا تعال اِلی ـــ یا طالعا جبلا. یاء د نداء حرف طالعا منادي منصوب جبلا مفعول به د اسم فاعل لپاره چې «طالعا» دی.

که چیرې دې اسم فاعل له «ال» څخه مجرد وي او په ماضي باندې دلالت وکړي خو معتمد په نفي، استفهام، مبتدأ، موصوف یا ذوالحال باندې نوي د خپل فعل عمل نکوي او پدې صورت کې خپل ما بعد ته مضاف وي او مابعد یې مضاف الیه مجرور وي. لکه: أمحمد حاصد زر عه أفس ـــ أحاصد ـــ اسم فاعل ائ غیر عامل دی، ځکه چې له «ال» څخه مجرد دی او په نفي، استفهام، د ندا په حرف، مبتدأ موصوف او ذولحال باندې معتمد ندی لدې وجهې عمل نکوي بلکه خپل مابعد ته مضاف دی.

۱. د مبالغې صیغې:

کله چې د یوه شي د فاعلیت د ډیر والي، مبالغې قصد وشي اسم فاعل په لاندې صیغو راوړل کیږي.

- ❖ فَعَّال: لکه: منّا ع ـــ قئام ـــ صوّام ـــ تواق.
- ❖ مفعال: مطعان ـــ مهندار ـــ مفراج ـــ معدام.
- ❖ فعول: غفور ـــ شکور ـــ حقور ـــ صبور.
- ❖ فعیل: علیم ـــ قدیر ـــ سمیع ـــ خبیر.
- ❖ فَعِل: حذر ـــ قلق ـــ یقط ـــ فهم.

دا صیغې په اسم فاعل دلالت کوي او مبالغه افاده کوي. پدې ډول د مبالغې په صیغو یادیږي او یواځې له ثلاثي فعل څخه جوړیږي. لکه: هغه سړی چې ډیره کینه کوي د چاقد په عوض «حقود» بل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

په اصل کې دې «فعّال» صيغه د مبالغې لپاره دی خو د حديث مانا د ښښتن لپاره په خاصه توګه د کسبونو په برخه کې استعمال لري. لکه: نجّار ــ خبّاز ت نسّاج ــ طحّان. د نجاري، خبازي، يا نساجي ښښتن.

د مبالغې د صيغو عمل کول:

د مبالغې صيغې لکه اسم فاعل له همدې شرطونو سره دې اسم فاعل عمل کوي.

لکه: طمانت الرجل القلق باله: «بال» فاعل دې صيغې دې مبالغې چې القلق دی ځکه چې «قلق» معرب په ال دی.

إنّ الله سميع الدعاء: الدعاء: مفعول به د «سميع» لپاره چې مبالغه ده، ځکه چې مجرد له «ال» څخه دی خو په حال او استقبال دلالت کوي او په اسم دې إنَّ چې په اصل کې مبتدأ دط معتمد دی.

۲. **اسم مفعول:**

اسم مفعول هغه مشتق اسم دی چې له مبني للمجهول فعل څخه جوړېږي پر هغه شي يا شخص چې فعل پرې واقع شوی وي دلالت کوي. لکه: سُمع الحديث وايې چې الحديث ممسوع دی. «مسموع» دی کلمه له «سُمع» څخه جوړه شوی او سُمِعَ مبني للمفعول فعل دی او په هغه مسموع دلالت کوي چې سماع پرې واقع شوی.

د اسم مفعول صيغې جوړول:

اسم مفعول له ثلاثي فعل څخه په وزن دې مفعول جوړېږي. لکه: سُمِع النبا.

فالنباء مسموع ــ نُقِل الخير ــ فالخبر منقول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ او كه چيرې ثلاثي فعل معتل العين په الف بدل له ياء څخه وي. لكه: مبيع ــ معيب ــ او مشيد. او اسم مفعول دې باع چې مباع شائع شوى غلط فاحش دى.
- ❖ او كه چيرې ثلاثي فعل معتل الاخر په ياء وي كه ياء په خپل حالت پاتې وي او كه الف ته منقلبه وي اسم مفعول يې پر وزن دې مفعيل راځي. لكه: نبي ــ رمى ــ رض ــ چې اسم مفعول يې مبنىّ ــ مرمّى ــ مرضّ ــ راځي.
- ❖ او كه چيرې معتل الاخر په الف ثلاثي فعل منقلب له واو څخه وي اسم مفعول يې په وزن دې مفعول دى. لكه: دعا ــ رجا ــ شكا. چې اسم مفعول يې مدعّو ــ مرجّو او مشكوّ كيږي.
- ❖ كله چې مفعول دې بعضې ثلاثي افعالو په وزن فعيل راځي. لكه: جويح قتيل او كحيل دې مجروح، معتول، او مكحول پر ځاى. په دې صورت كې دې فعيل وزن د مذكر او مؤنث لپاره (بې له علامې د تانيث څخه) او إمرأة قتيل ويل كيږي.

ب: اسم مفعول د غير ثلاثي فعل څخه:

د غير ثلاثي فعل څخه اسم مفعول په وزن دې مجهول مضارع او په ميم باندې د حرف مضارعة په بدلولو سره جوړيږي. لكه: أغلق ــ مغلق ــ قدر ــ مقدر ــ دوعي ــ مراعي ــ استخراج ــ مستخرج ــ أُنّهم ــ مُنتّهم.

د اسم مفعول اعراب:

اسم مفعول لكه نور اسمونه د مفرد، تثنيې او جمع په شكلونو د تذكير او تانيث په نظر كې نيولو سره كارول كيږي او اعراب يې د موقعيت له لحاظه په جمله كې وركول كيږي.

لكه: إن الأبواب مغلقة ــ مغلقة خبر. إنَّ مرفوع په ضمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسم مفعول عمل:

١. يو دا چې مفعول يې يواځې مستتر ضمير وي او خپله يواځې د اسم يا صفت په حيث و كارول شي او مقيد په كوم زمان پورې نوي. لكه:
أنظر اِلى المستقبل ــ هذا الطالب محبوب. يعجبني الرجل المثقف.

٢. بل دا چې د فعل په موقعيت عمل كوي نائب فاعل مرفوع او مفعول به منصوب ګرځوي چې دا نوع عمل په دوه حالتونو كې راتلاى شي.

الف: هغه اسم مفعول چې محلي په «ال» چې دې «الذى» التي په مانا وي. نو لكه مبني للمجهول فعل نائب فاعل مرفوع ګرځوي او كه فعل دوهم مفعول هم ولري هغه منصوب ګرځي. لكه: عدل تاريخ الؤتمر القرر عقده بالمدينة المنورة.

لكه: المعطى كفضا يكتفى بما اعطى.

المقرر: داسې اسم مفعول دى چې محلي په «ال» دې عقده. نائب فاعل لپاره دې اسم مفعول او دا هم روادى چې دې المقرر پر ځاى الذي قرر وويل شي پدې ډول.

عدل تاريخ المؤتمر الذي قرر بالمدينة المنورة.

المعطى: اسم مفعول محلى په «ال» مبتدأ «ال» د موصول.

معطى: اسم مفعول ضمير مستتر راجع دى «ال» ته نائب فاعل چې لومړى مفعول دى او كفافاً دوهم مفعول منصوب پر فتحه.

ب: هغه اسم مفعول چې مجرد له «ال» څخه وي پرته له لاندې شرطونو سره نشي كولاى كوم معمول مرفوع يا منصوب كړي.

لومړي شرط بې دادى چې په حال يا استقبال دلالت وكړي نو په تيره زمانه (ماضي) په دې مانا چې كه چيرې د هغه پر ځاى د مضارع صيغه راوړل شي په مانا كه تغير نه راځي. او عين مانا افاده كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم دا چې اسم مفعول په نفي، استفهمام، مبتدأ باندې معتمد وي. او دې اعتماد مانا دادی چې اسم مفعول وروسته له نفي یا استفهام واقع شي یا خبر د موصوف او ذوی الحال واقع شي. لکه: ما مفهوم کلامک الأن مقبوض علیه ألجانی الأن او غداً.
په پورتنی جمله کې کلامک نائب فاعل دي اسم مفعول (مفهوم) او مرفوع په ضمه.

الجاني: نائب فاعل د اسم مفعول (مقبوض) لپاره مرفوع په ضمه تقدیري د ثقل له وجهې په لومي مثال کې اسم مفعول معتمد پر منفي او په دوهم مثال کې په استفهام معتمد دی او دلالت پر حال او استقبال کوي، نو لکه مجهول فعل داسې عمل کوي.

او لکه: الفائز معطی جائزة: جائزة: مفعول به د مفعول لپاره ځکه اسم مفعول مجرد له «ال» څخه دی او معتمد پر مبتدأ دی او د حال یا استقبال په مانا دی چې عمل یې کړی.

لکه: اُحب طالبا محموداً مقاصده: مقاصده: نائب فاعل د محمدا مرفوع او محمدداً د دې لپاره چې په موصوف معتمد دی او په مانا دې حال یا استقبال دی نو نائب فاعل یې مرفوع ګرځولی.

لکه: یأتی علی معصوبا رأسه بالعمامة.

معصوبا: اسم مفعول دز چز مجرد له «ال» څخه دی او معتمد په ذوی الحال چې (علی) دی او منصوب بنا پر حالیت. رأسه: نائب فاعل د اسم مفعول لپاره. که چیرې اسم مفعول مجرد له «ال» څخه پر ماضي د لالت وکړي او یا معتمد په نفي، استفهمام، مبتدأ، موصوف یا ذوالحال نه وي نو د خپل فعل عملي نشي کولای.
بلکه خپل مابعد ته مضاف وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: بات العدو مکسور الجناح: الجناح: مضاف الیه مجرور په کسره.

۳. صفت مشبه ل اسم فاعل سره:

صفت مشبه هغه مشتق اسم وي چې له لازمي فعل څخه د هغه ذات لپاره مشتق شوی چې د هغه فعل مانا پۀ ده کې ثابته وي. لکه: هذا الفتی کریم ــ هذالجندی شجاع ــ د کریم او شجاع کلیمې له کرم او شجاعت څخه مشتق شوی چې یو له دې دواړو مانا ګانو په هغه ذات کې ثابت دی.

د صفت مشبه د صیغو جوړول:

صفت مشبه یوائې له ثلاثي لازمي فعل څخه جوړیږي له غیر ثالثي او متعدي فعل څخه نه جوړیږي.

ثلاثي لازمي فعل څلو وزنه لري. فَعَلَ (په فتحه د عین) فِعل (په کسره (عین).

فُعل (په ضمه دې عین) او مخکې اوویل شول چې اسم فاعل له ثلاثي مفتوح العین څخه په وزن دې (فاعل) راځي او غیر لدې وزن څخه کم راغلی په داسې حال که اسم فاعل له ثلاثي لازم فعل مکسور العین او ثلا لازم فعل مضموم العین څخه په وزن دې فاعل په ډیر ندرت سره راغلی او په نورو مختلفو اوزانو چې د صفت مشبه په نامه اسم فاعل یادیږي راغلی دی.

الف: صفت مشبه له لازمي فعل څخه چې پر وزن دې (فعِل) په کسره دې عین وي په لاندې اوزانو راځي.

- ❖ فعِل: لکه: فرح ــ شرس ــ طرب ــ سلس.
- ❖ افعل: کوم چې مؤنث یې فعلاء دی. لکه: أحمر ــ اکحل ــ اعرج ــ السمر ــ اعشی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ **فعُلان**: چې مؤنث يې فعلي دی. لکه: عطشان ــ جوعان ــ ظمأن ــ ريان ــ عضبان.

ب: صفت مشبه له هغه فعل څخه چې پر وزن دې «فعل» په ضمه دې عين وي په لاندې اوزانو راځي.

❖ **فعيل**: لکه: شريف، کريم، ضعيف، رشيق، نظيف، کثير، لطيف.

❖ **فعْل**: د فاء په فتحه او د عين په سکون. لکه: سَهم ــ صعب ــ سهل ــ عذب ــ جذل ــ ضخم.

❖ **فُعال**: (د فاء په ضمه) لکه: جيان ــ حصان.

❖ **فَعَل**: (په فتحه دې فاء او عين) لکه: بَطَل ــ حَسَن.

❖ **فُعل**: (په ضه دې فاء او سکون دې عين) لکه: حلوــ صلب ــ مرٌّ.

ج: صفة مشبه له ډيرو کمو ثلاثي لازمي افعالو څخه چې په وزن دې فَعَلَ وي په مختلفو اوزانو چې د هغوی له ډلې څخه لاندې صفات دي راځي. لکه:

طيِّب: (له طاب) څخه، شيق له (شاق) څخه، أشيب له (شاب) څخه.

د صفت مشبه عمل کول:

لکه څنګه چې د صفت مشبه په تعريف کې مو وليدل چې يوائې له الزمي فعل څخه جوړيږي نو يوائې په فاعل کې عمل وي او مفعول به نه لري. او عمل يې په مشبه جمله او نور معمولاتو کې د بحث وړ ندی ځکه چې په دا ډول عمل کولو کې تقريبا ټول مشتقات يو ډول دی.

خو عمل دې صفت مشبه په فاعل کې په لاندې ډول دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفت مشبه یا د خپل مشبوع حقیقي نعت دی چې په دې صورت کې په مستتر ضمیر کې چې د هغه فاعل دی عمل کوي. لکه: جاء زید الشریف ــ رأیت عمرالکریم.

شریف: صفة مشبه حقیقی نعت د زید لپاره ضمیر مستتر راجع زید ته د هغه فاعل.

الکریم: صفت مشبه منصوب حقیقي نعت مفعول به، ضمیر مستتر منصوب موصوف ته فاعل.

او که چیرې صفت مشبه سببي نعت د خپله مشوع وي پدې صورت کې په سبب اسم کې عمل کوي.

سببي هغه ظاهر اسم دی چې وروسته له نعته ذکر کیږي او مشتمل په یوه ضمیر وي چې منعوت ته راجع کیږي. سببي اسم د یوه ډول ارتباط له منعوت سره وي. لکه: رأیت زید الکریم أبوه.

زیداً: منعوب: الکریم صفت مشبه نعت ــ أب: سبب مشتمل په ضمیر چې منعوت (زید) راجع دی.

سببي اسم په واقعیت کې تل د صفت مشبه فاعل وي خو په اعراب کې یې رفع، نصب، او جر جائز دی.

- ❖ مرفوع د فاعلیت له حیثه.
- ❖ منصوب د تمیز والي له حیثه او یا له مفعول به سره مشابهت لري.
- ❖ مجرور چې مضاف الیه واقع شي.

١. مرفوع: لکه: دخلت بستانا جمیلا منظره.

منظر: فاعل صفت مشبه (جمیلا)

٢. منصوب: لکه: دخلت البستان الجمیل منظراَ.

منظراً: تمییز منصوب. لکه: دخلت البستان الجمیل المنظر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

المنظر: منصوب، مفعول به.

۳. مجرور: لکه: دخلت البستان الجمیل المنظر.

المنظر: مجرور او مضاف الیه.

۴. اسم تفصیل:

اسم تفصیل داسې مشتق اسم دی چې له ثلاثي فعل څخه که (لازمي وي یا متعدي) په وزن دې افعل جوړیږي تر څو پر یوه صفت دې د دوو شیانو ترمنځ او په زیادت د دې صفت په یوه کې یې دلالت وکړي. لکه: الشمس اکبر الارض.

د اسم تفصیل د صیغې جوړیدل:

اسم تفصیل لکه دې تعجب فعل له ثلاثي تام (غیر ناقص) متصرف (غیر جامد) مثبت (غیر منفي) او مبني للمعلوم فعل څخه په دې شرط چې صفت مشبه دې فعل أفعل فعلاء فعلی وي. په بعضې صورتونو له صفت مشبه سره ن ملتبس نه شي. لکه: الجبال اعلی من الأتلام.

اعلی: اسم تفصیل دی چې له ثلاثي فعل څخه د ټولو شرطونو په پوره کولو سره جوړ شوی. زید افضل من عمروو اکرم من خالد.

افضل او اکرم دواړه له ثلاثي فعل څخه جوړ شوی دي له سمو شرطونو سره . کله چې دې افضلیت (بهتروالي) خبره دې دوو شیانو ترمنځ په داسې فعل کې چې دا شرطونه ونلري رامنځ ته شي د هغه جریح مصدر وروسته له «أشد» یا «اکثر» یا «اعظم» او یا ډول نور ذکیږي. او همدا مصدر ته تمیز ویل کیږي. لکه: عمارة وزارة الاتصالات اکثر ارتفاعا من جمیع مبان کابل.

اکثر: خبر مرفوع په ضمه.

تفاعاً: تمییز منصوب په فتحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسم تفضيل حالتونه:

اسم تفضيل څلور حالته لري:

۱. چې له «ال» او اضافة څخه مجرد وي (خالي وي).

پدې حالت کې واجب دی چې اسم تفضيل مفرد او مذکر وي او فضل عليه مجرور په من ذکر شي. لکه: الطائرة اسر من القطار.

الطائرات اسرع من القطر.

۲. معرف په «ال»:

پدې حالت کې د لومړي حالت برعکس واجب دی چې اسم تفضيل يا مفضل (موصوف) يې په نوع او عدد کې له يو بل سره مطابقت ولري او مفضل عليه ذکر شي. لکه: الاخ الاکبر ذکی ـــ الاخت الکبری ذکية ـــ الأخوات الکبريات ذکيا ـــ اتفقت الدولتان العظميتان.

د اسم تفضيل په تذکير او تکسير کې همدا عاعده زياته استعماليږي، خو په ډيرو مواردو کې تانيث او تکسير ندی اوريدل شوی. لکه: اظرف او أشرف. نو ويلای شو چې مطابقت او عدم مطابقت سماعي دی يعنې سماع ته موقوف دی. لکه چې ويل شوی.

الرجل الاشرف، المرأة الاشرف.

۳. نکره ته مضاف وي:

کله چې اسم تفضيل نکری ته مضاف وي واجب دی چې مفرد او مذکر وي او په شکل کې بايد مفضل او مفضل عليه له بل سره مطابق وي. لکه: الکتاب افضل صدق ـــ الکتابان افضل صديقين الکتاب أفضل أصدقاء.

۴. اسم تفضيل چې معرفي ته مضاف وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې اسم تفضیل معرفي ته مضاف وي مطابقت او عدم مطابقت يې له موصوف (مفضل) سره دواړه جائز دی. لکه: انتما افضل الناس یا انتما افضلا الناس. د انتم افضل الناس یا انتم افاضل الناس أنتن أفضل الناس یا أنتن فضلیات الناس.

د اسم تفضیل عمل کوی:

هغه وخت اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي چې که چیرې یو فعل چې د ده په مانا وې د ده په ځای راوړل شي صحیح مانا افاده کړای شي.

او دا په هغه ځای کې معمول دی چې اسم تفضیل وروسته له نهي یا استفهام څخه واقع شوی وي. لکه: مامن ارض أجود فیها البطیخ منه فی أرض کندز القطن: القطن فاعل دې اسم تفضیل (أجود).

دا مطلب کولای شو چې دې (یجود) په فعل افاده کړو. لکه: یجود البطیخ فی ارض کندز. په پورتني مثال کې اسم تفضیل وروسته له نفي څخه واقع شوی او هغه تعبیر چې د اسم په واسطه دجملې له مطلب څخه لاس ته راځي د فعل په واسطه ممکن دی. نو لدې امله اسم تفضیل په ظاهر اسم کې عمل کوي.

۵. اسم زمان:

اسم زمان هغه مشتق اسم دی چې فعل د زمانې په وقوع دلالت کوي. لکه: موعد الامتحان الخامس عشر من شهر سرطان.

٦. اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چې د فعل د وقوع په مکان دلالت کوي. لکه: ملعب الکرة فسیح.

د اسم زمان او اسم مکان جوړښت:

له ثلاثي فعل څخه اسم زمان او اسم مکان په دوو وزنونو جوړیږي.

الف: د مَفعَل په وزن (په فتحه د عین).

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ کله چې فعل معتل الاخر وي. لکه: ملهی ـــ مجری. بل له هغه فعل څخه چې مضارع یې مفتوح العین یا مفهوم وي. لکه: ملعب ـــ (یلعب) ـــ مصنع ـــ (یصنع) ـــ مکبت ـــ (مکبت) ـــ مدخل ـــ (یدخل).

ب: د مَفعِل په وزن (په کسره د عین).

❖ کله چې فعل صحیح الاخر او مضارع یې مکسور العین وي. لکه: مرجع ـــ (یرجع) ـــ منزل (ینزل).

❖ له هغه فعل څخ چې صحیح الاخر او اول یې حرف علت وي (مثال) لکه: موعد ـــ مورد ـــ مولد ـــ له وعد ـــ ورد ـــ او ولد څخه.

اسم زمان او اسم مکان له غیر ثلاثي فعل څخه:

اسم زمان او اسم مکان له غیر ثلاثي فعل څخه د اسم مفعول په وزن راځي. لکه: مجتمع ـــ مستودع ـــ مستوصف ـــ مستشفی.

۷. اسم الة:

اسم اله هغه اسم دط چې په هغه وسیله (اداة) چې د هغه پواسطه فعل منځ ته راغلی دلالت کوي.

د اسم اَله جوړښت:

له ثلاثي متعدي فعل څخه اسم اله په درې سماعي اوزانو اوریدل شوی.

❖ مِفعال: لکه: مفتاح ـــ منشار ـــ مسمار ـــ محراث ـــ مرأة ـــ میزان.

❖ مفعل: لکه: مبرد ـــ مغزل ـــ منجل ـــ معول ـــ مقصّ ـــ مجهر ـــ مثقب.

❖ مفعول: لکه: مکسة ـــ مطرقه ـــ ملعقه ـــ مصفاة ـــ مکواة.

یادونه: اسم اله بغیر له یاد شوو اوزانو څخه هم راتلای شي. لکه: سکین ـــ شوکة ـــ شاکوش ت قلم ـــ فأس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د عربي ژبې اتحاديه په مصر کې دا انګيرلې ده چې د فعاله وزن هم په بسم الله باندې دلالت وکړي. لکه: ثلاّجة ــ عسّالة ــ شوابه ــ خوامه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

اسم د تصغير له حيثه (مصغر اسم)

تصغير هغه تغيير دی چې په معرب اسم کې دې لاندې عوارضو په واسطه رامنځ ته کيږي.

- ❖ چې په صغر دې حجم دلالت وکړي. لکه: نهير تصغير دې نهر.
- ❖ تخصير (اختصار) لکه: کويتب د کاتب تصغير.
- ❖ د زمان يا مکان تقريب لکه: قبيل د قبل تصغير.
- ❖ د تدليل (د محبت دې اظهار لامله) لکه: بنّی د ابن تصغير.

د تصغير صيغې:

تصغير درې صيغې لري فُعَيل (د ثلاثي اسم لپاره) فعيعل (د خماسي اسم لپاره) فعيعيل (د خماسي اسم لپاره).

١. د ثلاثي اسم تصغير:

ثلاثي اسم د فُعَيل په وزن مصغر ګرځي. لکه: رُجَيل ـــ حسين ـــ نمير ـــ ذهير دی. رجل ـــ حسن ـــ نمر ـــ زهر ـــ لپاره.

- ❖ که چيرې اسم مؤنث وي او علامه دې تانيث ونلري د مصغر لپاره په اخر کې تاء د تانيث علاوه کيږي. لکه: هنيدة ـــ د هند لپاره أمية د ام لپاره ائ شميسه دې شمس لپاره.
- ❖ هغه ثلاثي اسمونه چې اصلي حروف يې درې وي او تاء د تانيث پرې ملحق شوی وي لکه هغه مؤنث درې حرفي اسمونه بدون له علامې د تانيث څخه مصغر ګرځي. لکه: شجيرة ـــ هريرة ـــ د شجرة او هرة تصغير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او كه چيرې مقصوره الف تانيث پرې ملحق شوى وي. لكه: سلمى او سعدى په تصغير كې يې الف مقصودره راځي. لكه: سليمى ـــ سعيدى.

- ❖ او كه چيرې ممدوده الف د تانيث په اخر دې ثلاثي اسم كې وي په تصغير كې يې هم ممدوده الف راځي. لكه: صحيراء او خضيراء دې صحراء او خفراء تصغير.
- ❖ همدا ډول الف او نون مزيدتان. لكه: سليمان، عثمان تصغير دى سلماو عثمان.
- ❖ هغه جمع تكسيره چې په وزن دې أفعال دى هم په په همدې ډول مصغر ګرځي. لكه: اصيحاب او انيهار د اصحاب او انهار تصغير.

۲. د رباعي اسم تصغير:

- ❖ رباعي اسم په وزن دې فعيلل مصغر ګرځي. لكه: مصيبيح او منيزل دې مصباح.
- ❖ هغه رباعي اسمونه چې وروسته له څلورو اصلي حروفو يې تاء د تانيث الف ممدوده او الف او نون مزيدتان علاوه شوى له زيادت سره په وزن دې فعيلل مصغر ګرځي. لكه: مسيطرة، مسيجة تصغير دې مسطرة او مسبحة. لكه: اريبعاء مصغر دى اربعاء ـــ ذعيفران تصغير دې زعفران.

۳. د خماسي اسم تصغير:

خماسي اسم د فعيعيل په وزن مصغر ګرځي. لكه: مصسيح او عصيفير چې د مصباح او عصفور مصغر دى.

۴. تصغير دې هغه اسم چې څلورم حرف يې الف زائده يا حرف علت وي. هغه اسم چې دوهم حرف يې الف زائده وي. په واو بدليږي. لكه: سويلم، كويتب. چې د سالم او كاتب مصغر دى. (الف په دواړو كې زائد دى ځكه چې علامه دي اسم فاعل ده) كله چې دوهم حرف په اسم كې حرف علت وي په تصغير كې يې حرف خپلش اصل ته ګرځي. لكه: بويب او نييب. د باب او ناب تصغير.

۵. تصغير دې هغه اسم چې دريم حرف يې علة وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دریم اسم حرف علت وي هغه حرف په یاء دې تصغیر کې مدغم کیږي.

لکه: کریّم ــ عصیّة ــ کتیّب ــ دکریم، عصا او کتاب تصغیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوم فصل

اسم د نسبت له حیثه

نسبت عبارت له هغه مشدده یاء څخه دی چې دې اسم په اخر کې اضافه کیږي. ترڅو یو شي اسم ته په نسبت کولو دلالت وکړي. د نسبتي یاء ماقبل حرف همیشه مکسور وي. لکه چې وایو: هغه افغاني دې (هو افغانيٌ) تر څو د هغه په افغان والي دلالت وکړي. دې یاء ته د نسبت یا او متصل اسم ته. اسم منسوب ویل کیږي او د مخکې له اتصال د یاء څخه هغه اسم منسوب الیه ویل کیږي.

د نسبت یاء د لاندې موخو د نسبت لپاره کارول کیږي.

الجنس: لکه: عربي ــ فرنسی ــ هندی.

الموطن: لکه: کابلی ــ قنداهاری ــ میدانی ــ لغمانی.

الدین: لکه: اسلامی ــ مسیحی.

الحرفة: لکه: ذراعی ــ ضاعی ــ تجاری.

یو صفت له صفاتو د یوه شي. لکه: ذهبي ــ فضی ــ د ملی.

۱. اصلي قاعده په نسب کې

- ❖ په نسب کې اصلي قاعده دا دی چې دې اسم منسوب الیه په اخر کې مشدده یا چې ماقبل یې مکسور وي علاوه کیږي. لکه: سودان ــ سودانی ــ کویت ــ کویتی ــ دمشق ــ دمشقی ــ علم ــ علمی ــ وطن ــ وطنی ــ تاریخ ــ تاریخی.
- ❖ هغه اسم چې په اخر کې یې تاء د تانیث وي په نسب کې یې تاء حذفیږي. لکه: فاطمة ــ فاطمی ــ اسکندریة ــ اسکندری ــ ذرة ــ ذری ــ جامعة ــ جامعی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. مقصور اسم ته نسب

❖ که چیرې الف دې مقصور اسم دریم وي په واو بدلیږي. لکه: قنا ــ قنوی ــ طما ــ طموی. هغه اسمونه چې وروسته له مقصوره الف څخه تاء لري تاء حذفیږي او الف په واو بدلیږي. لکه: حماة ــ حموی ــ نواة ــ نووی.

❖ او که الف مقصوره څلورم وه او دوهم حرف د کلیمې متحرک الف حذفیږي. لکه: کندا ــ کندی ــ بردا ــ بردی. او که چیرې د کلیمې دوهم حرف ساکن وه مقصوره الف یاء حذفیږي او یاء په واو بدلیږي او یاء هم له بدل شوی واو څخه الف زیاتیږي. لکه: طنطی ــ طنطوی ــ طنطاوی.

❖ که چیرې مصوره الف پنځم یا له هغه څخه هم لوړ وي حذف یې واجب دی. لکهک فرنسا ــ فرنسی ــ امریکا ت امریکی ــ لیبیا ــ لیبی ــ سوریا ــ سوری. په وروستې دوو مثالونو (لیبي ــ سوری) کې اول الف حذف شوی وروسته یا ترڅو دری یاء ګانې سره یوځای شي.

۳. کله چې یاء دې منقوص اسم دریمه وي په واو بدلیږي اوماقبل یې مفتوح ګرځي. لکه: نادی ــ یا نادوی ــ تبربیه ــ تربی یا تربوی.

❖ کله چې منقوصه یاء پنځمه یا له هغه هم لوړه وي حذفیږي. لکه: مستعلی ــ مسعلیّ.

۴. ممدود اسم ته نسب:

که چیرې د ممدود اسم همزه اصلي وي په نسب کې مکسور ګرځي او باقي پاتې کیږي. لکه: انشاء ــ انشاءی ــ ابتدأ ــ ابتدءی.

❖ او که چیرې همزه بدل له واو یا یاء څخه وي جائز دی چې باقي پاتې شي یاء په واو بدل شي. لکه: سماء ــ سماءی ــ یا سماوی (همزه بدل له واو څخه دی) فداء ــ فداءی یا فداوی (همزه له یاء څخه منقلبه دی).

❖ کله چې همزه زائده او تانیث لپاره وې په واو بدلیږي. لکه: صحراء ــ صحراوی ــ بیضاء ــ بیضاوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. هغه اسم ته نسب چې اخر کې مشدّده یاء وي:

- **که چیرې مشدّده یاء وروسته له یوه حرفه وی (دری حرفي اسم چې اخر یې لوړی یاء خپل اصل ته ګرځي (واو یا یاء) او دوهمه یاء واو بدلیږي. لکه: حی ــ حیوی.**
- **که چیرې مشدده یاء وروسته له دوو حرفونو دې لوړی یاء حذف بدلیږي. لکه: نبی ــ نبوی ــ علی ــ علوی.**
- **او که چیرې مشدده یاء وروسته له دری حرفو یا زیات له دری ؤ څخه وه حذفیږي او په ځای کې یې یاء دې نسب راځي. لکه: شافعی ــ شافعّی ــ دهقلی ــ دهقلیّ.**

- **محذف الاخر دری حرفی ته نسب:**

اصل دا دی چې ټول عربي اسمونه علی الاقل (کم له کمه) دری حرفي وې. ولې داسې اسمونه هم شته دي چې دری حرف دي خو لام کلمه حذف شوی. لکه: أب ــ أخ ــ دم ــ بد. (چې لام کلمه یې واو او یاء ده) همدا ډول دری حرف اسمونه شته دي چې لام کلمه یې حذف شوی او د تانیث تاء پرې ملحق شوی. لکه: کرة ــ سنة ــ لغة ــ رئة. چې له حذف څخه مخکې لام کلمه کې یا واو دې یا، یاء.

کله چې دا ډول اسمونه او هغه چې اخریې حذف او دده اخر حروف یې موجود وي د نسب له یاء څخه مفتوح واو علاوه کیږي. لکه: أبوی ــ أخوی ــ بدوی ــ أخ ــ دم ــ او ید ته منسوب وی.

لکه: کروی ــ سنوی ــ شفوی ــ رئوي. چې کرة ــ سنة ــ شفة ــ لغة اورئة ته منسوب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. جمع ته نسب:

اصل دا دی چې جمع ته نسبت نه ورکول کیږي او که چیرې جمع ته د یوه شي نسب ورکول مطلوب وي، نو مفرد ته منسوب ګرځي. لکه: وزیری ــ وزاراء ؤته منسبوب. دولی ــ دُول ته منسوب.

❖ کله چې لفظ په اصل کې د جمع اسم (اسم جمع) وي نسب نوموړی لفظ ته کیږي. لکه: الجزائري، القومي. چې د الجزائر او القوم ته منسوب دی.

❖ (مجمع اللغة العربية) په مصر ممکن بولي چې دې ضرورت په وخت کې جمع ته نسب د جمع لفظ ته (نه مفرد ته یې) جواز لري ترڅو دې مفرد او جمع د نسب ترمنځ فرق راشي. لکه:

الحرکة الطلابية (چې طلاّب د طالب جمع ته منسوب دی).

النقابات العماليه ــ عّمال ته منسوب چې دي عامل جمع دی).

٧. هغه اسمونه چې دې (فَعليه او فُعلية په وزن دي) نسب.

که چیرې هغه اسم چې په وزن دې فعليه وي مضعف یا معتل العين وي په نسب یې یواځې تاء د هغه حذفیږي. لکه: جليلي، حقيقي. چې جليله او حقيقة ته منسوب دی. طویلی ــ قویمی ــ چې طويله او قويمه ته منسوب وي.

❖ او که چیرې د فعليه موازن اسم صحيح العين او غير مضعف وي تاء او یاء یې دواړه حذفیږي او دوهم حرف دې اسم مفتوح ګرځي. لکه: حنفی ــ قبلی ــ طبعی او سلقی چې حنيفه، قبيله، طبيعه، او سليقه ته منسوب دی.

❖ فُعَليه (د فاء په ضمه او د عين په فتحه) که چیرې پدې وزن اسم مضعف نوي. یاء او تاء یې دواړه حذفیږي. لکه: جهنی ــ عُبدَی ــ چې جهينة او عبيدة منسوب ته دی. لکه: عُيَنی او نُورَی ــ چې عُينه او نويرة ته منسوب دي.

او که چیرې موازن اسم دې فُعَيله مضعف وي یواځې تاء یې حذفیږي. لکه: أميمی او هریری چې أميمه او هريرة ته منسوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د هغه اسم نسب چې په وسط کې يې مشدّده ياء وي.

هغه اسم چې په وسط کې يې مشدّده مکسوره ياء وي په نسب کې يې دوهمه يا (مکسوره ياء) حذفيږي. لکه: طيّبی ــ لينی ــ کثيری ــ چې طيّب ــ ليّن ــ او کثيرّ ته منسوب دی.

۹. هغه اسمونه چې د قاعدې په خلاف منسوب شوی:

❖ ربّانی ــ حقانی ــ روحانی ــ تحتانی ــ فوقانی ــ نصرانی ــ چې رب، حق، روح، تحت، فوق، او ناصره ته منسوب دي.

همدا ډول منسبوب لاندې اسمونه:

قروی ــ بدوی ــ حضرخی ــ قرشی ــ أموی .چې أموی، قريه، باديه، حضرموت، قريش او امية ته منسوب دي.

يادونه:

منسوب اسم لکه صفة مشبه داسې عمل کوي يعنې چې ظاهر او ضمير اسم دواړه مرفوع ګرځوي. لکه:المدرسة عصری نظامها کتبها قديمة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب

فعل د حرفو د قواعدو له نظره

فعل د حروفو د قواعدو له نظره په لاندې ډولو ويشل شوی:

1. **فعل د جوړښت له حيثه چې صحيح او معتل ته ويشل شوی.**
2. **فعل د ترکيب له حيثه چې مجرد او مزيد ته ويشل شوی.**
3. **فعل د وقوع د زمانې له حيثه چې ماضي، مضارع او امرته ويشل شوی.**
4. **فعل د معمول له حيثه چې لازمي ا متعدي ته ويشل شوی.**
5. **فعل د فاعل دې ذکر او عدم ذکر له حيثه چې مبني للمعلوم اومبني للمجهول ته ويشل شوی.**
6. **فعل د تصريف له حيثه چې جامد او متصرف ته ويشل شوی.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

فعل د جوړښت (بنيې) له حيثه

فعل دې جوړښت له حيثه صحيح او معتل ته تقسيم شوی:

صحيح فعل:

صحيح فعل هغه دی چې په اصل حروفو کې يې حرف علت نوي او د فاء عين او لام په مقابل کې يې صحيح حروف راغلي وي. لکه:

کتب ـــ يدرس ـــ رسم.

صحيح فعل په درې ډولو ويشل شوی:

١. مهموز: هغه دی چې يو له اصلي حروفو څخه يې همزه وي. لکه:
أخذ ـــ سأل ـــ قرأ.

٢. مضاعف ثلاثي: هغه فعل دی چې دوهم او دريم حرف يو شانته وي (يو جنس). لکه:
شدَّ ـــ ردَّ ـــ هزَّ.

٣. سالم: هغه صحيح فعل دی چې اصلي حروف يې له همزه د تضعيف څخه سالمه وي.
لکه: فتح ـــ کتب ـــ فهم.

معتل فعل:

معتل فعل هغه فعل دی چې يو يا دوه اصلي حروف يې حرف علت وي او د علة حروف عبارت دي له: الف، واو او ياء څخه لکه: صام، وثب، رمی.

معتل فعل په درې ډوله دی:

١. مثال: هغه فعل دی چې لومړی حرف اصلي يې حرف علة وي. لکه: وجد ـــ يئس.

٢. أجوف: هغه فعل دی چې دوهم حرف اصلي يې حرف علة وي. لکه: قال ـــ طاب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ناقص: هغه اسم دی چې دریم حرف اصلي يې د علة حرف وي. لکه: رنا ــ رمی ــ بَقی. او د ضمائرو د اسناد کيفيت هر يوه مثال: أجوف او ناقص ته د ماضي، مضارع او امر په فعلونو کې په خاص فعل کې راوړل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

فعل د ترکیب له حیثه په دوه ډولو ویشل شوی. مجرد او مزید:

مجرد فعل: هغه فعل دی چې ټول حروف یې اصلي وي. لکه: وعد ــ عدَّ ت نال ــ رمی ــ دحرج ــ زلزل.

مجرد فعل په دوه قسمه دی: ثلاثي او رباعي:

۱. ثلاثي مجرد فعل:

ثلاثي مجرد فعل دری وزنه لري:

الف: فَعَل (د عین په فتحه) او مضارع فعل یې په دری بابونو کې راغلی چې دې ډیروالي لامله په لاندې دول دی.

❖ نصرُ ینصُرُ (په ضمه دې عین په مضارع کې). لکه: عبر یعبُر ــ نَشَرَ ــ یَنشُرُ ــ حرج یخرج ــ حکم یحکمُ.

عامه قاعده: ثلاثی مضعف متعدی فعل تل د نصر له باب څخه وي. لکه: مدّ ــ یمدُّ ــ شق ــ یشقُ ــ شدَّ یشدُّ ــ هدَّ یهدُّ.

❖ دې ضرف، یضرب باب (په کسره د عین په مضارع کې). لکه: صرف ــ یصرف ــ حرص ــ یحرص ــ نزل ــ ینزل ــ جلس ــ یجلس.

عامه قاعده: مضعف لازمي فعل او داوي مثال د ضرف له باب څخه راځي. لکه: عفّ ــ یعِفَّ ت خفّ ــ یخِفّ ت رقّ ــ یرِقّ ــ (لازمي مضعف). وجد ــ یجد ــ وعد ــ یعد ــ وصف ــ یصف.

❖ د فتح یفتح باب (په فتحه د عین په ماضي او مضارع دواړو کې). لکه: جمع ــ یجمع ــ ذهب ــ یذهب ــ قطع ــ یقطع ــ خضع ــ یخضع.

ب: فَعِلَ (په کسره د عین) چې مضارع یې په دوه بابه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ د فرح يفرح باب (مضارع په فتحه دې عين). لکه: قبل ــ يقبل ــ غضب ــ يغضب ــ لقی ــ يلقی ــ شرب ــ يشرب.

❖ د حسب يحسب باب (مضارع په کسره د عين) چې ډېر لږ فعلونه په دې باب کې راغلي. لکه: وثق ــ يثق.

ج: فعُلَ (ماضي په ضمه دې عين) يفعُل (د مضارع د عين په ضمه) يواځې يو باب دی.

❖ باب د کرمُ يکرُم (په ضمه د عين). لکه: صعب ــ يصعبُ. سهل ــ يسهُل ــ عِظم ــ يعظم ــ کثر ــ يکثُر.

۲. رباعي مجرد فعل:

رباعي مجرد فعل يو باب لري چې فَعلَلَ دی. لکه: وسوسه ــ بعشر ــ دهور ــ زلزل ــ حرف مضارع د دې باب (فعلل) تل مفهوم دی. لکه: يترجم ــ يوسوس ــ يبعشر ــ يدهور ــ يزلزل.

مزيد فعل:

مزيد فعل هغه دی چې علاوه وه له اصلي حروفو څخه يو ياڅو حرفه زيات په ده کې راوړل شوي وي. لکه: قاتل ــ صدّق ــ اجتاز ــ تقاخی.

زائد حروف په کلمه يا دې «سالتمونيها» له ډلې څخه پرې زيات شوی وي يا له جنسه دې. (عين) کلمه يا لام کلمه دې فعل څخه. لکه: استعلم چې اصل فعل عِلِم دی. او د «سألتونيها» له حروفو څخه په هغه کې زيات شوی دی يا حرَّم چې په اصل کې حرم دی او يو حرف له جنسه دې عين کلمې چې «را» دی. په هغه کې زيات شوی ده. اصغرَّ چې اصل فعل صغر دی. يو حرف له جنسه دې عين کلمه پرې زيات شوي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یو حرف له ډلې دی «سألتونیها» څخه چې هزه دی.

۱. ثلاثی مزید:

ثلاثی مزید په دری ډوله دی. مزید په یوه حرف، مزید په دوو او یا دری حرفونو.

❖ مزید په یوه حرف په لاندې وزنونو راځي.

أفعل: لکه: اکرم ــ أحسن ــ اشعل.

فاعل: لکه: شاهد ــ أحسن ــ سامع.

فعَّل: لکه: قدَّم ــ کرّم ــ عَلَّم.

❖ ثلاثي مزید په دوه حروفونو. (دې دوو حروفونو زیات په ثلاثي فعل باندې). ثلاثي مزید په دوه حرفونو پنځه وزنونه لري:

إنفعل: لکه: انطلق ــ انصرف ــ اندفع.

إفتعل: لکه: اجتمع ــ اقترب ــ انتصر.

إفعلّ: لکه: احمرَّ ــ اخضرّ ــ اعوجّ.

تفعّل: لکه: تقدّم ــ تبارک ــ تعلّم.

تفاعل: لکه: تباعد ــ تبارک ــ تدارک.

ثلاثي مزید په دری حروفو دری وزنه لري:

استفعل: لکه: استغفر ــ استقبل ــ استخرج ــ استحمّ.

إفعوعل: لکه: اغروق ــ اخشوشن.

افعالّ: لکه: احمارَّ ــ اخضارَّ ــ اضغارَّ.

۲. رباعي مزید:

رباعي مزید دوه بابه دی. مزید په یوه حرف او مزید په دوه حرفونو. مزید فعل له شپږو حروفو څخه زیات نوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ **رباعي مزيد په يوه حرف يو وزن لري.**

تَفعلَلَ: لکه: تبعشر ــ تدهور ــ تدجرح.

❖ **رباعي مزيد په دوه حرفونو دوه وزنه لري.**

افعلّل: لکه: اقشَعرَّ ــ اطئمانّ ــ افعتلَلَ: لکه: افرتقع د تفرق. إحرنجم (تجمعّ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه

فعل د واقع کیدلو د زمانې له حیثه په درې ډوله دی. ماضی ــ مضارع او امر.

ماضي فعل:

ماضي فعل هغه فعل دی چې په حدوث (واقع کیدلو) مخکې له زمانې د تکلم څخه دلالت کوي. لکه: سرّنی اجتنابک الشر ــ اجتمع أمس مجلس الوزراء.

د ماضي فعل أسناد ضمائروته.

د فعل د اسناد مانا ضمائرو ته عبارت له تعریف د فعل له ضمیر دې متکلم، ضمیر د مخاطب او ضمیر دې غائب څخه دی چې د مفرد، مثنی او جمع حالت په پام کې نیول کیږي.

هغه ضمیرونه چې فعل هغوی ته مسند کیږي دوه ډوله دي:

- متحرک ضمیرونه چې عبارت دي له: تاء دفاعل ــ نا او نون د نسوی.
- ساکن ضمیرونه چې عبارت دي له: د اثنین (تثنیې) واو د جماعة ــ یاء د مخاطبی.

د ماضي فعل پرته له یاء د مخاطبي څخه نورو ټولو ته مسند کیږي. د ماضي فعل په سبب دې اسناد د فاعل تاء او د فاعلینو (نا) ته. د مضارع او امر له فعل څخه جلا کیږي، ځکه چې دې دواړو ضمیرونو ته (تاء د فاعل او نا د فاعلین) بل فعل نه مسند کیږي. هر ضمیر ته چې د ماضي فعل مسند شي په محل دې رفع کې فاعل دی هغه فعل ته. لکه څنګه چې مخکې اوویل شول چې فعل دې جوړښت له حیثه صحیح او معتل ته ویشل شوی. صحیح فعل سالم، مهموز او مضعف ته ویشل شوی او معتل فعل. مثال: اُجوف او ناقص ته تقسیم شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ځای کې یوڅو ډولونه د صحیح ماضي فعل هر یو له اسناد سره ضمیرونو ته په لاندې ډول وړاندې کیږي.

۱. د صحیح ماضي فعل اسناد ضمیرونو ته:

		سالم (شکر)	مهموز (اخذ)	مضعّف (مدَّ)
مفرد متکلم	أنا	شکرت	اخذت	مددت
مع الغیر مکلم	نحن	شرکرنا	أخذنا	مددنا
مفرد مخاطب	أنت	شرکت	أخذت	مدت
مثنی مخاطب	أنتما	شکرتما	اخذتما	مددتما
جمع مخاطب	انتما	شکرتم	أخذتم	مددتم
مخاطبه	أنتِ	شکرتِ	أخذتِ	مددت
مخاطبتان	أنتما	شکرتما	اخذتما	مددتما
مخاطبات	أنتن	شکرتن	أخذتن	مددتن
غائب	هو	شکر	أخذ	مدَّ
غائبان	هما	شکرا	أخذا	مدَّا
غائبون	هم	شکروا	أخذوا	مدّ وا
غائبه	هی	شکرت	أخذت	مدّت
غابتان	هما	شکرنا	أخذنا	مدّتا
غائبات	هن	شکرنا	أخذن	مددن

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورتني جدول کې داسې ښکاري چې په سالم او مهموز ماضي فعل کې چې ضمير ته يې اسناد کړی کوم تغير ندی راغلی.

خو مضعف فعل د اسناد له وجهې د فاعل «تاء» او د فاعلين «ناء» ته او د نسوی «نون» ته ادغام لري شوی (فک ادغام) خو د رفع ساکن ضميرونو ته د اسناد له وجهې مدغم باقي پاتې شوی.

۲. د معتل ماضی اسناد ضميرونو ته:

		مثالل (وعد	اجوف (قال	ناقص (دعا) ـــ رمی	
متکلم	أنا	وعدت	قلت	دعوت	رميت
متکلمين	نحن	وعدنا	قلنا	دعونا	رميتا
مخاطب	أنت	وعدت	قلت	دعوت	رميت
مخاطبان	انتما	وعدتما	قلتما	دعوتما	رميت
مخاطبون	أنتم	وعدتم	قلتم	دعوتم	رميتم
مخاطبة	انتِ	وعدتِ	قلت	دعوت	رميتِ
مخاطبتان	انتما	وعدتما	قلتما	دعوتما	رميتما
مخاطبات	انتن	وعدتن	قلتن	دعوتن	رميتن
غائب	هو	وعد	قال	دعا	رمی
غائبان	هما	وعدا	قالا	دعوا	رميا
غائبون	هم	وعدو	قالو	دعوا	رموا
غائبه	هي	وعدت	قالت	دعت	رميت
غايبتان	هما	وعدتا	قالتا	دعتا	رمتا
غائبات	هن	وعدن	قلن	دعون	رمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د ماضي فعل په تعاريفو کې ليدل کيږي چې معتل الفاء د (مثال) کې ضمائروته د اسناد له وجهې کوم تغير نه وارديږي.
- ❖ اما معتل العين (اجوف) ماضي فعل د رفع مترکه ضمائروته دې اسناد له وجهې (عين کلمه د اجوف)حذفيږي.
- ❖ خود ناقص فعل که چيرې اخر کيې الف وي بيرته خپلا اصل ته (واو او ياء) ته اوړي.
- ❖ ناقص فعل کې د اسناد پر وخت کې ضمائروته (غير له واو دې جمع څخه) يوائې د الف ګرځيدل خپل اصل ته کوم بل تغيير نه راځي.
- ❖ کله چې ناقص ماضي فعل واو د جماعة ته مسند شي د ناقص حرف علت حذفيږي. که محذوف الف وي ماقبل دې واو د جماعة مفتوح پاتې کيږي. لکه: «عوَا» او که محذوف الف نوو ماقبل دی واو د جماعة مضموم ګرځي. لکه: «هم خشوا».

مضارع فعل:

مضارع فعل هغه فعل دط چې پر حدوث (واقع کيدلو) د يوه شي د تکلم په زمان کې دلالت کوي.

لکه: الأن تغادر الطائرات المطار ــ سيعقد الإمتحان الأسبوع القادم.

د مضارع فعل اسناد ضمائروته:

د مضارع فعل ټولو ساکنه ضميرونو ته (الف د تثنيه، واو د جمع). يا د مخاطبي ته مسند کيږي. او له متحرکه ضمائرو څخه يوائې نون دې (نسوة) ته مسندکيږي. او عرابد هغه ضميرونو چې فعل مضارع هغوی ته مسند کيږي د فاعليت پر ساس محل د رفع دی.

مضارع فعل له ماضي او امر فعل څخه د نفي د حرف «لم» په منلو سره پيژندل کيږي ځکه چې «لم» په فعل ماضي او امر نه داخليږي او مضارع ته مختص دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاندې جدول کې د صحيح او معتل مضارع اسناد ضمائروته او د هغوی د تعريف بيلګې راغلې دي.

		سالم (شكر)	مهموز (أخذ)	مضعّف (مدَّ)
متكلم	أنا	اشكر	أخذ	أمدَّ
متكلم مع الغير	نحن	نشكر	نأخذ	نمدّ
مخاطب	أنت	تشكر	تأخذ	
مخاطبان	انتما	تشكران	تأخذان	تمدّان
مخاطبون	أنتم	تشكرون	تأخذون	تمدون
مخاطبة	انتِ	تشكرين	تأخذين	تمدّين
مخاطبتان	انتما	تشكران	تأخذان	تمدّان
مخاطبات	انتن	تشكرن	تأخذن	تمددن
غائب	هو	يشكر	يأخذ	يمدّ
غائبان	هما	يشكران	يأخذان	يمدّان
غائبون	هم	يشكران	ياخذون	يمدون
غائبه	هي	تشكر	يأخذ	
غايبتان	هما	تشكران	تأخذان	تمدّان
غائبات	هن	يشكرن	يأخذن	يمددن

په جدول کې مو وليدل چې تل مضارع فعل په يوه حرف له حروفو دې (أنيث) څخه شروع کيږي. دا حرف په ثلاثي، خماسي او سداسي افعالو کې مفتوح وي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباعي مجرد فعل کې لکه: (يدحرج) او ثلاثي مزيد چې په يوه حرف مزيد وي لکه: يکرم ـــ يقاتل ـــ يقدم. مضموم وي.

- ❖ د سالم مهموز او مضاعف مضارع فعل په تعريف کې کله چې ضميرونو ته اسناد وکړ پرته له مضعف چې نون د نسوی ته مسند دی او له ادغام څخه مفکوک (خلاص) شوی نور کوم تغير ندی راغلی.
- ❖ رباعي، خماسي، او سداسي، افعال چې ماضي فعل يې په همزه دې وصل شروع شوی وي په مضارع کې همزه دې وصل حذفيږي او د مضارعه حرف يې په ځای راځي. لکه: أقبل ـــ يقبل ـــ أهتم ـــ يهتم ـــ استقبل ـــ يستقبل.

۲. د معتل مضارع اسناد ضمائرو ته.

		مثالل (وعد	اجوف (قال	ناقص (دعا) ـــ (رمی)	
متکلم	أنا	أعد	أقول	ادعو	ارمی
متکلم مع الغير	نحن	نعد	نقول	ندعو	نرمی
مخاطب	أنت	تعد	تقول	تدعو	ترمی
مخاطبان	انتما	تعدان	تقولان	تدعوان	ترميان
مخاطبون	أنتم	تعدون	تقولون	تدعون	ترمون
مخاطبة	أنتِ	تعدين	تقولين	تدعين	ترمين
مخاطبتان	انتما	تعدان	تقولان	تدعوان	ترميان
مخاطبات	أنتن	تعدن	تقلن	تدعون	ترمين
غائب	هو	يعد	يقول	يدعو	يرمی
غائبان	هما	يعدان	يقولان	يدعوان	يرميان

(c) ketabton.com: The Digital Library

غائبون	هم	يعدون	يقولون	يدعون	يرمون
غائبه	هي	تعد	تقول	تدعو	ترمی
غايبتان	هما	تعدان	تقولان	تدعوان	ترميان
غائبات	هن	يعدن	يقلن	يدعون	ترمين

له پورتني جدول څخه داسې معلومېږي چې.

- ❖ كه چيرې فا كمله د (مثال) واو وي او عين كلمه (مضارع) مكسور په دې صورت كې فا كلمه حذفيږي. لكه: (وعد ــ يعد) او كه عين كمله (مضارع) مفتوح يا معلوم وي. فا كلمه د (مثال) نه حذفيږي. لكه: (وهم ــ يوهم)
- ❖ عين كلمه دی اجوف په مضارع كې خبل اصل ته ګرځي (واو، ياء). لكه: (قال ــ يقول) او (باع ــ يبيع) او كله چې د جوف فعل مضارع نون دې نسوی ته اسناد وكړي عين كلمه كې حذفيږي. لكه: (يقلن).
- ❖ لام كلمه د ناقص فعل اصل ته (واو، ياء) اوړي. او د علة حرف د اسناد له وجهې واو د جماعة او ياء د مخاطبي ته حذفيږي او كه حذف شوی حرف علت الف وي د جمع د واو ماقبل مفتوح پاتې كيږي. لكه: (يخشی ــ يخشون).

د امر فعل:

امر هغه فعل دی چې د هغه په واسطه د يوه شي د احداث يا حدوث وروسته له زمانې دې تكلم څخه غوښتنه كيږي. لكه: أحترم والديک.

د امر فعل اسناد ضمائرو ته (ضميرونو ته:

د امر فعل ټولو ساكنو ضميرونو ته (الف، اثنين، واو د جماعة، ياء د مخاطبي) ته مسند كيږي او له متحركه ضميرونو څخه يواځې نون دې نسوة مسند كيږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعراب د هغه ضميرونه چې د امر فعل هغوی ته مسند وي محل د رفع بيا پر فاعليت دی.

د امر د فعل تعريف يواځې مخاطب او مخاطبي او د هغوی فرعو ته اړول کيدای شي او عائب او د هغو فرعو ته نه شي اړول کيدای.

په لاندې جدول کې د امر د فعل چې صحيح او معتل وي سره له اسناده ضمائرو ته ښودل کيږي.

		سالم (شكر)	مهموز (أخذ)	مضعّف (مدَّ)
مخاطب	أنت	أشكر	خذ	مد
مخاطبان	انتما	أشكرا	خذا	مدَّا
مخاطبون	أنتم	أشكروا	خذوا	مدّوا
مخاطبة	انتِ	أشكری	خذی	مدّی
مخاطبتان	انتما	أشكرا	خذا	مدَّا
مخاطبات	انتن	أشكرن	خذن	أمددن

په پورتني جدول کې ليدل کيږي چې:

د سالم امر په فعل کې د اسناد په ذريعه ضمايرو ته کوم تغيير رانغی. او په اول دې فعل امر کې چې ثلاثي وي او مهموز نوي همزه د وصل زياتيږي.

که چيرې عين کلمه دې مضارع هغه فعل چې امر ترې اخستل شوی مفتوح يا مکسور وي همزه دې د وصل مکسور وي. لکه: إذهب ـــ اِجلس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که عین کمله وي نوموړی مضارع فعل مضموم وي همزه دې وصل هم مضموم راوړل کیږي. لکه: أنصر ــ أشکر. همزه د مهموز حذفیږي.

او پدې اثر دې اسناد دې امر نون د نسوی ته مضاعف خلاص (مفکوک) ګرځي او په اول کې یې همزه وصل زیاتیږي. لکه: مددن.

		مثالل (وعد	اجوف (قال	ناقص (دعا) ــ (رمی)	
مخاطب	أنت	عد	قل	ادع	ارم
مخاطبان	انتما	عدا	قولا	ادعوا	ارمیا
مخاطبون	أنتم	عدوا	قولوا	دعوا	ارموا
مخاطبة	انتِ	عدی	قولی	ادعی	ارمي
مخاطبتان	انتما	عدا	قولا	ادعوا	ارمیا
مخاطبات	أنتن	عدن	قلن	ادعون	ارمین

په پورتني جدول ولیدل شو کله چې معتل امر فعل ضمائرو ته مسند شي نو:

- کله چې فا کلمه د (مثال) واو وي (د عین د فعل مضارع مکسور هغه واو په امر کې حذفیږي. لکه: وعد ــ بعد ــ عد.

  او که عین کلمه د (مثال) په مضارع کې مفتوح یا مضموم وي فاء په امرفیږي. لکه: وهم ــ یوهم ــ أوهم.
- عین کلمه د اجوف فعل په امر کې اصل ته اړول کیږي او په اثر دې اسناد مستتر ضمیر دی مخاطب او نون د نسوه حذفیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ لام کلمه په فعل ناقص کې خپل اصل (واو، ياء) ته اړول کيږي او حرف علت دې (لام) کليمې دې ناقص فعل امر په اثر دې اسناد لاندې ضمائرو ته حذفيږي. (مخاطب مستتر ضمير، واو د جماعة، ياء د مخاطبې).
او که چيرې محذوف حرف علت الف وي ماقبل دې واو دې جماعة وروسته د الف له حذف څخه مفتوح پاتې کيږي. لکه: إسعَوا.
او که محذوف واو او ياء وي ماقبل دې واو جماعة مضموم ګرځي. لکه: أعُوا ــ إرمُو.
- ❖ د ناقص فعل امر په اول کې چې الف ناقص وي او مهموز نوي (همزه د وصل) زياييږياو دا همزه تل مکسور وي. لکه: «إرم» مګر هغه صورت کې د مضارع فعل مضموم وي په دې وخت کې همزه د وصل هم مکسور وي. لکه: أعفُ ــ اُرعُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم فصل

فعل د معمول په اعتبار په دوه ډوله دی. لازمي فعل او متعدي فعل .

لازمي فعل:

هغه فعل دی چې يواځې په فاعل اکتفاء کوي او مفعول به ته احتياج نلري. لکه: قام زيد ــ حضر عمرو ــ جلس الرجل.

متعدي فعل:

متعدي فعل هغه فعل دی چې يواځې په فاعل اکتفاء نکوي بلکې مفعول به ته هم ضرورت لري يو مفعول يا څو نور. لکه:

فهم التلاميذ الدرس ــ حسبت المجد سهل المنا.

هغه افعال چې دوه مفعوله منصوب ګرځي:

۱. هغه افعال چې مبتدأ او خبر خپل اول او دوهم مفعول ګرځوي.

- د ظن أفعال: ظن ــ خال ــ حسب ــ زعم ــ جعل ــ هب (د ظن په مانا).
- د يقين أفعال: رأی ــ علم ــ وجد ــ ألفی ــ تعلّم.
- د تحويل افعال: صيَّر ــ حوَّل ــ جعل ــ ردَّ ــ إتخذ ــ تخذ.
- لکه: ظننت الرجل نائما ــ رأيت اللص هاربا ــ وجدالسائرالطريق وعراً.
- صير الصناع القطن نسيجا.

پدې مثالونو کې جملې په اصل کې مبتداء او خبر دی په دې ترتيب.

الرجل نائم ــ اللص هارب ــ الطريق وعر ــ القطن نسيج نو دوهم مفعول د دې افعالو عين د اول مفعول مصداق لري.

۲. هغه افعال چې دوه مفعوله نه منصوبه وي او دا دواړه مفعوله په اصل کې مبتدأ او خبر نوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بعضې د دې افعالو په لاندې ډول دی.

کسا ـــ البس ـــ منح ـــ سأل ـــ منع. لکه: البس الربيع الارض حلة زاهية.

د فعل د متعدی کيدلو لارې (طرق):

الف: ثلاثي لازمي فعل کله په اول کې د همزې په زيات والي يا په مضعف کولو دې دوهم حرف (عين کليمې) متعدی ګرځي. نجاالصدق ـــ أنجی الصدق يانجیّ الصدق يا نجیّ الصدق صاحبه.

همدا ډول په اضافه کولو د ې الف وروسته له لومړي حرف دې ثلاثي لازمي فعل، متعدی ګرځي. لکه: جلس محمد و جالس محمد الاخيار.

ب: ثلاثي متعدي فعل يوه مفعول ته د همزې يا تضعيف به واسطه دوه مفعوله ته متعدي ګرځي. لکه: فهم الطالب الدرس ـــ افهمت الطالب الدرس.

ج: بعضې افعال چې دوه مفعوله ته متعدي وي د همزې او تضعيف په واسطه درې مفعولو ته متعدي ګرځي. هغه متعدي افعال چې درې مفعولو ته متعدي ګرځي اوه فعلونه دي له:

أعلم ـــ أرى ـــ نبّأ ـــ أنبأ ـــ خبّر ـــ أخبر حدّث. لکه: اعلمت عليا الخير صحيحا ـــ أنبئات عبدالله زيدا مسافر. دوهم او دريم مفعول د دې افعالو هم په اصل کې مبتدأ او خبر وي.

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حيثه:

فعل د فاعل د ذکر او ترک له حيثه په دوه ډوله دي. مبني للمعلوم او مني للمجهول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعل مبني للمعلوم:

هغه فعل دی چې فاعل له فعل سره حقیقتا او یا حکماً ذکر وي. لکه: قرأ المذیع النباء (المذیع) حقیقی فاعل دی. لکه: محمد یکتب الدرس (ضمیر مستتر فاعل چې یکتب کې حکماً ذکر شوی).

مبني للمجهول فعل:

مبني للمجهول فعل هغه فعل دی چې دې صیغې له تغیر سره د فاعل له ذکر څخه بې نیازه کیږي او یو بل خپل معمول د نائب فاعل په توګه مرفوع ګرځوي. لکه:
قُرأی النبأ ــ یُکتب الدرس. پدې دواړو مثالونو کې قُرئ او یُکتب. دواړه فعلونه مبني للمجهول دی چې په لاندې ډول یې مبني للمجهول ت تغییر خوړلی.

١. مجهول ګرځول د ماضي فعل ماقبل أخر دې فعل مکسور ګرځي او هر متحرک چې له ده څخه مخکې وي هغه حرف مضموم ګرځي. لکه:
حُفِظَ ــ أکرِم ــ اُستُعلِمَ ــ تُسلّمَ.
او که فعل أجوف وي عین کلمه په یاء بدلیږي. لکه: قال ــ قِیل ــ زاد ــ صاد ــ صید.

٢. د مضارع فعل مجهول ګرځول:
مضارع فعل د مضارعة د حرف په ضمه او فتحه د ماقبل آخر باندې مبني للمجهول ګرځي. لکه: یَحفَظُ ــ یُکرَم ــ یقدَّم ــ یُستعلَمُ. او که چیرې ماقبل آخر حرف واو یا یاء وي پدې صورت کې په واو او یاء په الف بدلیږي: یقول ــ یُقال ــ یزید ــ یزاد ــ یستفید ــ یستفاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

د امر فعل مبني للمجهول نګرځي ځکه چې فاعل يې مخاطب وی دی هغه مجهول نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم فصل

فعل د تعریف له حیثه

فعل د تعریف له حیثه په دوه ډوله دی: جامد او مشتق.

جامد فعل:

جامد فعل هغه فعل دی چې تل په یوه شکل وي. یا د ماضي یا دې امر په شکل.

۱. هغه افعال چې یوائې د ماضي په شکل وي.

❖ لیس او ما دام ـــ د کان له أخواتو.

❖ کرب د مقاربه افعالو څخه.

❖ عسی ـــ حری او اخلولق د رجاء له افعالو څخه.

❖ نعم ـــ بئس ـــ حبذا او لا حبذا د مدح او ذم له افعالو څخه.

❖ خلا او عداد اسیثناء له افعاعلو څخه.

❖ أخذ ـــ أنشاء او شرع. د شرورع له افعالو څخه (په هغه صورت کې چې د شروع د افعالو په توګه استعمال شوی وي).

۲. هغه افعال چې یوائې د امر په شکل راغلی.

❖ هب: د ظن په مانا (فرض یې کړه).

❖ تعلم دې اعلم په مانا.

متصرف فعل:

متصرف فعل هغه فعل دی چې په یوه شکل نه وي. او په دوه ډوله دی.

۱. تام التصرف افعال:

تام التصرف افعال هغه افعال دي چې له هغوی څخه ماضي، مضارع او امر جوړیږي.

لکه: قام ـــ کتب ـــ شکر ـــ دحرج ـــ قاتل ـــ إقترب.

۲. ناقص التصرف افعال:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناقص التصرف افعال هغه افعال دي چې يوائې ماضي او مضارع استعمال شوی وي.

چې په لاندې ډول دی.

- **مازال ـــ مابرح ـــ مافتئ ـــ ما دام د کان له اخواتو څخه.**
- **کاد او اوشک دمقاربه له افعالو څخه.**
- **طفق او جعل دشروع له افعالو څخه.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

همزه ، اعلال او إبدال

د قاموسونو داستعمال طريقه، د ترقيم علامې (نښې).

لومړی فصل (څپرکی)

همزه:همزه يا د کلمې په سر يا وسط (مابين) او يا د کلمې په وروستي برخې (آخر) کې وي چه د دريواړو ډولونو حکم ئې په لاندې ډول دی:

١. هغه همزه چه دې کلمه په سرکې وي لکه: أنصف، أنصف، إنصافاز
٢. په اول دې حروفوکې (پرته له همزې دې «اُل» چه همزه دې وصل دی) لکه إن، أن، إلی، أو.
٣. د اسمونو په سرکې (پرته له إبن، ابته، إمرؤ، إمرأه اثنان، اثنتان إسم، او أسم ألله) لکه: أحمد، إمام، أرض، اسلوب.

د وصل همزه:

د وصل همزه هغه همزه دی چه د کلمې په اول کې ددې لپاره چه په ساکن نطق وشي راوړل کيږي او د الف غير مهموز (١) په ډول ليکل کيږي. که چيرې د وصل همزه د کلام په لومړی سرکې واقع شي په هغه تلفظ کيږی لکه: (اذهب) اوکه چيرې د کلام په درج کې يعني د يوه متحرک او ساکن حرف ترمنځ واقع شي له تلفظ څخه پاتې کيږي لکه: (قلتُ اذهب) ولې په دواړو شکلونوکې په خط کې ليکل کيږي.

د وصل دهمزه ځايونه په لاندې ډول وی:

١. په اول پنځه، او شپږ حرفي ماضي فعل، او د امر فعل او د دوی د مصدر په سرکې چه حرکت به ئي کسرهٔ وی که چيرې په سردې کلام کې راشي لکه:
إعتاد، إعتد، اعتياد (ضماسی) استعان، إستعين، استعانه (شپږ حرفی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د ثلاثي مجرد فصل په امر کی مکسوره راضی که چیری د کلام په سرکی واقع شی او عین کلمۀ مضمون نوی، او که چیری د کلام په سرکی نوی له منطق څخه ساقطع کیږي او که چیری عین کلمه مضمون وی همزه د وصل هم مضمون راوړل کیږی لکه:
إسمع، إعمل، إرم، إرض. أشکر، أذکر، اُدخل، أعضا.

۳. (أل) دی (أل) همزه چه اسم پری محلی ګرځی د وصل همزه دی او د الف په شکل چه مهموز نوی لیکل کیږی لکه: جاء الرجل خو کله چه مستقل او د عنوان په ډول و لیکل شی همزه ئي دقطع همزه دی زکه چه په دی حالت کی اسم دی لکه: (أل) حرف.

ضروری دی چه دشمول له وجهی دی (أل) ډولونه او د استعمال موارد کی توضیح کړو.

(أل) په دری ډوله دی: موصوله، معرفه، زائد:

موصوله (أل):

دا ډول (أل) د عاقل، غیر عاقل، مفرد او غیر مفرد، مذکر او مونث لپاره یو ډول استعمال لری او صله ئي مریح صفت دی. لکه:

جاء ئي الکاتب او الکاتبه او الکاتبان أو الکاتبتان أو الکاتبون او الکاتبات.

دا (أل) د تعریف حرف ندی بلکه اسم دی او د صله پواسطه معرفه شوی.

سره لری چه (أل) موصولی اسم دی او اعراب نه پری ظاهریږی خو اعراب په هغه صفت چه د ده صله دی جاری کیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تعریف (أل):

(أل) د تعریف حرف دی او په دوه ډوله دی (أل) عهدی او (أل) جنسی.

1. أل عهدی: دا حرف په نکره اسم داخلیږی چه مخکی ذکر شوی و یا په بل ډول مخاطب سره معهود وی.هغه اسم چه محلی په ال عهدی وی و مدلول په تعین کی دغا شب ضمیر په ډول دی.

(ال) عهدی په دری ډوله دی: ذکری، علمی یا ذهنی او حضوری لکه:

أقلبت سیاره فرکبت السیاره. او لکه داقول د الله تعالی:

(کما ارسلنا إلی فرعون رسولا فعص فرعون ارسول). (ذکری).

لکه: هل تذیب إلی البیت (ذهنی علمی) لکه: الیوم، اساعة اللیلة لکه: جاونی هذاالرجل، او یا أیها الرجل.

۲.(أل) جنسی: چه دی لاندی دریود معنی ګانو لپاره کارول کیږی:

الف: د جنسی په افرادو د شمول دی دلالت لپاره لکه:

النجم مضیئ بذاته یعنی کل نجم مضیئ بذاته.

ب: د جنس دیوه صفت له صفاتو څخه د شمول دی دلالت لپاره د مبالغی په ډول لکه: أنت الرجل علماو ادباً. یعنی ټول علمی او ادبي سرږیتوب په تا کی دی.

ج: د جنس د ذاتی حقیقت د بیانولو لپاره قطع نظر د جنس دیوه فرد یا افراد و په پام کی نیول.لکه: الذهب أنفس من النحاس.

سره زرکره دی له مسو څخه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. (أل) زائده: دا (أل) تعریف او تنکیر نه افاده کوی یوائی د ډول لپاره (تزئین) په معرفه اونکره عربی کلام کی راغلی او په دوه ډوله دی.

(إل) لازمه: په دی معنی چه هغه اسم چه محلی په ال وی بی له (ال) څخه نه استعمالیږی او د علم په شکل محلی په (ال) اوریدل شویدی.

لکه: اللات، العزی، الیسع و السمول.

او غیر لازمه(ال) هغه دی چه کله شاعر او داسی نورئي د شعر دوزن لپاره په علم اسم او شعر د ساتلو لپاره اضافه کیږی.

لکه چه ساعر په (نبات او بر) علم گرځولی دیوه ډول مرخیږی لپاره چه (نبات الاوبر) ورته ویل شوی.

۴. دی لاندی اسمونو همزه دوصل همزه دی:

ابن، ابنة امرأ، امرأه، إثنان، اثنتان، اسم.أیم الله.

کتنه:

کله چه مخکی له همزی د وصل داسی حکم وی چه آخر کی دوصل لپاره د وروستنی ساکن حرف سره چه له همزی مخکی دی، همزی ته کسره ورکول کیږی. او خپله همزه دوصل له نطق څخه ساقیطږی.لکه:

ا.ثرقت الشمس، من إسمک، بالفضیلة فاز،قل الحق.خولاندی ضمائر لکه: انتم، هم، اوکم په داسی حالت کی مفهوم گرځی نه مکسور.

لکه: اؤلنگر هم الفالزون، انتم الصالحون، قرائت کتابکم الجدید.

۲. متوسطه همزه:

متوسطه همزه په لاند حالاتوکی د (یا) په صورت لیکل کیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مکسوره همزه لکه لیئم، جوائم، طائره.
- هغه همزه چه ماقبل کی مکسوره لکه: بئس، تعبتة مئات.
- هغه همزه چه له یاء ساکنه څخه مخکی وی: هنیئاً، تفیئه، مریئا.
- مضمومه ممدود، متصله همزه لکه: مسئول، مسئوم، شیئون.

متوسط همزه په لاندی حالاتوکی د واو په صورت لیکل کیږی:

- مضمومه همزه وروسته له فتحی څخه: یؤول، هؤلاء.
- مضمومه همزه وروسته له ساکن څخه: د اؤک، سماؤه، ذکاؤه.
- مفتوحه همزه وروسته له ضمی: یؤځل، د ؤساء، فؤاد.
- ساکنه همزه وروسته له ضمی: یؤره، مؤمن، مؤتمر.

په لاندی حالاتوکی متوسط همزه په الف لیکل کیږی:

- مفتوحه همزه وروسته له فتحی: مضا جأة ارتأی، کأن.
- مفتوحه همزه وروسته له صحیح ساکن څخه: مسأله، مجأة، ضمأی.
- ساکنه همزه وروسته له فتحی: د أس،نأساة، تأخیر.

متوسط همزه په لاندی حالاتوکی مستقل لیکل کیږي:

- مفتوحه همزه وروسته له الف څخه: تفأل، کفأة.
- مفتوحه همزه وروسته له واو ساکنه: لکه: سموءل
- همزه ممدده مضمومه چه له ما قبل سره ئی اتصال ممکن نوی.لکه: إبدءوا.

۴. مطرفه همزه:

مطرفه همزه په لاندی ډول لیکل کیږی:

همزه په الف باندی لیکل کیږی کله چه ماقبل کی فتحه وی.لکه: یلجأ، اسوأ، نبأ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیا په سرلیکل کیږی کله چه ماقبل ئی کسره وی: لکه: ناشئ، ملاجئ شاطئ
په واو لیکل کیږی کله چه ماقبل ئی مضموم وی: لکه: إمرؤ، یجرؤ.
او مستقل لیکل کیږی کله چه ماقبل ئی ساکن وی. لکه: جزءٌ،دفسأ،إنتأ، صحرأ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

اعلال او ابدال

کله بعضی حروف له یوی کلمی څخه حذفیږی او کله یو حرف دبل حرف په ځای په کلمه کی راشی.

که چیری دا حذفول او عوض کول دیوه حرف په بل حرف په کلمه کی په حرف علت کی وی (واو_ الف _ یأ) دیته اعلال وائی او که په نورو حروفوکی وی هغه ته ابدال ویل کیږی.

د اعلال او ابدال پیژندل د کلمو داصولو پیژندل یوه ښه وسیله په کار واو دی معاجوکی ګټه اخستل کیږی.

۱. اعلال:

اعلال: عبارت له حذف یا عوض تولودی یوه حرف دبل حرف پر ځای په یوه کلمه کی وی.

بعض حالات چه په هغه کی اعلال کیږی په لاندی ډول دی:

۱. د الف بدلول په واو باندی:

الف وروسته له ضمی څخه په واو بدلیږی: لکه: شاهد - شوهد - حاکم حوکم.

۲. د واو بدلول په یأ باندی:

الف: کله چه واو او یا په یوه کلمه کی یو ځای راشی او یأ لومړی ساکن وی لکه: ساد - یسود فهوسید (په اصل کی سیود) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همان - یهون فهوهین (په اصل هیون دی) سوی یسوی- سیاً په اصل کی (سیوا) دی.

ب: په اسم مفعول دی ثلاثی ناقص یأی کی: لکه: مقضی چه په اصل کی مقضوی په وزن دی مفعول او مبني چه په اصل کی مبنوی دی.

ج :د هغه فعل مصدر چه په وزن دی أفعل وی او فائی واو وی:

لکه: اوضح او اورد. او هغه مصدر چه په وزن دی استفعل دی او فأ کلمه ئی واو وی لکه: استوضح – استورد. لکه: اوضح الضیاحاً – اورد: ایراد – استوضح – اسیناحاً – استورد – استیراد.

د: سما، یسمو فهوسامی (په اصل السامیو) دی عدا البعدو فهوالعادی په اصل کی (العادو) دی.

۳. د واو او یأ بدلول په همزه:

په لاندی ځایو کی واو او یأ په همزه بدلیږی:

الف: په اسم فاعل کی له ثلاثی اجوف فعل څخه مشتق وی. لکه:

صام: صائم (په اصل کی صاوم دی) صاد، صائد (په اصل کی صاید) دی.

ب: کله چه واو او یأ په آخر دی کلمه کی وروسته له الف زائده څخه راشی.

لکه: دعا، یدعو، دعاءً (په اصل کی دعاو) دی. لکه قضی یقضی قصاءً په اصل کی (قضایا) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفعول د واو حذف:

کله چه اسم مفعول له ثلاثی فعل مصل الوسط د اجوف، څخه جوړش: لکه قال – باع – واو زائده د مفعول حذفیږی: قال: مقول چه په اصل کی (مقوول) دی باع: مبیع چه په اصل کی مبیوع دی.

۲. ابدال:

ابدال عبارت له ځای نیولو یوه حرف دبل حرف پر ځای دی په یوه کلمه دی: هغه بعض حالات چه په هغه ئی ابدال واقع کیږی:

۱. د افتعال د فا بدلیدل په تاء:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل واو وی لکه (وصف) اوله هغه څخه د افتعل په وزن یو فعل جوړشی. د دا ډول مثال (واو) په تأ بدلیږی:

لکه: وصف: إوتصف: إتصف. وسم: اَؤتسم: إتسم دا ابدال په مضارع او مصدر کی هم واقع کیږی. لکه: اتّصف، يتّصف، اتصافاً – اتسم، يتسم التساماً. همدا ډول په اسم فاعل او اسم مفعول د دی باب کی: لکه: متصِف – او متَصف.

۲. د افتعال د تاء ابدال په دال باندی:

کله چه فا کلمه دی ثلاثی فعل دال وی (دخر) اوله هغه وزن دی افتعل جوړشی تاء دی افتعال په دال بدلیږی. لکه دخر: إتدخِر: إدخرَ دعی: إدعی همدا ډول دا ابدال په په مضارع فعل، مصدر – اسم فاعل او اسم مفعول کی هم راځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه یدخر – إدخاراً – مدخِر – مِدخَر. إدعی، یدعی – إدعاء مهو مدع و ذاک مدعی.

۳. د افتعال د تا بدلیدل په طاء:

کله چه فاء ثلاثئ فعل (صاد، یا طاء، یا ظاء) وی اوله هغه څخه په وزن دی افتعل جوړکړو تاء دی (افتعال په د طاء) بدلیږی لکه: صاد – اصطاد – چه اصل ئی (اصتید) دی بصطاد چه اصل ئی (یصتید) فهو مصطاد چه اصل (مصتید) دی ذاک مصطاد چه اصل ئی (مصتَید) دی. همدا ډول – خر – اخطرب، طرد – اطَرد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

دکلمو د پلټنې او پیدا کولو لارې (طریقې) په معاجمو کې (قاموس)

لغوی معاجم هغه کتابونه دی چه د لغة (ژبې) مفردات په کې راټول شوی او داسې ترتیب شوی چه پلټونکی ته د کلمو او د هغوی معنی جوړښت، مشتقات او ما سر جمع ئې اسانی گرځول شوی دی.

چه د هغوی نوموته په لاندې ډول دی:

1. **مختار الصحاح.**
2. **اساس البلاغة.**
3. **المصباح المنیر.**
4. **المجعم الوسیط.**
5. **القاموس المحیط.**
6. **لسان العرب.**

په عربی معاجمو کی د مفرداتو د ترتیب په اړه دوه طریقی رواج لری:

لومړی طریقه:

په ډیرو عربی معاجمو کی پرته له (القاموس المحیط) څخه کلیمی د اصلی هجادی حروفو په پام ترتیب شوی په دی ترتیب چه کله لومړی حرف هجاد د لومړی حرف په مرتبه کی په همدی ډول دو هم او دریم حرف چه اته ویشیت هجاء حروف دی اړ؛و په اته ویشتو بابونو د لومړی حرف د اصل دی کلمه پر اساس تقسیم شوی همدا ډول دوهم او دریم په همدی ډول تنظیم شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه طریقه:

دا طریقه د کلماتو په ترتیب کی د اصلی حروفو په ترتیب او د کلمی د وروستی حرف په اساس په اته ویشتو بابونو ویشل شوی او هر باب به اعتبار دی لومړی حرف دی کلمه چه په ځو فصلونو ویشل شوی جوړ شوی چه (قاموس المحیط) کی همدا کړنداره کارول شوی او هم په (لسان العرب) کی.

په معاجمو کی د کلمی د پیدا کولو طریقه (لاره):

۱. که چیری کلمه جمع اوسی مفرد ته اړول کیږی اوکه مضارع، امر مصدر، اسم فاعل، اسم مفعول یا له نورو مشتقاتو د فعل څخه وی ماضی ثلاثی فعل ته اړول کیږی.
۲. او که چیری کلمه مزید وی له زیاد شوو حروفو څخه مجرد گرځی.
۳. که چیری دیوی کلمی لټون په داسی قاموس که دی چه د اصلی حروفو په ترتیب رغول شوی دی لومړی اول حرف او وروسته دوهم او دریم حرف ته په ترتیب کتل کیږی.
۴. که چیر؛ی دیوی کلمی لټون په قاموس محیط که وی د کلمه په اصل حروفو کی وروستی حرف ولیدل شی تر ځوپری پیداشی وروسته لومړی او دوهم ولیدل شی تر ځو فصل ئی و پیژندل شی او وروسته دریم حرف ته وگتل شی تر ځو په لسان العرب کی ولیدل شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

دترقیم نښې (علامې)

د ترقیم علامې هغه ټکې او رسمونه دی چه په لیک کې یو له بل څخه د کلمو د جدا کیدو د عبارتونو او جملو د نښلوو د ښه تنظیم لپاره کارول کیږی. تر څو لوستونکی د لیکونکی موخی په لنډه ډول اوبی له کومی غولیدنی پیدا کړی او پری پوه شی.

د ترقیم (نښې) په لاندی ډول دی:

فصله (،) فصلهٔ منقوطه (؛) نقطه (.) نقطتان (:) د پوښتنی علامه (؟) د تعجب علامه (!) د تنصیص ده نښې « ». شرط (–) شرطتان (– –) قوسان ( ) علامه دی حذف (.....).

فصلهٔ (،):

په لاندی مواردوکی راوړل کیږی:

الف: په هغه عبارتوکی (غیر تام مرکبات) چه یو تام الفائده کلام جوړ وی:

لکه: إن الشخص التقی، یخاف الله، ولائیو ذی احدا ولالظیلمه.

ب: د دو ؤو متعاطفو جملوکی چه یو مشترک مطلب افاده کوی لکه: والله مافی السموات، ومافی الارض.

ج: دیوه شی د انواعو او ډولونو په مابین کی لکه: ادوات الندأهی:

یا، أیا، هیا، أی، النمره.

د: د منادی له لفظ څخه وروسته لکه: یا علی، کن طموحاً.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فصلهٔ منقوطه (؛):

په لاندې ځایونو لیکل کیږی:

الف: په ډیرو اوږدو جملوکی لکه: إن الناس لاینظرون إلى الزمن الذى عمل فیه أبا؛ و انما ینظرون الى مقدار جودته.

ب: د دوؤ جملو په مابین کی چه یوه د بلی لپاره سبب وی لکه:

إنی الصادق فیما اقول؛ اذلااعرف الکذب اطلاقا.

نقطه (.):

په لاندې ځایونوکی کارول کیږی:

الف: د تام جملی په پایله کی: أصلی یو میا خمس مرات.

ب: په یوه کامله فقره کی لکه: یحسن بالمسلم أن یتعلم العربیة، ویتقنها لیتوصل بها الى فهم معانی القرآن.

ج: وروسته له اختصار شوی کلمو څخه لکه: (هـــ.) (م.) د هجری او میلادی اختصار.

نقطتان (:):

په لاندې ډول کارول کیږی:

الف: د مجمل او تفصیل ترمنځ لکه: الکلمة: اسم و فعل و حرف.

ب: د قول او مقول تر منځ لکه: قلت له: «الی لمتقی».

د پوښتنی (استفهام) علامه (؟):

په لاندې مواردو کی کارول کیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: استفهامیه جمله په پایله کی لکه: ماشکواک؟ کیف حالک؟

د تعجب علامه (!):

په لاندی مواردو کی کارول کیږی:

دی جملی په پایله کی کله چه له تعجب، ډارویری، خوښی یا غم څخه یادونه کوی لیکل کیږی.

ما اشدخضرة الزرع! عجبا الماتقول! سرَنی نجاحک! سأنی إهمال أخک!

دوه (تنصیص نښی (« »):

د نقل شوی کلام نص (متن) د دی دوؤ ٔ علاموپه منځ کی ایښودل کیږی لکه:

قال عمر بن الخطاب (رض) «البینة علی من ادعی والیمین علی من أنکر».

الشرطه(–)(زیر) :

په لاندی مواردوکی کارول کیږی:

الف: وروسته له عدد څخه په لومړی نظر (خط) کی لکه: – یکون الاسم مجروراً.

1. **وروسته له حرف جر څخه.**
2. **کله چه مصناف الیه واقع شی.**
3. **کله چه تابع اسم مجرور وی.**

ب: د جملی دی دووؤ رکنونو تر منځ چه لومړی رکن ئی اوږدوی لکه: إن الجندی الشجاع المؤمن بربه ووطنه یتحق الثناء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرطتان (– –):

د عبارتو یا معترضه جملو د دوؤ شرطونو تر منځ لیکل کیږی لکه: علینا – أبناء الاَفغان – أن نوحد صفوفنا.

قوسان (()):

ددی دوؤ قوسونو په مابین کی معترضه جملی چه لته سیاق سره هیڅ اړیکی نلری لیکل کیږی لکه:

وصیة عمر (رض الله عنه) للاَ شعری.

د حذف علامه (...):

د حذف علامه د محذوف په ځای لیکل کیږی لکه: أکمل مایأتی بخبرمناسب: المهندسون.......

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم باب

د حرف قواعد و عمومی تطبیقات

د تنيني او جمع د مختلفو ډولونو مثالونه په بعض جملو کی او عبارتونو کی:

۱. د مقصور، منقوص، او محدود اسم و جمع او تشنيي مثالونه:

الف: خرج المعافيان من المستثفى متكأ على العصا.

خرج المعافون من المستثفين متكئين على عصوات. ليدل کيږی کله چه له مقصور اسم څخه تشنيه او جمع مؤنثۀ سالمه جوړيږی:

الف ئی په ياء بدليږی که څلورم يا له هغه څخه لوړ هم وی لکه معافيان مستشفين– مستشفيات.

او که الف کی دريم وی نو بيرته اصل ته (واو او ياء) ته اړول کيږی لکه: محصوين او عصوات.

او په مذکور جمع سالمه کی مقصور الف حذف او ما قبل کی مفتوح پاتی کيږی لکه: المعافون.

ب: إن المحمى ساع إلى الصلح.

إن المحاميين ساعيان الى الصلح.

إن المحامين ساعون إلى الصلح.

ليدل کيږی چه منقوص اسم ياء که چيری حذف شوی وی په تشنيه کی بيرته راګرځی لکه:ساع (ساعيان) او په جمع مذکر سالمه کی يائی حذفيږی او له واو څخه مخکی مضموم ګرځی تر څوپه مخدوف واو باندی دلالت وکړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: ساعون د رفع په حالت کی او د نصب او جر په حالت کی ماقبل د یاء مسکور گرځی: المحامین تر ثوپه مخدوف یاء دلالت و کړی.

ج: عاد العداء من العحراء مستاءً.

عادلعداء ان (او العداوان) من الحصراوین مستأین.

عادلعدأون (او العداوون) من الحصراوات مستأین.

لکه څرنگه چه په مثالونوکی ولیدل شول محدود اسم، تشینه او جمع له لاندی حالاتو سره مخامخ کیږی.

که همزه ئی اصلی وی په خپل حالت پاتی کیږی لکه: مستاۀ له استاء، یستاء څخه.په واو بدلیږی که الف د تانیث وی لکه: صحراء په خپل حال باقی پاتی کیږی. یا په واو او یاء بدلیږی لکه: عداء له عدا بعدو عدوا څخه.

۲. د تشنیه او جمع مثالونو په ځینو هغو جملوکی چه په اسم تفضیل مشتمل دی:

الف: أنت الفائزة الاول فکنتِ أجدر بالجائزة.ُ

أنت الفائزة الاول فکنتِ أجدرمن غیرک بالجائزة.

أنتما الفائزان الاولان فکنتما أجدرمن غیرک بالجائزة.

أنتم الفائزون الاولون فکنتم أجدر من غیرکم بالجائزة.

أنتن الفائزان الاولیات فکنتن أجدر من غیرکن بالجائزة.

لیدل کیږی چه کله چه اسم تفضیل په «ال» مقترن دی لکه: الأول مطابقت ئی له بالفضل سره واجب دی.

ب: هذا الفتی اشجع جندی و هذه الفتاة افضل (اوفضلیَ) الفتیات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هذان الفتيان الشجع جند يتين و هاتان الفتاتان افضل (او فضليات) الفتيات.

ليدل کيږی کله چه اسم تفضيل نکری ته مصناف دی لکه: اشجع جندی افراد و تذکرِ دهغه واجب دی. په دی صورت کی مصناف اليه مطابق دی مفضل وی. لکه الفتی او جندی.

او که چيری اسم تفضيل معرفی ته مصناف وی لکه: أفضل الفتيات په دی صورت کی مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دی.

۳. د ماضی فعل د ځينو صيغو دتعريف مثالونه:

الف: هذالرجل سعی إلی الخير ودعا إلی الوحدة ولقی من يشجعه.

هذه المرأة سعت إلی الخير ودعت إلی الواحدة ولقيت من يشجعها.

هذان الرجلان سعيا الی الخير و دعَوَ الی الوحدة ولقيامن يشجعهما.

هاتان المرأنان سعتا الی الخيرو دعتا الی الوحدة لقيتامن يشجعهما.

هؤلاء الرجال سعو الی الخير و دعو الی الواحدة ولقوُ من يشجعهم.

هؤلاء النساء سعين الی الخير و دعون اِلی الواحدة و لقين من يشجعهن.

په پورتنيو مثالونو کی مو وليدل چه معتل الاخر ماضی فعل په الف لکه سعی او دعا:

کله چه الف د تشنيه اونون د نسوة ته مسند شی د همدا ډول تاء د فاعل او نا د فاعلين ته مسند شی الف ئی بيرته خپل اصل (واو او ياء) ته اوړی.

کله چه واو دی جماعة ته مسند شی لکه: سقوا او دعوا، الف حذفيږی او ماقبل ئی مفتوح پاتی کيږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضی فعتل الاخیر په یاء هر ضمر ته چه اسناد وکړی (بی له واو و جماعة) ځخه په هغه کی کوم تغیر نه راځی.

او که چیری واو د دجماعة ته مسند شی (یاء) کی حذفیږی او ماقبل ئی مضموم گرځی لکه: القوُا.

ب: أنت قلت الحق و مددت يد المساعدة إلى الجميع.

أنتِ قلت الحق و مددتِ يد المساعدة إلى الجميع.

أنتما قلتما الحق و مددتما يد المساعدة إلى الجميع.

أنتم قلتم الحق و مددتم يد المساعدة إلى الجميع.

أنتن قلتن الحق و مددتن يد المساعدة إلى الجميع.

ماضی أجوف فعل کله چه درفع متحرکو ضمایروته چه عبارت دی له:

تاء د فاعل، نون نسوة، نا د متکلمین مسندشی دوسط حرف (حرف علة) حذفیږی او ماضی مضعف فعل لکه (مدّ)کله چه ضمائرو درفع ته مسندشی. د هغه ادغام مفکوک (لری) کیږی.

تا د فاعلة (مؤنثه مرده) کله چه ماضی فعل هغی ته مسندشی دمسکوری تاء به شکل لیکل کیږی لکه (أنت قلتِ) نه په شکل و یاء (أنت قلتی).

۴. د مضارع فعل دتعریف ځینی بیلگی (مثالونه):

الف: أنت ترقی و تسمو و تنال ما تبتغی بالجدو الأدب.

أنتِ ترقين و تسمين و تنالين ما تبتغيان بالجدو الأدب.

أنتما ترقينان و تسموان و تنالان ما تبتغيان بالجدو الأدب.

أنتم ترقون و تسمُون و تنالون ما تبتغون بالجدو الأدب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مثالونو کی لیدل کیږی کله چه معتل الخرپه الف مضارع فعل لکه (یرقی) یاء د مخاطبی، واو او مفتوح پاتی کیږی لکه:

أنت ترقین، أنتم ترقون.

او لکه چه الف و تشني اونون د نسوة ته مسندشی الف ئی په یاء بدلیږی او ماقبل دی یاء مفتوح گرځی. (أنتما ترقیان– أنتن ترقین).

او معتل الا خرپه واو اویاء لکه (سیمو او یبتغی) کله چه یاء مکسور گرځی.

او ماقبل له واو د جمع څخه مضوم گرځی لکه: أنتم تسمُون و پبتغُون.

او کله چه الف د تشني یانون د نسوة ته مسندشی کوم تغیر په کی نه راځی لکه:

انتما سموان و تبتغیان و أنتن تسمون و تبتغین.

ب: لا تیْسنَ إذاکبوت مرة (د مخاطب لپاره).

لا تیْسنِ إذاکبوتِ مرة (د مخاطبی لپاره).

لا تیْسان إذاکبوتما مرة (د مخاطبین لپاره).

لا تیْسنان إذاکبوتن مرة (د مخاطباتو لپاره).

کله چه مضارع فعل نون د توکید سره متصل شی او ضمائروته مسندشی لاندی حالات را منځ ته کیږی:

یاء مخاطبة او واو د جماعة د التقاء ساکنینو د مخنیوی لپاره حذفیږی په لومړی حالت کی (یاء مخاطبه) نون د تاکید مکسور او په دوهم حالت کی ماقبل د هغه مضموم گرځی.

د نون د نسوی اونون و توکید تر منځ الف فاصل راوړل کیږی اونون د اکید مشد داومکسور گرځی (لاتیسان).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امر فعل د توکید په حالت کی لکه د مضارع فعل په ډول دی.

۵. دی امر فعل د تعریف بعض مثالونه (بیلگی):

الف: صل أخاک واعف عمن ظلمک و خذ بیدالضعیف.

صلی أخاکِ واعفی عمن ظلمکِ و خذی بیدالضعیف.

صلآ أخاکما و اعفوا عمن ظلمکما و خذا بیدالضعیف.

صلوا أخاکم و اعفوا عمن ظلمکم و خذوا بیدالضعیف.

صلن أخاکن و أعفون عمن ظلمکن و خذن بیدالضعیف.

وموليدل کله چه د امر فعل صحیح الاخر او غیر متصل له بارز ضمیر سره وی لکه: (صل او خذ) مبنی پرسکون وی. او که چیری معتل الاخروی (ناقص) مبنی په حذف دی حرف علت گرځی لکه (أعف).

او که چیری فعل د امر له یاء د مخاطبی الف د تشینه او یا واو د جمع سره متصل شی مبنی په حذف دنون گرځی.لکه: صلی، صلا– صِلوا په پورتنیو مثالونوکی.

او که چیری نون د نسوة سره متصل شی مبنی پرسکون گرځی. لکه (صِلن).

هغه فعل چه اول کی حرف علة یا همزه وی دامر له صیغی څخه حرف علت او همزه حذفیږی (لکه وصل: صل – أخذ – خذ).

د معتل الاخر (ناقص) فعل امر احکام ټول لکه د مضارع فعل په ډول دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحرف د قواعدو د بحثونو لنډيز

اسم د جوړښت له حيثه

صحيح الاخر	غير صحيح الاخر
هغه اسم چه نه مقصور نه منقوص اونه محدود وی لکه: رجل – حجرة.	۱.مقصور: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی الف لازمه وی. لکه فتی – ذکری. ۲. منقوص اسم: هغه اسم دی چه په آخر کی ئی یاء لازمه او ماقبل کی مسکور وی لکه: المحامی – الراعی ۳. محدود اسم: هغه اسم چه آخر کی ئی همزه وروسته له الف زائده څخه وی لکه: خفراء – سماء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسم د تعین له حیثه

نکره	معرفه
نکره هغه اسم دی چه په معین شئ دلالت نکوی لکه: انسان – أسد	معرفه هغه اسم دی چه په یوه معین دلالت وکړی. ۱. ضمیر: (انا – انت – هو) ۲. علم: (محمد – الاسکندریه) ۳. داشاری اسم: (هذا – هذه– هؤلاء) ۴. موصول اسم: (الذی – التی – الذین) ۵. معرف په ال (الانسان – الاسد) ۶. معرفی ته مضاف: کتاب احمد – بانع البازنجان). ۷. منعینه منادی: یا کاتب

اسم دنوع له حیثه

مذکر	مؤنث
مذکر هغه اسم دی چه په نارینه دی انسان او حیوان دلالت کوی. آب – أئید او یا هغه اسمونه چه په اتفاق سره د مذکر په توګه کارول کیږی لکه: قمر – سیف.	• هغه اسم چه په زنانه ؤ دی انسان او حیوان دلالت وکړی لکه:أم– أفعی • اویا هغه اسم چه په داسی شیانو دلالت وکړی چه په استعمال کی په اتفاق سره د مؤنث اسم حکم واخلی. لکه صورة – دار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

	• د تانیث تاء لکه: خدیجة– مدرسة. • مقصوره الف تانیث:لکه هدی– نجوی. • محدوده الف د تانیث: لکه: حسناء سوداء.

اسم د عدد له حیثه

مفرد	مثنی	جمع
هغه اسم چه په واحد یا واحدة باندی دلالت کوی. لکه غلام – فتاة.	هغه اسم چه په زیادت دی الف او نون په حالت دی نصب او جرکی پراشنین یا إشنتین دلالت وکړی لکه: حضر المدرسان – تدرسنا مدرستان – زرت دولتین – أجبت علی ستوالین. **مقصوره تشنیه:** دریم الف خپل اصل (واو او یاء) ته اوړی. لکه: عصا – عصوان – فتی – فتیان. څلورم الف: په یاء بدلیږی لکه مستشفی – میستشفیان. **منقوصه تشنیه:** مخدوفه (یا) بیرته را گرځی او ثابته (یا) مفتوح گرځی. لکه: محامٍ – محامیان – اعحامی –	۱. جمع مذکره سالمه ۲. جمع مؤنثه سالمه ۳. دمکسره جمع

(c) ketabton.com: The Digital Library

	المحامیان. **محدوده تشنیه:** دتانیت همزه په واو بدلیږی لکه: خضراء: خضروان. اصلی همزه په خپل حال پاتی کیږی لکه: فضاإن. هغه همزه چه منقلبه له واو او یاء څخه وی جائز دی چه خپله همزه پاتی شی او یا په واو بدله شی لکه: بناء – بناإن یا بناوان. یادونه: نون د مثنی د اضافت له امله حذفیږی لکه حضر مدرساااللغة العربیه.	

جمع

هغه اسم دی چه له دوؤنه پر زیاتو دلالت وکړی او دری ډوله دی:

مذکره سالمه جمع	مؤنثه سالمه جمع	مکسره جمع
درفع په حالت کی د واو او نون په زیادت (حضرالمدرسون) او په زیادت دی یاء اونون د نصف او جر په حالت کی لکه:	دالف او تا په زیادت په مفرد کی (زینب ـــ زینبات) او که په آخر دی مفردی که تاء وی حذفیږی. (مهندسة ـــ مهندسات)	مکسره جمع هغه دی چه په یوه تغیر په شکل دی مفرد کی له دوؤنه پر زیاتو دلالت وکړی. لکه: سفینة: سفن: میدان: میادین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ران الله يحب المحسنين سررت بالمدرسين. مقصوره جمع: الف حذفيږي او ماقبل دی واو او ياء مفتوح گرځي لکه اعلی: أعلون، أعلين. منقوصه جمع: د منقوص ياء حذفيږي د واو ماقبل مضموم او د يا ماقبل مکسورپاتی کيږي لکه: باقی ـــ باقون ـــ باقين. د محدود جمع: لکه محدود د مثنی په جمع کی هغه همزه چه منقلبه له واو او ياء څخه وی همزه پاتی کيږی او يا په واو بدليږی لکه: بناوون يا بناوون او وصله همزه په خپل حال پاتی کيږی لکه: رفاء ـــ رفاءون .	مقصوره، منقوصه او محدوده: دتشيني د مقصوری منقوصی او محدودی دقواعدو تابع دی. ثلاثی ساکن الوسط جمع: که چيری د ثلاثی لومړی حرف مفتوح وی جمع کی په فتحه دی دوهم حرف راځی. لکه رکعة = رکعات). که لومړی حرف مکسور يا مضموم وی سکون، فتحه او اتباع جائز دی. لکه: خدمة ـــ خِدَمات ـــ خِدِمات . حجره: حجرات ـــ حُجرات يا حُجَرَات. يادونه: هغه اسمونه چه په الف او ياء جمع کيږی. إناث اعلام او د هغوی صفات او هر هغه اسم چه	تکيره جمع په دوه ډوله دی: د قله جمع: چه له (۳-۱۰) دلالت کوی اوزان ئی دادی (أفعله أفعل فعلة أفعال. دکثرة جمع: چه له دريؤ تر مالا نهايت پوری دلالت کوی. اوزان ئی: فعلة ـــ فعلاء ـــ فعله ـــ فعال ـــ أفعِلا ـــ طلبه ـــ شرفاء ـــ قضاة ـــ کتاب ـــ أقوياء. فعُل دی أفعل جمع لکه: حُمر ـــ خضر فعال و فعول: جمع د فعل يا فعل لکه: جبال، قلوب. د منتهی الجموع صيغی پروزن دی: فواعل ـــ أفاعل ـــ أفاعيل ـــ فِعائل ـــ فعاليل ـــ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: (۱) یواځې علم او صفت د مذکر د عاقل په واو او نون جمع کیږی. (۲) نون د جمع مذکر سالمی د اضافة له وجهی حذفیږی لکه حضر مدرسوالغات.	په تاد تانیث مقصوره الف تاء، محدوده الف دتانیث منتهی شوی وی. همدا ډول معضر اسم، غیر عاقل صفت یا زیادت له دری حرف او نور سماعی حالات.	مفاعل ــ مفاعیل. جواهر ــ أعاظم ــ اناشید ــ رسائل ــ عصافر ــ مذاهب ــ مفاتیح.

جامد اسم

دذات اسم او د معنی اسم

دذات اسم: هغه اسم دی چه له لفظ څخه ئی د هغه په معنی فعل نوی اخستل شوی.لکه: جول ــ غصن او نهر.

د معنی اسم: هغه اسم دی چه له ذات څخه په یوه مجرده معنی چه له زمانی سره مقترنه نه دی دلالت کوی چه دی اسم مصدر په نامه هم یادیږی.

دثلاثی فعل مصدر: دثلاثی فعل د مصدر لپاره کومه عمومی شامله ظابطه ز جود نلری خو مهم او زان ئی په لاندی ډول دی:
فعالة (صناعة) فعلان (غلیان) فعله (خضره) فعال (سعال) فعولة (سهولة) فعُل (فهم) فَعَل (فَرَح) فعول (جلوس).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رباعی فعل مصدر:

د رباعی فعل د مصدر اوزان قیاسی دی: لکه:

أفعل: إفعالا (اکرم إکراما) فُعَل: تقعیلا: (کرم تکریما) فاعل: فعالا او مضاعة: حاسب: حسابا او محاسبة. فعلل: فعلا لا له زلزل ـــ زلزلة و زلزالا).

د خماسی او سداسی افعالو مصادر: د دوی مصدرونه قیاسی دی لکه:

افتعل: افتعالا (اِکتسب اکتساباً) افعلل ـــ افعلا لا (اقشعر اقشرارا).

میمی مصدر: هغه مصدر دی چه په سرکی ئی زائد میم وی لکه:

مفعل (مِقعد) منفعل: (منطلق).

د مرة اسم: هغه اسم دی چه د فعل د وقوع په عدد دلالت کوی له ثلاثی شخه د فعلة په وزن لکه (أکلة) او له غیر ثلاثی شخه لکه الطلاقه راځی.

دهیئة اسم: چه دی فعل په هئیت د فعل دوقوع په وخت کی دلالت وکړی لکه نظره نظرة.

او له غیر ثلاثی شخه د تا په زیاتوالی د مصدر په فعل کی جوړیږی.

د اسم مصدر عمل:

مصدر فاعل مرفوع او مفعول په منصوب گرځیوی په هغه صورت کی چه نائب له عامل فعل شخه وی لکه: ترکاً الإهمال

او یا داچه په آن او فعل یا په ما او فعل مقدر وی ـــ عقابک المذنب مفیدله:

مؤل مصدر: مصدر نه ذکر کیږی اوله کلام شخه د مصدر معنی پیژندل کیږی.

آن او فعل: أرید أن اقابلک (مقابلتک).

ماوأن: سیسرنی ما عملت (عملک).

(c) ketabton.com: The Digital Library

أن + اسم + جنس: قرأنا أننا نصالح (أی المصالح)

دمؤل مصدر اعراب عین دی مصدری اعراب وی چه په ځای کی ئی واقع شوی وی: مبتدأ ـــ خِر ـــ فاعل ـــ نائب فاعل ـــ مقعول په واقع کیدای شی.

اسم فاعل	اسم مفعول	صفة مشبه	اسم تفضیل
هغه اسم دی چه په هغه ذات چه له ده شخه داشتقاق د مبدأ فعل صادر شوی. وی، دلالت کوی. له ثلاثی شخه: په وزن دی فاعل لکه کتب: کاتب راځی. له غیر ثلاثی شخه: په وزن دی فعل مضارع او په ابدال دی حرف مضارعة په میم	په هغه چا دلالت کوی چه فعل پری واقع شوی. صیغه ئی له ثلاثی شخه: د مفعول په وزن کتب: مکتوب راځی اوله غیر ثلاثی شخه اسم فاعل پر وزن او فتحه دی ماقبل آخر لکه: أغلق مغلق. داسم مفعول عمل کول: نائب فاعل مرفوع او مفعول به منصوب گرځوی خو په دی شرط چه محلی په ال وی لکه: الجهات المستکشفة ثروتها کشیرة. اوکه محلی په ال نو	په هغه ذات دلالت کوی چه په هغه فعل د ثبوت له وجهی قائم دی او غیر له ثلاثی لازمی فعل شخه نه راځی. د صفت مشبه صیغی: دفرِحَ له باب شخه دی فَعِل په وزن. د افعل په وزن لکه أحمر دفعلان لکه: عطشان دکرم له باب شخه د فعِل په وزن لکه: کریم فعل: شهم فُعال: شجاع	هغه اسم دی چه وزن دی أفعل دی او په اشتراک دی دوه شیانوپه یوه صفت کی دلالت کوی. د صیغو جوړښت ئی: له ثلاثی تام، متصرف، مثبت مبنی لافاعل هغه فعل شخه چه مشتق صفات ئی په وزن دی افعل فعلاءنوی. لکه: الشمس اکبر من الارض

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضمومه او کسره دی ماقبل آخر راځی. صیغی د مبالغی: دمبالغی لپاره دی اسم فاعل پر ځای یو له لاندو صغو استعمالیږی او له غیر ثلاثی څخه نه جوړیږی. فعال: مناع مفعال: عطعان مفعول: حقود فعِل: حذر فعیل: رحیم علم ـــ اسم فاعل او د مبالغی صیغی اسم فاعل: فاعل مرفوع او مفعول به منصوب گرځوی په دی	معتحد په یو له هغه امورو څخه چه داسم فاعل د عمل په شرطونو کی ذکر شوی باید وی. همدا ډول اسم مفعول چه له ال څخه مجرد وی شرط دی چه یا په معنی دی حال یا استقبال وی. لکه: الفائز معطی الجائزة	فعال: جبان فعل: بطل فُعل: حلو دصفت مشبه عمل کول: لکه اسم فاعل داسی عمل کوی او معمول ئی مرفوع فاعل دی لکه: دخلت البستان الجمیل منظره. یا مفعول به منصوب وی لکه: جاء زید الکریم أبوه .... یا مضاف الیه مجرد لکه: هذالطالب سریع البدیهة.	او هغه فعل د پورتنیو شرائطو در لیدونکی نوی د تفضیل لپاره کی مصدر وروسته له (أشد) اویا د هغه امثالو څخه راوړل کیږی لکه: الأهرام اکثر ارتفاعامن المنازل. داسم تفضیل حالات: ۱. مجرد له (ال) او اضافة څخه وی په دی صورت کی ئی افراد او تذکیر واجب دی لکه الطائرات أسرع من القطار. ۲. معرف په (ال) په دی صورت کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرط چه محلی په ال دی لکه: لایحب الخامُن وطنه او که محلی په ال نوه، په نفی، استفهام مبتداء، نداء موصوف یا ذوالی ال باید معتحدوی لکه: الفلاح حارث ثورة الارض.			مطابقت ئی له مفضل سره واجب دی او مفضل علیه ن ذکر کیږی. (الاخت الکبری ذکیة) ۳. مصناف نکری ته وی په افراد، تذکیر او مطابقت دی مصناف الیه له مفضل سره په عدد کی واجب دی. لکه: الکتب افضل اصدقاء. ۴. مصناف معرفی ته. مطابقت او عدم مطابقت دواړه جائز دی. لکه: أنتم افضل، یا أفضلا الناس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشتق

اسم زمان او اسم مکان	إسم اله
اسم زمان: هغه مشتق دی چه د فعل د زمانی په وقوع دلالت کوی. اسم مکان: هغه مشتق اسم دی چه د فعل د وقوع په مکان دلالت کوی. داسم زمان او اسم مکان صیغی: له ثلاثی مجرد څخه د مَفعَل په وزن لکه ملهی ملصب راځی یا د مفعِل په وزن راځی مرجع او مورد له غیر ثلاثی څخه په وزن دی اسم مفعول راځی لکه (مجممع)راځی	هغه مشتق اسم دی چه په اداة یا وسیای چه فعل پری واقع شوی دلالت کوي داسم اله صیغی: په وزن دی مفعال (مفتاح) مفعل (مبرد) مفعلة (ملعقه).

د تصغیر اسم

تصغیر هغه تغییر دی چهپه معرب اسم عارضیږی تر ځوپه صغروی حجم تحقیر، تقرب، زمان یا مکان او یا په تدلیل (ناز ورکولو) دلالت وکړی.

۱. د ثلاثی اسم تصغیر:

ثلاثی اسم د فعِل په وزن تصغیر گرځی لکه رجیل او نمیر.

او هغه ثلاثی اسمونه چه حروف اصلی ئی دری وی د تانیث تاء، مقصوره یا محدوده الف د تانیث ورسره ملحق شوی وی لکه ثلاثی مصغیر گرځی لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شجیره، سلیمی ــ صحیراً. همدا ډول هغه ثلاثی چه الف او نون زائده پری ملحق شوی وی. لکه سلیمان.

۲.د رباعی اسم تصغیر:

د رباعی اسم په وزن دی فعل مصغر گرځی همدا ډول هغه رباعی اسمونه چه تا دتانیث مقصوره یا محدوده الف دی تانیث په آخردی هغه کی ملحق شی.

لکه: مسیطرة دعیوی اربعاء او همدا ډول هغه رباعی چه په أخرکی ئی الف اونون مزید تان دی لکه: زعیفران.

۳. دخماسی اسم تصغیر:

خماسی اسم د فعیعل په وزن مصغر گرځی لکه: مصیبیح.

۴. هغه تصغیر اسم چه دوهم حرف ئی الف واو بدلیږی لکه: سالم، سویلم او هغه اسم چه دوهم ئی حرف علت وی هغه حرف خپل اصل ته اوړی لکه باب: بویب.

۵. او هغه اسم چه دریم ئی حرف علة وی هغه حرف د تصغیر په یاء کی مدغم کیږی. لکه: کریم او کریمَ.

د نسبت یا او منسوب اسم

نسبت عبارت له زیاتولو دی مشددی هغه یا دی په آخر دی اسم کی چه ماقبل ئی مکسور وی تر څوبه انتساب دیو شی مسمی د ملحق شوی اسم ته دلالت وکړی. لکه: افغانی ــ کندزی ــ لغمانی ــ کابلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. اصلی قاعده د نسبت:

مشدده یا چه ما قبل کی مکسورروی په آخر دی اسم کی: لکه سودان: سودانی

۲. مقصور او محدود ته نسبت کول:

که چیری (الف) او (یا) دریم وی په واو بدلیږی لکه: قنوی چه قناته منسوب دی.

که چیری څلورم ځای کی وی حذاو ابدال په واو لکه: طنطی یا طنطوی چه اطناته منسوب دی.

که چیری پنځم وی حذفیږی لکه: لیبی: چه لیبیاته منسوب دی.

۳. محدود ته نسبت کول:

اصلی همزه باقی پاتی کیږی لکه: إنشائی، انشأنه منسوب.

زائده همزه د تانیث لپاره لکه: صحراء، صحراوی چه صحراء ته منسوب دی.

له واو او یاء ځخه منقلبه همزه ــ قلب او البقاء دواړه جائزوی لکه: کساوی، کسائی چه کساء ته منسوب دی.

۴. په مشدده یاء باندی ختم شوی اسم ته نسبت:

که مشدده یاء وروسته له یوه حرفه وی اصل ته بیرته ګرځی لکه: حیوی حی ته منسوب.

که چیری وروسته له دوؤ حرفو ځخه وی لومړی یاء حذف او دوهمه واو ګرځی: علوی علی ته منسوب.

که چیری وروسته له دری حروفو ځخه وی حذفیږی او په ځای کی یاء د نسبت قرار نیسی. شافعی، شافعی ته منسوب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. مخدوف الخر ثلاثی ته منسوب:

مخدوف نسبت بیرته را گرځی لکه: أبوی ــ أب ته منسوب.

٦. جمع ته منسوب:

یوشی په نیغه جمع ته نه منسوبیږی بلکه مفرد ته منسوبیږی لکه:

وزیری چه وزراء ته منسوب دی. که څه هم د عربی ژبی پوهانو په مجمع کی جمع ته نسبت کول جائز ګڼلی لکه: طلابی ــ طلاب ته منسوب دی.

دفعل د بحثونو لنډيز

فعل د جوړښت له حيثه

صحيح فعل	معتل فعل
صحيح فعل هغه دی چه اصلی حروف ئی د علت حرف نوی او په دری ډوله دی: ۱. مهموز: هغه دی چه اصلی حروف ئی همزه ولری: مهموز الفاء: أخذ. مهموز العين: مُسال. مهموزالام: قرأ. **۲. ثلاثی مضاعف:** هغه دی چه دوهم او دريم حرف ئی يو ډول وی لکه: شدً، ردً ــ هزً.	هغه فعل دی چه يو يا دوه اصلی حروف ئی علة وی. ۱. مثال: هغه فعل دی چه لومړی حرف کی علة وی لکه: وجد ــ يُس **۲. أجوف:** هغه دی چه دوهم حرف ئی علة وی لکه: قال، طاب. **۳. ناقص:** هغه دی چه دريم حرف ئی علة وی لکه: دنا ــ رضی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. سالم: **هغه صحیح فعل دی چه په اصلی حروفو کی ئی همزه او تضنعیف نه وی لکه:** **کتب ـــ فتح ـــ فهم.**	

فعل د ترکیب له حیثه

مجرد	مزید
مجرد هغه فعل دی چه ټول حروف ئی اصلی وی. **ثلاثی مجرد:** **په وزن دی فَعَلَ: کتب.** **په وزن دی فَعِلَ: عِلم.** **په وزن دی فعُل: شرُف.** **رباعی مجرد:** **په وزن دی فَعَلَلَ: دَحَرَجَ.**	**مزید هغه دی چه علاوه له اصلی حروفو څخه یو یا څو حروف دی (سَلتمونیها) په کی وی:** **ثلاثی مزید:** **۱. په یوه حرف مزید:** **أفَعَلَ (أکرم).** **فاعل (قاتل).** **فعَل (قدَم).** **۲. په دوه حروفو مزید:** **انفعل (إنطلق).** **إفتعل (اجتمع).** **افعَل (اِحمرَ).** **۳. په دری حروفو مزید:** **استفعل (استغفر).**

(c) ketabton.com: The Digital Library

	افعوعل (اغرورق). **رباعی مزید:** **۱. په یوه حرف مزید:** **تفعلل** (تدحرج). **۲. په دوه حروفو مزید:** **افعنلل**: إفرنقع). **افعلل**: إقشعر).

فعل د فاعل د ذکر یا ترک له حیثه

مبنی للمعلوم	**مبنی للمجهول (مفعول)**
هغه فعل دی چه ذکر دی فاعل ئی واجب دی لکه: قرأ المذیع النبأ.	**هغه فعل دی چه حذف دی فاعل اوله هغه څخه نیابت دی مفعول به یا کوم بل مفعول یا نور متعلق شیان واجب دی.** **ماضی مجهول فعل:** **مجهوله ماضی په کسره دی ماقبل آخر او په ضمه هر متحرک وروسته له هغه څخه جوړیږی (حُفظ، أستُعِلمَ) مضارع مجهول فعل: په ضمه دی لومړی حرف او په فتحه دی ماقبل آخر جوړیږی (یُحْفَظُ ــ یُستَعْلَمُ).**

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعل د معمول له حیثه

لازمی فعل	متعدی فعل
هغه فعل دی چه یوائې د فاعل په ذکر یار اوړلوسره د هغه معنی تامه شی او مفعول ته به اړوندی لکه: (قام زیدُ)	هغه فعل دی چه علاوه له (فاعل) یا من صدر عنه څخه مفعول یامن وقع علیه الفعل هم اوغواړی لکه: فهم التلامیذ الدرس، ځینی افعال یوائې یو مفعول به غواړی لکه پورتنی مثال او ځینی نور بیا دوه مفعوله منسوب گرځیوی: ۱. هغه افعال چه دوه مفعوله ئی په اصل کی مبتدا او جز وی: ظن ــ خال ــ حسب ــ ذعم ــ جعل ــ رأی ــ علم ــ وجد ــ الفی ــ خیرّ ــ حوّل ــ جعل ــ ردَّ ــ اتخذَّ ــ لکه (ظننت الرجل نائما). ۲. هغه افعال چه غیر له مبتدا او خبر څخه بل شی گرځوی: کسا، أُلبس ــ اعطی ــ منح ــ سال ــ منع لکه: ألبس الربیع الارض حلة زاهیة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعل دوقوع دزمانی له حیثه

ماضی	مضارع	امر
هغه فعل دی چه د یوه شی په وقوع مخکی دی ویلوله وخت څخه دلالت کوي. سرّنی اجتنابک آلشر. **دفعل** اسناد ضمائروته: متحرکه ضمائروته: **د فاعل** تاء (تُ ــ تَ ــ تِ) نون دنسوی ذهبن او نا ذهبنا. ساکن ضمرونه: الف داشنین، واو جماعة ذهبا ــ ذهبوا). ماضی فعل یاء دمخاطبی ته نه مسند کیږی.	هغه فعل دی چه دیوه شی په حدوث د تکلم په وخت کی یا دیوه شی په وقوع وروسته له زمانی دی تکلم دلالت کوي. لکه: الأن تغادر الطائرة المطار، سیعقد الامتحان الاسبوع القادم. اسناد فعل مضارع ضمیرونوته: ټولو ساکنو ضمیرونو ته مسند کیږی. الف د انشین، واو دجماعة یاء د مخاطبی (غیر له نا) دمتعکم څخه متحرک ضمائرونه : پرته له نون دنسوی څخه نور و متحرکو ضمائروته نه مسند کیږی (یذهبن).	دامر فعل هغه فعل دی چه دهغه پواسط (طلب) غوښتل کیږی څو وروسته له زمانی دی تکلم څخه سرته ورسی. لکه: احترام والدیک **دامر اسناد ضمائروته:** دامر فعل ټولو ساکن ضمیرونوته (الف دانشین، واو د جمع، یاء دمخاطبی) ته مسند گرځی. متحرک ضمیرونو ته نه مسند کیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعل دی تعریف له حیثه

جامد	متصرف
جامد فعل هغه دی چه یوه ډول (شکل) یا دماضی یا دامر په ډول استعمال لری. جامد اسمونه په لاندی ډول دی: ۱.هغه افعال چه یوائی د ماضی په شکل رائی: لیس ــ مادام ــ کرب ــ عیسی ــ حوی ــ إخلولق ــ نِعم ــ بُس ــ جندا ــ لاجندا ــ أخذ ــ أنشاء ــ شرع ــ دی شروع فعل. ۲. هغه أفعال چه دی امر په ډول مستعمل دی لکه: هب ــ تعلم.	هغه افعال دی چه په مختلفو شکلونو (صورتونو) استعمالیږی. ۱. قام التصرف افعال: هغه أفعال دی چه ماضی، مضارع او امرئی مستعمل دی لکه: کتب ــ قام ــ شکر. ۲. ناقص التصرف افعال: هغه افعال دی چه یوائی ماضی، او مضارع د هغیوی استعمال لری لکه: مازال ــ مابرح ــ مافتی ــ ما انفک ــ کاد طفق ــ جعل.

مفرد	جمع	حرف الف
أَبَد	آباد، ابُود	أوَّل اوائل، اوّلون
إبرة	إبَر	اُولی اُوَل، اولیات
إبریق	اباریق	أوان آوِنه
إبط	اباط	آیهٔ آیات، آیّ
ابلیس	أبالیس	

(c) ketabton.com: The Digital Library

	اُتُن و اُتن	آتان
	اُثُث	اثاث
	آثار،اثور	أثر
	آجال	اجل
	اخاء، اخوان، اخوة	اخ
	اَخَوَات	اُخت
	آخِرون	آخِر
	اُخر	اُخِرى
	ارادب	اردب
	اساتذة، اساتيذ	استاذ
	اُسود، آساد	اسد
	اسماء، اسامی، آسام	إسم
	آسری، اُسَراء	اسير
	آسری، اُسَراء	اسير
	اُطُر	إطار
	امهات، اُمّات	اُمّ
	اناسی، ناس	انسان
	أوانٍ	إناء
	إناث	اُنثی
	آناق، أنُوف	ألف

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف باء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
بوُرة	بوُرَ	بعض	ابعاض
بئر	آبار و بئار	بَعل	بعال، بغال
بدر	بدور، ابدار	بَغل	أبغال، بغال
بساط	بُسُط	بُقعۀ	بقاع
بطل	اُبطال	بلد، بلدة	بلاد، بلدان
باطل	أباطيل	بلوى، بليَّه	بلايا
بطن	أبطن، بطون	بنانة	بنان
بناء	ابنية	بنت و أبنة	بنات
بيت	بيوت، ابيات		

حرف تاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
توأم	توائم	تَخم (حد)	تُخوم
تابع	تبّاع، توابع	تُرجُمان	تراجم، تراجمه
تَبَع	اتباع	تل	تِلال، اتلال، تلول

حروف ثاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
ثدی(مذکرومؤنث)	اثد، ثُدی	ثلج	ثلوج
ثغیرة	ثُغَر، ثُغَرات	ثمرَة	ثمرَ، ثمار، ثمرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثقب	ثقُوب	ثوب	اثواب، ثیاب
ثلث	اثلاث	ثور	ثِیران، ثیرة

حرف جیم

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
جبهة (دی دوؤ وریځو ترمنځ)	جِباه	جفن العین	اجفان، جُفون
جُثّة	جُثث، اجثاث	جلد	اجلاد، جلود
جحش	جحاش	حلباب	جلابیب
جد	اجداد، جدود	جمرة	جَمُر وجَمَرات
جدی	حداء، جدیان	جُمعه، جُمُعة	جُمعَ
جذر، جذر	جذُور	جُند	اجناد، جُنود
جُرح	جروح، جراح	جنین	أحنَّه
جَرَّة (إنا)	جرار وجراً	جوف	اجواف
جرم (ذنب)	اجرام، جروم	جسم	اجسام، جسوم

حرف حاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
حبَل	آحُبل، حِبال	حصن	حصون
حاجب العین	حواجب	حصاة	حصِی، حصیات
جاجب(خادم)	حُجّاب	حُضرة	حُضرَ
حَجَر	احجار، حجارة	حِقد	احقاد
حِجر الانسان	حُجور	حَلی المرأة	حُلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

حُجرۀ	حُجَر، حُجُرات	حمار	احمرۀ، حمیر
حدیث	احادیث	حَمَل (خَروف)	حُملان، احمال
حادث، حادثه	حوادث	حوض	احواض، حیاض
حدقه(سیاهی چشم)	حَدَق، حِداق	حائط	حیطان، حوائطه
حسن (جمال)	محاسن	حانوت	حوانیت
حشا	آحشاء	حیّ	احیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل (څپرکی)

لومړی باب په څلورم څپرکی پوه شوو چه جمع په دری ډوله دی: جمع مذکره سالمه ــ جمع مؤنث سالمه او جمع مکسره او هم پوه شوو چه دواړه ډوله دی جمع سالمی خاص د جوړلو ظابطی لری چه په اسانی سره کولای شو هر هغه اسم چه د شرطونو درلیدونکی وی جمع مذکره سالمه یا جمع مؤمثه سالم تری جوړی شی ــ څرنگه چه جمع مکسره خاص او مطرد ظوابط نلری په دی فصل کی یوه ډله مکری جمع چه ډیر استعمال لری د هجا دحروفو په ترتیب د هغوی مفرد ذکر شو تر څو د زدکونکو د تمرین او ارزونی لپاره یوه مهمه برخه شی.

حرف الخاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
خادِم	خَدم، خدَّام	خزانة	خزائن
خَرَزَة	خرزَ، خرزات	خبشب	خشُب، خِشبان
خروف	خِراف، خِرفان	خصم	خصوم
خطیئة	خطایا	خلَل	خِلال
خطة	خطط	خِلَّ (صدیق)	اخلال
خُطوة	خطیً، خطُوات	خلیل	أخِلّاء
خُفّ (حذاء)	خِفاف، اخفاف	خلیّه	خلایا
خلیج	خلُج، خُلجان	خال	اخوال
خلیفه	خلائق	خیمه	خیام، خِیمَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلخال	**خلاخيل**	**خَيال**	**أخيلة، خِيلان**

حرف دال

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
دابه	دواب	دَفع(فی المرافعات)	دُفوع
دُبّ	دِیاب، دیبة	دلو	دِلاء
دجاجة	دجاج، دَجج	دلیل	ادلۀ
داجن	دواجن	دُمَّل	دمامل، دمامیل
دُخان	أدخِنه، دواخن	دُمیة	دمّیُ
دَرَجه	دَرَج، درجات	دهر	أدهر، دهور
درع	ادرع، دُروع	دهن	ادهان، دِهان
دُرّة(لؤلؤ)	دُرَر، دُرّ	داهیة	دُهاة
دُف، دف	دُفوف	دعوی(فی القضاء)	دعاوی، دعاوٍ
دَوحَة	دَوح	دار(مونثة)	دِیار، دُور
دُودة	دود، دیدان	داء(مرض)	ادواء
دَولۀ	دُول، دِول	دیک	دُیوک، ادیاک، دیک

حرف ذال

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
ذِئب	**ذئاب، ذؤبان**	**ذکر**	**ذُکور، ذُکران**
ذباب	**ذِبّانٍ**	**ذنب(أمر غیر مشروع)**	**ذُنوب**
ذبیحه	**ذَبائح**	**ذَنَب(ذیل)**	**اذناب**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذِراع(مؤنثة)	اذرع	ذيل	اذيال، ذُيول
ذِروة	ذُرا		

حرف راء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
رأس	ارؤس، رُؤوس	رَجُل	رجال، رجالات
رأی	آراء	رجاً(ناحيه)	أرجاء
رِباط	رُبُط	رخی(مؤنثه)	أرجاء، رُحی
رَبع(دار)	رِباع، رُبوع	ردّ	رُدود
رُبع	ارباع	رزيئة/ رزيَّة(مصيبة)	رَزاياء
ربيع	أربعا، رِباع	رِذمة(بقچه، بستة کاغذ)	رِذم
ربوة(تپه)	رُبیً، ربی	رسول	رُسل، أرسُل
رِجل(مؤنثه)	أرجل	رَهن	رِهان
داع	دعاة، دُعيان	رهية	رِهان
رغيف	أرغفه، رُغف، رُغفان	روح(مذکر و مؤنث)	أرواح
رف	رفوف، رِفاف	ريح(مؤنثة)	رياح، أرياح
رقبة	رِقاب، رَقب	روضه	روض، رياض
رُمح	رِماح		

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف زای

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
زجاجه	زُجاج	زمن	ازمان، ازمُن
زِرَّ القمیس	ازرار	زنجی، زِنجی	زُنوج
زرع	زُروع	زاویه	زوایا
زُقاق(سکه)	ازقه	زِیَّ	أزیاء
زمان	ازمنه، ازمُن		

حرف سین

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
سبع	سباع، اسبع، سبوع	سریر	اسِرّه، سُرُر
ستاره	ستائر	سریه	سرایا
سحابه	سحاب، سحُب	سطر	اسطر، سُطور
سُرداق	سرادقات	سعفه(غصن النخل)	سعف
سِرّ	اسرار	سفَر	اسفار
سریرة(سر)	سرائر	سقف	سقوف، اسقف
سلعة	سِلع	سلاح	اسلحة
سُلَّم	سلالِم، سلالیم	ساحة	ساحِ، ساحات
سمک	سُموک، اسماک	سور	اسوار
سُمّ، سِمّ	سموم، سِمام	سورة	سُوَر، سَور
سنان الرمح	اسِنَّة	نسوط	اسواط، سیاط

(c) ketabton.com: The Digital Library

سُنة	سُنَين	سَير(من الجلد)	سيور، اسيار
سنه	سنوات، سِنون	سهم	سِهام

حرف شين

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
شأن	شؤون	شط النهر	شطوط
شاب	شؤون	شِظيه	شِظايا
شبل(بچه شیر)	اشبال	شعاع	أشعَّة
شَجَن(حزن)	اشجان، شيجون	شعلة	شَعَل
شرارة النار	شرار	شفه	شفاه
شريطه(شرط)	شرائط	شكوى	شكاوى
شرطى	شرطة	شمس	شموس
شِريان، شُريان	شرائين	شاهد	شهود
شهيد	شهداء	شائبة	شوائب
شاة	شياه	شيخ	شيوخ، اشياخ، مشائخ
شِيمه(طبع خلق)	شِيَم		

حرف صاد

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
صَبّى	صِبية، صبيان	صحيفه	صحف، صحائف
صَبيّه(مؤنث صبى)	صبايا	صرح(بناء عال)	صروح

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب	صَحب، اصحاب و صِحاب	صرصور	صراصير
صحراء	صحاری، صحراوات	صَمغ	صُموغ

حرف ضاد

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
ضبابة	ضِباب	ضریح	ضرائح
ضبع	اضبُع	ضِرس	اضراس، ضروس
اضحوکه	اضاحیک	ضِعف	اضعاف
اَضحاة	أضحی	ضغره	ضغائر، ضغر
أضحیه	اضاحی	ضَفة، ضِفة	ضفاف
أضحیه	اضاحی	ضِلع	اضلع، ضلوع، اضلاع
ضوء، ضُوء	اضواء		

حرف الطاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
طَبَق	اطباق، طباق	طرحة العروس	طِراح
طاعونه	طواحین	طریق	طرُق
طریقه	طرائق	طمع	اطماع
طاغیة	طواغ	طینً	اطنان، طنان
طقس	طقوس	طاءٍ(طباخ)	اطهاة، طهی

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالِب	طُلّاب، طلبه	طويل	طِوال، طيال
لاطل(ندی)	طلال		

حرف الظاء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
طبیٰ	طباء، ضبيات	ظنّ	ظنون، اظانين
ظفر	اظفار، اظافير	ظهر	ظُهور
ظِل	ظلال، اظلال		

حرف العين

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
عبء	أعباء	عرق	عروق
عبد	عبيد، عباد، عُبُد	عُش الطائر	عشاش، عششه
عجيب	عجائب	عصا(مؤنثة)	عِصِيّ، عصوات
عجوز	عجائز، عُجُز	عطية	عطايا
عَجَلة	عجل، اعجال	عِظم	عِظام
عجمی(اجنبی)	عجم	عَقِب	اعقاب
عذراء	عذاری، عذراوات	عَقَار(ملک ثابت)	عقارات
عروس/ عروسة	عرائس	عقّار(دواء)	عقاقير
عريس	عرسان	عقده	عُقَد
عنكبوت	عناكب	عمّ	اعمام، عُمومة
عُكازة	عكاكيز	عُنُق/ عُنق	اعناق

(c) ketabton.com: The Digital Library

عُلبة	عُلَب، عِلاب	عِنان الفرس	اُعِنة
علف	اعلاف، عِلاف	عاهل(ملک اعظم)	عواهل
علة	عِلّات، عِلَل	عِوض	اعواض
عالم	عالَمون، عوالم	عون	أعوان
عمود	اعمدة، عُمُد	عَیِّل(من یُعال)	عِیال، عالة
عین	اَعیُن، عُیون، اعیان		

حرف الغَین

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
غُدة	غُدَد	غلّ(طوق فی عنقل الاسیر)	اغلال
غرفة	غُرُفات، غُرَف	غله(ریع الارض)	غَلّات، غِلال
غُراب	غِربان، اغرِبه	غلام	غلمان، غِلمه
غرلم(دائن)	غُرَباء	غمامه(سحابه)	غمائم، غمام
غذا(طعام و شراب)	اغذِیة	غمّ(حُزن)	غُموم
غَداء(اکله الظهر)	أغذیة	غنم(قطیع)	اغنام، غنوم
غصن	اغصان، غصون	غنیمة	غنائم
غِلاف	غُلُف	أُغنیة	اغانٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف الفاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
فأر	فئران، فیران	فرصة	فُرَص
فأس(مؤ نثة)	أفؤس، فُؤُوس	فروة، فرو	فِراء
فتی	فتیان، فتیة، فُتِیّ	فُسحة	فُسَح
فَخ	فِخاخ، فُخوخ	فَضاء	اُفضیة
فدّان(۴۲۰۰ متر مربع)	فدادین	فطحل(ضخیم)	فطاحِل
فراشة(حشرة)	فراش	فطیر، فطیرة	فطائر
فرّوج(دجاجه)	فراریج	افعی	افا ع
فرخ	افرُخ، افراخ، فروخ	فکر	افکار
فَرس	افراس، فروس	فِکرة	فکَر
فَکّ	فَکوک	فلک	افلاک

حرف القاف

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
قَبّة	قِباب، قبب	قرء(حیض)	قروء، اقراء
قبر	قُبور، اقبر	قارِب	قُوارب
قابلة(حکیمة)	قوابل	قِرد	قُرود، قِردة
قُبله	قُبَل	قرضان	قراضه
قذیفه	قذائف	قلعه	قِلاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرط(حلق)	اقراط، قِرطه	قلم	اقلام، قِلام
قرين	قرناء	قمامة	قُمام
قسمه	قِسَم	قِمَّة	قِمَم
قِطر	اقطار	قِنطار	قناطير
قعر	قُعور	قنطرة	قناطير
قفر(زمين خالى)	قِفار	قناع	اقنعه، قنع
قُفل	اقفال، قفول	قوس(مؤنثه)	اقواس
قافيه	قوافِ	قائد	قادة، قُوّاد
قلاده	قلائد		

حرف الكاف

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
كبِد	اكباد، كُبود	كُرَه	كُرات
اكبر	اكابر	كرَوان	كَراوين
كيف(مؤنثه)	اكتاف	كِساء	اكيسه
كتله	كُتَل	كف	كفوف، أكف
كرَّاسه	كراريس، كرّاسات	كفيف	اكِفّاء
كرش	اكراش، كروش	كِنز	كُنوز
كرم	كروم	كهل	كهُول
كاهن	كُهّان، كَهَنة	كوز	كيزان
كوب	اكواب	كوع	اكواع

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف الفاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
لثة(ماحول الأسنان)	لثیً، لِثاث	لغة	لغات و لغی
لجام	الجمه، لُجَم	لافته	لوافت
لحاف	لحف	لمّة(ماس مجتمون)	لِمام
لحیة	لائحه، لوائح	لسانِ	السِنه، السُن
لوح	الواح	لواء(علم)	الوية، الويات
لطعه	لُطَع	لَيث	ليوث
لعبة	لُعَب	لغم	الغام

حرف الميم

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
مائة	مئات، مئون	مديح	مدائح
متن(ظهر)	متون، مِتان	مدينة	مدائن، مُدُن
مَثَل، مثيل	امثال	مَرَّة	مِرار
مثال	امثلة، مُثُل	مِزاج	امزجة
مِحنة(شده)	مِحن	مُزنة(سحابه)	مُزَن
مُخَّ	مخاخ، مخخة	مِساء	امسيه
أمسيه	أماسی	مَكنة(آلة)	مَكِنات، مِكان
مِشط	امشاط، مِشاط	مِلح	املاح
ماشية	مواشٍ	ملک	ملائكة

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصیر(معیً)	مصران، مصارین	مِلک	ملوک
ماضٍ	مواضٍ	مهد	مُهود
مطر	امطار	أمنیة	امانی
المرء، أمرُؤ	رجال	منیة(امنیه)	امانی
مرأة	نساء، نِسوة	مَنیَّة(موت)	مُنی
مَعِدة، معِدة	مِعَد	مهر(صداق المرأة)	مُهور
معز(اسم جنس)	مَعیز	میِّت	اموات، موتی
ماعز(الواحد من المعز)	مواعز، مِعاز	ماء	میاه، امواه
مِعًّی	أمعاء	ماهیة	ماهیات
مَعض، معَض	امعاض	موسی(آلة یحلق بها)	مواسٍ
کموک	مکاکیک		

حرف النون

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
نبی	انبیاء، انباء	نجف	نجف، نِجاف
نبل(سهام)	نبال، انبال	نجُل(ولد)	انجال
نجد(زمین بلند)	نُجود، نِجاد	ناح	نُحاة
نحو(جهة)	انحاء	ناحیه	نواحٍ
نخلة	نَخل، نخیل	ناظر	نُظّار
نادیه	نوادب	نظام	نُظُم، انظِمة
ندّ	انداد	نعت	نعوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادره	نوادر	نعجة	نِعاج، نعَجات
ناد	اندیه، نواد	نَضر	انضار
نزهه	نُزه	نَفس	انفس، نفوس
نسب	انساب	نَفَس	انفاس
نِسبة	نِسب	نَفَق	انفاق
نسخة	نُسخ	نفقة	نفقات، نِفاق
نَسل(دریة)	انسال	نقاب	نُقب
نسمة	نَسَم	ناقِد	نُقّاد، نقَدة
نشید، انشوده	اناشید	نقطة	نُقط، نِقاط
نصرِ	انصار، نصراء	نِقمة(عقوبة)	نِقُم
نصرانی	نصاری	نُکتة	نکُت، نِکات
نصف	انصاف	نُموذج	نماذج، و نموذجات
ناصیة	نواص، ناصیات	نواة	نوَیات، نوی
ناطحة السحاب	نواطح	ناب(من)	نیاب، نیوب
نطاق	نُطُق	نهار	انهر، نُهر
نار	نیران	نهر	انهار، انهُر

حرف الهاء

مفرد	جمع تکسیر	مفرد	جمع تکسیر
هدف	اهداف	هِمَّة(عزم)	هِمَم
هدیّة	هدایا	مُهمَّة	مَهام

(c) ketabton.com: The Digital Library

هِرّ(قطّ)	هِرَرة	هُوَّة(حفرة)	هُوّى، هوّ
هَرَم	أهرام	هاو	هواة
هضبة	هضب، هِضاب	هواء	اهوية
هم(حزن)	هموم		

حرف الواو

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
وبرة	اوبار	ورقة	اوراق، وِراق
وثن	اوثان	وسخ	اوساخ
وجه	اوجِه، وجوه	وسيله	وسائل، وُسُل
وحش	وحوش، وُحشان	وشاح	اوشحه، وشائح
وحل(طين)	اوحال، وحول	وشم	وشوم، وشام
وحى	وُحِى	وصية	وصايا
وادٍ	اودية، وُديان	وظيفه	وظائف، وظف
وفاة	وفيات	وَكر(عش الطائر)	اوكر، اوكار
وقعه(حادثه)	وقائع	وهم	اوهام

حرف الياء

مفرد	جمع تكسير	مفرد	جمع تكسير
يد(مؤنثة)	أيد، اياد	يَم(بحر)	يُموم
يسار(اليد الشمال)	يُسر، يُسُر	يمين	اَيمان، اَيمن
ياقوت	يواقيت		

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

ځینی ثلاثی افعال او د هغوی مشتقات

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
أَبَی الشئَ(لم یرضه)	یأبی	إباءً، إباءة	آبٍ، أبی
أجَل(تاخر)	یأجل	أجَلا	آجِل، اجیل
أفَّ(اُف گفت)	یؤ فُّ	أفّاً	أفّاف، أفوف
أنَّ(نالید)	یئِنُّ	أنّاً و انینا	
آلَ(رجع و صار)	یَؤولُ	أولا و ایلولة و مآلاً	
آب(رجع)	یؤوب	ایاباً و أوبة	آیب و اوّاب

حرف الباء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
بَتَّ فلان الامر(جزم به)	یَبُتُّ	بتّاً و بَتَّةً و بتانا	بات(قاطع)
بَتَرَهُ(قطع کردآنرا)	یَبتُر	بترا	ابتر(حقیر)
بدأ(نشأ)	یَبدأ	بَدءاً و بداءةً	بادٍ، بادِء
بدا(ظهر)	یبدو	بُدُوّا	بادی
بان(منه، عنه: بَعُد)	یبین	بینا، بینونة	بائن(منفصل)
بانَ الشئُ	یبین	بیانا	بیِّن(واضح)

حرف التاء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
تَجَرَ(تجارت مرد)	یتجُر	تِجارة	تاجِر

(c) ketabton.com: The Digital Library

تَمَّ(تمام شد)	یتِمُّ	تماماً	تام، تمیم
تاب(از معصیت برگشت)	یتوبُ	توباً، توبة	تایب، توّاب: توبه
تاق(مشتاق شد)	یتوق	توقا، تَوَقاناً	تائق
تاهَ(ره را گم کرد)	یتوه	توهاً	تائهِ

حرف الثاء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
ثأر(دیت گرفت)	یثأءُ	ثأرا	ثائر
ثبت(استقرار)	یثبُت	ثباتا، ثبوتا	ثابت، ثبت
ثرِیَ(مالش زیاد شد)	یثرَی	ثراءً	ثرِ و ثری
ثار(هاج)	یثورُ	ثورة، ثوَرانا	ثائر

حرف الجیم

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
جَحَظَ	یَجحَظُ	جُحوظاً	جاحظ(چشم برآمده)
جَدَّ(اجتهد)	یَجدُّ	جدّاً	جادّ
جاد(سخاوت کرد)	یَجود	جُودا، جواد	جُود، اجواد
جاد(جیِّد شد)	یجود	جَودة، جُودة	جیِّد، جیاد
جفا(اعراض)	یجفو	جفاءً، جفواً	جافٍ، مجفو

حرف الحاء

فعل ثلاثی و معنایش	مضارع	مصدر	بعضی مشتقات
حبَّ فلاناً	یَحِبُّ	حِبّاً، محبة	

(c) ketabton.com: The Digital Library

حَجَل(زحف)	يحبو	حبواً	الحملة لعبه للصبان
حبا(زحف)	يحبو	حبواً	حبا السحاب
حاز الشئَ(ملکه)	يحوزُ	حوازا، حيازه	حُوزة ما فى الملک تراکم
حَيَى(کان ذالماء)	يحيا	حياة، حَيَوانا	حىٌّ

حرف الخاء

فعل ثلاثى و معنايش	مضارع	مصدر	بعضى مشتقات
خَبَرهُ(امتحنه)	يخبُر	خبرا، خِبره	خبير
خَصً(فلانا بکذا)	يخُصُّ	خصوصا	خاصٌّ ج خواصّ

حرف الدال

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
دعا(فلانا) ناداه	يدعو	دعوةً	داعى الى الطعام و غيره
دعا(الله) رجامنه الخير	يدعو	دعاءً	داعى من الله الخير و غيره
دَفِئَ(من البرد)	يدفأ	دَفَأً، دَفاءة	رجل دفآن، يوم دَفِئ
دقّ: الشئُ	يَدِقُّ	دَقَّه	دقيق
دقَّ: الشئَ(طرقه)	يَدُقُّ	دَقًّا	المِدَق، المِدَقّه(چکش)
دَمِيَ:الطرح(خرج mنددم)	يَدمَى	دَمياً	
دَنُوءَ	يَدنُؤُ	دَناءة، دنوءا	دَنى: خسيس
دنا	يَدنو	دُنوّاً، دناوة	دانٍ، داهية

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَهِيَ(بصر بالامر)	يَدهى	دهاءً	داه، داهيةٍ
دان دَيناً(اقترض)	يَدين	دَينا	مَدين
دان بكذا(اتخذه دينا)	يدين	دِينا، ديانة	دَيِّنٌ

حرف الذال

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ذَبَل(النباتُ): ذهبت نداوته	يَذبُلُ	ذَبلاً، ذُبولا	ذبل فَوه(جفّ)
ذرأ(الله): خلق	يَذرأ	ذرءاً	الذرية: الاولاد
ذَكِيَ(سرع فهمه)	يذكا	ذكاءً	ذكى ج اذكياء
ذاب	يذوب	ذوباً، ذوبانا	ذائب
ذمَّ	يذُم	ذَمّا، مَذمَّة	مذموم، زميم

حرف الراء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
رَؤُف(به): رحمه	يرؤف، يرأف	رأفة، رأفاً	الرتبة، المرتبة: المنزلة
رثى(الميت)	يرثى	رثياً، رثاءً، مرثية	رثاه بقصدةِ
رجا	يرجو	رَجوا، رجاءً	راج، مرجو
رحُب، رحب	يرحُب، يرحَب	رحبا، رحابة	اهلاً و مرحباً
رمَّ(الشئَ)	يرُمُّ	رمّا، فرَمَّةً	المرمُةُ: موضع الرم
رمَّ (بَلِى)	يرِمُّ	رِمَّة	رميم
رأ به الامر(جعله شاكا)	يريب	رَيبا	الريبة: الشك

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف الزاى

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
زأر، زئر(الاسدُ)	يزأد، يزئِر	زأرا، زئيرا	زائِر، زئير
زحمه(دفعه فی مضيق)	يزحم	زحماً، زحمةً	الزِحام: يَدافع الناس فی مكان ضيق
زفّ: العروسَ(نقلها الی بيت زوجها)	يزُفُّ	زفافا، زفَّة	ليلية الزفاف
زها اللون(صفا)	يزهو	زهوا، زُهُوّاً	زاه، زاهية
زاد	يزيد	زيدا، زيادة	المزيد الزيادة

حرف السين

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
سئِمَ(الشئ): ملَّ	يَسأم	سأماً، سآمة	سئيم، سَؤوم
سطع الشئُ(انتشر)	يسطع	سطعا، سطوعا	ساطع
سطا عليه(بر آن دست يافت)	يسطو	سطواً، سَطوَة	سطا اللص علی المتا ع
سمَّ فلانا(اورازهرداد)	يَسُمُّ	سَمّا، سُموماً	والسُم، والسَم
ساس الناسَ(تولی قيادتهم)	يسوسُ	سياسة	سائس ج ساسة

حرف الشين

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
شَأنَ(صاحب شان گرديد)	يشأن	شأنا	الشأن: الحال و المنزلة

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبَّ الغلام	يشِبُّ	شباباً، شبية	شابّ، شابة
شدی(غنّی)	يشدو	شدواً	الشادی: المغنی
شاب(ابيض شعره)	يشيب	شيبا، شيبة	شائب، اشيب
شاط الطعام(قارب الاحتراق)	يشيط	شيطا، شياطة	الشِياط: رائحة محترق

حرف الصاد

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
صَبَّ الماء(سكبه)	يصُبُّ	صبّاً	الماء صَبٌّ، مصبوب
صُرمَ(جدی شد)	يصرُم	صرامة	صارم، صَروم
صحا(استيفظ)	يصحو	صحوا	يوم صحو، ليس فيه غنيم
صال عليه	يصول	صولا، صولانا	الصولة: السطوة

حرف الضاد

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
ضَؤُل(صغر جسمه)	يضوَل	ضآلة	ضئيل
ضجَّ(جزع)	يضِجُّ	ضجّاً، ضجيجاً	الضَجة: الجلبة و ايصاح
ضَحَی(اكل فی الضُحی)	يضحی	ضحوا، ضَحاء	والضُّحی: بعد سروق الشمس
ضاف فلانا(مهمان اوشد)	يضيف	ضيفا، ضيافة	الضيف(مهمان)

حرف التاء

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
طَبَّ المريض(داواه)	يَطُبُّ	طِبّاً	الطِب: علاج الجسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

طَرَأ(حدث فجأة)	يطرَأ	طرءا، طروءاً	طارىء
طرق الباب(قرعه)	يَطرقُ	طرقا، طروقا	الطارق: الآتى ليلاً
طَرِىَ(كان لينا)	يطرَى	طراوة، طراءة	فصار طرّياً
طفا(علافوق الماء)	يطفو	طفواً، طفوّاً	فهو طافٍ فهى طافية
طاش(انحرف)	يطيش	طيشاً، طيشاناً	طائش

حرف الضاء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
ظَلَّ يفعل كذا(استمر)	يَظَلُّ	ظلاً، ظلولاً	فعل ظَل من اخوات كان
ظَلّ الشئُ(دام ظله)	يَظِلُّ	ظلالة	المِظلّة ما يُستظل به
ظلَم(جار)	يظلِمُ	ظُلماً، مظلمة	ظالم، ظلوم
ظلِم(اسود) الليل		يظلم	ظلاما، ظُلمة: ذهاب النور
ظمِئَ(اشتد عطشه)	يظمأُ	ظَمَأً، ظماءة	ظامى، ظمآن، هى ظمأى

حرف العين

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
عَبُلَ(ضحم)	يعبُل	عَبالةً	هو عَبل، هى عبلة: تام الخلق
عَتِهَ(نقص علقله)	يَعتَه، يُعته	عَتَها، عتاهة	فهو معتوه
عَشِىَ(ساء بصره ليلا)	يَعشَى	عشاً، عشاوة	هو اعشى، هى عشواء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَوِج(مال و انحنی)	يعُوَج	عَوَجاً	هو اعوج، هی عوجاء، هم عُوج
عام فی الماء(سبح)	يعوم	عوما	عائم، عَوَّام مبالغة

حرف الغين

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
غَبَنَهُ(خدعه فی البيع)	يَغبِنُ	عنباً	مغبونْ
غَبِيَ فلانْ الشئَ	يغبَی	غباء، غباوة	غبی ج اغبياء
غفا(نام قليلا)	يَغفو	غَفواً	الغفوة: النومة القليلة
غوی(امعن فی الضلال)	يغوی	غيّا، غوايه	غاوٍ ج غُواة
غمَّ فلانا(احزنه)	يغُم	غمّاً، غموماً	يوم عم: يوم ذوحزن

حرف الفاء

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
فَتَّ(دقّ و كُر)	يفُتّ	فتلاً	فاتّ، مفتوت: فتيت
فتل الحبلَ(بَرَمَةَ)	يفتِلُ	فتلاً	الفتلة: مايكون مفتولا
فضا المقان(خلا)	يفضُو	فضاء، فضوًّا	الفضاء: مابين النجوم
فاض(كثر حتی سال)	يفيض	فيضا، فَيضاناً	فائض، فيَّاض

حرف القاف

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
قحط البلد(يبِست ارضه)	يقحَطُ	قحطاً	القحط: يُبسُ الارض
قَلَّ(نقص)	يَقِلُّ	قِلَّةً	قُلّ، قليل ج اِقلّاء، قُلُل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاد(رأس)	یقود	قیادة	قائد
قوِیَ(کان ذاقوة علی العمل)	یقوی	قوّة	هو قوی، هم اقویاء
قاس الشئ(قدَّره علی غیره)	یقیس	قیسا، قیاسا	المقیاس المقدار

حرف الکاف

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
کَبَح الدابة(جذبها باللجام)	یکبح	کبحاً	کبح جماح الفرس
کئِب(حزن)	یکأب	کآبة	هو کئِبٌ، کئیبٌ
کفّ عن الامر(انصرف)	یکُفُّ	کفا	هو کفیف، هم اکِفّاء
کوا(احرق)	یکوی	کیّا، کیة	مکواة: آلة لکی الملابس
کاس(عقل، فطُن)	یکیس	کیساً، کیاسة	هو کیس، کیِّس

حرف اللام

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
لؤُم(دنؤ)	یلؤُمُ	لؤما، لآمة	هو لئیم هم لِئام
لبَّ(صار ذاعقل)	یلِبُّ	لبابة	هو لبیب هم الِبّاء
لبَّ بالمکان(اقام به ولزمه)	یَلُبُّ	لبّاً	لبَّیک(به اطاعتت استاده ام)
لغا فی القول(سخن باطل گفت)	یلغو	لغوا	اللغو ما لا یعتد به من الکلام
لاز بالشئ(لجأ الیه)	یلوذ	لوذا، لِیاذا	الملاذ الملجأ

حرف المیم

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
مَتَّ الیه بقرابة(انتسب)	یمُت	متّا	هو ماتٌّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَتُنَ الشئ(صلب)	يمتن	متانة	هو مَتن، متين
ملأ الشئُ(وضع فيه قدر مايع)	يملأ	ملئاً	هوملآن، هى ملآى، ملآنة
مَلُؤَ(مال دار شد)	يملُؤ	مَلاءً، ملائة	هو ملئ، هم مُلاء
ماس(تبختر)	يميس	ميساً، ميساناً	مائس، ميّاس

حرف النون

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
نأى عنه(بَعُدَ)	ينأى	نأيا	هو ناءٍ ج نُآة
نتج الشئ	ينتج	نَتجاً، نتاجاً	هو ناتج و الشئ منتوج
ليسَى(تركه على عقلة)	نيسى	نسوة، نسيانا	هو ناس، نسَّاء، هو–هى نسى
نَهىَ عن الشئ(زجر)	ينهَى	نهياً	النهى طلب الامتناع عن
نهىَ من الشئ(اكتفأ)	ينهى	نهى	النهاية غاية الشئ
ناء به الحمل(اثقله)	ينوءُ	نوءاً	ناء الحِمل حامله
ناء الشئ(لم ينفبح)	ينبئُ	نيئاً، نيوءاً	هو نِيّ، نئ

حرف الهاء

الفعل الثلاثى	مضارعه	مصدره	بعضى مشتقاته
هتک الستر(ازاله)	يهتک	هتكاً	هو هاتک، هتّاک للمبالغة
هدأ(سكن)	يهدأُ	هدءاً، هدوءاً	هو هادئ
هدَّ البناء(هدمه)	يَهُدُّ	هدّاً، هدوداً	فالبناء هدِّ، مهدود
هدف الى الشئ(قصد)	يهدُف	هدفاً	الهدَّاف: من يحسن تسديد

(c) ketabton.com: The Digital Library

			الكرة، الى المرمى
هَدَن(سكن)	يَهدِنُ	هدوناً	الهدنة: المصالحة بعد الحرب
هدى(ارشده)	يَهدى	هُدىً، هديا، هداية	هو هاد، هم هذاة
هاج القوم(ثاروا)	يهيج	هيجا، هياجاً، هيجانا	الهيجاء الحرب
هام فلانٌ(لايدرى اين يتوجه)	يهبم	هيما، هَيَمانا	هو هائم
هام فلانٌ، يفلانة(احَبَّها)	يهيم	هُياماً	هو هائم، هيمان

حرف الواو

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
وأد الرجل ابنتهُ(دفنها حية)	يئِدُ	وأداً	فهی وئید، وئیدة، مَوأودة
ودع(صار الی الدعة و السكون)	يَدَع	ودعاً	فهو وديع
ودَّ فلانا(احبه)	يوَدُّ	ودّا، وُدّا، وداداً	ودود، ودید ج اودّاء
وعًى الأمر(ادركه)	يعى	وعيا	الوعى: سلامة الادراک
ولى فی الامر(ضعف)	ينى	ونيا، وناءً	هو وانٍ هی وانية
وهَى الرجل(حمق و ضعف)	يهى	وهيا	هو واهٍ هم وُهاة

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرف الیاء

الفعل الثلاثی	مضارعه	مصدره	بعضی مشتقاته
یبِس(خشک شد)	یَیبَسُ	یُبسا، یبوسة	یابس، یَبس
یَتُم الصبی(فقد اباه قبل البلوغ)	یَیتِمُ	یُتما	هو یتیم، یتمان، یتامی، ایتام
یسر الشیٔ(سُهل)	یَیسَرُ	یَسراً	فهو یسِر، یسیر
یسر فلانْ(استغنی)	یَیسَرُ	یُسراً، یسارا	المیسرة، الغِنیَ
یَقِنَ الشیٔ(ثبت و تحقیق)	یَیقن	یقنا، یقینا	فهو یقن، یقین
یَمَنَ او یَمُن فلان علی آله(کان مبارکا علیهم)	یَیمن	یُمنا، میمنة	یامن، یمنن، ایمن
ینع الثمر(حان قطافه)	یَینعُ	ینعا، یُنوعاً	یانع، ینیع

تم التسوید بعون الله یوم الاحد

الخامس من شهر اسد عام الف و ثلاثمأته و ثمانیة و خمسین هــ . ش

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library